To the Library

Ely Cathedral.

A thank offering

for recovery.

Robert W. Barber.

Vicar of Stuntney.

January 30. 1917.

THESAURUS

HYMNOLOGICUS

SIVE

HYMNORUM CANTICORUM SEQUENTIARUM CIRCA ANNUM MD USITATARUM COLLECTIO AMPLISSIMA.

CARMINA COLLEGIT, APPARATU CRITICO ORNAVIT, VETERUM INTERPRETUM NOTAS SELECTAS SUASQUE ADIECIT

HERM. ADALBERT. DANIEL,

PHILOS. DR. SOCIETATIS HISTORICO-THEOLOGICAE LIPSIENSIS SODALIS.

TOMUS PRIMUS.

HYMNOS CONTINENS.

LIPSIAE

SUMPTIBUS J. T. LOESCHKE.

MDCCCLXII.

VIRO PERILLUSTRI

CHRIST. CAROL. IOS. BUNSEN

SERENISSIMI REGIS PRUSSIAE

A CONSILIIS LEGATIONIS INTIMIS

APUD FOEDUS HELVETICUM MINISTRO

PLENIPOTENTIARIO.

DE SACRA POESI MERITISSIMO

D. D. D.

AUCTOR.

Prolegomena.

Cum iam a primis academici curriculi initiis, cum multarum rerum opportunitate usus, tum auctorem et ducem nactus virum reverendum, cui tacendo me gratius scio facturum quam laudis praeconio, studia mea in historiam ecclesiae christianae veteris accuratius cognoscendam contulissem et semper in hunc studiorum quasi munitissimum portum ex huius temporis tempestatibus lubenter confugissem: factum est ut mox etiam poetis christianis hymnisque ecclesiasticis animum adverterem. Nam quae ad cultum divinum pertinent pro viribus investigare et perscrutari a prima aetate mea plurimum interfuit. Atque ego, quo diutius in his recentis et fidei et caritatis christianae documentis cognoscendis versatus sum, eo libentius discessi in sententiam Casp. Barthii viri et insigni doctrinae copia et admirabili facundia ornatissimi, qui, Fateor, inquit, in poetis veteribus me christianis amare simplicitatem ipsam dictionis et sensuum, quae quo est candidior, eo est merito gratior: cum tumor ille et affectatae eloquentiae picturae non sinant animum pura rerum dulcedine numeris infusarum gaudere" (Adv. LIV, 7). Neque vero rebus in dies exploratis eidem viro diligentius assentiri dubitavi in his quae addit: „Volo, ut redhostimenti loco felices illae animae hoc a me habeant, ut scripta eorum mea ope legantur emendatiora." Magnum autem incitamentum studiis meis accessit ex tot virorum doctorum querelis assiduis ac gravissimis, qui thesaurum hymnorum sacrorum et eum quidem apparatu critico instructum tam desiderari maxime iterum iterumque professi sunt. Illorum virorum alii talis operis quasi prima lineamenta describere susceperunt, alii ad ipsam hy-

mnorum collectionem aggressi sunt; quod cum primo initio a meo me proposito parumper deterruisset, post tamen incitamento mihi erat, ut rem semel susceptam tanto acrius ad finem perducere studerem.

Quod autem saepe numero accidit, ut si quid e longinquo conspectum initio incerta species nebula ac nubibus involuta videatur, ipsa autem rei forma paullatim perspicue cernatur, idem in litterarum quasi campo usu venire solet. Quare ab initio curae erat operis, quod suscepissem, naturam cognoscere ut quid efficere vellem et quid sequerer bene perspectum haberem. Primum enim cavendum erat ne humeri mei opus subirent cui ferendo pares non essent, neve solus laborem susciperem, quem nisi coniunctis multorum viribus nemo sustinere posset. Deinde meum erat, eorum qui in his rebus candidi iudices essent, consilia nullo non tempore sequi: quod studium ut mihi plurimum et delectationis et utilitatis attulit, ita bilem mihi moverunt hominum quorundam harum rerum imperitorum vanae opiniones. Denique quis est qui ignoret, quam multa in tali opere peragendo non ex sola auctoris voluntate, sed etiam e rebus externis pendeant. Quae cum ita essent, ne in immensum campum excurrendum nobis esset atque ut materiem paene infinitam certis quibusdam terminis circumscriberimus, apud animum nostrum constituimus. eos tantum, qui in cultum sacrum vel quondam adhibiti essent vel etiamnunc adhiberentur eligere hymnos, quod si in quo dubium esset, eum certiores rationes secuti recipere quam omittere maluimus. Alii hymni tam egregii et omnibus numeris et partibus absoluti videbantur, ut eos recipere nihil dubitaremus. Alterum terminum eum nobis constituimus, quod in eligendis hymnis saeculum XV. non egrediendum arbitrati sumus. Nam etsi poetae ecclesiae Romanae etiam post Lutheri aetatem multa eaque praeclare cecinerunt, ea tamen omnia, quum diversi generis sint, noluimus curare: quamquam ea et ipsa facili negotio addi poterunt, modo mihi contigerit ut eam quam opus nostrum sibi quaerit gratiam ac favorem nanciscatur. Denique — isque est tertius quem constituimus finis —

hymnos et sequentias de sanctis (utendum est enim vocabulo ecclesiastico) eas tantum elegimus, quae vel a rebus et virtute poetica vel a metrica ratione vel alia de causa multum commendationis haberent; cetera satis habuimus primo versu notavisse et apud quem auctorem vel editorem invenirentur breviter indicasse.

Itaque hanc instituti nostri rationem per totum opus secuti sumus, ut primo loco hymnos poneremus et critico apparatu instructos et idoneis veterum interpretum adnotationibus illustratos, quibus sicubi opus erat nostras adiecimus explicationes. Eodem modo sequentias, quae vocantur, Cantica et Antiphonas, ex quibus elegimus celeberrimas, tractavimus. Tum latinitatis glossarium addidimus, quod omnibus, qui mediae et infimae latinitatis indolem cognoscere studerent, sperabamus non ingratum fore. Denique accedunt commentationes cum de hymnorum sacrorum historia tum de metricis eorum rationibus, quo labore supersedere non poteramus ut lectori quam facillimum ad hymnos intelligendos aditum patefaceremus. Postremo etiam indicem quam copiosissimum et accuratissimum adiecimus quiquanti aestimandus sit, sciunt omnes qui in dogmatum historia cognoscenda versantur: quare iam primo operis nostri volumini indicem deesse noluimus.

Postquam universum instituti nostri rationem exposuimus, restat ut pauca singulatim dicantur.

Hymni quomodo disponendi essent diu multumque mecum reputavi, eoque in negotio animus (libere enim latendum est) saepe diversissimas in partes distractus est. Quum ad liquidum perduci non posset quaestio, quo quisque hymnus tempore compositus esset, temporum rationem sequi nobis non licuit. Quare tutissimum atque optimum duximus, prout παράδοσις ecclesiastica, suum cuique poetae tempus assignare, ita hymnos disponere idque duabus de causis. Primum quod homines critici clamitare solent, quae illa traditione ad nostram aetatem pervenerint, ea fere omnia a vero plus minusve abhorrere, id ipsum si quidquam aliud in controversiam vocandum est. Atque ego non dubito discedere in sententiam Iac.

Grimii, qui de carminibus S. Ambrosii ita iudicat (cf. p. II.) „X Ambrosii vero, quem cantus ecclesiastici iure patrem appellare licet, non omnes esse qui Ambrosiani dicantur, viris doctis facile concedo, quamquam ea in re valde discrepant eorum iudicia; non tamen putem hymnos A. vulgo adscriptos, sed non agnitos ab editoribus criticis, tardius quam proximis post eum saeculis compositos fuisse, adeo parem ac ceteri simplicitatem referunt.“ Ambrosianorum nomine (ut in re etiamnunc satis controversa quid sentiam libere profitear) ii hymni mihi contineri videntur, qui etiam proximo post Ambrosium tempore in breviarium Mediolanense, quod ritum Ambrosianum religiose servavit, recepti sunt. Verumtamen satis habemus hanc rem leviter tetigisse, ad quam pertractandam aliquando revertetur disputatio. Iam addamus alteram causam, cur in adornandis carminibus eam quam diximus instituti rationem secuti simus. Nam omnes qui in studiis hymnologicis versantur non possunt quin inquirant, quae cuique poetae carmina traditione tribuantur.

Vix autem est quod memoremus in hymnis exscribendis nos codicum manu scriptorum et librorum vetustissimorum auctoritatem secutos esse, spreto Breviario Romano quippe quod sexcenties emendatum sit. Sed quum illi viri, qui metricis plerumque de causis critici partes susceperunt, illo negotio felicissimo saepe successu in brev. Romano defuncti sint, nosque thesaurum huncce etiam omnibus ecclesiae Romanae addictis tanquam donum fraternum offeramus, factum est ut hymnos fere omnes etiam tales quales Brev. Romanum praebet describendos curaremus: saltem hymnorum eorum qui ante annum MD. in Brev. Romanum recepti sunt omisimus nullum. Hymnorum versiones, si quae exstabant, omnes adiicere a proposito nostro alienum duximus; earum tantum quae iam ante Lutheri fuerunt aetatem rationem habere nobis licuit, quarum antiquissimae cum ipsis codd. manuscr. paene eodem loco ac numero habendae sunt. In his explorandis cum Hoffmanni studia mihi multum profuerint (Geschichte des deutschen Kirchenliedes bis auf Luthers Zeit. Breslau 1832), tum etiam mihi conti-

git ut C. E. Ph. Wackernagelii opus eximium nuper in lucem editum in rem meam convertere possem (Das deutsche Kirchenlied von Martin Luther bis auf Nicolaus Herman und Ambrosius Blaurer. Stuttgart 1841).

Iam ut etiam de adnotationibus tribus verbis dicamus, pro instituti nostri ratione exclusimus eas, quae ad auctorem et aetatem hymnorum pertinent et quae lexicographici, metrici vel etiam grammatici generis sunt, propterea quod illae res omnes in glossario tractantur; omninoque noluimus in adnotationibus ea uberius exponere, quae satis videbatur in indice breviter notavisse. Hymnos ut adnotationibus asceticis illustraremus nobis suasit vir summe reverendus Nickelius. Et illud quidem negotium lubenter suscepissemus, si nobis licuisset. Sed nisi brevitati usquequaque maxime studendum fuisset, multa quae ad historiam ecclesiae et dogmata pertinent, copiosius fusiusque explanavissemus. Quam eadem in re rationem in sequenti volumine secuturi simus, nondum nobis constat, quum quantum sibi gratiae opus nostrum conciliaturum sit nondum compertum habeamus.

Iam non alienum erit narrare, quibus ex fontibus hauserimus quibusque auxiliis usi simus. Quicunque harum rerum periti sunt, ii facile intelligent nobis exspectatione plurium fontium aditum esse patefactum: quod vix et ne vix quidem contigisset, nisi multorum virorum benignitate ac liberalitate mirum in modum adiuti essemus. Non quidem dubito quin futuri sint, quibus numerus codicum manusc. non satis magnus videatur, et ipse maxime doleo quod in bibliothecis Vindobonensi et Monacensi antiquissimas membranas inspicere et diligenti manu versare non licuit. Sed ni fallor multi in hymnis recte constituendis libris manu scriptis nimium tribuunt. Nam breviaria dioecesana, quae circa annum MD typis descripta sunt, e diligentissima eorum, qui in dioecesi exstabant, codd. manusc. comparatione profecta sunt, ut hos ipsos auctoritate si non superare, certe aequare mihi videantur. Idem valet de antiquis et recentioribus hymnorum collectionibus, veluti Cassander multos codd. Germanos, Clichtovaeus Gallicos, Thomasius Italos inspexit.

A. Codices.

1) Anni MDCCCXXXIX. auctumno quum Dresdae commorarer, breviaria in bibliotheca regia asservata adii quum huius rei exoptatissimae occasio mihi oblata esset. Primum adii breviarium illud, quo catalogus manusc. sub titulo A. 147 habet, quum id ex accurata narratione Falckensteinii mihi antea innotuisset. Sed est illud Horarium potius, quum horas de Beata Virgine, de Spiritu Sancto etc. contineat. Aetas eius sine dubio saeculum XV. vel XIV. non superat, origo autem si non ab ipsa dioecesi Metensi, certe ab affini aliqua repetenda videtur esse Picturae marginales quibus codex insignitus est dignae sunt ad quas, quicumque harum rerum periti sunt, animum advertant. (D. I.)

II) Eadem in bibliotheca alterum inveni breviarium in indice sub A. 228 notatum, ex libris Crusii. Hoc breviarium, quod ordini Dominicanorum in usu fuit, ex commemoratione quorundam sanctorum, velut S. Athalae apparet, ex regione Rhenana superiore originem traxisse Hunc tamen codicem vix initium saeculi XV. transgredi persuasum habeo. (D. 2.)

III) Eadem fere ratio est codicis chartacei, qui quum quondam in bibliotheca monasterii S. Petri Erfordiae asservaretur, nunc meus est. Inest in hoc codice „Glosa super Ymnos“ quae tamen ad explicandos hymnos fere nihil confert. Huic glossae commentarius de summula Raymundi additus est. (E.)

IV) Antiquissimum eorum quos inspeximus codicum debemus liberalitati Rambachii Viri Doctissimi, qui cum primus — nam haec laus eius semper propria erit et mansura — in hymnologia viam muniverit, tum de nobis optime meritus est, cum nobis subsidia et rarissima et exoptatissima ad Thesaurum nostrum suppeditaverit. Est ille quem diximus codex ex bibliotheca civitatis illustrissimae Hamburgensis, quem Staphorstius (Hamb. Kirchengeschichte Thl. I. S. 310 sqq.) decimo atque adeo nono saeculo adscripsit. Contra Rambachius Anth. I. p. 23 quum in codice S. Catharinae mentio facta sit, suo iure saeculum

tertium decimum non egrediendum esse statuit. Sed in eiusmodi breviariis duplex pars distinguenda videtur, una primitiva, altera quae ex posteriore tempore additamenta habet. Eadem ratio videtur esse huius codicis: hymni enim in festum S. Catharinae, Conceptionis Mariae aliis litteris aetatem posteriorem indicantibus exscripti sunt; et quum hoc quoque notabile sit, hymnos in festum Corporis Christi nondum inveniri, haud scio an illud quod commemoravimus proprium de tempore duodecimo atque adeo undecimo saeculo vindicandum sit. (H.)

V) Breviarium dioecesanum chartaceum ex bibliotheca Rev. Capituli Cathedralis Merseburgensis liberalitati Freieri, Viri Ornatissimi, debeo; qui codex manu scriptus, etsi vix saeculum quartum decimum egrediatur multa tamen continet propria. In his hymnorum paucias et Octavarum; nam desunt adeo Octavae Epiphaniae et Assumptionis. (M.)

VI) In libris manu scriptis, quos Fr. Iunius indefesso labore satis ille notus, possedit, postea autem bibliotheca Oxoniensis acquisivit, inest etiam vetusta interpretatio germanica XXVI hymnorum. Nonnulli viri docti in studiis ad veterem linguam germanicam pertinentibus hoc codice usi sunt: primum, quartum, quintum et ultimum hymnum iam Hickesius vulgarat, reliqui omnes in lucem prodierunt cura et studio Iac. Grimmii, viri mira quadam doctrinae copia instructi, quo nunc patria nostra gaudet („Hymnorum Veteris Ecclesiae XXVI Interpretatio Theotisca, nunc primum edita. Gottingae MDCCCXXX). Quum et hymni latini et versio Germanica, quae ille codex manusc. complectitur, in octavum saeculum incidant, id quod Prolegomenis Vir doctissimus argumentis satis idoneis confirmavit, nihil est quod exponamus, quanti hic Grimmi liber a nobis aestimatus sit. (O.)

VII) Cum audivissem in bibliotheca academiae Herbipolitanae breviaria antiquissima asservari, confisus liberalitate Ludwigii, Viri Doctissimi, cuius curae ac tutelae bibliotheca illa commissa est, et Reussii, Viri Ornatissimi, cuius humanitatem non possum satis praedicare, almum Senatum academiae omni qua par est observantia ausus

sum rogare, ut codicum illorum vetustissimum mihi mitti concederet. Qui quum precibus meis benevole annueret, factum est ut duo antiquissima breviaria inspicere possem, quorum unum est ex celebratissimo monasterio Ebracensi et nisi fallor saeculo tertio decimo scriptum est. (W. 1.)

VIII) Alterum est breviarium dioecesanum ex bibliotheca monasterii Benedictinorum, quod S. Stephanum patronum colebat. In quo cum nonnulli festi dies seriores ad cultum Mariae pertinentes desint et festum Corporis Christi unum modo hymnum habeat, non dubito quin codex sub finem saeculi XIII. scriptus sit. (W. 2.)

B. Breviaria.

a) Dioecesana.

I) *Canonicarum horarum liber secundum ordinem Rubrice Ecclesie Halberstadensis ordinatus studiosissime revisus. correctus et emendatus. et ad instar correctissimorum exemplarium collatus. Ac per Georgium Stuchs Nurnberge impressus Anno virginei partus. Millesimo quingentesimo. Idibus Novembris feliciter finit.* Meum est. (Hl.)

II) *Canonicarum horarum liber secundum ordinem rubrice Sancte ecclesie Magdeburgensis. summo studio revisus atque denuo correctus in officina Georgii Stuchs civis Nurenbergensis impressus. Anno a partu virginis gloriosissime Millesimo quingentesimo quatuor decimo mensis Octobris die vigesimo primo finit.* Ex Bibl. Orphanotrophei Halensis (Mgd.)

III) Breviarium Misnense typis exscriptum circa annum MDX. Ex Bibliotheca Academiae Halensis. (Msn.).

IV) *Viatici pars estivalis secundum rubricam ecclesie Merseburgensis.* In calce libri: *Finita est hec Pars estivalis viatici Merseburgensis atque impressum pervigili cura. Arte et ingenio industriosi Melchioris Lotter Ducalis opidi Liptzensis concivis Anno salutifere incarnationis Millesimo quingentesimo quarto. die Iovis. quinta decima mensis Augusti.* Ex Bibliotheca S. Mariae Halensis (Msb.)

V) *Breviarium Pataviensis ecclesie mira formandi arte pervigilique cura sollertis viri Petri Lichtenstein impensa vero Leonardi et Lucae Allantse fratrum bibliopolarum wienensium. Absolutum est Venetiis anno Salutigero* 1515 *die* 25 *Maii divo ac semper augusto Maximiliano primo imperiale sceptrum fauste tenente.* Hoc breviarium ex Biblioth. gymnasii Zuiccaviensis Hertelius Vir Doct. benevole suppeditavit (Pt.)

VI) Breviarium ecclesiae Salisburgensis, quod meum est. Hoc vehementer doleo in fronte et in calce esse mutilum atque deesse nomen typographi atque annum. Est sane splendide typis exscriptum. (Sl.)

VII) *Breviarium hoc iuxta veras rubricas sacrae Myndensis ecclesie ordinatum sollerti lucubratione praevia opera ac vigilanti cura industriosi viri Georgii Stuchs de Sulczpach. quod splendide exaratum anno nonagesimo supra millesimum quadringentesimum, decimo vero nono calendarum Ianuarii explicit.* Id mihi aliosque libros ex Bibliotheca academiae Gottingensis, cui summa cum humanitate et liberalitate praeest Benekius, Vir. Doct., Havemannus et Rankius, Viri Doct., quos summa colo observantia, miserunt benevole. (Md.)

VIII) *Breviarium secundum rubricam ecclesie Havelbergensis diligenter recognitum.* In calce: *Lipsie in officina Melchioris Lottheri longe quam ante accuratiis et emendatius Anno a natali christiano Millesimo quingentesimo decimo octavo.* Meum est. (Hv.)

IX) *Breviarium dicendarum Canonicarum horarum ad morem Severiani Collegii Erphordiensis.* In calce: *Impressum et completum est praesens breviarium in nobili famosaque urbe Moguntina Huius. artis impressorie inventrice prima: per honestum virum Ioannem Schoeffer civem Moguntinum. Anno dominice incarnationis Millesimo quingentesimo decimo octavo VIII Idus Februarias.* Ipse librum possideo. (Ef.)

X) Meus est etiam libellus rarissimus in Gallia typis exscriptus: *Heures a Lusage de Lengres au long sans rien requerir. Imprime a Troyes chez Iean le Coq.* (sine anno et numeris foliorum), qui sub finem sollemnes per totum annum hymnos continet. Placuit nobis librum litteris Lg. notare,

quum illi hymni sine dubio in dioecesi Lingonensi in usu fuerint. (Lg.)

XI) *Hymni ecclesiae excerpti e breviariis Romano Sarisburiensi Eboracensi et aliunde Oxonii Z. H. Parker MDCCCXXXVIII.* Hymni e brev. Romano correcti a nostro consilio alieni erant, exoptatissimi tamen erant qui ex brev. Sarisburiensi et Eboracensi desumpti sunt. Nam uti ex illo, cuius modo mentionem fecimus, libello cognosci poterat, qui apud Francogallos usitatissimi fuissent hymni, sic ex hoc qui apud Anglos. (Sb. Eb.)

b) Monastica.

XII) Breviariorum quae ordinis S. Francisci fuerunt multorum nobis patuit aditus. Antiquissimum est bibliothecae Halensis S. Mariae a nobis literis Fr. notatum. In calce legitur: *Explicit breviarium secundum morem romane curie. Impressum Venetiis per Franciscum Renner de Hailbrun. Anno domini MCCCCLXXXI.* Alterum (Fr. 2.) e mea est bibliotheca. Legitur in calce: *Explicit Breviarium secundum ritum Romanum Venetiis impressum arte et impensis Andree de Torresanis de Asula. MCCCCXCU die vero XIIII Martii Feliciter.* Praeterea comparavimus nonnulla alia ab illis fere nihil discrepantia. 1) *Explicit Breviarium secundum ordinem sancte Romane ecclesie magna cum diligentia revisum et fideli studio. emendatum. Idque in alemonia regali civitate Nurembergk multum famosa impressum arte et impensis Anthonii Koberger praefatae civitatis incolam. Anno incarnatae deitatis elapso MCCCCLXXX VI. IIII Idus Decembris.* Meum est. 2) *Et sic finitur breviarium secundum usum romane curie arte et charactere honesti viri Iacobi de pforczen civis Basiliensis ductu vero fratris Nicolai vincentii ordinis minorum elaboratum. Anno salutiferae incarnationis quadringentesimo nonagesimo tertio.* Ex bibliotheca S. Mariae Halensi. Inde etiam 3) aliud breviarium fortasse antiquius. Sed desunt annus et nomen typographi. Paginae numeris nondum notatae — Denique etiam ad manus erat recens Minorum breviarium, quod amicissimus nobis Diedrichius magister scholae latinae in Orphanotropheo Halensi, nobis largitus est: *Breviarium Romano — Seraphicum etc. Coloniae Agrippinae MDCCXXXIV.*

XIII) Ordinis Dominicanorum est Breviarium bibliothecae Gottingensis vetustum, quod et Norimbergae anno MDLXXXII editum est (Pd.) Breviarium eiusdem ordinis recentius debemus bibliothecae Orphanotrophei. Prodiit illud Parisiis a. 1643.

XIV) Bibl. S. Mariae Halensis nobis suppeditavit vetustum ordinis S. Benedicti breviarium: *Finit pars hyemalis breviarii reverendorum patrum ordinis divi Benedicti de observantia per Germaniam unionis Bursfeldensis. Parrhisiis impressa per Desiderium maheu in vico sancti Iacobi commorantis sub intersignio sancti Nicolai prope templum sancti Benedicti. Sumptibus Godofridi Hectoris honesti bibliopole. Anno dominice incarnationis M. CCCCCXVIII. De XV mensis Ianuarii* (Bd.). Recens eiusdem ordinis Breviarium meum est: *Breviarium monastico-Benedictinum quadripartitum. Typis Principalis Monasterii Einsidlensis. anno MDCCXLIII sqq.*

XV) Ex breviariis Eremitarum S. Augustini duo consuluimus: unum ex bibl. S. Mariae Halensi, sine anno et titulo, sed procul dubio pervetustum (Aug.), alterum ex nostra: *Breviarium secundum ritum sancte Romane ecclesie summa cum diligentia emendatum et castigatum in quo etiam multa superaddita sunt quae in consimilibus breviariis nunquam alias fuerunt impressa feliciter explicit. In alma Venetiarum urbe per Iacobum de Leuco accuratissime Impressum. Anno salutifere domini nostri Iesu Christi incarnationis quingentesimo* 18 *supra millesimum nonis Octobris* (Aug. 2).

XVI) Ex eadem bibl. S. Mariae est pervetustum Carthusianorum Breviarium: *Breviarium Sacre religionis Cartusie. Ab exemplari correctissimo Impressum Salutiis per magistrum Simonem bevelaqua Papiensem. Anno domini* 156 *die* 22. *Aprilis.* (Ct.)

XVII) Ex breviariis ordinis Cisterciensis antiquis in quibus hymni more singulari et insolito dispositi sunt unum ex bibl. Gottingensi inspeximus; *Brev. camerale ad usum Cisterciensis ordinis anno currente MCCCCCX ab eodem monacho qui praecedentia eiusdem ordinis brev. correxerat diligenti cura castigatum et ad hanc satis amplam formam redactum, reverendissimi patris domini Cistercii obedientia punctis in eodem ordine fieri solitis utiliter comunitum incipit feliciter* —

Venale reperitur Parisiis sub leone argenteo vici sancti Iacobi. (Cs).

C. Subsidia litteraria quae hymnos collectos et explicatos continent.

I) Sub finem saeculi XV in Germania saepius typis excusa est *Expositio hymnorum.* Varias huius operis editiones novi hasce: *Expositio Himnorum cum notabili commento. Coloniae apud Henricum Quentell* 1492. — *Expositio etc. Hagenoviae* 1493. — *Expositio Himnorum tum notabili commento implicat historias cum optimis allegationibus sacre scripture illorum sanctorum vel sanctarum de quibus tales himni decantantur. Coloniae* 1494. — *Expositio Himnorum cum notabili commento.* In calce: *Basileae impressus per Michaelem Furter. Anno inc. domin.* 1504. — *Exp. H. cum familiari commento iam dudum in lucem edito.* In calce: *Liber himnorum cum textuali interpretatiuncula iam dudum laboriose congestus iterato repressus est in domo quondam Henrici Quentell Coloniae* 1506 *ad finem mensis Maii.* Editio quam ego possideo omnibus est antiquior. Inscripta est *Expositio hymnorum perutilis omnibusque salubris:* deest annus et nomen typographi, sed ex omnibus elucet in officina Quentelliana circa annum MCCCCXC typis esse descriptam. In hac hymnorum collectione memorabile mihi visum est initium libri: „Liber iste dicitur liber hymnorum. Hymnus dicitur laus Dei cum cantico. Quattuor fuerunt principales autores qui hymnos composuerunt, Gregorius, Prudentius, Ambrosius, Sedulius. Sed quidam vir prudens nomine Hilarius videns illos multos hymnos composuisse, dignum duxit placuitque quosdam in unum colligere compendiose, in unum componere brevem et utilem tractatum, in quo omnes hymni fuerunt.“ In hoc exordio vestigia vetustatis singularis exstare mihi videbantur. Itaque vel maxime gavisus sum quum Gersdorfius Vir Doct. ea qua notus est liberalitate ex Bibl. Paulina Lipsiensi codicem 720 in quo etiam „Expositionem hymnorum“ inesse audiveram, mihi mitteret. Mox enim intellexi hoc in codice exhiberi Hilarii nostri commentarium, quem certe tertio

decimo saeculo compositum esse ex aetate codicis suspicari licet. Hilarius ille quando vixerit et quis fuerit et quae operis eius ratio sit infra disputabimus (Hil.)

II) *Hymni de tempore et de sanctis in eam formam qua a suis autoribus scripti sunt denuo redacti et secundum legem carminis diligenter emendati atque interpretati. Anno domini MDXIX.* In calce libri legitur: *Hymnus per anni circulum occurrentibus latina cum enucleatione adiunctis difficilium clausularum significatis. extrema apposita est manus. Argentoraco in Ioannis Knoblouch calcographi edibus humane redemptionis etc.* Auctorem se appellat in prooemio Iacobus Wimphelingius Sletstatinus († 1528): verum quod sciam viri docti qui Wimpfelingii libros enumerant huius operis non iniiciunt mentionem. Ceterum in hoc libro fere passim Hilarium sequitur (Wimpf.) *).

III) *Liber Hymnorum in metra noviter redactorum. Apologia et defensio poeticae ac oratoriae maiestatis. Brevis expositio difficilium terminorum in hymnis ab aliis parum probe et erudite forsan interpretatorum per Henricum Bebelium Iustingensem edita poeticam et humaniores litteras publice profitentem in gymnasio Tubingensi. Annotationes eiusdem in quasdam vocabulorum interpretationes Mammetracti***). *Thubingen* 1501. Hunc librum Rambachius liberalissime mihi misit. (Beb.)

IV) *Hymni et Sequentie cum diligenti difficillimorum vocabulorum interpretatione omnibus et scholasticis et ecclesiasticis cognitu necessaria Hermanni Torrentini de omnibus puritatis lingue latine studiosis quam optime meriti.* In fine legitur: *Impressum Colonie per Martinum de werdena Anno domini MCCCCCXIII in profesto Visitationis beate Marie virginis.* Exstat huius libri editio secunda: *Hymni et Prosae ecclesiasticae vulgo sequentiae dictae breviuscula quidem sed maxime*

---

*) Rarissimum librum eiusdem auctoris „De hymnorum et sequentiarum auctoribus generibusque carminum quae in hymnis inveniuntur" quem multum nos adiuturum esse speramus Vir Praecl. Ullmannus ex bibliotheca Palatina nobis liberalissime misit.

**) „Ein vielfach beim Unterricht eingeführtes Lehrbuch, eine Art Grammatik mit dem sonderbaren Titel Mammetrachus od. Mammotreptes war zu einem Ansehen und Einflusse gekommen, die unvertilgbar schienen. Sie auszurotten, war Bebel mit aller Kraft bedacht." Ersch. Gruber Encyclopädie s. v. Bebel.

commoda Hermanni Torrentini explanatione illustrata. Qui piis et christianis oblectantur canticis his se oblectent. Coloniae. Excudebat Petrus Hordt 1536. Utramque editionem inspexi, sed quum ille vir doctus in secunda Clichtovaeum plus minusve secutus sit, prior editio nobis longe pluris videtur aestimanda. Hanc mea bibliotheca suppeditavit. (Torr.)

V) *De tempore et sanctis per totum annum hymnarius in metra ut ab Ambrosio, Sedulio, Prudentio ceterisque doctoribus hymni sunt compositi. Groningen phrisie iam noviter redactus incipit feliciter.* In fine: *Et sic est finis.* Debeo Rambachio. (Gron.)

VI) Ex bibliotheca S. Mariae Halensis suppeditatus est mihi liber, initio mutilus, qui psalmos et hymnos continet. In fine legitur: *Psalterium Davidis adiunctis hymnis felicem habet finem opera et impensis Melchior Lotters ducalis opidi Liptzensis concivis Anno Millesimo quingentesimo undecimo XVIII die Aprilis.* Hoc opus litteris (Lps.) notavimus.

VII) Iodoci Clichtovaei operis copia doctrinae utilissimi et primam et secundam editionem Ven. Rambachio, cuius insignem liberalitatem non possumus non praedicare, debemus. *Elucidatorium ecclesiasticum ad officium ecclesiae pertinentia planius exponens et quatuor libros complectens. Primus Hymnos de tempore et sanctis per totum annum. — Secundus non nulla cantica ecclesiastica antiphonas et responsoria. — — Tertius ea quae ad Missae pertinent officium, praesertim praefationes. — — — Quartus prosas quae in sancti altaris sacrificio dicuntur continet.* Primum prodiit liber Parisiis 1515, deinde Basileae 1517 et 1519. Opus Clichtovaei abbreviatum, sed in hymnis auctum prodiit *Venetiis in vico S. Mariae formosae ad signum spei* 1555. Cl., quum breviariis Italis Gallicis et Hungaricis usus sit, opus eius summo loco est habendum. Multus quidem est in annotationibus sed non paucae earum utiles sunt (Clicht.)

VIII) *Hymni ecclesiastici praesertim quin Ambrosiani dicuntur multis in locis recogniti et multorum hymnorum accessione locupletati. Cum Scholiis opportunis in locis adiectis et Hymnorum indice Georgii Cassandri. Beda de Metrorum generibus ex primo libro de re metrica. Coloniae Anno MDLVI.*

Iterum hymni excusi in operibus Cassandri quae prodierunt Parisiis **1616**. Hymnorum textum ut ita dicam optime recensuit multis breviariis imprimis Germanicis apte collatis. Notae auctoris non magni aestimandae sunt; nam fere omnes sunt dogmatici vel polemici generis. In Romana ecclesia liber est vetitus (Cass.)

IX) Collectiones hymnorum quae quidem circa Lutheri tempora a Lutheranis institutae sunt sed ad recensendum textum non multum valent quum permulta in iis mutata deprehenderim. Ad manum erant: *Psalmodia* etc. *per Lucam Lossium Lunebergensem cum praefatione Phil. Melanthonis Witebergae apud Haer. Georgii Rhau* 1561 (Loss.). *Cantica Selecta Veteris Novique Testamenti cum Hymnis et Collectis seu orationibus purioribus quae in orthodoxa atque catholica ecclesia cantari solent. Addita dispositione et familiari expositione Christophori Corneri Lipsiae cum privilegio MDLXVIII* (Corn.). *Cantica ex sacris literis in ecclesia cantari solita cum hymnis et collectis etc. recognita et aucta per D. Georg. Maiorem anno* 1570. — *Witebergae Laurentius Schwenck Eisfeldensis excudebat.* — *Psalterium Davidis etc. cum lemmatibus ac notis Adami Siberi. Accesserunt Hymni festorum dierum insignium. Lipsiae Iohannes Rhamba excudebat Anno MDLXXVII.* (Sib.) Palma ex mea sententia tribuenda est Ludeci operi: *Vesperale et Matutinale etc.* MDLXXXIX (Lud.) quod idem eis qui cultum Lutheranae ecclesiae veteris cognoscere student maximae utilitati erit.

X) *Hymnorum Ecclesiasticorum ab Andrea Ellingero V. Cl. emendatorum libri III etc. MDLXXVIII Francofurti ad Moenum.* (Ell.) Haec collectio omnium quas vidi copiosissima, sed quum in duobus prioribus libris hymni propter metricas rationes prorsus mutati sint, tertio tantum libro uti licuit, in reliquis duobus Ellingeri auctoritas ibi tantum me movit, ubi lineola adiecta notavit veterem et genuinam scriptionem exhiberi.

XI) *Poetarum Veterum Ecclesiasticorum Opera Christiana et operum reliquiae atque fragmenta. Thesaurus catholicae et orthodoxae ecclesiae et antiquitatis religiosae ad utilitatem iuventutis scholasticae, collectus, emendatus, digestus et commentario*

quoque expositus diligentia et studio Georgii Fabricii Chemnicensis. Basileae per Ioannem Oporinum MDLXIIII. (*Fabr.*)

XII) Ven. Thiloni debeo: *Divorum patrum et doctorum ecclesiae qui oratione ligata scripserunt Paraphrases et Meditationes in Evangelia dominicalia* (in altera parte: *in hist. evangelicas quae festis Sanctorum publicis conventibus explicantur*) *e diversis ipsorum scriptis collectae a. M. Ioach. Zehnero ecclesiae Schleusingensis pastore et Superintendente. Lipsiae* 1602 *sumptibus Thomae Schureri.* Liber utilissimus, cuius auctorem in hymnis ecclesiae christianae veteris satis versatum esse non possumus quin fateamur omninoque ex illo libro apparet illo quoque tempore apud Lutheranos studiosissimos fuisse hymnorum veterum amatores. (Zehn.)

XIII) *Iosephi Mariae Thomasii S. R. E. Cardinalis Opera omnia — — Tomus Secundus continens Psalterium iuxta duplicem editionem ad Mss. codices recensuit notisque auxit Ant. Franc. Vezzosi Cleric. Regularis Romae* 1747. (Hymni continentur p. 321—434.) Hic liber in Germania satis rarus est, sed eo carere nullo pacto potest hymnorum sacrorum editor. Comparavit Thomasius codices Vaticanae antiquissimos omninoque multos Italicos, quare si quis hymnos ecclesiae veteris usque ad saeculum VIII. investigare constituerit ei ex illo libro tanquam fonte primario hauriendum erit. (Thom.)

XIV) *Anthologie christlicher Gesänge aus allen Jahrhunderten der Kirche. Nach der Zeitfolge geordnet und mit gesch. Bemerkungen begleitet von Aug. Iac. Rambach Prediger bei St. Iacob in Hamburg. 1ster Band. Die vorzüglichsten griechischen, lateinischen und altdeutschen Kirchenlieder enthaltend. Altona u. Leipzig, Hammerich* 1817. Thesaurus noster ostendit quoties quantumque studia praeclara Rambachii in usum nostrum converterimus. (Ramb.)

XV) *Corolla Hymnorum sacrorum publicae devotioni inservientium. Veteres electi sed mendis quibus iteratis in editionibus scatebant detersi, Strophis adaucti. Novi adsumpti, recentes primum inserti. Coloniae Agrippinae* 1806. *Typis Haeredum Schauberg.* Hic Walraffii liber, quem Ven. Augusti, morte ille litteris nuper ereptus, nobis donavit, plurimum

prodest iis, qui in hymnis, quos post Lutheri aetatem protulit ecclesia, cognoscendis studia posuerunt.

XVI) Liber Björnii: *Hymni veterum poetarum Christianorum ecclesiae latinae selecti. Hafniae* 1818 — in paucis tantum nos adiuvit.

XVII) *Lateinische Anthologie aus den christlichen Dichtern des Mittelalters. Für Gymnasien und Lyceen herausgegeben und mit Anmerkungen begleitet von Ioseph Kehrein, Lehrer am Gymnasium zu Mainz. Erster Theil. Die acht ersten christlichen Jahrhunderte. Frankfurt a. M. Sauerländer* 1840. Auctor hoc consilium sequitur ut alumnos gymnasiorum catholicorum ad hymnorum sacrorum cognitionem adducat: quae res si recte succederet, vehementer gauderemus. Annotationes Kehreinii ad discipulos pertinere vix est quod moneamus, quamquam passim etiamnobis nonnulla in usum nostrum convertere licuit. (Kehr.)

Iam enumeratis his subsidiis nostris nostrum est animo grato eos viros commemorare qui consilio nostro fautores, laboribus adiutores exstiterunt. In hoc numero primum locum obtinent Ven. Thilo, cuius mihi auctoritas cum aliis in rebus tum hoc in opere plurimum valuit, Ven. Tholuckius, cuius multum intererat labores nostros prospere cedere, Hermannus Dryander, vir hymnorum latinorum non minus quam germanicorum peritus, F. A. Ecksteinius, collega litteratissimus qui ea qua solet humanitate haud mediocriter me adiuvit. Denique non possum quin gratias agam duobus viris qui a primis operis initiis per totum meum laborem consilio et opera mihi adfuerunt: Aug. Voigtio muneris scholastici societate mihi iunctissimo et Chr. Diedrich quem et curriculi scholastici societas et veteris amicitiae vinculum mecum intime coniunxit. Horum virorum opera atque industria in vitiis exstirpandis et emendandis maxime adiutus sum, quamquam et me et illos emendatores nonnulla fugerint menda.

Faxit autem Dominus ecclesiae christianae O. M., cuius honorem omnes hymni celebrant, quem cantica praedicant et sequentiae cum antiphonis laudibus certatim extollunt, ut hic etiam studiorum nostrorum fructus

ad salutem ecclesiae christianae valeat. Offerimus opus nostrum tanquam donum omnibus quicunque nomen Christi sancte colunt, offerimus sanctissimo redemptori pro unitate atque amabili ecclesiae concordia sacrificium neque aliud quid ex intimo animo precamur, nisi ut ipsi quoque sentiamus illud quod de sanctissimo patriarcha scriptum legimus: *Respexit Dominus ad munera eius.*

Scribebam Halis in Paedagogio Regio
die XXI. Maii MDCCCXLI.

Herm. Adalb. Daniel
PH. DR.

A.

S. HILARIUS.

I.

Hymnus matutinus.

Lucis largitor splendide,
Cuius sereno lumine
Post lapsa noctis tempora
Dies refusus panditur.

Tu verus mundi Lucifer,
Non is, qui parvi sideris,
Venturae lucis nuntius
Angusto fulget lumine.

Sed toto sole clarior,
Lux ipsa totus et dies,
Interna nostri pectoris
Illuminans praecordia.

Adesto rerum conditor,
Paternae lucis gloria,
Cuius amota gratia
Pavescunt nostra corpora.

Tuoque plena spiritu,
Secum Deum gestantia,
Ne rapientis perfidi
Diris patescant fraudibus.

Ut inter actus saeculi,
Vitae quos usus exigit,
Omni carentes crimine
Tuis vivamus legibus.

Probrosas mentes castitas,
Carnis vincat libidines,
Sanctumque puri corporis
Delubrum servet spiritus.

Haec spes precantis animae,
Haec sunt votiva munera,
Ut matutina nobis sit
Lux in noctis custodiam.

Hymnus noster legitur una cum epistola ad Abram missa apud editores Hilarii [ad manum mihi erat Ed. PP. Ord. S. Bened. Tom. II. p. 530] item apud Fabricium, Thomasium, Rambachium, Kehreinium, qui opera Hilarii Basil. a. 1523. 1535. 1550 et Parisiis a. 1544 edita inspexit. — 1. Thom. Kehr. optime. At neminem fugit vocem in carmen irrepsisse ex aliorum hymnorum exordiis, ut Lucis creator optime vel Rerum creator optime. Id sexcenties factum esse inter omnes constat.

2. Thom. sermonis lumine cf. Gen. 1, 3. Ed. 1523. 44. pro lapsa ipsa. 4. Thom. Kehr. refulsus 6. Edit. Bd.: editi: parvus oritur. ita Thom. 8. Thom. fulgens 11 Fabr. materna. 15. 16. Ed. Bd.: Ms. Germ. admota gratia patescunt (ita Fabr.) ubi Ottob. duo Colb. et alius S. Petri de Cultura (consentiunt edit. Kehr.) amota gratia — pavescunt, quod nobis placuit. Male in vulgatis (apud Th. quoque) ad nutum gratiae patescunt. Porro in alio Ms. Germ. subiicitur.

Tuaque sancta dextera
Tuere nos per saecula
Post huius vitae terminum
Vitam perennem tribue.

17. Ed. Bd. In vulgatis: tu quoque pleno spiritu. 19. Ed. Bd. Germanensis cod. nihil adrepentis perfidi occultis pateat fraudibus. Ed. Kehr. patescat. 24. Ed. Bd.: excusi nitamur, contra Ms. Ita Thom. et Edit. Kehr. 25. Ed. K. matris. 28. Ed. K. pro spiritus specie 27. 28. cf. I. Cor. III, 16. 31. Ed. K. matutinae s. matutine — Additur in vulgatis doxologia, procul dubio spuria. Qua tamen, nisi fallor, id comprobatur, quod si ecclesiasticorum librorum quaerimus testimonium, valde dubium est: hoc carmen in cultu divino esse decantatum.

II.

Hymnus matutinus.

Deus pater ingenite
Et fili unigenite,
Quos Trinitatis unitas
Sancto connectit spiritu.

Te frustra nullus invocat,
Nec cassis unquam vocibus
Amator tui luminis
Ad coelum vultus erigit.

Et tu suspirantem Deus
Vel vota supplicantium
Vel corda confitentium
Semper benignus aspice.

Nos lucis ortus admonet
Grates deferre debitas,
Tibique laudes dicere
Quod nox obscura praeterit.

Diem precamur bonum
Ut nostros salvator actus
Sinceritate perpeti
Pius benigne instruas.

Deo patri sit gloria etc.

Thom. Hymn. ex Brev. Mozarab. Fer. IV. post Octavam Epiphaniae.

III.

Hymnus matutinus.

In matutinis surgimus,
Reddentes laudes debitas
Deo Iesuque domino
In unitatem gloriae.

Sanctorum choro psallimus,
Cervices nostras flectimus,
Peccata nostra pandimus
— — — — —

Oremus Deo iugiter,
Vincamus in bono malum,
Cum fructu poenitentiae
Votum perenne reddere.

Christum rogemus et patrem,
Christique patris spiritum,
Ut det nobis auxilium
Et repellat hostem invidum

Deo patri sit gloria etc.

Thom. Hymnar. ex Brev. Mozarab. Fer. V. post Octav. Epiphaniae.

IV.

Hymnus matutinus.

Iam meta noctis transiit,
Somni quies iam praeterit
Aurora surgit fulgida
[Et] spargit coelum lux nova.

Sed cum diei spiculum
Cernamus, hinc nos omnium
Ad te, superne Lucifer,
Preces necesse est fundere.

Te lucis sancte spiritus
Et caritatis actibus
Ad instar illud gloriae
Nos innovatos effice.

Praesta pater piissime etc.

Thom. Hymn. ex Brev. Mozar. in officio aurorae diebus feriis. Versui quarto, ne turpiter neglecta videatur ratio metrica, addere ausus sum voculam et, saepius in initio commatum omissam.

V.

De Epiphania Domini.

Iesus refulsit omnium
Pius redemptor gentium,
Totum genus fidelium
Laudes celebret dramatum.

Quem stella natum fulgida
Monstrat micans in aethera,
Magosque duxit praevia
Ipsius ad cunabula.

Illi cadentes parvulum
Pannis adorant obsitum,
Verum fatentur ut deum,
Munus ferendo mysticum.

Denis ter annorum cyclis,
Iam parte vivens temporis
Lympham petit baptismatis,
Cunctis carens contagiis.

Felix Ioannes mergere
Illum tremiscit flumine,
Potest suo qui sanguine
Peccata cosmi tergere.

Vox ergo prolem de polis
Testatur excelsa patris,
Virtus adestque pneumatis,
Sancti datrix charismatis

Nos Christe subnixa prece
Omnes precamur protege,
Qui praecipis rubescere
Aquas potenter hydriae.

[Praesta benignus sedulo
Solamen, adiutorio,
Raptosque nos e tartaro
Regnare fac tecum polo.]

In Hymnario membr. Thomasii Hymnus positus erat in Epiphania ad Vesperas; antiquiora quae vidi, breviaria, commemorant laudes, Bebelius infra Octavam cantatum csse narrat. Omnes vero in versuum numero valde inter sese discrepant. Carmen non iam cultui divino inservit — 4. Gron. Beb. Hl. dragmatum. 6. Hl. monstrans 9. Beb. gaudentes, sed obversabatur poeta Matth. II, 11. *et procidentes adoraverunt eum.* 11. Cass. Thom. Kehr. et Deum. 12. Cass. munus ferentes. 13. 14. Cass. Qui sena lustra corporis postquam sui compleverat. 13. Cass.: al. denum. 14. Beb. per te vivens: addit in comment.: lege parce corporis. 18. Cass.: al. tremescit. 20. Cass. Kehr. mundi, sed totum carmen plenum est graecis vocibus quarum omnino in hymnis ecclesiasticis ingens est multitudo. 21. Thom. al. supplici. 22. Beb. precamur omnes. 24. Beb. potenter hydrias aquae. Fabr. aquae pot. hydriae. 29—32. Hic versus reperitur apud Thomasium et Bebelium. Cass. et al. ita exhibent: Lans Trinitati debita, honor, potestas, gloria. Perenniter sint omnia. Per saeculorum saecula.

VI.

Hymnus de Quadragesima.

Iesu quadragenariae
Dicator abstinentiae,
Qui ob salutem mentium
Hoc sanxeras ieiunium.

Quo paradiso redderes
Servata parsimonia,
Quos inde gastrimargiae
Huc illecebra depulit.

Adesto nunc ecclesiae,
Adesto poenitentiae,
Quae pro suis excessibus
Orat profusis fletibus.

Tu retroacta crimina
Tua remitte gratia,
Et a futurisadhibe
Custodiam mitissime.

Ut expiati annuis
Ieiuniorum victimis,
Tendamus ad paschalia
Digne colenda gaudia.

Hymnus, quem sequiori aevo compositum esse tam certum est quam quod certissimum, ecclesiae antiquae magis acceptus erat quam recentiori. Non reperitur in Brev. Romano, sed in vetustis Germaniae, Angliae etc. libris, positus tempore Quadragesimali ad Vesperas vel ad Laudes, a Dominica Invocavit ad Dominicam usque Oculi; apud nonnullos in tertia et quarta hebdomade Quadragesimae. — 1. Lud.: al. servator. 3. Fabr. quique Gron. ob salutem qui 5—8. Lud. *Christus ieiunio suo miraculoso inter cetera etiam pro primorum parentum et nostra quoque gula satisfecit.* 5. Fabr. redderet. 6. H. Hl. Hv. parsimoniae. W. 2. parsimoniae. 7. Molestiam adspersit hominibus graecae linguae ignaris vox gastrimargia. Cod. H. habet gasti mariae, E. Bd. Hv. Wimpf. castrimargiae (propter insanam etymologiam ab ipso excogitatam) alii gastrimargia. W. 2. castrimargia. Wimpf. ita vocem explicat. *c. i. e. castitatem mergens gulositas, inordinata sumptio cibi et potus, unde cadimus in incontinentiam, cum a contrario sine Cerere et Baccho frigeat Venus.* Vix credibile est, quantum peccarint vetusti interpretes in vocabulis graecis, graeca pro latinis nobis venditantes. Veluti stadium derivant a stando; agios ab a quod est sine et geos quod est terra ut significet: sine terrenorum amore; avernus ab a quod est sine et ver (locus sine vere et delectatione), diabolus vel a dia et bolus, (qui homines ut bolum devorat) vel a dia i. e. duo, qui hominem dupliciter mordet, in corpore et in anima; coemeterium est locus quo cimices rodunt cadavera,

ἀήρ ab α quod est sine et ἔρις, quasi sine lite, per contrarium, quia omnis lis ventorum et fulminum fit in aëre; athleta, qui fortis est ad letum; blasphemari a blas, quod est stultus et femina quia feminarum sit res stulte blasphemare etc.*). 8. H. hunc. Sb. illecebrosa. Gron. Torr. illecebris huc depulit. 11. Sb. quae 12. Cass. Ell. precibus. 17. Cass. animis. Gron. sic expiati ut annuis. Fabr. Ell. ut expiati his annuis. W. 2. animis.

VII.

Hymnus Pentecostalis.

Libri Vetusti.	Brev. Rom.
Beata nobis gaudia	Beata nobis gaudia
Anni reduxit orbita,	Anni reduxit orbita,
Cum spiritus paraclitus	Cum spiritus paraclitus
Effulsit in discipulos.	Illapsus est apostolis.
Ignis vibrante lumine	Ignis vibrante lumine
Linguae figuram detulit,	Linguae figuram detulit,
Verbis ut essent proflui	Verbis ut essent proflui
Et caritate fervidi.	Et caritate fervidi.

---

*) Si plures hujus modi nugas investigare velis adeas Maresium de falsa theol. orta ex vitiosa grammatica et ante omnes Io. Zuingeri orationem de barbarie superiorum aliquot saeculorum, orta ex supina linguae graecae ignoratione. Basil. 1661. (Tempe Helvet. VI. p. 403 sqq.) Multa ex his tam lepide proferuntur ut nil possit supra. Indoctus quidam magistellus cum interrogaretur, quid esset Epiphania, respondit, fuisse mulierem nutricem Christi. Abbati cum Cardinali colloquenti ne verbum quidem latinum, nedum graecum in omnium linguarum ignoratione succurrebat. Capellanus ut erat nequam ingeniosissimus, jubet R. D. patrem priscas aliquot sedes circa Hildesiam recitare. Dictum, factum, cum statim Abbas caperata et non nihil in altum adducta fronte, vultu terribili agros non nullos intrepida verborum conceptione numeravit „Stürwold, Haste, Gisen, Vorsche, Kavenstede, Itzem.“ Quas non intelligibiles voces Card. audiens, cum ex non nullis sciscitaretur, an hic homo sit graecus, illique affirmassent, tacito pede discessit. Notanda tamen est Zuingeri et Maresii incuria et fervor, quo decepti, multa tribuerunt Phrygiae stupiditati, quod procul dubio per iocum erat prolatum. Ita probabat parochus rusticorum esse non suum pavimentum templi reparare eo quod dixerat Ierem. 17, 18: paveant illi, ego non paveam et alter creatos fuisse plures mundos munivit loco Luc. 17, 17. Num quid decem mundi facti sunt?

Linguis loquuntur omnium,
Turbae pavent gentilium,
Musto madere deputant,
Quos spiritus repleverat.

Patrata sunt haec mystice
Paschae peracto tempore,
Sacro dierum numero,
Quo lege fit remissio.

Te nunc, Deus piissime,
Vultu precamur cernuo;
Illapsa nobis coelitus
Largire dona spiritus.

Dudum sacrata pectora
Tua replesti gratia,
Dimitte nunc peccamina
Et da quieta tempora.

Linguis loquuntur omnium,
Turbae pavent gentilium,
Musto madere deputant,
Quos spiritus repleverat.

Patrata sunt haec mystice
Paschae peracto tempore,
Sacro dierum circulo,
Quo lege fit remissio.

Te nunc, Deus piissime,
Vultu precamur cernuo,
Illapsa nobis coelitus
Largire dona spiritus.

Dudum sacrata pectora
Tua replesti gratia,
Dimitte nunc peccamina
Et da quieta tempora.

Canitur die Pentecostes ad Completorium, vel (ex plurimorum librorum norma) ad Laudes, quem morem servavit Brev. Romanum. — 3. Gavantus Thes. S. R. Tom. III. p. 263: *contra variationem literae in Hymno ecclesiastico de spiritu S., in quo vox paraclitus per i aut e latinum productum iuxta aliquorum opinionem per i correptum latinum nunc effertur scripsit eruditam disceptationem Benignus Sanetey in tractatione de recta pronuntiatione vocis paracletus cui assentiri videtur Th. Raynoudus. — — Videnda tamen est erudita dissertatio elucubrata a I. B. Thiers, in qua sustinet, quod ecclesiasticis libris retinenda sit vox paraclitus, penultima correpta, suamque opinionem validis comprobat argumentis.* Idem observavit Fabricius s. v. paracletus. **4.** Gron. Beb. refulsit. **12.** Interserunt Gron. Torr. Wimpf versum: Sed signis et virtutibus. Occurrit et docens Petrus. Falsos probavit perfidos. Ioëlis testimonio. (cf. Hymn. 56, nostro carmini simillimum). **13.** Kehr. mystice. Cs. mystica. **16.** Pt. legis. **13—16.** Romsée Op. lit. III. p. 381.: *mystice, seu figurative i. e. respective ad iubilaeum Vet. Test., quod celebrabatur singulis quinquagesimis annis et sub quo servi libertatem et agri oppignorati dominos recuperabant. Notatur deinde tempus quo haec acciderunt i. e. quinquagesimo die a Paschate, quo eodem numero annorum fiebat sub veteri lege debitorum remissio causa iubilaei.* Kehr. *Es war gerade der Tag des 50jährigen Jubiläums als der heil. Geist herabgesendet wurde.*

cf. 56, 6. 17—20. In nonnullis libris stropha illam tanquam ultima sequitur, quam nos sexto posuimus loco. 18. Cs. corde precamur supplici. 23. Lud. al. nostra crimina.

B.

S. DAMASUS.

VIII.

Hymnus de S. Andrea.

Decus sacrati nominis,
Vitamque nomen exprimens,
Hoc te decorum praedicat
Crucis beatae gloria.

Andrea Christi apostole,
Hoc ipso iam vocabulo
Signaris isto nomine,
Decorus idem mystice.

Quem crux ad alta provehit,
Crux quem beata diligit,
Cui crux amara praeparat
Lucis futurae gaudia.

In te crucis mysterium
Cluit gemello stigmate,
Dum probra vincis per crucem
Crucisque pandis sanguinem.

Iam nos foveto languidos
Curamque nostri suscipe,
Quo per crucis victoriam
Coeli petamus patriam.

Confer editiones carminum Damasi, Andreae Rivini (Damasi carmina sacra Lips. 1652. 8.) et quae multo praestantiores sunt: S. Damasi P. opera ex codd. Mss. cum notis Martii Milesii Sarazanii etc. Romae 1638. Parisiis apud Lud. Billaine 1672. 8. et ed. A. M. Merenda. Rom. 1754. — 1. Riv. Decor sacrati numinis. 2. Cass. exprimit. 3. Riv. Sic te decorum. Wimpf. hic al. hinc te Wimpf. *Andreas hebraice latine interpretatur decorus. Ergo nomen Andreae vitam ejus exprimit.* 6. Riv. Hoc quippe. al. hoc ipse 8. Wimpf. perperam signaris nomine isto. 18. Sarraz. et Mer. in te crevit. 14. Björn. *cluit = pollet; gemello vel stigmate, genuino seu nomine qui et probra vincat per crucem ut vir et fundat sanguinem pro cruce seu doctrina*

crucifixi ut eius et apostolus et martyr. **16.** Björn. l u c i s q u e p a n d i s i a n u a m. Ita Riv. sic enim respondet praecedentis et succedentis strophae versibus pariter ultimis. v. **12** et **20.** Sed renituntur reliqui **18.** Riv. c u r a m q u e n o b i s s u b i i c e.

IX.

Hymnus de S. Agatha.

Martyris ecce dies Agathae
Virginis emicat eximiae,
Christus eam sibi qua sociat
Et diadema duplex decorat.

Stirpe decens, elegans specie,
Sed magis actibus atque fide,
Terrea prospera nil reputans,
Iussa Dei sibi corde ligans.

Fortior haec trucibusque viris
Exposuit sua membra flagris,
Pectore quam fuerit valido
Torta mamilla docet patulo.

Deliciae cui carcer erat,
Pastor ovem Petrus hanc recreat
Inde gavisa magisque flagrans
Cuncta flagella cucurrit ovans.

Ethnica turba rogum fugiens
Huius et ipsa meretur opem,
Quos fidei titulus decorat,
His Venerem magis ipsa premat.

Iam renitens quasi sponsa polo
Pro miseris supplica domino,
Sic sua festa coli faciat
Se celebrantibus ut faveat.

(Gloria cum patre sit genito,
Spirituique proinde sacro,
Qui Deus unus et omnipotens
Hanc nostri faciat memorem.)

S. Agatha commemoratur et in canone missae et in omnium ecclesiarum calendariis. Prae ceteris Itali sanctam virginem summis extulerunt honoribus: ultro in mentem veniunt Sacramentarium et Antiphonarium Gregorii, proprium officium exhibentia, psalmi in toto officio non de communi virginum sed ob praeclara martyris merita de communi unius martyris desumpti. Denique cultus S. Agathae sub ritu duplici omnibus ecclesiis commendatus est ex decreto Congreg. Sacr. Rit. d. **26.** Aug. **1713.** Melitenses vero et Catanenses ut patronam Agatham plus iusto colere, satis notum est. Ut ad carmen nostrum transeamus (quod a Prudentio confectum esse hallucinantur Hil. et Wimpf.) ipsum probat quam demonstravimus antiquam S. virginis venerationem. Exstat (praeter editiones Damasi) in vetustis breviariis et hymnariis, non tamen in hodiernis (cf. Acta SS. Febr. Tom. I. p. 595.) **3.** Riv. Cass.

Qua sibi Christus eam sociat Hil. qua Ch. eam sibi Wimpf. Ch. eam sociat 4. Wimpf. *eam decorat diadema duplex, martyrii et virginitatis.* 5. Riv. rutilans specie. 9. Fortior proconsule Quintiano et stipatoribus eius carnificibus. 12. Ita Antiphona in festivitate martyris. *Dum torqueretur in mamilla graviter dixit ad iudicem: Impie, crudelis et dire tyranne, non es confusus amputare in femina, quod ipse in matre suxisti?* Clicht: *patulo nimis affectanter positum pro liquido* Wimpf. hoc docet. 14. Coniectam virginem in vincula sequenti nocte a sene quodam qui se Petrum apostolum dicebat, sanatam esse referunt. 15. Clicht: *servatum fuisset legitimum carmen si sic auctor posuisset:* laetior inde magisque flagrans. Miramur plurimos viros doctos Clichtovaei commentum, a se ipso minime pro genuina lectione venditatum, in textum recepisse. 17—20. Hanc strophen omisit Rambachius, ut difficillimam ad intelligendum. Neque vero id ita fecit ut Viro docto in Ephemerid. litter. Halens. (1821 Ergänzgsbl. 37) fecisse visus est, omnino non intelligi posse quasi eam censuerit, sed evitare voluit prolixas adnotationes, a libri sui ratione alienas. Björn: *post mortem Agathae populus gentilis Catanensis perculsus summo discrimine Aetnae, flammis solito acrius exundantis et magno impetu per agros decurrentis atque ipsi urbi exitium minitantis, ad sepulcrum martyris fertur confugisse, et velum eius muro superpositum obiecisse rapido igni, qui protinus divina virtute cohibitus ultra progredi non ausus sit.* At Carrera Hist. Cat. Vol. 2. lib. 2 suspicatur vocabulum ethnica fortasse levi mutatione amanuensis in hymnum irrepsisse pro aetnaea (vel propter metrum aetnea). Quae Carrerae coniectura dudum explosa est. 20. Cass. Iis. Björn: *cum Agatha represserit aetneum ignem ne multitudini paganorum incommodaret, multo potius nunc in fidelibus incendia libidinum et concupiscentiae flammas restinguat.* Pro Venerem placet Rivino legere cinerem. *Affectus humanos doloso cineri suppositos, ne erumpant, reprimat.* Haud scio an nemini praeter Rivinum haec interpretatio placere possit. (Recte Kehr. *Hat Ag. den Heiden zu Liebe die Flammen des Aetna unterdrückt, o dann möge sie noch mehr in den Gläubigen die Flamme der unreinen Begierde unterdrücken.*) Wimpf. magis quos premat 21. Fabr. renidens. Cass. retinens. 22. Ad hunc versum Clicht.: *dicere potuisset auctor: pro miseris rogita dominum, nisi maluisset consonantiam finalem illius carminis cum praecedente servare, cuius admodum visus est fuisse studiosus.* Vides igitur b. lector, verbum rogita, a Chlichtovaeo ipso pro metri medela allatum esse. In Mss. suis et codicibus omnibus legerat: pro miseris supplica domino, item Rivinus hoc largitur, msstos hymnarios

et Galfridum grammaticum nostram exhibere lectionem: adde Cass. Wimpf. ipsumque Hilarium. G. Fabricius primus illud rogita carmini inseruit, addiditque nescio qua auctoritate fretus, pro domino — Damaso: sequitur Rivinus: *non dubium esse quin ita prius scriptum ab auctore fuerit, cum vero hymnus in ecclesia cantaretur, sequioribus saeculis mutatum esse versum.* Item cum Damaso stant Bollandistae, in carmine nostro recensendo levissimi (cf. ad. v. 15.) et Rambachius, in his fortasse Fabricii et Rivini pedissequus. Sed primum hoc manifestum est, supplica genuinam esse poetae scriptionem, rogita coniecturam, et ne coniecturam quidem. Quod si concesseris sequitur illud, ut pro Damaso, cui supplicatio parum conveniat, restituendum sit domino. Aliud quid, quod mirum in modum e re nostra est, iam vidit Björnius: *ipse vero propius legi dixerim hoc pacto: pro misero rogita populo — nisi forte sequentes duo versus omnino ostendant domino fuisse scriptum, qui se celebrantibus debeat favere siquidem sua festa velit coli. Aut sane scribendum rogitet illa (ut premat) sic sua festa postea legi et intelligi possent.* Rambach: *Diese Stelle dient zum Beweise, wie frühe schon die in den folgenden Jahrhunderten aufs Höchste gestiegene Verehrung der Martyrer und sogenannten Heiligen auch im Kirchengesange sich aussprach und durch ihn gefördert wurde.* 24. A. SS. sic celebrantibus. Wimpf. celebrantibus. 25—28. fortasse spuria iudicabis. 26. Hil. perperam provide. Clicht. metri causa proponit ad scribendum: operi tui pia lausque sacro. Quod addit: *crediderim haec in carminis praesentis compositione errata potius ex librorum vitiatorum mendis inducta fuisse, quam auctoris inscitia commissa* — procul dubio ipsi illi molestias debemus, quas modo superavimus.

C.

S. AMBROSIUS
et
AMBROSIANI.

X.

Hymnus de Adventu Domini.

Veni redemptor gentium,
Ostende partum virginis,
Miretur omne saeculum:
Talis partus decet Deum.

Non ex virili semine,
Sed mystico spiramine
Verbum Dei factum est caro,
Fructusque ventris floruit.

Alvus tumescit virginis,
Claustra pudoris permanent,
Vexilla virtutum micant
Versatur in templo Deus.

Procedens de thalamo suo,
Pudoris aula regia,
Geminae gigas substantiae
Alacris ut currat viam.

Egressus eius a patre,
Regressus eius ad patrem,
Excursus usque ad inferos,
Recursus ad sedem Dei.

Aequalis aeterno patri
Carnis tropaeo accingere,
Infirma nostri corporis
Virtute firmans perpetim.

Praesepe iam fulget tuum
Lumenque nox spirat novum,
Quod nulla nox interpolet
Fideque iugi luceat.

[Gloria tibi Domine,
Qui natus es de virgine
Cum patre et sancto spiritu
In sempiterna saecula.]

Hymnus et sententiarum gravitate et orationis luminibus e scriptura sacra depromptis et pii animi fervore maxime conspicuus, reperitur in breviariis vetustis fere omnibus, poniturque ad Vesperas vel ad Completorium in Adventu Domini, raro in ipsa Nativitate. Attamen mirum est Italos, Ambrosii cives, praeclarissimum carmen turpiter neglexisse. Neque enim legitur in libris liturgicis, qui sub finem saeculi decimi quinti Venetiis prodierunt, neque hodie ut recitetur praeceptum est in Brev. Romano. Retinuerunt monachorum quidam ordines, ut Praedicatores, Praemonstratentes et alii. Porro Lutheri opera ecclesiae evangelicae servatum est, quum illud fecit Germanicum: „Nun komm der Heiden Heiland.“*) Hinc Danice expressum est teste Björnio „Kom Hedningernes Frelser sand.“ — PP. Maurini: „*Brev. Cisterciense huic hymno strophen, quae nusquam alibi reperitur, sic exhibet:*

Intende qui regis Israël,
Super Cherubim qui sedes,
Et pare (rectius Thom. appare) Ephraem coram excita
Potentiam tuam et veni.

Sed unde id sumptum sit, quis divinare poterit.“ Miramur clar. viros id non vidisse quod luce meridiana clarius est, versiculos illos conflatos esse ex antiphona Qui regis Israel intende et collecta Excita quaesumus, quae ab

---

*) Porro vernacule redditus est hymnus opera I. Frankii: Komm Himmelsfürst, komm Wunderheld: A. Knappii: Komm, o Weltheiland, Jesu Christ et editoris: Komm Weltheiland und zeige dich.

ecclesia Dom. Adventus prima cantantur. Refert quidem Thom. Mss. Alex. 11. Vat. 82. eandem strophen habere primam carminis, sed nihil inde probatur nisi in quibusdam ecclesiis hymnum ita cantari solitum esse. Non ab Ambrosio profectum esse additamentum, unus docet Cassiodorus, qui ad Ps. LXXI. ita hymni mentionem iniicit: *Hinc Ambr. ille quaedam ecclesiae candela lampavit, dicens: Veni red. gentium:* docent praeterea omnes libri quos inspeximus. 1. 2. Bd. Ct. venit redemptor — ostendens. Bd. redemptor omnium, ad imitationem hymni *Christe redemptor omnium*, 3. M. perperam Deo. 7. Verbum est omittunt Maurini, Ct. Praem. In Codice D. 2. secunda cura erasum est. 10. Ex codd. Thom. Al. 11. Vat. 82. M. Bd. Hv. Beb. Fabr. claustrum — permanet. Cs. W. 1. claustrum — permanet. 11. Al. 11. Vat. 82. virtute. M. H. micat. Weitzius: *Quem admodum vexilla imperatoribus Romanis praeferri solebant, quocunque irent et quotiescunque procederent, ut ita conspicui redderentur: ita mystice insignes virtutis in ipsa virgine conspiciebantur. unde Hugo Cardinalis*

Casta, Tacens, Residens, Operans, Humilis, Pia, Prudens
Hoc septiformi munere virgo micat.

13. Thom.: Al. Ms. procedat e thalamo suo. Faustus Regiensis procede de thalamo tuo juxta edita in Bibl. PP. sed Maurini editores locum allegantes aiunt de thalamo suo. Sb. procedens e thal. suo. Aperte tangit poeta locum scripturae Ps. XVIII 6—7. *In sole posuit tabernaculum suum et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo exultavit ut gigas ad currendam viam etc.;* amant patres hoc psalmistae carmine illustrare Christi redemptoris a patre egressum et in terris conversationem. Cs. W. 1. procedit e. 15. Cass. *Id est duplicis naturae. Nam eccles. scriptores in hac. disputatione naturam et substantiam idem valere confirmant. Ad quod probandum hic Ambr. locus adiicitur.* 16. Al. 11. Vat. 82. occurrat viam. 22. Accedimus ad locum carminis vexatissimum. Lectio quam recepimus trophaeum vel rectius tropaeum exstat in codd. H. D. 2. M. et omnibus codd. Thomasii: repperi praeterea in pervetusto Antiphonario Bambergensi. Porro apud Hilarium, Cassandrum, Fabricium, Clichtovaeum, Rambachium, editores Maurinos: addi possunt Brev. Hl. Mgd. Ms. Ct., recentiora ad unum omnia.*) Verborum sententiam ita constituit Clicht. *Christus*

*) Lutherum tropaeum legisse apparet ex cantico suo „Nun komm etc. Canit enim „Führ den Sieg im Fleisch hinaus."

per carnem assumptam debellato diabolo victor evasit ipsamque glorificatam carnem demum coelo intulit: nec facile quis negaverit hanc demonstrandi rationem patribus esse usitatissimam. Male tamen convenit voci tropaeo verbum accingere, alteri scribendi rationi accommodatissimum. Legitur in cod. E stropheo vel strophio, ita Bd. Sb. Aug. Gron. Beb. Wimpf., Torr. Accedit quod testatur Clicht. plurimos sui temporis homines stropheum legisse pro tropaeo. Est autem Strophium cingulum aureum cum gemmis ut vult Isidor. Origen. XIX, 33. 3. interprete Torrentino „*fascia pectoralis, teutonice eyn Borstlappe.*" Sensus verborum eruitur optimus: Praecinge lumbos tuos natura humana (quae etiam apud alios dicitur velum carneum, ut est apud Sedulium) ut indutus ea devictis hostibus gloriosa tropaea victoriaeque insignia et monumenta ponas. Quae cum ita sint non desunt lectioni stropheo acerrimi patroni, Frid. Lindenbrogius et Petrus Zornius (Dissert. de hymnorum latinae ecclesiae collectionibus, qua simul in hymno: Veni redemptor gentium vitiosa lectio nunc primum e Mst. Frid. Lindenbrogii emendatur. Kilon. 1709. Opusc. sacra I. p. 61 sqq.) neque quod proferunt Clicht. et Ven. Ramb. de metro voce stropheo turbato gravioris momenti est, cum in vocabulis graecis patres innumerabilia peccasse satis notum sit. Movet me tamen codicum auctoritas, ut tropaeum in textum recipiam. Accedit quod saepius confunduntur trophaeum et strophaeum in Mss. praecedentibus vocibus in s. desinentibus. Ut exemplum afferam, Gron. in Hymno: Pange lingua gloriosi etc. legit

Et super crucis stropheum
Dic triumphum nobilem

Tandem ne molesta quidem erat vetustis lectoribus confusa verborum sententia, cum latinus sermo medii aevi satis barbare voce stropheo utatur etiam pro trophaeo. Ne prolixiores simus audi tantummodo Ebrardum Betuniensem, haec versu memoriali iubentem

Zonam dic strophium, palmam dic esse strophaeum —

Cod. Thom. Al. 11. et Ell. legunt: carnis tropaeo cingere*). Cs. W. 1. strophio cingere. 24. Clicht. *Multi*

*) Favet praeterea scriptioni: tropaeo auctor sequentiae de nativitate Domini: Nato nobis salvatore etc. [Daniel Hymnol. Blüthenstrauss S. 4] quem Ambrosii vestigia persecutum esse facile dabis. Ita enim Christum affatur:

Gigas velox, gigas fortis,
Gigas, nostrae victor mortis,
Accinctus potentia,

egunt hic et in illo hymno de spiritu s. Veni Creator, ubi duo postrema huius versus carmina etiam integra inseruntur perpetim pro perpeti. Sed et hic et ibi aptior est sermo per ablativum adiectivi quod ordinatur cum substantivo virtute." Exhibent tamen sperpetim Hl. Mgd. Ms. Sb. Aug. Hv. Torr. Wimpf. Hil. Lud. Lips. Gron. Cs. W. 1. perpeti. — Germanicum fecit carmen Henr. de Laufenberg: kom her erlöser volkes schir Wack. p. 637. 25 sqq. Wimpf.: *Hic versus non canitur nisi in vigilia Nativitatis Domini.* Deest in Gron. 28. Vat. 82. fideique.

XI.

Hymnus matutinus.

Libri vet.	Brev. Rom.
Aeterne rerum conditor Noctem diemque qui regis Et temporum das tempora Ut alleves fastidium.	Aeterne rerum conditor, Noctem diemque qui regis Et temporum das tempora Ut alleves fastidium.
Praeco diei iam sonat Noctis profundae pervigil, Nocturna lux viantibus Ac nocte noctem segregans.	Nocturna lux viantibus, A nocte noctem segregans, Praeco diei iam sonat Iubarque solis evocat.
Hoc excitatus Lucifer Solvit polum caligine, Hoc omnis errorum chorus Viam nocendi deserit.	Hoc excitatus lucifer Solvit polum caligine, Hoc omnis erronum chorus Viam nocendi deserit.
Hoc nauta vires colligit Pontique mitescunt freta, Hoc ipsa petra ecclesiae Canente culpam diluit.	Hoc nauta vires colligit, Pontique mitescunt freta: Hoc ipsa petra ecclesiae Canente culpam diluit.
Surgamus ergo strenue, Gallus iacentes excitat, Et somnolentos increpat, Gallus negantes arguit.	Surgamus ergo strenue, Gallus iacentes excitat, Et somnolentos increpat, Gallus negantes arguit.

Ad currendam venit viam,
Complens in se prophetiam
Et legis mysteria.

Adde Arator H. A. 1, 40.: Ingrediensque polum carnis comitante tropaeo.

Gallo canente spes redit,
Aegris salus refunditur,
Mucro latronis conditur,
Lapsis fides revertitur.

Iesu, labantes respice,
Et nos videndo corrige;
Si respicis lapsi stabunt
Fletuque culpa solvitur.

Tu lux refulge sensibus
Mentisque somnum discute,
Te nostra vox primum sonet,
Et ore psallamus tibi.

Gallo canente spes redit,
Aegris salus refunditur,
Mucro latronis conditur,
Lapsis fides revertitur.

Iesu, labantes respice,
Et nos videndo corrige:
Si respicis, labes cadunt
Fletuque culpa solvitur.

Tu lux refulge sensibus,
Mentisque somnum discute;
Te nostra vox primum sonet
Et vota solvamus tibi.

Hymnus praepositus cum in Brev. Romano, ut hodie est, tum in vetustioribus adsignatur Laudibus die dominica, (in singulis: ad primum galli cantum) non solum quod Björnius adnotavit a Dominica proximiori Calendi Octobr. usque ad Adventum sed etiam ab Octava Epiphaniae usque ad Dom. 1. Quadragesimae. Vetus monachorum S. Benedicti Brev. ponit carmen ad Nocturnum de tempore. Certe in permultis libris propterea desideratur, quod nón in omnibus ecclesiis cantabatur ad Laudes. Exemplo sunt Magdeburgenses, Merseburgenses, Patavienses quos, inspectis harum ecclesiarum breviariis, neque ad Matutinum neque ad Laudes hymnos cantasse intelliges. Deinde testatur Clichtovaeus, huius hymni licet soli duo postremi versus in nonnullis ecclesiis cantari ad laudes soliti sint, quoniam totus apprime suavis sit et admodum elegans neque prolixitate fastidium habens, totum in suo libro explicatum esse. — 3. O. dans. 3. 4. Clicht.: *Dicitur deus temporum dare tempora quoniam alternationes facit et vicissitudines temporum, ut huiusmodi variatione et immutatione tollat fastidium, quod nobis inferretur, si unius duntaxat sortis et conditionis tempus iugiter haberemus.* 8. Clicht. Fr. ac nocte. O. a nocte. Cs. W. 1. a nocte. 6—8. Afferamus in his versibus exemplum allegoricae interpretationis, quam amant vet. interpretes. Hil. *Praeco dici i. e. Ioannes, qui ante lucem surrexit ut luceret hominibus qui erant in tenebris, segregans noctem a nocte i. e. peccatum a peccatore.* 11. Kehr.: *G. Fabr. hat fälschlich: errorum.* Tuetur V. D. lectionem Brev. Rom. erronum apud antiquos minime obviam. Tangit A. daemonum catervas lucifugas. 12. Cod. Thom. Vat. 82. vias. 13. Kehr.: *Am Morgen lassen die Stürme etwas nach.* 16. Fabr. canendo. 20. Vat. 82. negantem

Cs. W. 1. negantem. 23. O. solvitur. 25. Cass. Fabr. Bd. Ct. labentes. Vat. 82. O. paventes. Cs. W. 1. paventes. 27. Mirum in modum fluctuat lectio. Nostram exhibent Bd. Hl. Sl. Fr. — Fabr. Hil. Beb. lapsi cadunt. Cass. et Editores Maurini: lapsus cadunt. Wimpf. si respicis peccata lapsi non cadunt. O. lapsi non cadunt. Cs. lapsus cadunt. W. 1. lapsos cadunt. 30. O. noctisque. 31. W. 1. sonet. 32. Vat. 82. et Fr. ora solvamus tibi al. vota solvamus tibi.

XII.

Hymnus vespertinus.

Deus creator omnium
Polique rector, vestiens
Diem decoro lumine,
Noctem soporis gratia.

Artus solutos ut quies
Reddat laboris usui,
Mentesque fessas allevet
Luctusque solvat anxios.

Grates peracto iam die
Et noctis exortu preces
Votis, reos ut adiuves,
Hymnum canentes solvimus.

Te cordis ima concinant,
Te vox canora concrepet,
Te diligat castus amor,
Te mens adoret sobria.

Ut cum profunda clauserit
Diem caligo noctium,
Fides tenebras nesciat
Et nox fide reluceat.

Dormire mentem ne sinas,
Dormire culpa noverit
Castos fides refrigerans
Somni vaporem temperet.

Exuta sensu lubrico
Te cordis alta somnient,
Ne hostis invidi dolo
Pavor quietos suscitet.

Christum rogemus et patrem
Christi patrisque spiritum,
Unum potens per omnia
Fove precantes Trinitas.

Plerumque cantus: Deus creator in libris liturgicis proprius est Vesperis Sabbatorum post Octavam Epiphaniae Aug.: post Calendas Augusti. Sl. tempore hyemali. Ct. dominicis et ferialibus diebus ad Vesperas. Bd. ad Vesp. de tempore. Brev. Romanum non recepit carmen. — 9. Clicht.: *non nulli libri nimium mendose gratis.* 11. Aug. Bd. Hv. Torr. Thom. voti (sed Vat. 82. votis.) 14. Hl. concrepat. 17. Vat. 82. et cum profunda. 20. Hv. Cass. Thom. (Al. 11.) Torr. fidei luceat. Cass.: *putarem legendum* fideli, *nisi constanter omnia exemplaria, quae quidem vidi, fidei legerent* (legunt tamen fideli Sl. Beb.). *Produxisse autem non nullos e in hac voçe manifeste apparet* (cf. Lud. de Cerda Adv. Sac. c. 171,

3.) *Credo autem magis dandi esse casum quam gignendi.* Verba a nobis recepta tuentur Vat. 82. Aug. Bd. Ct. 21. Al. 11. ne sinat. 23. E. Sl. Ct. Bd. Hv. Hil. Gron. Beb. refrigeret. W. 1. castis. 24. Al. 11. vapore. 25. Hv. exuta a 27. Al. 11. nec hostis in fide dolo. 27. Clicht. propter metrum mutare proponit ne in nec. 31. Vat. 82. unus potens. 32. Beb. peccantes.

XIII.

Hymnus ad Tertiam in Quadragesima.

Iam surgit hora tertia
Qua Christus ascendit crucem,
Nil insolens mens cogitet,
Intendat affectum precis.

Qui corde Christum suscipit,
Innoxium sensum gerit,
Votisque praestat sedulis
Sanctum mereri spiritum.

Haec hora qua finem dedit
Diri veterno criminis
Mortisque regnum diluit
Culpamque ab aevo sustulit.

Hinc iam beata tempora
Coepere Christi gratia,
Fide replevit veritas
Totum per orbem ecclesias.

Celsus triumphi vertice
Matri loquebatur suae:
En filius, mater, tuus,
Apostole, en mater tua.

Praetenta nuptae foedera
Alto docens mysterium,
Ne virginis partus sacer
Matris pudorem laederet.

Cui fidem coelestibus
Iesus dedit miraculis,
Nec credidit gens impia:
Qui credidit salvus erit.

Nos credimus natum Dei
Partumque virginis sacrae,
Peccata qui mundi tulit
Ad dexteram sedens patris.

Habent praeter editores Ambrosii Bd. etiam Thomasius et Cassander, ex breviariis nisi fallor ne unum quidem: nam antiquissimis tantum temporibus gaudebant Quadragesima suis hymnis propriis ad omnes horas positis, quorum numerus sensim magnopere diminutus est. Evaserunt cladem in Brev. Romano tres illi: Audi benigne conditor Ex more docti mystico, Iam Christe sol institiae qui hodieque cantantur. — 5. Vat. 82. suscepit, licet nequiori cura factum suscipit exhibeat. 8. Male Cass. (quem pessimo exemplari usum esse patet) sanctum muniri spiritum. In margine: fort. sancto spiritu. 9. Thom. quae. 10. Al. 11. Cass. diri veterni criminis. Vat. 82. diri veterno crimini. Cs. diro. 11. Thom. Cass. diruit. 12. Cass. ab eo. 13. Al. 11. Hic iam beata tempora. 14.

Thom. Christi cepere gratiam. 15. Cass. fidei, 17. Vat. 82. celsi triumphi vertice Ed. Bd. celso tr. vert. Cs. celso. 21. Cass. nupta, in margine fort.: nuptae. 22. Cass. doces. 23. 24. Cass.: *Hi duo versus depravatissime legebantur:*

Ne vergens partum sacer
Matris pudorem laedere.

Cum hic sententia nulla appareat, admonuit me vitae et studiorum meorum socius et patronus Cornelius Gualtherus legendum sibi videri:

Ne verpa gens, partu sacrum (vel sacrae)
Matris pudorem laederet.

Sed nemo non videt in illis etiam latere lectionem, a Thomasio, editoribus Bd. et a nobis in textum receptam. 29. Thom. natum Deum.

XIV.

Hymnus de Epiphania Domini.

Illuminans altissimus
Micantium astrorum globos,
Pax, vita, lumen, veritas,
Iesu fave precantibus.

Seu mystico baptismate
Fluenta Iordanis retro
Conversa quondam tertio
Praesentem sacraris diem.

Seu stella partum virginis
Coelo micans signaveris
Et hac adoratum die
Praesepe magos duxeris.

Vel hydriis plenis aqua
Vini saporem infuderis,
Hausit minister conscius
Quod ipse non impleverat.

Aquas colorari videns,
Inebriare flumina,
Mutata elementa stupent
Transire in usus alteros.

Sic quinque milibus virum
Dum quinque panes dividis,
Edentium sub dentibus
In ore crescebat cibus,

Multiplicabatur magis
Dispendio panis suo,
Quis haec videns mirabitur
Iuges meatus fontium.

Inter manus frangentium
Panis rigatur profluus,
Intacta quae non fregerant
Fragmenta subrepunt viris.

---

1. 2. Al. 11. ill. altissimum mic. astr. globum. 3. Al. 11. pax, lumen, vita. 5—8. Crediderunt veteres illo tempore quo Christus in Iordanem baptizandus descenderit, fluminis undas, mysterium illud trementes, ultro recessisse itaque factum esse in novo foedere quod bis evenerit

in vetere. cf. Ios. I, **16**. **4**. Reg. II, **8**. Unde in benedictione fontium, quae non nullis locis fieri solet in Vigilia Epiphaniae intonatur Antiphona (Ps. CXIII, 5.) *Quid est tibi mare quod fugisti: et tu Iordanes quia conversus es retrorsum.* **8**. Thom. praesenti. Ed. Bd. praesente sacraris die. Nostram lectionem exhibet Al. **11**. Cs. W. **1**. praesenti — die. Cass. **9**. Al. **11**. seu stellam partu virginis. **10**. Al. **11**. coelum micans signaverit. **11**. Id. et hoc. **12**. Vat. **82**. duxerit. **13**. Vat. **82**. aquae. **14**. Al. **11**. fuderit. **17**. Cass. colorare. **18**. Vat. **82**. inebriari. **19**. Cass. Thom. stupet. **21**. Vat. **82**. viris. W. **1**. viris. **21—24**. Vezzosi: *Olim apud antiquas ecclesias morem invaluisse ut die Epiphaniae solemnis et memoria multiplicatioris panis recoleretur patet ex Aug. Serm. 29 de temp. et erudite demonstratur a Prosp. Lambertini de festis p. I. §. XXVIII.* Celebrarunt enim, ut Maximi verbis utar ex hom. 23., Christiani veteres diem Epiphaniae Christi ut virtutum eius natalem: neque tamen in Sacramentario Gregorii collecta vel antiphona legitur, quae ad illud miraculum spectare videatur. (Propter multiplicem festivitatis notionem occurrit nomen eius in plural.: festum Epiphaniorum, vel ut est apud Caesarium, Epiphaniarum.). **22**. Ita Ed. Maur. et Vat. **82**. Cass. Al. **11**. dividit Thom. dividunt. **25**. Cass. Thom. multiplicabitur. **26**. Al. **11**. panis sui. **32**. Vat. **82**. viri. W. **1**. viri.

XV.

Hymnus de Nativitate Domini.

A solis ortus cardine
Et usque terrae limitem
Christum canamus principem,
Natum Mariae virginis.

Gaudete quicquid gentium,
Iudaea, Roma et Graecia,
Aegypte, Thrax, Persa, Scytha,
Rex unus omnes possidet.

Laudate vestrum principem
Omnes beati ac perditi,
Vivi, imbecilli ac mortuis
Iam nemo post haec mortuus.

Fit porta Christi pervia
Referta plena gratia
Transitque rex et permanet
Clausa ut fuit persaecula.

Genus superni numinis
Processit aula virginis,
Sponsus, redemptor, conditor
Suae gigas ecclesiae.

Honor matris et gaudium,
Immensa spes credentium
Per altra mortis pocula
Resolvit nostra crimina.

Lapis de monte veniens
Mundumque replens gratia,
Quem non praecisum manibus
Vates vetusti nuntiant.

Qui verbum caro factus est
Praeconio angelico,
De claustris virginalibus
Virginis virgo natus est.

Rorem dederunt aethera
Nubesque iustum fuderunt,
Patens excepit dominum
Terra salutem generans.

Mirabilis conceptio:
Christum protulit sobolem
Ut virgo partum funderet,
Post partum virgo sisteret.

Exultet omnis anima,
Nunc redemptorem gentium
Mundi venisse dominum
Redimere quos condidit.

Creator cuncti generis
Orbis quem totus non capit
In tua, sancta genitrix,
Sese reclusit viscera.

Quem pater ante tempora
Deus Deumque genuit,
Matris almae virginitas
Cum tempore partum edidit.

Tollens cuncta facinora
Et donans sancta munera
Augmentum lucis afferens
Tenebris damnum inferens.

Descripsi carmen ex hymnario Thomasii, quem id merito in Ambrosianorum catalogo recensuisse, suo loco evincam. Sane vero in ecclesiasticum usum receptum est tantum fragmentum hymni v. **13—24.** Fit porta Christi pervia (solemniis purificationis Mariae vel aliis S. Virginis festivitatibus cantatum), quod ut carmen integrum et ab Ambrosio profectum tuentur editores Maurini. — **1—4.** Eadem fere verba repetuntur in Hymno Seduli alphabetico: A solis ortus cardine, qui procul dubio poetam nostrum imitatus est. Quae consuetudo paullatim serpere ac propagari coepta est, cum hymnographi foetus suos fidelibus de meliore nota commendare studerent, antiquorum lumina et flores carminibus intexentes. Exemplo ut utar, in sexcentis hymnorum exordiis, eximium illud Fortunati Pange lingua gloriosi, primi versus locum obtinet. **1.** Ps. CXII, **3**: *A solis ortu usque ad occasum laudabile nomen etc.* **13—16.** Respexit poeta ad Ezech. XLIV. **1—3**: *Dixit dominus ad me: Porta haec clausa erit: non aperietur et vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa principi. Princeps ipse sedebit in ea* etc. **14.** Luc. **1, 28**: *Ave gratia plena.* **15. 10, 10**: *claustra pudoris permanent.* **18. 10, 13**: *procedens de thalamo.* **20. 10, 15**: *gigas geminae substantiae.* **21.** Fabr. honor et parentis. **24.** H. E. Ct. resolve. **25—28.** Christum in S.

scriptura cum lapide comparari satis notum. Eph. II, 20. 1. Cor. III, 11. 1. Petr. II, 4. Item in ipso N. T. Ies. XXVIII, 16. et Ps. CXVIII, 22. typice ad Christum redemptorem referuntur (Rom. IX, 33. Act. IV, 11. Matth. XXI, 42.). Neque vero patribus inter hos fines subsistere placuit. Gregorio I. Reg. IV, 14. V, 12. Iesus sub lapidum figura latere visus est; prae ceteris gratus erat mysticis interpretibus locus Dan. II, 34. a poeta nostro in usum suum conversus: *videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus.* Non dubitant, quin a propheta partus intemeratae virginis significatus sit quam saepius montem in V. T. appellari affirmant. Adeas eundem Gregorium ad verba I. Reg. I, 1. (fuit vir de monte Ephraim): *Potest huius montis nomine b. semper virgo Maria D.genitrix designari: mons quippe fuit, quae omnem electae creaturae altitudinem electionis suae dignitate transcendit. An non mons sublimis M. quae ut ad conceptionem aeterni verbi pertingeret, meritorum verticem supra omnes angelorum choros usque ad solium deiatis erexit. Hinc enim montis praecellentissimam dignitatem Isaias vaticinans ait: Erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium.* 33—36. Is. XLV, 8: *Rorate coeli desuper et nubes pluant iustum, aperiatur terra et germinet salvatorem.* 42. 43. cf. 10, 1. *Veni redemptor gentium.* 44. Sedul.: *ut carne carnem liberans ne perderet quos condidit.* 45—48. Divinae incarnationis admiratione, ut ita dicam, obstupefacti poetae similibus verbis celebrant miraculum illud, quo nil potest cogitari sublimius. Damasus: *Qui non spatiis terrae, non aequoris undis, nec capitur coelo, parvos confluxit in artus.* Fortunatus: *Quem totus orbis non capit puellae portant viscera* — et Lutheri: *Den aller Weltkreis nie beschloss, der liegt in Mariens Schooss.* Vix moneamus necesse est, canticum: Gelobet sei'st du, Iesus Christ, nihil sonare nisi Ambrosium, Sedulium, Fortunatum.

XVI.

Hymnus ad Sextam.

Bis ternas horas explicans
Diei sol ingreditur,
Ut sex idemque transigat
Et noctis claudat aditum.

Nos ergo nunc confamuli,
Prophetae dicti memores
Solvamus ora in canticis,
Prece mixta Davidicis.

Ut septies diem vere
Orantes cum psalterio,
Laudesque cantantes Deo
Laeti solvamus debitum.

Sic enim Christi gratia
Peccantibus dat veniam,
Saepeque confitentibus
Non aderit mors impia

Memento non desit tamen
Orantibus servis Dei,
Quod Pauli vox apostoli.
Servandum praedixit nobis.

Cuius vox hoc promeruit
Ut diceret idem Deo:
Orabo mente Dominum
Orabo simul spiritu.

Ne vox sola Deo canat.
Sensusque noster alibi
Ductus aberret fluctuans
Vanis praeventus casibus.

Tunc enim Deo accepta est
Oratio canentium,
Si pura mens idem gerat.
Quod explicat vox cantici.

Editores Ambrosii Bd. tanquam sextum hymnum proferunt carminis quod modo exhibuimus partem v. 23—28. Orabo mente dominum et sq. „*Sextum hymnum vel potius hymni fragmentum auctoritate Cassiodori repraesentamus, eius quippe de illo testimonium legimus in haec verba: (in Psalm. CI. p. 337, ed. Rotom.) (Hinc etiam S. Ambrosii secundum apostolum horae sextae roseus hymnus ille redoluit: ait enim: Orabo mente dominum et sq.) Neque vero his senatoris laudibus hic hymnus indignus est, si tantummodo spectetur sensus; verumtamen in dubium non immerito revocari potest, num vere ab Ambrosio fuerit compositus, cum in eodem carminis leges prorsus negligantur. Etenim ex iis omnibus, de quibus iam ante a nobis dictum est, clare ostenditur peritiorem exstitisse in hoc genere sacrum antistitem, quam ut tam crebro impingeret. Sed Cassiodori non putavimus negandum auctoritati, ut inter Ambrosii nostri carmina suavissimum illud poematium recipiatur.*“ Neque vero P. P. Bd. hymnum, cuius fragmentum laudant, investigarunt, neque recentiores Cassiodori editores. Notat enim Garetius in margine: Hymnus iste desideratur — quam adnotationem et ab auctoribus eiusdem patris operum editionis venetae, vulgato iam Thomasii hymnario, repetitam videmus. Reperit enim vir diligentissimus integrum Ambrosii carmen in Cod. Vatic. 82.: quod cum Thomasius proh dolor apud nos quoque sat incognitus sit, plurimos nostri temporis hymnologos latuit. — 4. quam recepimus scripturam, est de coniectura. Vatic. in noctis claudat auditum. Quod cum displiceret Thomasio, scripsit: innocens claudat auditum. Sed haec coniectura quem aptum habeat sensum non intelligo: praeterea male tornatum efficit carmen. Quae cum ita sint, equidem propono et noctis claudat aditum; et et ut millies confundi non est quod doceamus (Weber ad Lucan. Phars. VI, 153. VIII, 184 et a). 6—12. Ps. CXVIII, 164: *Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiae tuae.* 23. 24. I. Cor. XIV, 15: *Orabo spiritu, orabo et mente: psallam spiritu, psallam et mente.*

XVII.

Hymnus ad Matutinum.

Libr. vet.

Splendor paternae gloriae,
De luce lucem proferens,
Lux lucis et fons luminis
Dies diem illuminans.

Verusque sol illabere,
Micans nitore perpeti:
Iubarque sancti spiritus
Infunde nostris sensibus.

Votis vocemus te patrem,
Patrem perennis gloriae,
Patrem potentis gratiae,
Culpam releget lubricam.

Informet actus strenuos,
Dentem retundat invidi
Casus secundet asperos,
Donet gerendi gratiam.

Mentem gubernet et regat
Casto, fideli corpore,
Fides calore ferveat,
Fraudis venena nesciat.

Christusque nobis sit cibus,
Potusque noster sit fides:
Laeti bibamus sobriam
Ebrietatem spiritus.

Laetus dies hic transeat,
Pudor sit ut diluculum,
Fides velut meridies,
Crepusculum mens nesciat.

Aurora cursus provehit,
Aurora totus prodeat,
In patre totus filius
Et totus in verbo pater.

Brev. Rom.

Splendor paternae gloriae,
De luce lucem proferens,
Lux lucis et fons luminis
Diem dies illuminans:

Verusque sol illabere,
Micans nitore perpeti:
Iubarque sancti spiritus,
Infunde nostris sensibus.

Votis vocemus et patrem.
Patrem potentis gratiae,
Patrem perennis gloriae,
Culpam releget lubricam.

Confirmet actus strenuos,
Dentes retundat invidi:
Casus secundet asperos,
Agenda recte dirigat.

Mentem gubernet et regat,
Sit pura nobis castitas,
Fides calore ferveat,
Fraudis venena nesciat.

Christusque nobis sit cibus,
Potusque noster sit fides,
Laeti bibamus sobriam
Profusionem spiritus.

Laetus dies hic transeat,
Pudor sit ut diluculum,
Fides velut meridies,
Crepusculum mens nesciat.

Aurora lucem provehit,
Cum luce nobis prodeat,
In patre totus filius
Et totus in verbo pater.

Plurima breviaria ponunt hymnum feria secunda ad laudes, qua hodieque in ecclesia Romana cantatur. Vetusti Benedictinorum et Cartusianorum libri, qui per totam hebdomadem eodem hymno utuntur ad Matutinum, eodemque ad Laudes, carmen nostrum Laudibus adsignant. — 3. Ed. Bd. primordiis lucis novae, quod unde sumpserint, prorsus ignoro. Utut est, viros doctos, ceterum de Ambrosio meritissimos, in hymnis negligentiores novi quam ut in hac lectionis varietate acquiescere possim. O. dies dierum. 4. W. 1. dierum. 6. Refert Clicht. singulos libros legere perpetim (e. g. Fr.) 9 Ed. Bd. et patrem. O. Sl. vocemus patrem. 10. Hil. perennis gloriae patrem. 11. Fr. Bd. Ct. pater. 12. religet. 13. Clichtov.: alii libri informet. Cita Ed. Bd. Beb. Fabr. Wimpf. Bd. Fr. Sl. Hl.) alii conformet. Male Cass. et Ramb. confirmet. 14. Hil. Hl. Fabr. Beb. retundet. 15. Hil. Ct. secundet. 18. Cass. al.: castos Hil. Beb. fideli et corpore. Hincmar de non trina Deit. ed. Par. p. 528 ebrietate. Wimpf.: *ebrietas Sp. scti est sobria et modesta et temperata, quae homines inflammat amore Dei et reservat ab amore peccati. Sicut ille qui ebrius est vino omnia tradit oblivioni nec recordatur quicquid, sic qui plenus est spiritu sancto omnia mundana obliviscitur.* Fabr. s. v. ebrietas confert Paulinum ad Cyth. (v. 685) *inebrietur sobriante poculo de fonte sancti spiritus* et Nat. IX. 59 sq. *Talis ubi lectas implevit crapula mentes, Ructavere sacras ieiuno gutture laudes.* 26. O. diluculo. 29. W. Hil. amor Cass. iucundior erit comparatio si εὐκτικῶς optandi modo legas; provehat aurora cursum suum acceleret et simul Christus instar aurorae nobis illucescat. (Bd. Fabr. provehat. O. protegat.). W. 1. Cs. provehat.

XVIII.

Hymnus ad Matutinum.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Somno refectis artubus	Somno refectis artubus
Spreto cubili surgimus,	Spreto cubili surgimus,
Nobis pater canentibus	Nobis, pater, canentibus
Adesse te deposcimus.	Adesse te deposcimus.
Te lingua primum concinat,	Te lingua primum concinat,
Te mentis ardor ambiat,	Te mentis ardor ambiat,
Ut actuum sequentium	Ut actuum sequentium
Tu sancte sis exordium.	Tu sancte sis exordium.

Cedant tenebrae lumini
Et nox diurno sideri,
Ut culpa quam nox intulit
Lucis labascat munere.

Precamur iidem supplices
Noxas ut omnes amputes,
Et ore te canentium
Lauderis in perpetuum.

Cedant tenebrae lumini
Et nox diurno sideri:
Ut culpa, quam nox intulit
Lucis labascat munere.

Precamur iidem supplices,
Noxas ut omnes amputes
Et ore te canentium
Lauderis omni tempore.

Omnes ecclesiae, quae ad Matutinum hymnos canere consueverunt, tribuunt cantum: Somno refectis Feriae secundae neque ab hac consuetudine discessit Brev. Romanum — 2. Hil. somno, cubili. 12. Fr. Wimpf. Hil. labescat. 14. Hil. noxias ut omnes. 16. Fabr. omne saeculum.

XIX.

Hymnus ad Matutinum.

Consors paterni luminis,
Lux ipse lucis et dies,
Noctem canendo rumpimus
Assiste postulantibus.

Aufer tenebras mentium,
Fuga catervas daemonum,
Expelle somnolentiam
Ne pigritantes obruat.

Sic Christe nobis omnibus
Indulgeas credentibus
Ut prosit exorantibus
Quod praecinentes psallimus.

Item carmen supra scriptum proprium est Feriae tertiae ad Matutinum atque integrum servatum est in Brev. Rom. In vetusto Brev. Eremitarum S. Augustini canitur omnibus diebus ferialibus ad Matutinum. — 3. Hincmar. de non trina deit. ed. Par. p. 528 rupimus. 4. Thom. adesto.

XX.

Hymnus de Martyribus.

Brev. Rom.

De Martyribus:
Christo profusum sanguinem
Et martyrum victorias
Dignamque coelo lauream
Laetis sequamur vocibus.

Libr. vet.

Aeterna Christi munera
Et martyrum victorias,
Laudes ferentes debitas
Laetis canamus mentibus.

Ecclesiarum principes,
Belli triumphales duces,
Coelestis aulae milites
Et vera mundi lumina.

Terrore victo saeculi
Poenisque spretis corporis
Mortis sacrae compendio
Vitam beatam possident.

Traduntur igni martyres
Et bestiarum dentibus,
Armata saevit ungulis
Tortoris insani manus.

Nudata pendent viscera,
Sanguis sacratus funditur,
Sed permanent immobiles
Vitae perennis gratia.

Devota sanctorum fides
Invicta spes credentium,
Perfecta Christi caritas
Mundi triumphat principem.

In his paterna gloria,
In his voluntas spiritus,
Exultat in his filius
Coelum repletur gaudiis.

De Apostolis:

Aeterna Christi munera,
Apostolorum gloriam
Palmas et hymnos debitos
Laetis canamus mentibus.

Ecclesiarum principes,
Belli triumphales duces,
Coelestis aulae milites
Et vera mundi lumina.

Terrore victo saeculi
Poenisque spretis corporis,
Mortis sacrae compendio
Vitam beatam possident.

Traduntur igni martyres
Et bestiarum dentibus,
Armati saevit ungulis
Tortoris insani manus.

Nudata pendent viscera,
Sanguis sacratus funditur,
Sed permanent immobiles
Vitae perennis gratia.

Devota sanctorum fides,
Invicta spes credentium,
Perfecta Christi caritas
Mundi tyrannum conterit.

In his paterna gloria,
In his triumphat filius.
In his voluntas spiritus,
Coelum repletur gaudies.

Te nunc redemptor quae-
sumus
Ut ipsorum consortio
Iungas precantes servulos
In sempiterna saecula.

De Martyribus:

Te nunc redemptor quae-
sumus
Ut martyrum consortio
Iungas precantes servulos
In sempiterna saecula.

De Apostolis:

Patri simulque filio
Tibique sancte spiri-
tus,
Sicut fuit, sit iugiter
Saeclum per omne glo-
ria.

Hymnum, ex Clichtovaei sententia oppido suavem et elegantem, ab ecclesia misere dilaceratum videmus. Nam illae strophae, quae martyrum laudibus aptissime conveniunt, prima, tertia, quarta, quinta, octava cantari solitae sunt in Communi plurimorum martyrum: reliquae et prima, mutato versu secundo, in Communi Apostolorum. In Brev. Romano praeposterea illa carminis ratio servatur; formis maiusculis describenda curavimus verba hymni apostolorum festivitatibus ab ecclesia hodie tributa*). — 2. O. victoria. 3. Clicht. Lud. Aug. Hv. canentes. 6. O. et belli. 10. Cass. Ed. Bd. spretisque poenis. 11. Clicht.: *compendium, via brevior dicitur quasi ad latus constituta citiusque ad terminum ducens, quam ea quae publica et protrita est. Ut in secundo Regum dicitur Achimaas cucurrisse per viam compendii et transisse Chusi. Quoniam autem mors corporalis quam pertulerunt martyres admodum brevis est in collatione ad vitam sempiternam, recte dicuntur hic possidere vitam beatam per sacrae mortis compendium, quis mors illa fuerit via compendiaria ad assequendum illum terminum.* Thom. lucem beatam. 15. O. saevis. 13. sqq. Enumeratio poenarum Hebr. c. XI. 36—37. 16. Hv. insanit. 24. Fr. principe. O. principes. 26. 27. Cass. Eg. Bd. in his voluntas filii exultat in his spiritus. 28. Th. Bd. O. gaudio.

*) In Brev. quorundam monasticorum ordinum hymnus Confessorum etiam ac Virginum laudibus accommodatur.

XXI.

Hymnus ad serenitatem poscendam
al. in postulatione serenitatis.

Obduxere polum nubila coeli,
Absconduntque diem sole fugato,
Noctes continuas sidere nudas
Et lunae viduas carpimus olim.

Aether dira micat igne corusco,
Concussoque tremit cardine mundus,
Coeli porta tonat, ruptaque credas
Axis aetherei vincla resolvi.

Excrescunt pluviis aequora ponti
Nec fines proprios iam freta norunt,
Terrarum medio fluctuat unda,
Errabunda secat arva carina.

Portus nauta suos, littora nauta,
Secessusque suos nauta requirit,
Hospes nauta satis, vitibus hospes,
Messes nauta super navigat hospes.

Flentes agricolae culta relinquunt,
Spectant naufragium triste laboris,
Messis laeta natat, semina, census:
Nati, tecta, pecus arvaque migrant.

Cernas alta domus culmina ferri,
Mutatisque locis culmina poni,
Moestas inter aves ludere pisces,
Pisces in tremulis ludere tectis.

Eversa videas arbore nidos,
Pullis cum teneris per freta duci,
Nec matrem exilio ponere curas,
Maioresque metu cogere foetus.

Spectat turba virum, turba fenestris
Spectat feminei turba pudoris
Deploratque famem turba precantum
Victum navigus nauta ministrat.

Iesu parce tua morte redemptis,
Prior diluvium pertulit aetas,
Ut mundaret aqua crimina terrae
Sed mundata tuo sanguine terra est.

Iam nunc missa ferens ore columba
Ramum paciferae munus olivae
Exutas liquido flumine terras
Laeto significet lapsa volatu.

Aeterne genitor, gloria Christo
Semper cum genito sit tibi sancte etc.

Rambachius in Anthol. p. 116 sq.: *Nach Beda's Zeiten waren sie* (carmina dicit Obduxere polum et Squalent arva) *fast gänzlich in Vergessenheit gerathen, bis Cassander sie aus einer alten Handschrift mit mehreren anderen lateinischen Kirchengesängen bekannt machte. Ihres eigenthümlichen Tones und mancher dichterisch schönen Stellen wegen scheinen sie mir auch in dieser Sammlung einen Platz zu verdienen.* Sed nihil ad Gervinum, nostrum et quod sequitur carmen mirifice laudantem (Gesch. der deutschen Nationalliteratur Th. 3. p. 13.) *Schwerlich hat man schönere Gesänge als die lateinischen auf Wassernoth und Wassermangel gemachten.* Equidem carminis virtutes, quae sunt, libenter concedo et largior: nolim tamen praetermittere id quod negari nequit, poetam imitatum esse Ovidium, Virgilium, Horatium. — 4. Virg. Cul. 373.: *cogor adire lacus viduos a lumine Phoebi.* 5. Virg. Aen. I, 94. *crebris micat ignibus aether.* Hor. Carm. I, 34, 6. *igni corusco.* 7. Virg. Georg. III, 261.: *porta tonat coeli.* 8. *axis aethereus.* Ov. Met. VI, 175. 9—24. Kehr.: *Das Gedicht scheint in der 3—6. Strophe eine Nachahmung von Ovid. Met. I, 262 sqq.: Sternuntur segetes et deplorata coloni Vota iacent longique perit labor irritus anni Exspatiata ruunt per apertos flumina campos cumque satis arbusta simul, pecudesque, virosque, tectaque, cumque suis, rapiunt penetralia campis ... Occupat hic collem, cymba sedet alter adunca. Et ducit remes illic ubi nuper ararat. Ille super segetes alit mersae culmina villae, navigat .... Aut subiecta terunt curvae vinetae carinae .. Quaesitisque diu terris, ubi sistere possit. In more lassatis volucris vaga decidit alis.* — Sed aliis quoque poetis sua repetere licebit. Dico Horatium Od. II, 2, 9. 10. *Piscium et summa genus haesit in ulmo, Nota quae sedes fuerat columbis.* 25. Cass. Kehr. eversos. 34. Beda in libro de re metrica protulit. 37. Fabr. ramum. 38. Beda: pacificae. 39. Fabr. fulmine.

XXII.

Hymnus in postulatione pluviae.

Squalent arva soli pulvere multo
Pallet siccus ager, terra fatiscit
Nullus ruris honos, nulla venustas
Quando nulla viret gratia florum.

Tellus dura sitit, nescia roris,
Fons iam nescit aquas, flumina cursus
Herbam nescit humus, nescit aratrum
Magno rupta patet turpis hiatu.

Fervens sole dies, igneus ardor
Ipsas urit aves, frondea rami
Fessis tecta negant, pulvis arenae
Sicco dispuitur ore viantis.

Ventis ora ferae, bestia ventis,
Captantesque viri flamina ventis,
Ventis et volucres ora recludunt,
Hac mulcere sitim fraude volentes.

Foetus cerva suos, pignore cerva,
Foetus cerva siti fessa recusat,
Foetus cerva pios moesta relinquit
Quaesitam quoniam non vehit herbam.

Venerunt iuvenes, pocula noti
Quaerentes putei, lymphaque fugit
Et vasis vacuis tecta revisunt,
Fletus heu proprios ore bibentes.

Bos praesepe suum linquit inane
Pratorumque volens carpere gramen,
Nudam versat humum, sic pecus omne
Fraudatum moriens, labitur herbis.

Radices nemorum rustica plebes
Explorat misero curva labore
Solarique famem cortice quaerit
Nec succos teneros arida praestat.

Hanc peccata famem nostra merentur,
Sed merce propria Christe faveto
Quo culpa gravior gratia maior
Iusti supplicii vincla resolvat.

Iam coelos reseres, arvaque laxes
Fecundo placidus imbre rogamus,
Heliae meritis impia saecla
Donasti pluvia: nos quoque dones.

Aeterne genitor gloria Christo
Semper cum genito sit tibi sancto
Compar spiritui, qui Deus unus
Pollens perpetuis inclyte saeclis.

---

3. Recte Kehrein: *Beda und Rambach haben nullus roris, was ich wegen v. 5 nicht aufnehmen wollte, ruris hat Fabr.* Bene rus legitur post arva, agrum, terram, male ros. 39. perperam Fabr. legit Abrami.

XXIII.

Hymnus ad Completorium.

Christe, qui lux es et dies,
Noctis tenebras detegis,
Lucisque lumen crederis
Lumen beatum praedicans.

Precamur sancte domine
Defende nos in hac nocte,
Sit nobis in te requies,
Quietam noctem tribue.

Ne gravis somnus irruat,
Nec hostis nos surripiat,
Nec caro illi consentiens
Nos tibi reos statuat.

Oculi somnum capiant
Cor ad te semper vigilet,
Dextera tua protegat
Famulos qui te diligunt.

Defensor noster adspice,
Insidiantes reprime,
Guberna tuos famulos
Quos sanguine mercatus es.

Memento nostri domine
In gravi isto corpore,
Qui es defensor animae
Adesto nobis domine.

Est hymnus Completorio proprius vel festis diebus, ut est apud Wimpfelingium vel tempore quadragesimali, quod plurimi adnotant libri. e. g. Hl. *„iste hymnus cantetur ad compl. singulis diebus usque ad coenam domini.“* Aliter iubet Mgd. *„iste hymnus servatur tribus septimanis et non mutatur nisi cum inciderit festum annunciationis et adventus reliquiarum S. Mauritii.“* In vetusto Carthusianorum Brev. canitur ad Complet. per totum annum. Vetusta Italorum breviaria ut Fr. carmine nostro carent, item hodiernus Romanae ecclesiae usus*). Quo verecundior exstitit Lutheri diligentia, qui, veterem poetam imitatus, composuit canticum „Christ der du bist Tag und Licht“ neque post eius tempora cura piae cantilenae defuit. Dico cantionem Erasmi Alberi „Christ,

---

*) Monastica quaedam retinuerunt, ut Brev. Ord. Praed. a. 1643 excusum.

der du bist der helle Tag" quam Knappius Mich. Weissii esse perhibet. Et recte quidem opinor; cum a partibus eius iam steterit Ioh. Weitzius, haec commentario suo praefatus: *Auctor huius Odae germanicae esse scribitur Mich. Weissius etc.* Minime vero germanicum hymnum illustravit Weitzius, sed versionem Iosephi Clauderi in Psalmodiae Novae cent. 1. n. 39: Lux Christe lucidissima. Exstant praeterea carminis versiones germanicae vetustissimae cf. Hoffmann Gesch. des deutschen Kirchenliedes S. 143. 150. 180. 183. 185. — K. E. P. Wackernagel das deutsche Kirchenlied p. 333. (interpretatio Urb. Regii.) 1. O. die. 2. Th. detegens. 3. Cass. al.: lux ipse lucis. Thom. lucifer lucem proferens, sed cum Cassandro et hic et omnibus carminis versibus codd. H. et E. O. faciunt 4. Thom. vitam beatam tribue. 6. O. nocte et 7. Thom. ut sit. 10. Thom. ne hostis. 11. Thom. Fabr. ne caro. O. Msn. Lps. consentiat. O. om. caro. W. 1. ne. 12. Thom. et ne nos Fabr. reos tibi. 14. D. 2. vigilat fortasse propter locum scripturae Cant. 5, 2. *ego dormio et cor meum vigilat.* W. 2. atque. 20. W. 2. om. sanguine. 22. Thom. Gron. in isto gravi. 23. Gron. es qui. Addit idem hymnarius hunc versiculum:

Ad te clamamus domine,
Noli nos derelinquere,
Festina, ne tardaveris,
Succurre nobis miseris.

Qui, procul dubio supposititius, occurrit etiam in versione germanica apud Riederer, Nachrichten zur Kirchen-Gelehrten- und Bücher-Geschichte. II. S. 165.

Wir schreien zu dir, rufent an,
nit wöllest uns in nöten lan,
eil bald und nit zu lang verzeih,
dein hilf die wone uns armen bei *).

*) Der Mönch von Salzburg: den ympnum singt vnd list man ze den Completen; wer den mit andacht pey der nacht spricht den mag der tiefel nicht angeweigen noch kain sweerer trawm czu gefallen.

XXIV.

Hymnus ad Matutinum.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Summae Deus clementiae,	Summae parens clementiae
Mundique factor machinae,	Mundi regis qui machinam
Unus potentialiter	Unius et substantiae
Trinusque personaliter.	Trinusque personis Deus.
Nostros pius cum canticis	Nostros pius cum canticis
Fletus benigne suscipe,	Fletus benigne suscipe,
Quo corde puro sordibus	Ut corde puro sordium
Te perfruamur largius.	Te perfruamur largius.
Lumbos iecurque morbidum	Lumbos iecurque morbidum
Adure igne congruo	Flammis adure congruis,
Accincti ut sint perpetim	Accincti ut artus excubent
Luxu remoto pessimo.	Luxu remoto pessimo.
Ut quique horas noctium	Quicumque ad horas noctium,
Nunc concinendo rumpimus,	Nunc concinendo rumpimus,
Donis beatae patriae	Ditemur omnes affatim
Ditemur omnes affatim.	Donis beatae patriae.

Da dexteram surgentibus,
Exurgat ut mens sobria,
Flagrans et in laudem Dei
Grates rependat debitas.

Praesta pater piissime etc.

Breviaria, quae Matutinum cantionibus ornant, carmen praecedens Sabbato assignant. Brev. Rom. praeterea festo S. Trinitatis canere iubet ad Matutinum strophas, quas maiusculis litteris excudi curavimus. Versus Da dexteram est hymni: Aeterna coeli gloria. 1. Cass. summe — clementia. 6. Cass. benignus. 11. Fabr. accinctus ut sim.

XXV.

Hymnus matutinus.

Libr. vet.

Tu Trinitatis unitas,
Orbem potenter qui regis,
Attende laudum cantica,
Quae excubantes psallimus.

Iam lectulo consurgimus
Noctis quieto tempore,
Ut flagitemus vulnerum
A te medelam omnium.

Quo fraude quicquid daemonum
In noctibus deliquimus,
Abstergat illud coelitus
Tuae potestas gloriae.

Ne corpus adsit sordidum,
Nec torpor instet cordium,
Nec criminis contagio
Tepescat ardor spiritus.

Ob hoc redemptor quaesumus
Reple tuo nos lumine,
Per quod dierum circulis
Nullis ruamus actibus.

Brev. Rom.

Tu Trinitatis unitas,
Orbem potenter quae regis,
Attende laudis canticum,
Quod excubantes psallimus.

Nam lectulo consurgimus,
Noctis quieto tempore,
Ut flagitemus omnium
A te medelam vulnerum.

Quo fraude quicquid daemonum
In noctibus deliquimus,
Abstergat illud coelitus
Tuae potestas gloriae.

Ne corpus adstet sordidum,
Nec torpor instet cordium,
Ne criminis contagio
Tepescat ardor spiritus.

Ob hoc redemptor quaesumus
Reple tuo nos lumine,
Per quod dierum circulis
Nullis ruamus actibus.

Ortus refulget Lucifer
Praeitque solem nuntius,
Cadunt tenebrae noctium,
Lux sancta nos illuminet.

Praesta pater piissime etc.

Cantatur secundum praeceptum Brev. Romani feria sexta ad Nocturnum; duo versiculi maioribus litteris descripti Dominica Trinitatis ad laudes. Versus: Ortus refulget lucifer et ipse depromptus est ex hymno: Aeterna coeli gloria. — 4. Cass. concinentes. 5. Non oblivioni dandum

est Wimpf. ingenium lectus dicitur ab electis et mollioribus herbis super quas antiqui requiescebant. 8. Cass. ad te. Fabr. medelas. 10. Cass. delinquimus.

XXVI.

Hymnus vespertinus.

Libr. vet.	Brev. Rom.
O lux beata trinitas	Iam sol recedit igneus:
Et principalis unitas,	Tu lux perennis unitas,
Iam sol recedit igneus:	Nostris, beata Trinitas,
Infunde lumen cordibus.	Infunde amorem cordibus.
Te mane laudum carmine	Te mane laudum carmine,
Te deprecemur vesperi,	Te deprecamur vespere,
Te nostra supplex gloria	Digneris ut te supplices,
Per cuncta laudet saecula.	Laudemus inter coelites.
Deo patri sit gloria etc.	Patri simulque filio etc.

Carmen antiquo ecclesiae usu celebratum atque honestatum. Refert Thomasius in Brev. Mozarabum positum esse Dominica secunda post Octavam Epiphaniae: in aliis libris duplicem obtinet locum. Primo est cantus vesperarum Sabbati, vel per totum annum (ita Brev. Romanum) vel per anni partem (Aug. ab adventu usque ad Calendas Augusti. Sl. tempore aestivo). Nam apud quosdam alternat cum Ambrosiano illo: Deus creator omnium, qui apud alios solus est Sabbati hymnus vespertinus. Praeterea Festo SS. Trinitatis reperitur in Vesperis sive laudibus, neque tamen ubique (omittit e. g. Brev. ordinis Praedicatorum). Denique pars est officii Trinitatis votivi, quod apud nonnullas ecclesias constituto tempore per annum decantabatur nisi fallor, ut populum ad Deum unum et verum saepius revocarent. Sane vero id minime infitiandum est quod saepissime tacetur, iam ante Lutheri tempora plurimos fuisse qui vulnus illud nimiae hagiolatriae viderint ipsique medelam afferre nequaquam omiserint *). Itaque (ne a proposito aberrare videamur) multorum

---

*) Quod adnotare iuvat propter maledicam istam levissimorum hominum loquacitatem et turpem ignorantiam, quae quantum ignominiae ecclesiae protestantium inusserit vix credibile est. Eademque me movit ut alia quaedam sobrietatis in sanctis colen-

offendit animos, quod SS. Trinitas una tantum festivitate eademque haud duplici primae classis celebraretur neque festo

---

dis afferrem exempla. In libello qui inscriptus est „Hortulus animae" narrantur haec p. XXXVIII. b. „Fuit quidam clericus satis sollicitus et diligens salutare matrem domini dicens: Ave Maria gratia plena etc. Et in ipsa salutatione apparuit ei dominus ipse Iesus et dixit: Mater mea iam valde gratam habet hanc tuam salutationem et ex ea te multum diligit: tamen et me salutare memento. Cui clericus: Nescio domine quomodo te debeam salutare. Tunc dominus Iesus ipse clerico in cella constituto infra scriptas revelavit salutationes." — Nec minorem iniicit animo admirationem quae monachus anonymus inscripsit exemplari nostro Breviarii Ordinis minorum, quod prodiit Venetiis a. 1481. „Legitur in vita b. Alberti de Alemania quod fuerunt VII. fratres et omnes episcopi sanctae vitae inter quos erat sanctior S. Albertus, qui scire desiderabat, quae essent Deo placentiora in divina confisus clementia. Dum semel celebraret post consecrationem divinum tenens in manibus dominum, protulit haec verba, dicens: O domine Iesu Christe, nec te dimittam nec te levabo nisi prius dixeris, quae sunt placidiora tibi. Qui audivit vocem dicentem sibi: Decem, inquit, Alberte quae sunt placidiora mihi et tibi utiliora. Primum est dare in tua vita cum sanitate unum denariorum pro amore mei, plus est mihi gratum et tibi utilius, quam si haberes unum montem aureum attingentem a terra usque ad coelos et disponeres eum dare pauperibus pro amore mei post mortem tuam. Secundum est: una sola lacrima, ad memoriam passionis meae et pro peccatis tuis effusa mihi plus placet et tibi utilior est, quam si plorares pro temporalibus tantum sicut est aqua maris vel si post mortem tuam alveum quasi balneum foveres de lacrimis pro offensis pro te. Tertium: est unum verbum iniuriosum tibi contrarium ad memoriam meam pati plus est mihi gratum et tibi utilius quam quod rumperes omnes virgas silvarum super dorsum tuum te disciplinando. Quartum est: vigilare in orationibus et gaudere in me et sufferre tibi de somno aliquantulum ob memoriam mei mihi plus gratum est et tibi utilius quam quod habens XII. milites contra Saracenos qui pugnarent cum eis omnibus diebus vitae suae quousque viveres in mundo. Quintum est: infirmis compati et colligere peregrinis ob amorem mei plus mihi gratum est et tibi utilius, quam si ieiunares in aqua et pane XL annis. Sextum est: abstinere a detractione proximi, plus gratum est, quam si transires nudis pedibus usque ad effusionem sanguinis. Septimum est: ut a te abiicies omne mendacium, quicquid audis vel vides converte in melius, et hoc mihi plus est gratum et tibi utilius, quam si ascenderes per contemplationem usque ad tertium coelum. Octavum est: pro temet ipso deprecare ut tua peccata dimittam et tibi gratiam infundam, hoc plus est mihi gratum et tibi utilius, quam si mater mea et omnes sancti, qui fuerunt ab initio mundi usque ad mundi finem pro te orarent. Nonum: Quod habens opem et fiduciam firmam in solo Deo semper et ubique, hoc mihi carius est, quam si erigeres unam columnam attingentem a terra usque ad coelum munitam gladiis acutis et eam nudus ascenderes, corpus tuum lanians et sanguinem effundens. Decimum: consolationem omnem terrenam despicere et in solo Deo quaerere

propter diem corporis Christi concessa esset Octava (exceptis ecclesiis, quae S. Trinitati dedicatae sunt). Ideo trino numini dies festos recens constitutos dedicarunt. Veluti in ecclesia Halberstadensi ex institutione Frederici Haken praepositi post Octavas Epiphaniae cantatur de S. Trinitate ritu semiduplici; in aliis dioecesibus ultima post Pentecosten dominica est summum festum Trinitatis. Omnibus vero diebus festis adhibetur hymnus: O lux beata, ut SS. Trinitati prae ceteris congruus atque acceptus. Adde Lutheri canticum „Der du bist drei in Einigkeit.“ — quod cum primo versiculo discrepet, alterum Tu trinitatis unitas expressum habere apertum est. Interponit strophae primae et secundae Brev. Mozarabum haec

Iam noctis tempus advenit,
Quietam noctem tribue,
Diluculo nos respice
De coelo clementissime.

Tu Christe solve vincula,
Absterge nostra vitia,
Relaxa prius crimina
Et indulge facinora.

Oramus ut exaudias,
Precamur ut subvenias,
Christe Iesu omnipotens
Tu nos a malo libera.

6. Cass. vespere. 7. Ct. Hil. simplex. Addere iuvat quod annotavit Santen ad Terentian. p. 166: *Perfecti satis at cum metro coniuncti* ὁμοιοτελεύτου *primum occurrit exemplum in Hymno Ambrosii*: *O lux beata Trinitas.* Sed quod viro docto nullam movit suspicionem, carmen ab Ambrosio re vera esse profectum, sat ambiguum est.

XXVII.

Hymus matutinus.

Aeternae lucis conditor,
Lux ipse totus et dies,
Noctem nec ullam sentiens,
Natura lucis perpeti.

Iam cedit pallens proximo
Diei nox adventui,
Obtundens lumen siderum
Adest et clarus Lucifer.

---

consolationem, hoc mihi plus est gratum et tibi utilius, quam si laborares propriis manibus tantum, quod exinde reficeres omnes pauperes huius mundi. Hoc fac, dixit Christus, et vives in saecula saeculorum. Amen.

Iam strato laeti surgimus,
Grates canentes et tuas,
Quod caecam noctem vicerit,
Revectans rursus sol diem.

Te nunc nec carnis gaudio,
Blandis subrepant aestibus
Dolis nec cedat saeculi
Mens nostra, sancte, quaesumus.

Ira nec rixas provocet,
Gula nec ventrem incitet,
Opum pervertat nec fames,
Turpis nec luxus occupet.

Sed firma mente sobrii,
Casto manentes corpore,
Toto fideli spiritu
Christe ducamus hunc diem.

Thomasius: S. Ambrosii ex Ms. Rg. Sueciae et Brev. Mozarabum Fer. VI. post Dominic. I. in Quadragesima. Accedit cod. O. — 2. O. solus. 4. O. perpete. 5. O. cedet. 13. 16. 17. Thom. ne. 18. O. gulam venter. 24. O. Christo.

XXVIII.

Hymnus ad Sextam.

Iam sexta sensim solvitur
Ter binis hora cursibus,
Diesque puncto aequabili
Utramque noctem respicit.

Venite, servi supplices,
Mente et ore extollite
Dignis beatum laudibus
Nomen Dei cum cantico.

Hoc namque tempus illud est,
Quod saeculorum iudicem
Iniustae morti tradidit
Mortalium sententia.

Cum sol repente territus,
Horrore tanti criminis,
Mortem minatur saeculo,
Diem refugit impium.

Hoc et beatus tempore
Abrahamus fideliter
Peritus in mysterio
Tres vidit, unum credidit.

Hanc ad precandum congruam
Salvator horam tradidit,
Cum diceret fidelibus
Patrem rogandis servulis.

Nec non et ille pertinax
Hostis fidei gratiam,
Quam praedicavit gentibus
Hoc est adeptus tempore.

At nos amore debito
Timore iusto subditi,
Adversus omnes impetus
Quos saevus hostis incutit.

Unum rogemus et patrem
Deum regemque filium
Simulque sanctum spiritum
In Trinitate dominum.

Ut quos redemit passio
Isto peracta tempore,
Posset sub ipso tempore
Servare deprecatio.

Reperit Thomasius hymnum in Ms. vetustissimo reginae Sueciae. Commemoratur praeterea in regula Aureliani episcopi neque desideratur apud Cassandrum. Notatur etiam in Ellingeri libri tertio XXI. nomine Hymnus ad Sextam in Quadragesima. — 3. Thom. aequali. 15. Quoniam signum novissimi temporis erit obscuratio solis. 17—29. Desunt in Cassandro et Ellingeri libris. 18. Thom. Abraham. 19. Thom. al.: reperitus. 19. 20. Pelbartus Pomoer. Serm. de Trinit. II. *Tertia lex mosaica ostendit Trinitatem revelatam patriarchis multiplici praesignatione. Primo Abrae quod vidit tres angelos in persona domini descendentes: tres vidit et unum adoravit. Item Isaac ter Iacob benedixit, Iacob vidit scalam trium graduum etc.* 26. Thom. *Erat alia manu in codice, cuius priores litterae obsoluerant, indicatus Paulus, de quo hic est sermo.* 17. Th. et nos. 21. 22. Cass. unum rogemus cum patre, dominum regemque filium. 26. Cass. peracto. 27. Id. sub isto.

XXIX.

Hymnus ad Nonam.

Ter hora trina volvitur,
Redire qua Christus solet,
Mercede largus vineae
Locare mercenarios.

Decet paratos sistere
Ne transeat merces Dei,
Plantare quae vitem solet
Christumque cordi affigere.

Haec hora, quae resplenduit
Crucisque solvit nubila,
Mundum tenebris exuens,
Reddens serena lumina.

Haec hora, quae resuscitat
Iesus sepulcris corpora
Prodire mortis libera,
Iussit refuso spiritu.

Redit favilla in sanguinem
Cinisque carnem reddidit,
Mixtique vivis mortui
Videre Christi gloriam.

Novata saecla crederes
Mortis solutis legibus,
Vitae beatae munere
Cursu perenni currere.

Dicamus ergo proximi
Laudes Deo cum cantico:
Confessus est latro fidem,
In quo est redemptus tempore.

Qua gratia ieiunia
Laeti solemus solvere
Instar futuri ut muneris
Famem probati nesciant.

Thom.: *Al. 11. inscribitur Hymno ad Vesperum in die ieiunii. Ex codice vetust. Reg. Sueciae et Vat. 82. 83. Aureliani*

Episcopi Regula in die Paschae praescribit. 1—4. cf. Matth. XX, 5. 2. Al.: 11. quia. 3. Vat. 82. mercedem largus. 9—12. Matth. XXVII, 45. 9. Cass. qua. 13—24. Matth. XXVII, 52. 53. 13. Thom. resuscitans. 21. Cass. credere. 28. Thom. quo est. Cass. hoc est: scriptionem nostram tuetur Al. 11. 29—32. Veteres Christiani diebus stationum ieiunare solebant usque ad Nonam.

XXX.

Hymnus ad Nocturnum.

Deus qui certis legibus
Noctem discernis ac diem,
Ut fessa curis corpora
Somnus relaxet otio.

Te noctis inter horridae
Tempus precamur, ut, sopor
Mentem dum fessam detinet,
Fidei lux illuminet.

Hostis ne fallax incitet
Lascivis curis, gaudiis,
Secreta noctis advocans
Blandos in aestus corporis.

Subrepat nullus sensui
Horror timoris anxii,
Illudat mentem nec vagam
Fallax imago visuum.

Sed cum profundus vinxerit
Somnus curarum nescius,
Fides nequaquam dormiat,
Vigil te sensus somniet.

Thomasius ex Cod. Reg. Sueciae. Aurelianus Episcopus in sua Regula ad Lucernarium. Vide Breviar. Mozarabum p. 107. Continet praeterea cod. O. — 4. Thom. somno relaxet otio Brev. Moz. somnus relaxet otium. 10. Thom. cura. 12. O. blandus in isto corpore. 16. O. visui. 20. O. vigilve.

XXXI.

Hymnus ad Nocturnum.

Mediae noctis tempus est,
Prophetica vox admonet:
Dicamus laudes domino
Patri semper ac filio.

Sancto quoque spiritui:
Perfecta enim Trinitas,
Uniusque substantiae
Laudanda nobis semper est.

Terrorem tempus hoc habet,
Quod cum vastator angelus
Aegypto mortes intulit,
Delevit primogenita.

Haec hora iustis salus est,
Quod ibidem tunc angelus
Ausus punire non erat
Signum formidans sanguinis.

Aegyptus flebat fortiter
Natorum dira funera,
Solus gaudebat Israel
Agni protectus sanguine.

Nos verus Israel sumus,
Laetemur in te domine,
Hostem spernentes et malum,
Christi redempti sanguine.

Ipsum profecto tempus est
Quo voce evangelica
Venturus sponsus creditur,
Regni coelestis conditor.

Occurrunt sanctae virgines
Obviam tunc adventui,
Gestantes claras lampadas,
Magno laetantes gaudio.

Stultae vero remanent,
Quae exstinctas habent lampadas,
Frustra pulsantes ianuam,
Clausa iam regni regia.

Pervigilemus sobrie,
Gestantes mentes splendidas,
Adveniente ut Iesu
Digni occurramus obviam.

Mediae noctis tempore
Paulus quoque et Sileas
Christum vincti in carcere
Collaudantes soluti sunt.

Nobis hic mundus carcer est,
Te laudamus Christe Deus,
Solve vincla peccatorum
In te, Christe, credentium.

Dignos nos fac rex hagie
Venturi regni gloria,
Aeternis ut mereamur
Te laudibus concinere.

Thomasius ex Cod. Reg. Sueciae et Cod. O. — 1. O. tempore. 10. Thom. unius quoque. 11. Thom. Aegyptum mortem. 18. Thom. tantorum. 21. O. vero. 24. O. defensi. 34. Thom. quia stinctas. 37. Thom. quare vigilemus. 38. Thom. splendidas manus. 41. O. noctisque mediae.

XXXII.

Hymnus matutinus.

Fulgentis auctor aetheris,
Qui lunam lumen noctibus,
Solem dierum cursibus
Certo fundasti tramite.

Nox atra iam depellitur,
Mundi nitor renascitur,
Novusque iam mentis vigor
Dulces in actus erigit.

Laudes sonare iam tuas
Dies relatus admonet,
Vultusque coeli blandior
Nostra serenat pectora.

Vitemus omne lubricum,
Declinet prava spiritus,
Vitam facta non inquinent
Lingua in culpa non implicet.

Sed sol diem dum conficit,
Fides profunda ferveat,
Spes ad promissa provocet,
Christo coniungat caritas.

Thom.: Ms. vetustissimum Reg. Sueciae, et Brev. Mozarabum Fer. post. Dom. I. Epiphaniae. Aurelianus Episcopus in sua regula hunc Hymnum ponit ad Primam. In Ms. Alexandr. praesentis hymni inscriptio ita se habet: Hymnus quarta Feria dicendus. Vides haud modicum a vero aberrasse Rambachium in Anth. p. **117**: *Die Hymne: „Fulgentis auctor" ist aus einem, vormals dem Fr. Iunius zugehörigen, jetzt auf der Bibliothek zu Oxford befindlichen Codex, der 26 in der alten fränkischen oder Allemannischen Kirche gebräuchliche Kirchengesänge enthält (Tenzels Monatl. Unterredungen 1691 S. 726) und aus welchem in I. G. ab Eckhart Commentarius de rebus Francicis orient. I. II. p. 948. drei (Mediae noctis tempore. Aeternae [non Aeterne] lucis conditor, und der hier wiederholte) nebst einer fränkischen wahrscheinlich aus dem 9ten Jahrhundert stammenden Uebersetzung abgedruckt stehen. Sicher gehören diese Hymnen zum allerwenigsten in das siebente Jhdt. und sind, auch abgesehen von ihrem eigenthümlichen Werthe, schon deswegen höchst merkwürdig, weil sie zum Beweise dienen, dass die älteste deutsche Kirche, gleich der in Irland, auch im Gesange und in der Liturgie eine Selbstständigkeit hatte, die sie in der Folge fast ganz verlor.* Fugit virum doctum Thomasii auctoritas, qua prorsus aliter constituitur temporum ratio. Postea cum reliquis nostrum quoque carmen ex codice Oxoniensi evulgavit Grimmius.

XXXIII.

Hymnus ad Laudes.

Post matutinas laudes,
Quas trinitati psallimus,
Psallamus rursus admonet
Verus pater familias.

Simus semper solliciti
Ne praetereat opus Dei,
Sed oremus sedule
Sicut docet apostolus.

Psallamus mente domino,
Psallamus simul spiritu,
Ne vaga mens in turpibus
Inertes tegat animos.

Sed septies in hac die
Dicamus laudes domino,
Divinitati perpetim
Debitam demus gloriam.

Thomasius: Ex Cod. Ms. Reginae Sueciae num. 1352 et cod. O. — 10. O. simul et. 15. O. perpeti. 16. O. debita demus gloriae.

XXXIV.

Hymnus ad Tertiam.

Certum tenentes ordinem,
Pio poscamus pectore
Hora diei tertia
Trinae virtutis gloriam.

Ut simus habitaculum
Illi sancto spiritui,
Qui quondam in apostolis
Hac hora distributus est.

Hoc gradientes ordine,
Ornavit cuncta splendide
Regni coelestis conditor,
Aeternae vitae praemiis.

Thomasius: Ms. vetustissimum Reg. Sueciae, et Breviarium Mozarabum. Inscribitur hymnus ad Tertiam quotidianus. Cod. O. — 10. O. splendida. 12. O. praemio.

XXXV.

Hymnus ad Sextam.

Dicamus laudes domino
Ferventi rursus spiritu;
Hora voluta sexies
Nos ad orandum provocat.

Quia in hac fidelibus
Verae salutis gratia,
Beati agni hostia,
Crucis virtute redditur.

Cuius luce clarissima
Tenebrescit meridies,
Sumamus toto pectore
Tanti splendoris gratiam.

Thomasius: Ex Ms. vetustissimo Reg. Sueciae. Cod. O. — 2. O. fervente prompti spiritu, interpretem theotiscum prompto legisse probabile est. 14. O. tenebricat.

XXXVI.

Hymnus ad Nonam.

Perfectum trinum numerum
Ternis horarum terminis,
Laudes canentes debitas,
Nonam dicentes psallimus.

Sacrum Dei mysterium
Puro tenentes pectore,
Petri magistri regulam
Signo salutis proditam.

Et nos psalamus spiritu
Adhaerentes apostolis,
Qui plantas adhuc debiles
Christi virtute dirigant.

Thomasius: Ex Cod. vetustissimo Reg. Sueciae. Ad nonam praescribitur Hymnus iste in Alex. 11. in quo incipit: Perfectum trinum numerum etc. Cod. O. — Thom. perfecto trino numero. 5. O. regula. 6. O. prodita. 11. O. habent. 12. Thom. dirigunt. — 8. Act. III, 1. Petrus et Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam.

XXXVII.

Hymnus ad Christum.

Christe rex coeli domine,
Mundi salvator maxime,
Qui nos hoc crucis munere
Mortis solvisti crimine.

Te nunc orantes poscimus:
Tua conserves munera;
Quae per legem catholicam
Cunctis donasti gentibus.

Tu verbum patris aeterni
Ore divino editus,
Deus ex Deo subsistens
Unigenitus filius.

Te universa creatura
Mundi fatetur dominum.
Iussu patris inchoata
Tuis perfecta viribus.

Tibi omnes et angeli
Coelestem praestant gloriam,
Te chorus archangelorum
Divinis laudant vocibus.

Te seniorum multitudo,
Bis duodenus numerus,
Odoramentis plenas gestans
Supplex adorat pateras.

Tibi Cherubim et Seraphim
Throni paterni luminis,
Senis alarum plausibus,
Clamore iugi personant.

Sanctus Sanctus Sanctus
Dominus Deus Sabaoth,
Omne coelum atque terra
Tua sunt plena gloria.

Hosianna fili David,
Benedictus es a Patre
Qui in nomine Dei
Venisti de excelsis domine.

Tu agnus immaculatus
Es datus terrae victima
Qui sanctorum vestimenta
Tuo lavisti sanguine.

Te multitudo beatorum
Coeli locata martyrum,
Palmis insignis et coronis,
Ducem sectantur gloriae.

Quorum nos addas numero
Te precamur domine,
Una voce te sonamus
Uno laudamus carmine.

Thomasii Ms. vetustissimum Reg. Sueciae et Cod. O. — 1. O. om. rex. 3. O. om. hoc. 4. O. m. legibus. 5. Thom. te précantes. 11. Thom. consistens. 17. O. om. et 18. Al. 11. praesentant. 21. O. mult. seniorum. 24. O. adorant. 33. O. Davidis. 34. O. om. es. 38. O. om. es. 43. O. palmis signis. 47. O. desonamus. 48. Thom. unum.

XXXVIII.

De SS. Gervasii et Protasii Martyrum Inventione.

Grates tibi Iesu novas,
Novi repertor muneris,
Protasio, Gervasio,
Martyribus inventis cano.

Piae latebant hostiae,
Sed non latebat fons sacer,
Latere sanguis non potest.
Qui clamat ad Deum patrem.

Coelo refulgens gratia,
Artus revelavit sacros;
Nequimus esse martyres,
Sed reperimus martyres.

Dic quis requirat testium
Voces, ubi factum est fides:
Sanatus impos mentium
Opus fatetur martyrum.

Caecus recepto lumine
Mortis sacrae meritum probat,
Severus est nomen viro,
Usus minister publici.

Ut martyrum vestem attigit,
Et ora tersit nubila,
Lumen refulsit illico,
Fugitque pulsa caecitas.

Soluta turba vinculis,
Spiris draconum libera,
Emissa totis urbibus
Domum redit cum gratia.

Vetusta saecla vidimus
Iactata semicinctia,
Tactu et umbra corporum
Aegris salutem redditam.

Gloria tibi Domine,
Gloria Unigenito etc.

Reperitur in Hymnario Thomasii, quem unde sumpserit silentio praeterisse vehementer doleo. Exstat praeterea apud Bollandistas Act. SS. Iun. III. p. 842 ex vetusto Brev. Me-

diolanensi descriptus. Addunt viri docti, hymnum ipsius esse S. Ambrosii sine ulla dubitatione credi posse. Quae sententia etsi non satis explorate percepta sit et cognita, multis argumentis commendatur. Sed de his infra. Ipsa Gervasii et Protasii corporum inventio describitur ab Ambrosio in epistolis. Opp. ed. Bd. II. p. 873. (epist. supposititia in append. p. 483.) Adeas praeterea Augustinum de civ. Dei 22, 8. Conf. 9. 7. — 1. 2. 11. 12. Ambrosius in sermone quem habuit inventis lipsanis apud populum: *Etsi hoc Dei munus est, tamen gratiam quam temporibus sacerdotii mei dominus Iesus tribuit, negare non possum: et quia ipse martyr esse non mereor, hos vobis martyres acquisivi.* 6. Ambr.: *Ossa omnia integra, sanguinis plurimum; sanguine tumulus madet, apparent cruoris triumphalis notae.* Greg. Tur. Mir. 1, 48. 8. Amb. l. c.: *legistis dicente Deo: sanguis fratris tui clamat ad me. Et hic sanguis clamat coloris indicio, sanguis clamat operationis praeconio, clamat passionis triumpho.* 13. Thom. hic. 14. Amb. l. c.: *isti (Ariani) beneficium negant qui factum negare non possunt.* 15. 16. Nil de hoc miraculo compertum habeo 17. sqq. Ambr. 1. 1. *Negant* (Ariani) *caecum illuminatum sed ille non negat se sanatum. Ille dicit: Video qui non videbam. — — Notus homo est, publicis cum valeret mancipatus obsequiis. Severus nomine, lanius ministerio. Deposuerat officium postquam inciderat impedimentum. Vocat ad testimonium homines, quorum ante sustentabatur obsequiis: eos iudices suae visitationis arcessit, quos habebat testes et arbitros caecitatis. Clamat quia ut contigit fimbriam de veste martyrum, qua sacrae reliquiae vestiuntur, redditum sibi lumen sit.* — Non temerarium est iudicium quod addunt editores: *Nihil hoc miraculo certius aut magis testatum, non modo propter gravissimam Amb. auctoritatam — — verum etiam propter Augustini oculatum, sit venia verbo, testimonium, quod lib. 22. de Civit. Dei cap. 8 et expressius adhuc Serm. in Natali Mart. Ger. et Prot. legere est. Idem etiam miraculum simul cum aliis, quae memorantur in hac epistola, narrat, qui similiter oculatus testis esse potuit, Paulinus in Ambrosii vita.* 22. Act. S. tergit. 25—28. Aut dicit poeta daemoniacos, martyrum munere liberatos, aut spectat Arianorum in Catholicos saevitiam, hac Sanctorum manifestatione debilitatam, ne dicam fractam. 29—32. Act. V, 15. XXX, 11. 12. *Virtutes non quaslibet faciebat Deus per manum Pauli, ita ut etiam super languidos deferrerentur a corpore eius sudaria et semicinctia et recedebant ab eis languores et spiritus nequam egrediebantur.* Similiter Gervasii Protasiique corpora coruscasse miraculis his versibus poeta affirmat.

XXXIX.

Hymnus Tempore Paschali ad Tertiam.

Hic est dies verus Dei,
Sanctus sereno lumine,
Quo diluit sanguis sacer
Probrosa mundi crimina.

Fidem refundens perditis,
Caecosque visu illuminans:
Quem non gravi solvit metu
Latronis absolutio.

Qui praemio mutans crucem
Iesum brevi acquirit fide,
Iustusque praevio gradu
Pervenit in regnum dei.

Opus stupent et angeli,
Poenam videntes corporis,
Christoque adhaerentem reum
Vitam beatam carpere.

Mysterium mirabile,
Ut abluat mundi luem,
Peccata tollit omnium,
Carnis vitia mundans caro.

Quid hoc potest sublimius:
Ut culpa quaerat gratiam
Metumque solvat caritas,
Reddatque mors vitam novam.

Hamum sibi mors devoret
Suisque se nodis liget:
Moriatur vita omnium
Resurgat ut vita omnium.

Cum mors per omnes transeat,
Omnes resurgant mortui:
Consumpta mors ictu suo
Perisse se solam gemit.

Exstat in cod. O. apud Cassandrum, Ellingerum III, 35. et Thomasium. (Aurelianus Ep. in sua regula apud Holstenium in Cod. Reg. P. III. p. 57. eum cantari vult ad Lucernarium et matutinum toto Paschate. Al. 11. Vat. 82. hymnum habent eumque commemoratum praeterea reperimus ab Hincmaro. Positum est etiam in vetusto Cartusianorum brev. ad Matutinum in temp. paschali usque ad ascensionem domini. — 2. Thom. Ct. sancto serenus lumine. O. sanctus serenus. Cs. sancto. 3. Al. 11. quod diluit. 5. Thom. perfidis. 6. Vat. 82. visus inluminans. 7. O. solvat. 9. Id. et Ct. cruce. Cs. praemium — cruce. 10. Cs. quaesivit. 11. Cs. iustosque. 16. Cass. Vat. 82. Iesu breve adquisivit fidem Thom. Ct. Iesum brevi quaesivit fide. Ell. Iesu brevi acquirit fidem. 12. Al. 11. praevenit. O. 13. obstupent et. 14. O. corpore. 19. O. tollat. Cs. tollat. 25. sqq. Notissima est veterum patrum sententia, diabolum, divinitatis Iesu Christi nescium, sacerdotes Iudaeorum instigasse, ut θεάνθρωπον interficerent, sed ipsa redemptoris morte miser-

rime esse deceptum, quae saluti humanae non solum non fuerit impedimento, sed etiam una omnium maxime adiumento. Idem placet carminis auctori. Morte Christi quasi illecebra allectus, Satan hamum devoravit i. e. suo se gladio interfecit. Fortasse poetae ob oculos versabatur locus libri Iobi c. XL, 20. „an extrahere poteris Leviathan hamo et fune ligabis linguam eius" — id saltem certum est, diabolum saepissime cum Leviathane comparari. Conferas etiam vetustam Germanicam cantionem sc. XII. apud H. Hoffmann Geschichte des deutschen Kirchenliedes bis auf Luthers Zeit S. 23 sqq., cuius stropha quinta haec est

Ein angelsnuor geflohtin ist,
dannen dû geborn bist,
daz was din dîu kunescaft,
der angel was diu gotes kraft,
dâ der tôt wart ane irworgen,
der von dir wart verborgen
Sancta Maria!

28. O. om. ut Cass. resurgat vita omnium, Ell. interserit voculam et. Cs. om. ut. 32. Thom. quaerit. Cass. perisse se sola. O. gemat. Cs. gemit.

XL.

Hymnus ad Tertiam.

Nunc sancte nobis spiritus,
Unus patris cum filio,
Dignare promptus ingeri
Nostro refusus pectori.

Os, lingua, mens, sensus, vigor
Confessionem personet
Flammescat igne caritas,
Accendat ardor proximos.

[Praesta pater piissime
Patrique compar unice,
Cum spiritu paraclito
Nunc et per omne saeculum.]

Hic hymnus tertiae horae propterea ad spiritum sanctum potissimum relatus, quod is ea hora ignearum linguarum specie in apostolos descendisse commemoratur, in omnibus libris ecclesiasticis reperitur. Consentiunt enim omnes in hymnis horarum, quae dicuntur minores: in ipsis vetustissimis membra-

nis, quae carmina ad Matutinum et Vesperas continent nulla, non desunt hymni hi: Iam lucis orto — Nunc sancte — Rector potens — Rerum deus. Abhorrere videtur ab hac lege cod. M., qui ne Tertiae quidem hymnum adsignaverit. Sed negligentiae id potius quam consilio tribuendum esse, demonstrat Brev. ecclesiae Merseburgensis typis descriptum, hymnum loco consueto exhibens. — 2. Legebant Hinc. et Goteschalkus: unus patris cum filio: ita Vatic. 82. E. Hil. unus vel unum. Cod. H. unum cum patri filio. Wimpf. unus cum patri filio. Lud. unum cum patre et filio. Cass. Fabr. Hv. unum patri cum filio. W. 2. unum. 4. H. infusus. 6. Vat. 82. H. Hl. Sl. Msb. Pt. Mgd. Torr. Lps. confessione Vat. 82. H. Cass. Fabr. personent. W. 2. confessione. Cs. personent. 7. D. 2. flammascat. Vat. 82. flammascat ignis caritas. 8. Fabr. H. proximus Hil.: *In sole tria sunt: sphaera, claritas et calor ipsius. Sicut sphaera solis naturaliter splendens est et calens: sic summus pater naturaliter sapiens et amans est. Et sicut sphaera solis et splendor et calor non sunt tres soles sed unus sol: sic summus pater et sapientia eius et amor non sunt tres Dii sed unus est Deus. In sphaera solis ignea patrem intelligere debemus, in splendore filium, in calore spiritum.* Saepissime apud veteres summum trinitatis mysterium solis exemplo illustratur. Exempla collegit Barth Adv. XLV, 10.

XLI.

Hymnus ad Sextam.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Rector potens, verax Deus	Rector potens, verax Deus,
Qui temperas rerum vices	Qui temperas rerum vices,
Splendore mane instruis	Splendore mane illuminas
Et ignibus meridiem.	Et ignibus meridiem.
Extingue flammas litium,	Extingue flammas litium,
Aufer calorem noxium,	Aufer calorem noxium,
Confer salutem corporum	Confer salutem corporum
Veramque pacem cordium.	Veramque pacem cordium.
	Praesta pater piissime etc.

Hymnus et in omnibus vetustis Breviariis et in Romano per totum annum ponitur ad Sextam. Hilar.: *Materia huius hymni sumitur contra qualitates aëris ex hoc quia maximus*

calor solet esse in meridie et solet nocere corpori. Unde Deum rogare debemus ut in nobis extinguat flammas vitiorum — — rogare debemus in sexta hora, qua Adam eiectus fuit de paradiso: illuc redeamus per bonam operationem Christo annuente qui eadem hora in cruce positus fuit. Addit Ludecus sextam horam tempus esse edendi exemplo S. Petri. Act. X, 9. — 3. Lud. Fabr. splendore qui. 4. Fabr. quique ignibus. 6. Cass. nescio qua auctoritate fretus, maximum. 8. Lud. in margine firmaque.

XLII.

Hymnus ad Nonam.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Rerum Deus tenax vigor,	Rerum Deus tenax vigor,
Immotus in te permanens,	Immotus in te permanens,
Lucis diurnae tempora	Lucis diurnae tempora
Successibus determinans.	Successibus determinans.
Largire clarum vespere	Largire lumen vespere
Quo vita nusquam decidat,	Quo vita nusquam decidat,
Sed praemium mortis sacrae	Sed praemium mortis sacrae
Perennis instet gloria.	Perennis instet gloria.

Praesta, pater piissime etc.

Eodem pacto ōmnium librorum in unum congruunt sententiae, quorum testimonio hymnus horae nonae addictus est. — 1. Lud.: qui omnes res firmas et integras conservas. 2. H. Sl. Hv. Ct. Mgd. Gron. Torr. permanet. 3. Vat. 82. diurna. 7. Sl. atrae. 8. H. Hv. instat.

XLIII.

Hymnus ad Completorium.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Te lucis ante terminum	Te lucis ante terminum
Rerum creator poscimus,	Rerum creator poscimus,
Ut solita clementia	Ut pro tua clementia
Sis praesul ad custodiam.	Sis praesul et custodia.

nis, quae carmina ad Matutinum et Vesperas continent nulla, non desunt hymni hi: Iam lucis orto — Nunc sancte — Rector potens — Rerum deus. Abhorrere videtur ab hac lege cod. M., qui ne Tertiae quidem hymnum adsignaverit. Sed negligentiae id potius quam consilio tribuendum esse, demonstrat Brev. ecclesiae Merseburgensis typis descriptum, hymnum loco consueto exhibens. — 2. Legebant Hinc. et Goteschalkus: unus patris cum filio: ita Vatic. 82. E. Hil. unus vel unum. Cod. H. unum cum patri filio. Wimpf. unus cum patri filio. Lud. unum cum patre et filio. Cass. Fabr. Hv. unum patri cum filio. W. 2. unum. 4. H. infusus. 6. Vat. 82. H. Hl. Sl. Msb. Pt. Mgd. Torr. Lps. confessione Vat. 82. H. Cass. Fabr. personent. W. 2. confessione. Cs. personent. 7. D. 2. flammascat. Vat. 82. flammascat ignis caritas. 8. Fabr. H. proximus Hil.: *In sole tria sunt: sphaera, claritas et calor ipsius. Sicut sphaera solis naturaliter splendens est et calens: sic summus pater naturaliter sapiens et amans est. Et sicut sphaera solis et splendor et calor non sunt tres soles sed unus sol: sic summus pater et sapientia eius et amor non sunt tres Dii sed unus est Deus. In sphaera solis ignea patrem intelligere debemus, in splendore filium, in calore spiritum.* Saepissime apud veteres summum trinitatis mysterium solis exemplo illustratur. Exempla collegit Barth Adv. XLV, 10.

XLI.

Hymnus ad Sextam.

Libr. vet.

Rector potens, verax Deus
Qui temperas rerum vices
Splendore mane instruis
Et ignibus meridiem.

Extingue flammas litium,
Aufer calorem noxium,
Confer salutem corporum
Veramque pacem cordium.

Brev. Rom.

Rector potens, verax Deus,
Qui temperas rerum vices,
Splendore mane illuminas
Et ignibus meridiem.

Extingue flammas litium,
Aufer calorem noxium,
Confer salutem corporum
Veramque pacem cordium.

Praesta pater piissime etc.

Hymnus et in omnibus vetustis Breviariis et in Romano per totum annum ponitur ad Sextam. Hilar.: *Materia huius hymni sumitur contra qualitates aëris ex hoc quia maximus*

calor solet esse in meridie et solet nocere corpori. Unde Deum rogare debemus ut in nobis extinguat flammas vitiorum — — rogare debemus in sexta hora, qua Adam eiectus fuit de paradiso: illuc redeamus per bonam operationem Christo annuente qui eadem hora in cruce positus fuit. Addit Ludecus sextam horam tempus esse edendi exemplo S. Petri. Act. X, 9. — 3. Lud. Fabr. splendore qui. 4. Fabr. quique ignibus. 6. Cass. nescio qua auctoritate fretus, maximum. 8. Lud. in margine firmaque.

XLII.

Hymnus ad Nonam.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Rerum Deus tenax vigor,	Rerum Deus tenax vigor,
Immotus in te permanens,	Immotus in te permanens,
Lucis diurnae tempora	Lucis diurnae tempora
Successibus determinans.	Successibus determinans.
Largire clarum vespere	Largire lumen vespere
Quo vita nusquam decidat,	Quo vita nusquam decidat,
Sed praemium mortis sacrae	Sed praemium mortis sacrae
Perennis instet gloria.	Perennis instet gloria.

Praesta, pater piissime etc.

Eodem pacto omnium librorum in unum congruunt sententiae, quorum testimonio hymnus horae nonae addictus est. — 1. Lud.: qui omnes res firmas et integras conservas. 2. H. Sl. Hv. Ct. Mgd. Gron. Torr. permanet. 3. Vat. 82. diurna. 7. Sl. atrae. 8. H. Hv. instat.

XLIII.

Hymnus ad Completorium.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Te lucis ante terminum	Te lucis ante terminum
Rerum creator poscimus,	Rerum creator poscimus,
Ut solita clementia	Ut pro tua clementia
Sis praesul ad custodiam.	Sis praesul et custodia.

Procul recedant somnia	Procul recedant somnia
Et noctium phantasmata,	Et noctium phantasmata,
Hostemque nostrum comprime	Hostemque nostrum comprime
Ne polluantur corpora.	Ne polluantur corpora.
Praesta pater omnipotens etc.	Praesta pater piissime etc.

Hymnus, quo petitur victoria de nocturnis illusionibus, apud vetustos et recentiores vel per totum annum vel ferialibus diebus proprius est Completorio (confer tamen quae adnotavimus ad c. XXIII.) Merati in Gavant. Thes. III. p. 228: *Psalmos (Completorii) statim sequitur Hymnus, quem pro temporis diversitate variabant monachi, ut refert Martene. Nobis (Romanis) hymnus nunquam mutatur, sed per totum anni spatium idem est.* Sed errant homines docti cum monachorum tantum mentionem iniiciunt. Non praetermittere debebant plurimas Germaniae, Angliae aliarumque regionum ecclesias, quas medio aevo (nam hodie Romanum morem sequuntur) festivis diebus cantasse hymnum in Completorio ad liquidum perductum est (e. g. Hl. Mgd. Hv. Ef. multique alii). Plerumque partem hymni, qui cantatur in Vesperi, repetunt in Completorio, vel ita disiungunt carmen, ut utrique horae aptum sit atque idoneum. — 3. Cass.: constabit carmen si legas pro tua: placuit emendatoribus. 4. Cass.: aliqui legunt et custodia, ita Gron. H. Hl. Clicht. Fabr. ac custodia.

XLIV.

Hymnus ad Matutinum.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Rerum creator optime,	Rerum creator optime,
Rectorque noster adspice,	Rectorque noster adspice,
Nos a quiete noxia	Nos a quiete noxia
Mersos sopore libera.	Mersos sopore libera.
Te, sancte Christe, poscimus,	Te, sancte Christe, poscimus,
Ignosce tu criminibus,	Ignosce culpis omnibus
Ad confitendum surgimus	Ad confitendum surgimus
Morasque noctis rumpimus.	Morasque noctis rumpimus.
Mentes manusque tollimus.	Mentes manusque tollimus.
Propheta sicut noctibus	Propheta sicut noctibus

Nobis gerendum praecipit
Paulusque gestis censuit.

Vides malum quod gessimus,
Occulta nostra pandimus,
Preces gementes fundimus,
Dimitte quod peccavimus.

Nobis gerendum praecipit
Paulusque gestis censuit.

Vides malum quod fecimus,
Occulta nostra pandimus,
Preces gementes fundimus,
Dimitte quod peccavimus.

Praesta pater piissime etc.

Omnes libri, qui Hymnos Matutino adsignant, tribuunt carmen Feriae quartae ad Nocturnum. — 6. Fabr. n o s t r o c r i m i n i. 10. Cass.: *Noctibus legendum, ut habet liber S. Benedicti, cum tamen in omnibus quae vidi exemplaribus, novimus legatur vitio librariorum. Quod hinc factum puto, quod idem fere versus in alio hymno: „Primo dierum omnium“ legatur, ubi novimus legendum esse constat. Porro Clichtov. quamvis in huius editione novimus legatur, apte tamen locum interpretatur ac si noctibus legisset. Adducit enim locum prophetae David Ps. 134: In noctibus extollite manus vestras in sancta. Et alibi Ps. 119. Media nocte surgebam ad confitendum nomine tuo. Item testimonium Pauli Rom. 13. Hora est nos iam de somno surgere. Et exemplum, qui de nocte manibus laboraverit et in carcere cum Sila inclusus intempesta nocte Deum laudaverit.* 14. Wimpf. p r o d i m u s.

XLV.

Hymnus ad Matutinum.

Nox atra rerum contegit
Terrae colores omnium,
Nos confitentes poscimus
Te iuste iudex cordium.

Ut auferas piacula
Sordesque mentis abluas,
Donesque Christi gratiam
Ut arceantur crimina.

Mens ecce torpet impia
Quam culpa mordet noxia,
Obscura gestit tollere
Et te redemptor quaerere.

Repelle tu caliginem
Intrinsecus quam maxime,
Ut in beato gaudeat
Se collocari lumine.

Carmen, in quo nihil mutarunt Breviaria Romanae ecclesiae recentiora, ubique decantatur Feria quinta ad Nocturnum. — 2. Clicht.: non nulli legunt c a l o r e s, ita Hil. 3.

Male Cass. confidentes. 5. Wimpf.: tu auferas. 8. Id ut arceamus.

XLVI.

Hymnus ad Laudes.

Libr. vet.

Aeterna coeli gloria,
Beata spes mortalium,
Celsi tonantis unice
Castaeque proles virginis.

Da dexteram surgentibus,
Exurgat et mens sobria
Flagransque in laudem Dei
Grates rependat debitas.

Ortus refulget Lucifer
Sparsamque lucem nuntiat,
Cadit caligo noctium
Lux sancta nos illuminet,*

Manensque nostris sensibus
Noctem repellat saeculi
Omnique fine diei
Purgata servet pectora.

Quaesita iam primum fides
Radicet altis sensibus,
Secunda spes congaudeat
Quo maior exstat caritas.

Brev. Rom.

Aeterna coeli gloria,
Beata spes mortalium,
Summi tonantis unice
Castaeque proles virginis.

Da dexteram surgentibus
Exurgat ut mens sobria
Flagrans et in laudem Dei
Grates rependat debitas.

Ortus refulget Lucifer
Praeitque solem nuntius,
Cadunt tenebrae noctium
Lux sancta nos illuminet.

Manensque nostris sensibus
Noctem repellat saeculi,
Omnique fine temporis
Purgata servet pectora.

Quaesita iam primum fides
In corde radices agat,
Secunda spes congaudeat
Qua maior exstat caritas.

Deo patri sit gloria etc.

Hymnus adscriptus est omnium librorum testimonio Feriae Sextae ad Laudes — 3. Wimpf. coeli. 7. Fr. fragransque Clicht. al.: laude. Ipse vir doctus propter metricas rationes proponit flagrans et in laudem Dei, quod haud displicuit correctoribus. 9. Clicht. al. natus, ita Beb. 15. Fabr. ea qua solet audacia mutavit diei in temporum. 18. Wimpf. nostris. Hil. imis. 20. Ita Clicht. Hil. Fr. Aug. Multi legunt qua maior exstat caritas.

XLVII.

Hymnus ad Laudes.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Aurora iam spargit polum,	Aurora iam spargit polum,
Terris dies illabitur,	Terris dies illabitur,
Lucis resultat spiculum,	Lucis resultat spiculum,
Discedat omne lubricum.	Discedat omne lubricum.
Phantasma noctis decidat,	Phantasma noctis exulet,
Mentis reatus subruat,	Mentis reatus corruat,
Quicquid tenebris horridum	Quidquid tenebris horridum
Nox attulit culpae, cadat.	Nox attulit culpae, cadat.
Ut mane illud ultimum,	Ut mane, quod nos ultimum
Quod praestolamur cernui,	Hic deprecamur cernui
In lucem nobis effluat	Cum luce nobis effluat
Dum hoc canore concrepat.	Hoc dum canore concrepat.

Deo patri sit gloria etc.

Est Laudum in Sabbato. — 3. Hil. Wimpf. speculum. 10. Hil. praestolamus.

XLVIII.

Hymnus ad Primam.

Iam lucis orto sidere
Deum precemur supplices,
Ut in diurnis actibus
Nos servet a nocentibus.

Linguam refrenans temperet
Ne litis horror insonet,
Visum fovendo contegat
Ne vanitates hauriat.

Sint pura cordis intima
Absistat et vecordia,
Carnis terat superbiam
Potus cibique parcitas.

Ut cum dies abscesserit
Noctemque sors reduxerit,
Mundi per abstinentiam
Ipsi canamus gloriam.

Deo patri sit gloria etc.

Vide translationem Germanicam „Die Nacht ist hien, der dag bricht an“ Wack. p. 437. (Ein neu auserlesen Gesangbüchlein u. s. w. getruckt zu Strasburg bey Wolffgang Köphe M. D. XL. VII. fol. 49. „vnd ist ein fein Morgen gebett“). Notat Wackernagel in Addendis p. 877: Eine andere schöne Uebersetzung steht im Kölner Gesangbuche von 1608 Nr. CLXV. „Dieweil die sonn ietzt tringt heran.“ — Auctorem carminis cogitasse de die ieiunio nemo

non perspicit. Sed ex antiquo ecclesiae usu quotidie recitatur ad Primam nec alii cedit per totum anni spatium. Merati (Gav. Thes. III. p. 211: *Amalarius refert Primam incipiendam esse ab illa prece: „Deus in adiutorium cum Gloria patri" sed nihil habet de Hymno: „Iam lucis orto" quia nulli Hymni eius aetate Romae recitabantur (?). S. Benedictus tamen Amalario antiquior, qui Primam a Laudibus distinguit cap. 17. suae regulae hunc ordinem in ea servari praescribit: Prima hora, inquit, dicantur Psalmi tres singulatim et non sub una Gloria, Hymnus eiusdem horae post Versum „Deus in adiutorium" antequam Psalmi incipiantur.* Id sane affirmare possum me nullum inspexisse librum nisi qui Hymnum Iam lucis orto posuerit in Prima. Nihil mutavit Brev. Rom. — 2. Bd. precamur. 5. Torr. refrenet. 14. Torr. Gron. sol.

XLIX.

Hymnus de diei primae opere.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Lucis creator optime,	Lucis creator optime,
Lucem dierum proferens,	Lucem dierum proferens,
Primordiis lucis novae	Primordiis lucis novae
Mundi parans originem.	Mundi parans originem.
Qui mane iunctum vesperi	Qui mane iunctum vesperi
Diem vocari praecipis,	Diem vocari praecipis,
Tetrum chaos illabitur,	Illabitur tetrum chaos;
Audi preces cum fletibus.	Audi preces cum fletibus.
Ne mens gravata crimine	Ne mens gravata crimine
Vitae sit exul munere	Vitae sit exul munere,
Dum nil perenne cogitat	Dum nil perenne cogitat
Seseque culpis illigat.	Seseque culpis illigat.
Coelorum pulset intimum,	Coeleste pulset ostium,
Vitale tollat praemium	Vitale tollat praemium,
Vitemus omne noxium,	Vitemus omne noxium,
Purgemus omne pessimum.	Purgemus omne pessimum.

Praesta pater piissime etc.

Omnes ecclesiae, qui consueverunt hymnos canere ad Vesperas (nonnullae ἄμουσοι ut ita dicam prorsus omittunt), die dominica cantandum denotarunt. Usus admodum singularis est Brev. Ang., quo id sancitum est, ut recitaretur:

Lucis creator usque ad Kalendas Augusti, postea O lux beata. — 10. Lud.: al. muneris.

L.

Hymnus de opere diei secundae.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Immense coeli conditor,	Immense coeli conditor,
Qui mixta ne confunderent,	Qui mixta ne confunderent,
Aquae fluenta dividens	Aquae fluenta dividens
Coelum dedisti limitem.	Coelum dedisti limitem.
Firmans locum coelestibus,	Firmans locum coelestibus,
Simulque terrae rivulis	Simulque terrae rivulis
Ut unda flammas temperet,	Ut unda flammas temperet,
Terrae solum ne dissipet.	Terrae solum ne dissipent.
Infunde nunc piissime	Infunde nunc piissime
Donum perennis gratiae,	Donum perennis gratiae,
Fraudis novae ne casibus	Fraudis novae ne casibus
Nos error atterat vetus.	Nos error atterat vetus.
Lucem fides inveniat,	Lucem fides adaugeat,
Sic luminis iubar ferat,	Sic luminis iubar ferat,
Haec vana cuncta terreat,	Haec vana cuncta proterat,
Hanc falsa nulla comprimant.	Hanc falsa nulla comprimant.

Praesta pater piissime etc.

Hymnus est Feriae Secundae ad Vesperas. — 2. Hl. Mgd. confunderes. Hil. Fabr. Wimpf. confunderet. 8. Ita libri omnes, quos vidi. Cass. dissipent sc. flammae. Sed vox dissipet coniungenda est cum unda, ut poetae sententia haec sit: Aqua et ignis ita moderantur gubernante Deo, ut neutrum nocere possit orbi terrarum. Unda temperat flammas firmamenti, quae alioquin exurerent arva, flamma cohibet aquarum multitudinem, quominus inundando terrae solum dissipet, evanescere faciat. Clichtov.: *Auctor secutus vulgatam multorum sententiam dicit a Deo constitutas esse aquas super firmamentum, ut temperent aestum siderum, ne coelos ipsos exurant. Quae quidem ratio philosophiae naturali non est consona, cum orbes coelorum non nati sint incalescere, neque possint incendio conflagrare. Id circa*

ea clausula „ut unda etc." ad aquam quae sub firmamento est potius est referenda, temperantem flammas astrorum, ne illae terram comburant. Sane quod super coelos collocatae sint aquae, scriptura multis in locis testatur. Quam autem ob causam illic positae sint, non oportet nos curiosius esse sollicitos. 16. Beb. comprimant.

LI.

Hymnus de opere diei tertiae.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Telluris ingens conditor, Mundi solum qui eruens, Pulsis aquae molestiis Terram dedisti immobilem:	Telluris alme conditor, Mundi solum qui separans, Pulsis aquae molestiis Terram dedisti immobilem.
Ut germen aptum proferens, Fulvis decora floribus, Fecunda fructu sisteret, Pastumque gratum redderet.	Ut germen aptum proferens, Fulvis decora floribus, Fecunda fructu sisteret, Pastumque gratum redderet.
Mentis perustae vulnera Munda viroris gratia, Ut facta fletu diluat Motusque pravos atterat.	Mentis perustae vulnera Mundae virore gratiae, Ut facta fletu diluat Motusque pravos atterat.
Iussis tuis obtemperet, Nullis malis approximet, Bonis repleri gaudeat Et mortis actum nesciat.	Iussis tuis obtemperet: Nullis malis approximet: Bonis repleri gaudeat Et mortis ictum nesciat.

Praesta, pater piissime etc.

Vesperarum carmen Feria tertia. — 2. Lud.: al. detegens. 3. Hil. Wimpf. Beb. atque. 6. Aug. fultus. 7. Hv. Lud. fructum. 8. Cass.: al. partumque. 10. Fr. Beb. Lud. Cass. virore gratia. Aug. Hv. Sl. viroris gratia Hl. Mgd. Hl. Wimpf. Fabr. vigoris gratia. Clichtov.: al. vigore gratiae. Placuit nobis scriptio secundo loco posita, nam reliquis quoque, quae alias inter sese dissentiunt, commendatur. 16. Hl. Mgd. actus. Lud. Fabr. ictum.

LII.

Hymnus de opere diei quartae.

Libr. vet.

Coeli Deus sanctissime
Qui lucidum centrum poli
Candore pingis igneo,
Augens decoro lumine.

Quarto die qui flammeam
Solis rotam constituens,
Lunae ministrans ordinem,
Vagos recursus siderum.

Ut noctibus vel lumini,
Diremptionis terminum
Primordiis et mensium
Signum dares notissimum.

Illumina cor hominum,
Absterge sordes mentium,
Resolve culpae vinculum,
Everte moles criminum.

Brev. Rom.

Coeli Deus sanctissime
Qui lucidas poli plagas
Candore pingis igneo,
Augens decoro lumine.

Quarto die qui flammeam
Dum solis accendis rotam
Lunae ministras ordinem
Vagosque cursus siderum.

Ut noctibus vel lumini,
Diremptionis terminum
Primordiis et mensium
Signum dares notissimum.

Expelle noctem cordium,
Absterge sordes mentium,
Resolve culpae vinculum,
Everte moles criminum.

Praesta pater piissime etc.

Legunt hymnum Feria quarta ad Vesperas. — 4. Hil. decore. 7. Cass. lunae ministras ordini. *Ita potius legendum videtur, quam ut habent nonnulla exemplaria „lunae ministrans ordinem.“* Idem Clichtov. *„minus apte et congruenter“* a quibusdam legi testatur. Sed praeter Fabricium atque Ludecum nullum repperi librum, qui praeberet illud ministras, nec video cur sit minus aptum et congruens: immo optime quadrat ad praecedentia augens, constituens. Libros in voce ordinem (ordine, ordini) dissentire levioris momenti est. 10. Aug. directionis. In permultis direptionis. 12. Multi daret. 13. Fabr. Lud. in margine: omnium.

LIII.

Hymnus de opere diei quintae.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Magnae Deus potentiae,	Magnae Deus potentiae,
Qui ex aquis ortum genus	Qui fertili natos aqua
Partim remittis gurgiti,	Partim relinquis gurgiti,
Partim levas in aera.	Partim levas in aera.
Dimersa lymphis imprimens,	Demersa lymphis imprimens
Subvecta coelis irrogans	Subvecta coelis erigens:
Ut stirpe una prodita	Ut stirpe ab una prodita
Diversa rapiant loca.	Diversa repleant loca.
Largire cunctis servulis,	Largire cunctis servulis,
Quos mundat unda sanguinis,	Quos mundat unda sanguinis
Nescire lapsus criminum	Nescire lapsus criminum
Nec ferre mortis taedium.	Nec ferre mortis taedium.
Ut culpa nullum deprimat,	Ut culpa nullum deprimat,
Nullum levet iactantia,	Nullum efferat iactantia;
Elisa mens ne concidat,	Elisa mens ne concidat,
Elata mens ne corruat.	Elata mens ne corruat.

Praesta pater piissime etc.

Adhibetur carmen in Vesperis feriae quintae. — 5. Wimpf. Magd. d i v e r s a. Fabr. Lud. Thom. d e m e r s a. 6. Cass. Clichtov. aliique i r r i g a n s Hil. Wimpf. perperam c o l l o i r r o g a n s. 10. Kehrein.: „*unda sanguinis*“ *für* „*unda et sanguis.*“ *Unter letzterem ist der Kreuzestod des Heilandes zu verstehen; unter ersterem könnte man die Taufe verstehen; besser wird man es jedoch ebenfalls auf den Kreuzestod beziehen, und zwar auf die Seitenwunde des Erlösers, wie in dem Hymnus des Fortunatus.*

LIV.

Hymnus de opere diei sextae.

Plasmator hominis Deus,	Hominis superne conditor,
Qui cuncta solus ordinans	Qui cuncta solus ordinans

Humum iubes producere
Reptantis et ferae genus.

Qui magna rerum corpora,
Dictu iubentis vivida,
Ut serviant per ordinem
Subdens dedisti homini.

Repelle a servis tuis
Quicquid per immunditiam
Aut moribus se suggerit
Aut actibus se interserit.

Da gaudiorum praemia,
Da gratiarum munera,
Dissolve litis vincula,
Adstringe pacis foedera.

Humum iubes producere
Reptantis et ferae genus.

Et magna rerum corpora,
Dictu iubentis vivida,
Per temporum certas vices
Obtemperare servulis.

Repelle quod cupidinis
Ciente vi nos impetit,
Aut moribus se suggerit
Aut actibus se interserit.

Da gaudiorum praemia,
Da gratiarum munera,
Dissolve litis vincula,
Adstringe pacis foedera.

Praesta pater piissime etc.

Exhibent libri hymnum Feria sexta ad Vesperas. — 6. Lud. dicto.

LV.

Hymnus de Ascensione Domini.

Optatus votis omnium
Sacratus illuxit dies
Quo Christus, mundi spes, Deus,
Conscendit caelos arduos.

Ascendens in altum Dominus,
Propriam ad sedem remeans,
Gavisa sunt coeli regna
Reditu unigeniti.

Magni triumphum proelii,
Mundi perempto principe,
Patris praesentat vultibus
Victricis carnis gloriam.

Est elevatus nubibus
Et spem fecit credentibus,
Aperiens paradisum.
Quem protoplastus clauserat.

O grande cunctis gaudium!
Quod partus nostrae virginis.
Post sputa, flagra, post crucem
Paternae sedi iungitur.

Agamus ergo gratias
Nostrae salutis vindici,
Nostrum quod corpus vexerit
Sublimem ad coeli regiam.

Sit nobis cum caelestibus
Commune manens gaudium,
Illis quod se praesentavit,
Nobis quod se non abstulit.

Nunc provocatis actibus
Christum expectare nos decet
Vitaque tali vivere,
Quae possit coelos scandere.

[Gloria tibi Domine,
Qui scandis super sidera
Cum patre et sancto spiritu
In sempiterna saecula. Amen.]

Repperit Thomasius hunc hymnum in cod. Vat. 82., Ambrosii nomine insignitum neque dubitat Gallandus Bibl. Patr. VII. p. 772, quin hymni: Optatus votis omnium, Iesu nostra redemptio, Iam Christus astra ascenderat vere a D. Ambrosio sint confecta. Quem primo posuimus loco, rarissimus est in libris liturgicis: in nostris legitur apud Ellingerum et in vetusto Carthusianorum Brev. **4.** Ephes. IV, 8. *Ascendens Christus in altum* etc. **5.** fortasse legendum scandens. **6.** Thom. Ct. omittunt ad. **11.** Ct. praesentans. Cs. praesentans. **13.** Act. I. 9: *elevatus est et nubes suscepit illum.* **14.** Ell. fecitque. **16.** Thom. protoplasti clauserant. **20.** Ell. sedi paternae. **22.** Ct. iudici. **24.** Ct. regna. Simili ratione celebrat ascensionem Domini Arator Hist. Ap. I, **36.** sqq.

— resultant
Coelestes in laudes chori, cum rector Olympi
Evehit excelsis, quicquid suscepit ab imis
Ingrediensque polum carnis comitante tropaeo:
Exuvias atri raptas de fauce profundi
Lucis in arce locat terrenosque erigit artus.

31. 32. Aug. Serm. de Asc. 2: *Ascendamus cum Christo corde, cum dies eius promissus advenerit, sequemur et corpore. Scire tamen debemus, quia cum Ch. non ascendit superbia, non avaritia, non luxuria, nullum vitium nostrum ascendit cum medico nostro.*

LVI.

Hymnus de Ascensione Domini.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Iesu, nostra redemptio,	Salutis humanae sator,
Amor et desiderium,	Iesu, voluptas cordium,
Deus creator omnium,	Orbis redempti conditor
Homo in fine temporum.	Et casta lux amantium.

Quae te vicit clementia
Ut ferres nostra crimina,
Crudelem mortem patiens
Ut nos a morte tolleres.

Inferni claustra penetrans,
Tuos captivos redimens,
Victor triumpho nobili
Ad dextram patris residens.

Ipsa te cogat pietas,
Ut mala nostra superes
Parcendo et voti compotes
Nos tuo vultu saties.

Tu esto nostrum gaudium,
Qui es futurus praemium,
Sit nostra in te gloria
Per cuncta semper saecula.

Qua victus es clementia,
Ut nostra ferres crimina,
Mortem subires innocens
A morte nos ut tolleres.

Perrumpis infernum chaos
Vinctis catenas detrahis:
Victor triumpho nobili
Ad dexteram patris sedes.

Te cogat indulgentia
Ut damna nostra sarcias,
Tuique vultus compotes
Dites beato lumine.

Tu dux ad astra et semita,
Sis meta nostris cordibus,
Sis lacrimarum gaudium
Sis dulce vitae praemium.

In plurimis ecclesiis, suavissimus hymnus ornat Completorium in Ascensione Domini (Fr. ad Vesperas). Ut nunc est, magna cum sollemnitate in Vesperis atque Laudibus intonatur. Gavant. Thes. S. R. III. p. 471: *In eisdem Vesperis (Ascensionis) ad principium hymni: „salutis humanae sator" debet celebrans seu officiator iungere, extendere et elevare manus, ac caput inclinare versus altare et ut ex Caerimoniali Episc. lib. 2 monet Bauldry par ratio est de hymno in Laudibus dicendo.* — 3. Fabr. curator. 4. Ell. in fine homoque temporum. 6. Lips. ferens. 10. Fabr. redimis. 12. Ell. ad dexteram patris sedes. Corn. resides. 16. Ps. XVI, 15.: *ego satiabor cum apparuerit gloria tua.* 17—20. om. Hl. Msb. 17. Ell. sis quaeso. 18. Clicht.: al. futurum. Ell. es qui. 19. Corn. nostra in te sit. 20. Ell. in cuncta semper saecula.

LVII.

Hymnus de die Pentecostes.

Libr. vet.

Iam Christus astra ascenderat,
Regressus unde venerat,
Promissum patris munere
Sanctum daturus spiritum.

Brev. Rom.

Iam Christus astra ascenderat,
Reversus unde venerat
Patris fruendum munere
Sanctum daturus spiritum.

Sollemnis urgebat dies,
Quo mystico septemplici
Orbis volutus septies
Signat beata tempora.

Dum hora cunctis tertia
Repente mundus intonat,
Orantibus apostolis
Deum venisse nunciat.

De patris ergo lumine
Decorus ignis advenit,
Qui fida Christi pectora
Calore verbi compleat.

Impleta gaudent viscera,
Afflata sancto spiritu,
Voces diversas intonant,
Fantur Dei magnalia.

Ex omni gente cogniti,
Graecis, Latinis, Barbaris,
Cunctisque admirantibus
Linguis loquuntur omnium.

Iudaea tunc incredula,
Vesana torvo spiritu,
Ructare musti crapulam
Alumnos Christi concrepat.

Sed signis et virtutibus
Occurrit et docet Petrus,
Falsa profari perfidos
Ioëlis testimonio.

[Sic Christe, nunc paraclitus
Per te pius nos visitet
Novansque terrae faciem
Culpis solutos recreet.]

Sollemnis urgebat dies
Quo mystico septemplici
Orbis volutus septies
Signat beata tempora.

Cum lucis hora tertia
Repente mundus intonat,
Apostolis orantibus
Deum venire nuntiat.

De patris ergo lumine
Decorus ignis almus est
Qui fida Christi pectora
Calore verbi compleat.

Impleta gaudent viscera
Afflata sancto spiritu,
Vocesque diversas sonant,
Fantur Dei magnalia.

Notique cunctis gentibus,
Graecis, Latinis, Barbaris,
Simulque demirantibus
Linguis loquuntur omnium.

Iudaea tunc incredula,
Vesana torvo spiritu,
Madere musto sobrios
Christi fideles increpat.

Sed editis miraculis
Occurrit et docet Petrus,
Falsum profari perfidos
Ioële teste comprobans.

Deo patri sit gloria etc.

Hymnus in perpaucis breviariis vetustioribus legitur, ex lege Brev. Romani Matutino die festivo Pentecostes adscriptus. — 3. Pd. promisso patris munere Hil. Ct. Fabr. Wimpf. romissa p. munera. 5. W. 1. Cs. surgebat. 6. Beb. mystice. Cass.: *Huius loci obscuritas optime tolli videtur, si septemplici, quod natura adiectivum est, pro substantivo intelligas hoc*

sensu: urgebat iam sollemnis dies, quo orbis coeli volutus ac circumactus septies septemplici s. septenario mystico significat beata tempora, e. i. futuram quietem typo iubilaei, qui constabat septenario annorum septies, decursu adumbratam (cf. 7, 13.). 7. Beb. orbe soluto. 9. Cass. Al.: tum W. 1. Thom. Cs. cum. 11. W. 1. Beb. Ef. Fabr. Thom. Cs. ap. orantibus. 12. Thom. W. 1. Cs. nuncians. Fabr. Ell. venisse nunciat Deum. 14. Beb. decorans W. 1. Fr. Hil. Cs. Ct. ignis almus est. Wimpf. Fabr. Pd. ignis missus est. Sed cum poetae Christiani ad sacrae scripturae eloquia sese accommodare soleant, id vero simile est, nostrum sequi vestigia B. Lucae Act. II, 2. *factus est repente de coelo sonus tanquam spiritus advenientis et replevit totam domum.* 16. Beb. Ct. Pd. complevit. 18. Alii afflatu s. spiritus vel afflato s. spiritu. W. 1. Cs. sancto lumine. 19. W. 1. Thom. Cs. diversae consonant Fabr. voces disertas intonant. 20. Act. II, 11. *audivimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei.* 21. W. 1. Cs. ex omni gente cogitur. Fabr. tum gente ab omni cogniti. 22. W. 1. Ct. Cs. Graecus, Latinus, Barbarus. 24. al. omnibus. 26. W. 1. Cs. vesana turba. Vat. 82. vesano turbas sp. Beb. v. tacta sp. Cass.: al. ves. torva spiritu. Spiritus vesanus, a diabolo profectus, opponitur spiritui sancto. 27. Ct. crapula. Act. II, 13.: *musto pleni sunt isti.* 29—32. Hunc versiculum Hymnarius Groningensis perperam adnexuit ad Hymnum: Beata nobis gaudia. 29. Fabr. Ell. signis sed. 31. Hil. Wimpf. Fabr. falsos probavit. 32. W. 1. Thom. Cs. Iohele teste comprobans cf. Act. II, 16. 32—36. invenies apud Thom. Beb. Cl. 33. Thom. hic, al. hinc.

LVIII.

Hymnus matutinus.

Deus, qui coeli lumen es
Satorque lucis, qui polum,
Paterno fultum brachio
Praeclara pandis dextera.

Aurora stellas iam tegit
Rubrum sustollens gurgitem,
Humectis namque flatibus
Terram baptizans roribus.

Currus iam poscit phosphorus
Radiis rotisque flammeis
Quod coeli scandens verticem
Profectus moram nesciens.

Iam noctis umbra linquitur
Polum caligo deserit,
Typusque Christi Lucifer
Diem sopitum suscitans.

Dies dierum agius es
Lucisque lumen ipse es,
Unum potens per omnia,
Potens in unum Trinitas.

Te nunc salvator quaesumus
Tibique genu flectimus,
Patrem cum sancto spiritu
Totis rogamus vocibus.

Pater qui coelos contines,
Cantemus nunc nomen tuum,
Adveniat regnum tuum
Fiatque voluntas tua.

Haec inquam voluntas tua
Nobis agenda traditur,
Simus fideles spiritu,
Casto manentes corpore.

Panem nostrum quotidie
De te edendum tribue
Remitte nobis debita
Ut nos nostris remittimus.

Tentatione subdola
Induci nos ne siveris,
Sed puro corde supplices
Tu nos a malo libera.

Ex cod. O. primus evulgavit hymnum I. Grimmius itemque carmina Deus qui claro lumine, meridie orandum est, Tempus noctis surgentibus (apud nos LIX. LXVII.). Et recte quidem vir summus, donec aliud doceatur, hos hymnos nunc primum a se prolatos existimabit, quos, nisi me omnia fallunt, ad hoc usque tempus nemo unquam in ullo libro investigaverit. — Ceterum subnascitur mihi suspicio, carmen conflatum esse ex duobus, quorum alterum incipiat a stropha: Pater qui coelos contines. Nam praecedens continet doxologiam, in quam hymnos desinere poetis semper cordi erat: itaque apte v. 21—24. concluditur hymnus prior. Deinde usque ad finem orationem dominicam, ad carminis leges revocatam, a poeta decantari facile apparet.

LIX.

Hymnus matutinus.

Tempus noctis surgentibus
Laudes Deo dicentibus
Christo Iesuque domino
In Trinitatis gloria.

Chorus sanctorum psallimus,
Cervices nostras flectimus,
Genua prosternimus
Peccata confitentibus.

Oremus Deo iugiter,
Vincamus in bono malum,
Cum fructu poenitentiae
Votum perenne reddere.

Christum rogemus et patrem
Sanctum patrisque spiritum
Ut det nobis auxilium,
Vincamus hostem invidum.

Habet solus Cod. O.

LX.

Hymnus matutinus.

Diei luce reddita
Primis post somnum vocibus
Dei canamus gloriam
Christi favente gratia.

Per quem creator omnium
Diem noctemque condidit,
Aeterna lege sanciens,
Ut semper succedant sibi.

Tu vera lux fidelium,
Quem lex veterna non tenet,
Noctem nec ortu succedens
Aeterno fulgens lumine.

Christe precamur annue
Orantibus servis tuis
Iniquitas haec saeculi
Ne nostram captivet fidem.

Non cogitemus impie,
Invideamus nemini,
Laesi ne reddamus vicem
Vincamus in bono malum.

Absit nostris ex cordibus
Ira, dolus, superbia,
Absistat avaritia,
Malorum radix omnium.

Vinum mentem non occupet
Ebrietate perpeti,
Sed nostro sensui competens
Tuum bibamus poculum.

Conservet pacis foedera
Non simulata caritas,
Sed illibata castitas
Credulitate perpeti.

Addendis non sit praediis
Malesuada semper fames,
Si affluant divitiae
Prophetae nos psalmus regat.

Praesta pater ingenite,
Totum ducamus iugiter
Christo placentes hunc diem
Sancto repleti spiritu.

Reperitur in Cod. O. et in Hymnario Thomasii „diei sabbati.“ — 4. Thom. fatentes gratiam. 10. Thom. aeterna. 11. Thom. nec ortus occidens. 24. I. Tim. VI, 10.: *radix omnium malorum est cupiditas.*

LIX.

Hymnus matutinus.

Deus aeterni luminis
Candor inenarrabilis,
Venturus diei iudex
Qui mentis occulta vides.

Tu regnum coelorum tenes
Et totus in verbo tu es,
Per filium cuncta regis,
Sancto Spiritui fons es.

Trinum nomen alta vides
Unum per omnia potens,
Mirumque per signum crucis
Tu rector immensae lucis.

Tu mundi constitutor es,
Tu in septimo throno sedes
Iudex, ex alto humilis
Venisti pati pro nobis.

Tu Sabaoth omnipotens,
Osanna summi culminis,
Tibi laus est mirabilis,
Tu es prima anastasis.

Tu fidei adiutor es
Et humiles tu respicis,
Tibi alta sedes thronus,
Tibi divinus est honor.

Christo aeternoque domino
Patri cum sancto spiritu
Vitae solvamus munera
A saeculis in saecula.

Thom. Hymn. et Cod. O. — Al. 11. inscribit: Hymnus quinta feria dicendus. 8. O. sancti spiritus. 9. Al. 11. potens. O. alta fides. 14. O. tu septimo. 17. Al. 11. pro omnipotens legit homini. 18. Thom. Tu Hosianna. 20. O. tu rex primus anastasis, sed pertinent verba ad Apoc. XX, 5. 6. 21. Thom. auditor. 23. O. altae sedis thronus. 24. O. tibique. 25. Thom. Deo.

LXII.

Hymnus matutinus.

Iam lucis splendor rutilat
Noctis fugatis tenebris,
Reddamus laudes domino,
Qui manet ante saecula.

Pellamus omne noxium,
Poscamus omne prosperum,
Defendat suos famulos
Virtus aeterna iugiter.

Ut ore ei consono
Et corde devotissimo
Possimus omni tempore
Laudes referre debitas.

Ex Thomasii Hymnario.

LXIII.

Hymnus ad Primam.

Christe coelorum conditor,
Deus dominator omnium,
Placabilis nos aspice
Precantes tuos famulos.

Hora prima psallimus,
Laudes Deo referimus,
Qui caecam noctem vicimus
Christum regem requirimus.

Deo patri sit gloria,
Eiusque soli filio,
Cum spiritu paraclito
Et nunc et in perpetuum.

[Gloria tibi Pater
Gloria unigenito.
Una cum sancto spiritu
In sempiterna saecula. Amen.]

Ex Thomasii Hymn. Al. 11. inscribit: Hymnus ad Tertiam. Vocem c o n d i t o r v. 1. om. Vat. 82.

LXIV.

Hymnus ad Tertiam.

Iam surgit hora tertia
Et nos intenti currimus,
Psallendi opus implemus
Christum laudemus dominum.

Hora quoque iam tertia
Christus cruce suspensus est,
Voluntatem patris implevit,
Mundi peccatum abstulit.

Conscendit sedem propriam,
Sed et ad patris dexteram,
Collaudant throni dominum
Quem perfidi negaverant.

Nos Christum Deum colimus,
Iudicemque speramus,
Quem prophetae cecinerunt,
Apostoli secuti sunt.

Egressus hora tertia
Sanctus pater familias
Per singulos denarios
Conduxit operarios.

In tua, Christe, vinea
Quam praemio iam cernimus,
Sequimur opus mysticum
Propter promissum optimum.

Ecce processit hora
In qua sanctus spiritus
Apostolorum vascula
De verbo fecit ebria.

Infunde sensus domine
Ut te canamus laudibus,
Christe redemptor omnium
Sanctifica nostrum chorum.

Habet Thomasii Hymnarium ex Brev. Mozarabum sed Plurimis locis vitiosum.

LXV.

Hymnus ad Tertiam de Passione Domini.

Dei fide, qua vivimus,
Spe perenni, qua credimus,
Per caritatis gratiam
Christo canamus gloriam.

Qui ductus hora tertia
Ad passionis hostiam
Crucis ferens suspendia
Ovem reduxit perditam.

Precemur ergo subditi,
Redemptione liberi,
Ut eruat a saeculo
Quos solvit a chirographo.

Gloria tibi Trinitas,
Aequalis una Deitas,
Et ante omne saeculum
Et nunc et in perpetuum.

Legitur apud Cassandrum, Thomasium et in cod. O. — 2. O. om. qua. 4. O. Christi. 12. Col. II, 14. *delens quod adversus nos erat chirographum.* Inepte vertit interpres theotiscus: dea arloste fona luzzilemu kascribe.

LXVI.

Hymnus ad Sextam.

Iam cursus horae sextae
Rotat diei tempora,
Nos admonet per omnia
Laudes referre debitas.

Nunc Petrus orans genibus
Fidem futuram prospicit,
Nunc viva Christus semina
Instat fluenta tradere.

Hoc solis aevo mystice
Tres patriarcha hospitat,
Carnis figurae nuncios
Sub Trinitatis numine.

Perfecta summi calculi,
Et prima constat partibus,
Quae data sese perficit,
Tenetque mundi fabricam.

Haec nempe, Christe, condita
Manent tua potentia,
Cuius potestas gloriae
Per cuncta regnat saecula. Amen.

Ex Thomasii Hymnario. 5. 6. Act. X, 9. sqq.

LXVII.

Hymnus ad coenam.

Meridie orandum est,
Christus deprecandus est,
Ut iubeat nos edere
De suo sancto corpore.

Ut ille sit laudabilis
In universo populo,
Ipse coelorum dominus,
Qui sedet in altissimis.

Det nobis auxilium
Per angelos mirabiles
Qui semper nos custodiant
In omni vita saeculi.

Reperitur in uno Cod. O.

LXVIII.

Hymnus post cibos resumptos.

Cibis resumptis congruis,
Coenae peractis usibus,
Ad te, redemptor inclyte,
Laudes venimus promere.

Occurre nobis ocyus,
Tollens cibi gravedinem,
Corpus parandum ad precem,
Confessionis dans fidem.

Ut quidquid ore promimus
Tuis sacris in laudibus,
Nobis coronam conferens,
Soli Deo dans gloriam.

Praesta pater piissime etc.

Thom. Hymn.: Brev. Mozarabum in Officio ante Completorium in Quadragesima.

LXIX.

Hymnus ad Nonam.

Convexa solis orbita,
Novem voluta circulis
Horae peracto tramite
Ter conficit ternario.

Hoc passionis tempore
Complevit auctor omnium,
Nunc ad laborem vineae
Misit vocatos servulos.

Hac Petrus hora mystice
Claudi resolvit vincula,
Nunc visionem cogitat,
Terno recursu terminat.

Hymni canamus gloriam
Cum voce, puris mentibus,
Deo creanti prospera
Per acta iustis saecula.

Thomasius in Hymnario. 11. 12. cf. Act. X, 19. sq.

LXX.

Hymnus ad Nonam.

Ternis ter horis numerus
Sacrae fidei panditur,
Nunc Trinitatis nomine
Munus precamur veniae.

Latronis en confessio
Christi meretur gratiam,
Laus nostra vel devotio
Meretur indulgentiam.

Mors per crucem nunc interit,
Et post tenebras lux redit,
Horror dehiscat criminum,
Splendor nitescat mentium.

Gloria tibi Trinitas,
Aequalis una Deitas,
Et ante omne saeculum,
Et nunc et in perpetuum.

Ex Thomasii Hymnario.

LXXI.

Hymnus ad Vesperas.

Deus, qui claro lumine
Diem fecisti, domine,
Tuam rogamus gloriam
Dum pronus solvitur dies.

Iam sol urgente vespere
Occasum suum graditur,
Mundum concludens tenebris
Suum observans limitem.

Sed tunc excelse domine,
Precantes tuos famulos,
Labore fessos diei
Quietos nox suscipiat.

Ut non fuscatis mentibus
Dies abscedat saeculi,
Sed tua tecti gratia
Cernamus lucemprosperam.

Debemus carmen cod. O. — 9. cod. O. vitiose sed tu exc. domine. Grimmius commendat legere sed fac exc.

domine. Si quid video scriptura codicis unice vera est tunc quod cum voce tu saepissime confundi non est quod prolixe doceamus.

LXXII.

Hymnus in Adventu Domini.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Conditor alme siderum Aeterna lux credentium, Christe redemptor omnium Exaudi preces supplicum.	Creator alme siderum, Aeterna lux credentium, Iesu redemptor omnium Intende votis supplicum.
Qui condolens interitu Mortis perire saeculum, Salvasti mundum languidum Donans reis remedium.	Qui daemonis ne fraudibus Periret orbis, impetu Amoris actus, languidi Mundi medela factus es.
Vergente mundi vespere Uti sponsus de thalamo, Egressus honestissima Virginis matris clausula.	Commune qui mundi nefas Ut expiares, ad crucem E virginis sacrario Intacta prodis victima.
Cuius forti potentiae Genu curvantur omnia, Coelestia, terrestria Fatentur nutu subdita.	Cuius potestas gloriae Nomenque cum primum sonat; Et coelites et inferi Tremente curvantur genu.
[Occasum sol custodiens, Luna pallorem retinens, Candor in astris relucens Certos observat limites.]	
Te deprecamur Hagie, Venture iudex saeculi, Conserva nos in tempore Hostis a telo perfidi.	Te deprecamur ultimae Magnum diei iudicem, Armis supernae gratiae Defende nos ab hostibus.
Laus, honor, virtus, gloria etc.	Virtus, honor, laus, gloria etc.

In libro Wackernagelii tres leguntur carminis versiones: O Herr Gott, Schöpffer aller stern (Cyriaci Spangenbergii p. 375). Weltschöpffer Herr Gott Iesu Christ p. 442. O Herre got in ewigkeit p. 558. — Minime spectat, opinor, carmen proprie ad Adventum domini, sed est Vesperarum (cf. ad v. 24). Id tamen largimur quod ab ecclesia antiquo more factum esse vides, in plurimis locis

aptissime referri posse ad tempus sacrum Nativitati praecedens. Est sane in omnibus libris, quos vidi, positus Hymnus in Adventu ad Vesperas. — 2. Kehr. a e t e r n e. Addit: *ich möchte lieber aeterna lesen.* Ego vero cognoscere velim, unde perversa scriptura fluxerit. Ne apud Fabricium quidem exstat, quem Kehr. in hoc carmine sequitur. 5—8. Cod. W. 1. Cs.

Qui condolens hominibus,
Mortis subvectis legibus,
Factus homo restituis
Vitam in tuo sanguine.

8. H. M. r e g i s. 9. Cass. Corn. u r g e n t e. Ut quibusdam placet, ante oculos erat poetae locus Zachar. XIV, 7: Et erit dies una, quae nota est domino, non dies neque nox et in tempore vesperi erat lux. Clicht. *Dicitur venisse Christus cum propinquaret mundi vespera. Nam expletis iam quinque mundi aetatibus in sexta eius venit aetate, quae ad finem usque saeculi porrigetur.* Ipsis patribus disputatio de mundo senectutis molestiis laborante est usitatissima; unum audias Ambrosium de bono mort. c. 10.: *Senescens creatura robur iuventutis suae velut iam marcescente virium suarum vigore deponit.* Eodem sensu noster mundum l a n g u i d u m appellat. 10. Ps. XVII, 6. cf. 1, 13. 11. M. b e a t i s s i m a e. 12. Gron. m a t r i s v i r g i n i s. Kehr: *Das hier in etwas ungewöhnlicher Bedeutung stehende Wort c l a u s u l a ist mit dem claustrum pudoris eines andern Hymnus (10, 12) gleichbedeutend und steht für utero.* Recte si vox in puri sermonis trutina examinatur; apud inferioris latinitatis scriptores clausula idem significat atque cella, area septo clausa cf. Du Cange s. v. clausura. 13—16. Phil. II, 10. *Ut in nomine Iesu omne genu flectatur coelestium, terrestrium et infernorum.* Cod. W. 1. et Cs. ad hunc locum proprius accedunt, legentes c o e l e s t i u m, t e r r e s t r i u m, n e c n o n e t i n f e r n a l i u m. 14. Cass. al. c u r v a n t e s Lud. f l e c t u n t u r, in nonnullis g e n u a. W. 1. g e n u f l e c t a t u r o m n i u m. 16. Fr. Aug. Gron. Lips. Pd. n u t u f a t e n t u r. 17—20. Reiecit Brev. Rom. versum neque iniuria. Ne illud commemorem, parum eum cohaerere cum reliquis carminis partibus in quibusdam libris etiam abest. Ita explicat verba Loss. *Corporum coelestium certus et perpetuus motus de duobus admonet ecclesiam. Primum de omnipotentia et sapientia Dei, secundo de aeterno foedere, quod Deus per filium humanum genus sibi copulavit. Ierem. 33. Foedus meum cum ipsis inviolabile erit sicut coelum est sempiternum.* 19. Beb. t e n i t e n s. 20. Cass. o b s e r v a v i t. 21. Miramur Kehr. haec monentem: *Agie könnte man, freilich sprachwidrig, für age fassen, besser wird man es jedoch für das griechische* ἅγιος *halten.*

22. Aug. venturi. 23. 24. Cass. In libro S. Benedicti ita legitur: Conserva nos in tempore noctis a telo perfidi, quorum verborum sententia manifesta est. Quamquam reliqui fere omnes exhibent hostis ego quoque illam scripturam genuinam putaverim. W. 1. Cs. quo diu simus advenae. 24. D. 2 vitiose a telo providi.

LXXIII.

Hymnus de Adventu Domini.

Libri Vetusti.

Vox clara ecce intonat,
Obscura quaeque increpat:
Pellantur eminus somnia
Ab aethere Christus promicat.

Mens iam resurgat torpida
Quae sorde exstat saucia,
Sidus refulget iam novum
Ut tollat omne noxium.

E sursum agnus mittitur,
Laxare omnis debitum
Omnes pro indulgentia
Vocem demus cum lacrimis.

Secundo ut cum fulserit
Mundumque horror cinxerit
Non pro reatu puniat
Sed pius nos tunc protegat.

Brev. Rom.

En clara vox redarguit
Obscura quaeque personans,
Procul fugentur somnia
Ab alto Iesus promicat.

Mens iam resurgat torpida,
Non amplius iacens humi:
Sidus refulget iam novum
Ut tollat omne noxium.

En agnus ad nos mittitur
Laxare gratis debitum:
Omnes simul cum lacrimis
Precemur indulgentiam.

Ut cum secundo fulserit
Metuque mundum cinxerit
Non pro reatu puniat
Sed nos pius tunc protegat.

Virtus, honor, laus, gloria etc.

In Adventu ad Laudes, fere ubique. Id velim in hoc carmine ne praetermittas, poetam optime in usum suum convertisse pericopas scripturae sacrae dominicis diebus et festivis in ecclesia recitatas. Conferas v. 3—6. cum epistola Dom. Adv. 1. Rom. XIII, 11. sq. v. 13—16. cum Evangel. Dom. II. (vel in Romana Ecclesia, ut hodie est I.) Luc. XXI, 25. sqq.: initium denique cum illa pericopa, quae in Lectionario vetustissimo tribuitur Domin. IV. Marc. I, 1. sq. — 1. Ioannes etiam atque etiam inculcat poenitentiam et increpat omnia vitia atque peccata. 3. Bd. procul. 4. Cass. Ramb. ab aethre. 5. E. Man. turbida Pd. resurget. 9. Fabr.

desursum. Male commiscet poeta in sequentibus tropos de Christo usurpatos. 13. Cass. Ramb. ut cum secundo. 14. Hl. mundumque horrore c. 16. Hl. pios nos tunc. Cass. Ramb.: sed nos pius.

LXXIV.

De Adventu Domini.

Libr. vet.

Verbum supernum prodiens,
A patre olim exiens,
Qui natus orbi subvenis
Cursu declivi temporis.

Illumina nunc pectora
Tuoque amore concrema,
Audito ut praeconio
Sint pulsa tandem lubrica.

Iudexque cum post aderis
Rimari facta pectoris,
Reddens vicem pro abditis
Iustisque regnum pro bonis.

Non demum arctemur malis
Pro qualitate criminis,
Sed cum beatis compotes
Simus perennes caelibes.

Brev. Rom.

Verbum supernum prodiens
E patris aeterno sinu,
Qui natus orbi subvenis
Labente cursu temporis.

Illumina nunc pectora
Tuoque amore concrema,
Ut cor caduca deserens
Caeli voluptas impleat.

Ut cum tribunal iudicis
Damnabit igni noxios
Et vox amica debitum
Vocabit ad coelum pios.

Non esca flammarum nigros
Volvamur inter turbines
Vultu Dei sed compotes
Coeli fruamur gaudiis.

Hymnus supra positus passim reperitur in Breviariis vetustioribus vel ad Vesperas vel ad Matutinum. Nunc ubique in nocturno officio recitatur tempore Adventus: praeterea (cum duobus qui antecedunt) in festivitate Exspectationis B. V. Mariae. Hil. hoc hymno respondendum esse censet haereticis, qui dicerent Christum venisse, sed non de patre. — 2. E. Cass. prodiens. 4. cf. 69, 9. 7. Gron. Beb. audito quo praeconio Bd. audita ut praeconia. 11. Cass. reddes vicem. 13. Cass. non des ut: alios legisse refert non damnis. Bd. Hil. Beb. arcemur. Wimpf. arceamur. 16. Clicht.: *Per coelibatum perennem futurae vitae petitur status regnique coelestis perpetua mansio, quoniam in eo iugis est continentia atque vacatio a carnali consortio* — —

sunt etiam qui legunt coelites. Et hi apertiorem exprimunt huius loci sententiam. Verum qui legeret simus perenne coelibes vel coelites multo aptius diceret. Nam et lenior est prolatio et melior orationis structura. Utut est, librorum auctoritate unum stat caelibes, neque alio modo explicandum, quam explicavit Hil.: *coelestem vitam ducentes.* Nam ex loco Matth. XXII, 30.: *in resurrectione neque nubent neque nubentur sed erunt sicut angeli Dei in coelo* proficisci potuit illa loquendi ratio, ut caelebs pro beatus usurparetur.

LXXV.

De Nativitate Domini.

Libr. vet.

Christe redemptor gentium,
De patre patris unice,
Solus ante principium
Natus ineffabiliter.

Tu lumen, tu splendor patris,
Tu spes perennis omnium,
Intende quas fundunt preces
Tui per orbem famuli.

Memento salutis auctor
Quod nostri quondam corporis
Ex illibata virgine
Nascendo formam sumpseris.

Sic praesens testatur dies
Currens per anni circulum
Quod solus a sede patris
Mundi salus adveneris.

Hunc coelum, terra, hunc mare,
Hunc omne quod in eis est,
Auctorem adventus tui
Laudans exultet cantico.

Brev. Rom.

Iesu redemptor omnium,
Quem lucis ante originem
Parem paternae gloriae
Pater supremus edidit.

Tu lumen et splendor patris,
Tu spes perennis omnium,
Intende quas fundunt preces
Tui per orbem servuli.

Memento rerum conditor,
Nostri quod olim corporis,
Sacrata ab alvo virginis
Nascendo formam sumpseris.

Testatur hoc praesens dies
Currens per anni circulum
Quod solus e sinu patris
Mundi salus adveneris.

Hunc astra, tellus, aequora,
Hoc omne quod coelo subest,
Salutis auctorem novae
Novo salutat cantico.

desursum. Male commiscet poeta in sequentibus tropos de Christo usurpatos. 13. Cass. Ramb. ut cum secundo. 14. Hl. mundumque horrore c. 16. Hl. pios nos tunc. Cass. Ramb.: sed nos pius.

LXXIV.

De Adventu Domini.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Verbum supernum prodiens,	Verbum supernum prodiens
A patre olim exiens,	E patris aeterno sinu,
Qui natus orbi subvenis	Qui natus orbi subvenis
Cursu declivi temporis.	Labente cursu temporis.
Illumina nunc pectora	Illumina nunc pectora
Tuoque amore concrema,	Tuoque amore concrema,
Audito ut praeconio	Ut cor caduca deserens
Sint pulsa tandem lubrica.	Caeli voluptas impleat.
Iudexque cum post aderis	Ut cum tribunal iudicis
Rimari facta pectoris,	Damnabit igni noxios
Reddens vicem pro abditis	Et vox amica debitum
Iustisque regnum pro bonis.	Vocabit ad coelum pios.
Non demum arctemur malis	Non esca flammarum nigros
Pro qualitate criminis,	Volvamur inter turbines
Sed cum beatis compotes	Vultu Dei sed compotes
Simus perennes caelibes.	Coeli fruamur gaudiis.

Hymnus supra positus passim reperitur in Breviariis vetustioribus vel ad Vesperas vel ad Matutinum. Nunc ubique in nocturno officio recitatur tempore Adventus: praeterea (cum duobus qui antecedunt) in festivitate Exspectationis B. V. Mariae. Hil. hoc hymno respondendum esse censet haereticis, qui dicerent Christum venisse, sed non de patre. — 2. E. Cass. prodiens. 4. cf. 69, 9. 7. Gron. Beb. audito quo praeconio Bd. audita ut praeconia. 11. Cass. reddes vicem. 13. Cass. non des ut: alios legisse refert non damnis. Bd. Hil. Beb. arcemur. Wimpf. arceamur. 16. Clicht.: *Per coelibatum perennem futurae vitae petitur status regnique coelestis perpetua mansio, quoniam in eo iugis est continentia atque vacatio a carnali consortio* — —

sunt etiam qui legunt coelites. Et hi apertiorem exprimunt huius loci sententiam. Verum qui legeret simus perenne coelibes vel coelites multo aptius diceret. Nam et lenior est prolatio et melior orationis structura. Utut est, librorum auctoritate unum stat caelibes, neque alio modo explicandum, quam explicavit Hil.: *coelestem vitam ducentes.* Nam ex loco Matth. XXII, **30.**: *in resurrectione neque nubent neque nubentur sed erunt sicut angeli Dei in coelo* proficisci potuit illa loquendi ratio, ut caelebs pro beatus usurparetur.

LXXV.

De Nativitate Domini.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Christe redemptor gentium,	Iesu redemptor omnium,
De patre patris unice,	Quem lucis ante originem
Solus ante principium	Parem paternae gloriae
Natus ineffabiliter.	Pater supremus edidit.
Tu lumen, tu splendor patris,	Tu lumen et splendor patris,
Tu spes perennis omnium,	Tu spes perennis omnium,
Intende quas fundunt preces	Intende quas fundunt preces
Tui per orbem famuli.	Tui per orbem servuli.
Memento salutis auctor	Memento rerum conditor,
Quod nostri quondam corporis	Nostri quod olim corporis,
Ex illibata virgine	Sacrata ab alvo virginis
Nascendo formam sumpseris.	Nascendo formam sumpseris.
Sic praesens testatur dies	Testatur hoc praesens dies
Currens per anni circulum	Currens per anni circulum
Quod solus a sede patris	Quod solus e sinu patris
Mundi salus adveneris.	Mundi salus adveneris.
Hunc coelum, terra, hunc mare,	Hunc astra, tellus, aequora,
Hunc omne quod in eis est,	Hoc omne quod coelo subest,
Auctorem adventus tui	Salutis auctorem novae
Laudans exultet cantico.	Novo salutat cantico.

desursum. Male commiscet poeta in sequentibus tropos de Christo usurpatos. 13. Cass. Ramb. ut cum secundo. 14. Hl. mundumque horrore c. 16. Hl. pios nos tunc. Cass. Ramb.: sed nos pius.

LXXIV.

De Adventu Domini.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Verbum supernum prodiens,	Verbum supernum prodiens
A patre olim exiens,	E patris aeterno sinu,
Qui natus orbi subvenis	Qui natus orbi subvenis
Cursu declivi temporis.	Labente cursu temporis.
Illumina nunc pectora	Illumina nunc pectora
Tuoque amore concrema,	Tuoque amore concrema,
Audito ut praeconio	Ut cor caduca deserens
Sint pulsa tandem lubrica.	Caeli voluptas impleat.
Iudexque cum post aderis	Ut cum tribunal iudicis
Rimari facta pectoris,	Damnabit igni noxios
Reddens vicem pro abditis	Et vox amica debitum
Iustisque regnum pro bonis.	Vocabit ad coelum pios.
Non demum arctemur malis	Non esca flammarum nigros
Pro qualitate criminis,	Volvamur inter turbines
Sed cum beatis compotes	Vultu Dei sed compotes
Simus perennes caelibes.	Coeli fruamur gaudiis.

Hymnus supra positus passim reperitur in Breviariis vetustioribus vel ad Vesperas vel ad Matutinum. Nunc ubique in nocturno officio recitatur tempore Adventus: praeterea (cum duobus qui antecedunt) in festivitate Exspectationis B. V. Mariae. Hil. hoc hymno respondendum esse censet haereticis, qui dicerent Christum venisse, sed non de patre. — 2. E. Cass. prodiens. 4. cf. 69, 9. 7. Gron. Beb. audito quo praeconio Bd. audita ut praeconia. 11. Cass. reddes vicem. 13. Cass. non des ut: alios legisse refert non damnis. Bd. Hil. Beb. arcemur. Wimpf. arceamur. 16. Clicht.: *Per coelibatum perennem futurae vitae petitur status regnique coelestis perpetua mansio, quoniam in eo iugis est continentia atque vacatio a carnali consortio* — —

sunt etiam qui legunt coelites. Et hi apertiorem exprimunt huius loci sententiam. Verum qui legeret simus perenne coelibes vel coelites multo aptius diceret. Nam et lenior est prolatio et melior orationis structura. Utut est, librorum auctoritate unum stat caelibes, neque alio modo explicandum, quam explicavit Hil.: *coelestem vitam ducentes.* Nam ex loco Matth. XXII, 30.: *in resurrectione neque nubent neque nubentur sed erunt sicut angeli Dei in coelo* proficisci potuit illa loquendi ratio, ut caelebs pro beatus usurparetur.

LXXV.

De Nativitate Domini.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Christe redemptor gentium,	Iesu redemptor omnium,
De patre patris unice,	Quem lucis ante originem
Solus ante principium	Parem paternae gloriae
Natus ineffabiliter.	Pater supremus edidit.
Tu lumen, tu splendor patris,	Tu lumen et splendor patris,
Tu spes perennis omnium,	Tu spes perennis omnium,
Intende quas fundunt preces	Intende quas fundunt preces
Tui per orbem famuli.	Tui per orbem servuli.
Memento salutis auctor	Memento rerum conditor,
Quod nostri quondam corporis	Nostri quod olim corporis,
Ex illibata virgine	Sacrata ab alvo virginis
Nascendo formam sumpseris.	Nascendo formam sumpseris.
Sic praesens testatur dies	Testatur hoc praesens dies
Currens per anni circulum	Currens per anni circulum
Quod solus a sede patris	Quod solus e sinu patris
Mundi salus adveneris.	Mundi salus adveneris.
Hunc coelum, terra, hunc mare,	Hunc astra, tellus, aequora,
Hunc omne quod in eis est,	Hoc omne quod coelo subest,
Auctorem adventus tui	Salutis auctorem novae
Laudans exultet cantico.	Novo salutat cantico.

Nos quoque qui sancto tuo
Redempti sumus sanguine
Ob diem natalis tui
Hymnum novum concinimus.

Et nos beata quos sacri
Rigavit unda sanguinis
Natalis ob diem tui
Hymni tributum solvimus.

Iesu tibi sit gloria
Qui natus es de virgine etc.

Hymnus in vetustis non nisi raro obvius (Fr. Aug. et al.) nunc maiori cum observantia in ecclesia colitur. Canitur enim in utrisque Vesperis Nativitatis, diebus infra Octavam eiusdem festis haud impeditis et festo Circumcisionis. Praeterea versus tertius, iunctus cum alio aliunde desumpto (Maria mater gratiae, Dulcis parens clementiae, Tu nos ab hoste protege Et hora mortis suscipe) ac doxologia inservit Officio parvo Mariae ad Completorium et omnes horas, quae dicuntur minores. — 1. Fr. Aug. omnium cf. ad 1, 1. Exstat hymnus serioris aetatis Christe redemptor omnium de omnibus sanctis. 2. Pd. ex. 5. Cass. Ramb. (qui in hoc carmine Cassandri vestigia premit) aliique et Voculae et — ut cum alias (cf. doct. Ungeri quondam collegae Theb. Parad. p. I, 31.) tum in hymnis saepissime a librariis confunduntur e. g. 5, 11. 18, 7. 13. Cass. al hic. 15. Clicht.: *Solus advenisse dicitur C. quoniam solus ipse per incarnationem humanam induit naturam. Neque enim pater incarnatus est neque spiritus sanctus.* 19. Aug. auctoris adventum sui. 20. Aug. Pd. laudat exultans. 24 Ps. XCV, 1. XCVII, 1. Similiter Gellertius: *Und Erde, die ihn heute sieht, sing ihm, dem Herrn, ein neues Lied.*

LXXVI.

De Nativitate Domini.

Mysterium ecclesiae,
Hymnum Christo referimus,

Quem genuit puerpera,
Verbum patris in filio.

Sola in sexu femina,
Electa es in saeculo,
Et meruisti dominum
Sancto portare in utero.

Vates antiqui temporis
Praedixerant quod factum est,
Quia virgo conciperet,
Et pareret Emanuel.

Mysterium hoc magnum est,
Mariae quod concessum est,
Ut Deum per que momnia,
Ex se videret prodere.

Vere gratia plena es
Et gloriosa permanes
Quia ex te nobis natus est
Christus per quem facta sunt
omnia.

Pastores qui audierunt,
Gloriam Domino cantarunt,
Cucurrerunt in Bethelehem
Natum videre dominum.

Sic magi ab ortu solis
Per stellae indicium
Portantes typum gentium
Primi offerunt munera.

Rogemus ergo populi
Dei matrem et virginem
Ut ipsa nobis impetret
Pacem et indulgentiam.

Gloria tibi domine
Qui natus es de virgine etc.

Repperi carmen in Cod. W. 1. in Thomasii Hymnario (in Vat. 82. inscriptus: Hymnus sanctae Mariae) in vetustis Carthusianorum et Cisterciensium Brev. in Sollemnitatibus et Octavis b. virginis. Mariae ad Matutinum vel ad Vesperas. — denique apud Ellingerum (in Epiphania) sed prorsus mutatum et aliis in multis dissonum. — 4. W. Ct. Cs. filium. 10. W. 1. praedixerat. 11. 12. Ies. VII, 14. *ecce virgo concipiet et pariet filium et vocabitur nomen eius Emanuel.* 13. Vat. 82. om. est. 14. Thom. Et Mariae quod concessum. 17. Luc. I, 28. *angelus dixit: Ave gratia plena.* 19. al. om. nobis. 22. W. 1. Ct. Cs. Deo cantaverunt. 23. Luc. II, 16. *et venerunt festinantes.* 28. Nota res est magos significare gentium multitudinem ad dominum convertendam. Minus notum, eos ex veterum opinione non suo nomine sed tanquam legatos delectos a toto sapientium orientalium choro illud iter confecisse. Unde Iuvencus 1, 228 sq. *nomen tenuere Magorum, Hinc lecti proceres Solymam per longa viarum Deveniunt.* Gaudentius Ep. Brixianus ad Paulum fratrem: *stellae obsequentis fulgor magnum declarat Deum, quem legati universarum gentium magi suppliciter adorantes* etc. 28. Sequuntur apud Ellingerum duo versiculi, in quibus nullum carminis nostri vestigium:

Et vagienti basia
Fixere regi parvulo,
Thus, myrrham et auri
bracteas
Larga obtulere munera.

Dei parentem viginem,
Ecclesiae typum sacrae,
Laudemus in cuius tener
Quiescit ulnis Iesulus.

LXXVII.

Hymnus Quadragesimalis.

Iam ter quaternis trahitur
Horis dies ad vesperum,
Occasu sol praenuntiat
Noctis redire tempora.

Nns ergo signo domini
Tutemus claustra pectorum
Ne serpens ille callidus
Intrandi tentet aditum.

Sed armis pudicitiae
Mens fulta vigil iiberae
Sobrietate comite
Hostem repellat improbum.

Sed nec ciborum crapula
Tandem distendat corpora,
Ne vi per somnum animam
Ludificatam polluat.

Wimpf. Sb.: Dominica tertia et quarta in Quadragesima. Thom.: Ponitur in Hymnario vetusto monastico Sabbato in Quadrag. ad Vesperas. Non male Torr.: *Hic hymnus canitur circa aequinoctium vernum quando dies est aequalis nocti s. duodecim horarum.* Sane rarissimus est in Breviariis. — 1. O. sic. 2. Gron. dies horis. 3. O. Wimpf. praenuntians. Torr. pronuntians. Clicht. Sb. pronuntiat. 4. Cass. Thom. Clicht. venire. O. noctem redire temporum. 6. Cass. Gron. tutemur. Sb. tutamur. O. tundimus casta (Torr. Wimpf.) pectora. 7. Gen. 3, 1. *serpens erat callidior cunctis animantibus terrae.* 8. O. attemptet, attentet Sb. aditus. 10. O. liberis. Sb. Torr. Wimpf. libere. 14. Cass. Thom. distentet. 15. Sb. Cass. Nec vi per s. animas ludificatas O. glorificatam. Hil. *venter mero aestuans de facili spumescit in libidinem et gravitas somni quae post crapulam venit facit ut incautiores simus et imbecilliores ad resistendum insidiis diaboli.* Addit Sb. versum quintum: Praesta beata Trinitas etc. depromptum ex hymno: Audi benigne conditor.

LXXVIII.

De passione Domini.

Hymnum dicamus domino,
Laudes Deo cum cantico,
Qui nos crucis patibulo
Suo redemit sanguine.

Die decursa ad vesperum,
Qua Christus morti traditur,
Ad coenam venit impius
Qui erat Christi proditor

Iesus futura nuntiat
Coenantibus discipulis:
Unus ex discumbentibus
Ipse me traditurus est.

Iudas mercator pessimus
Osculo petit dominum,
Ille ut agnus innocens
Non negat Iudae osculum.

Denariorum numero
Christus Iudaeis traditur
Innocens et innoxius,
Quem Iudas tradit impius.

Praeses Pilatus proclamat:
Nullam culpam invenio;
Ablutis aqua manibus
Christum Iudaeis tradidit.

Fallaces Iudaei impii
Latronem petunt vivere,
Christum accusant graviter:
Crucifigatur, reus est.

Tunc Barabbas dimittitur,
Qui reus mortis fuerat:
Vita mundi suspenditur,
Per quam resurgunt mortui.

[Gloria tibi domine.
Gloria unigenito.
Una cum sancto spiritu
In sempiterna saecula. Amen.]

Habent Cod. W. 1. et Brev. Cs. (A Dominica passionis usque ad pascha praeter dominicam in ramis.) Thomasii Hymnarium ex Cod. Vat. 82. ex reliquis unus Ellingerus, qui carmen, ut solet, ad carminis leges revocavit itaque funditus mutavit. 5. W. 1. Cs. *decurso*. 6. W. 1. Cs. *quo*. — 13. sq. Multi sunt poetae Christiani in enarrando et detestando Iudae facinore horrendo, quo ut *mercator pessimus* dominum suum manibus impiorum tradiderit. Neque deest irae et odio ex tanta pravitate suscepta lamentatio, nec desideratur lenior animi affectus. Sic in vetustis hymnis Germanicis et exsecrantur et miserantur poetae proditorem. Conferas cantionem quae vocatur „Das Iudaslied" (Hoffmann Gesch. d. K. S. 140.)

O du armer Iudas, was hastu getan,
dass du unsern herrn also verraten hast?
des mustu in der helle
immer leiden pein,
Lucifers geselle
mustu ewig sein.

29. W. 1. Cs. *et*. 32. W. 1, *quem*. Ceterum vix est quod moneamus, hymnum supra positum fere totum ex ipsis scripturae sacrae dictis esse compositum.

LXXIX.

Hymnus paschalis.

Libr. vet.

Aurora lucis rutilat,
Coelum laudibus intonat,
Mundus exultans iubilat,
Gemens infernus ululat,

Cum rex ille fortissimus
Mortis confractis viribus,
Pede conculcans tartara
Solvit a poena miseros.

Ille qui clausus lapide
Custoditur sub milite,
Triumphans pompa nobili
Victor surgit de funere.

Solutis iam gemitibus
Et inferni doloribus
Quia surrexit dominus
Resplendens clamat angelus.

Tristes erant apostoli
De nece sui domini,
Quem poena mortis crudeli
Servi damnarant impii.

Sermone blando angelus
Praedixit mulieribus:
In Galilaea dominus
Videndus est quantocyus.

Illae dum pergunt concite
Apostolis hoc dicere,
Videntes eum vivere
Osculantur pedes domini.

Quo agnito discipuli
In Galilaeam propere
Pergunt, videre faciem
Desideratam domini.

Brev. Rom.

Aurora coelum purpurat,
Aether resultat laudibus,
Mundans triumphans iubilat,
Horrens avernus intremit.

Rex ille dum fortissimus
De mortis inferno specu
Patrum senatum liberum
Educit ad vitae iubar.

Cuius sepulcrum plurimo
Custode signabat lapis,
Victor triumphat et suo
Mortem sepulcro funerat.

Sat funeri, sat lacrimae
Sat est datum doloribus:
Surrexit exstinctor necis,
Clamat coruscans angelus.

Tristes erant apostoli
De Christi acerbo funere,
Quem morte crudelissima
Servi necarant impii.

Sermone verax angelus
Mulieribus praedixerat:
Mox ore Christus gaudium
Gregi feret fidelium.

Ad anxios apostolos
Currunt statim dum nuntiae,
Illae micantis obvia
Christi tenent vestigia.

Galilaeae ad alta montium
Se conferunt apostoli
Iesuque voti compotes
Almo beantur lumine.

Claro paschali gaudio
Sol mundo nitet radio,
Cum Christum iam apostoli
Visu cernunt corporeo.

Ostensa sibi vulnera
In Christi carne fulgida
Resurrexisse dominum
Voce fatentur publica.

Rex Christe clementissime,
Tu corda nostra posside,
Ut tibi laudes debitas
Reddamus omni tempore.

Paschale mundo gaudium
Sol nuntiat formosior,
Cum luce fulgentem nova
Iesum vident apostoli.

In carne Christi vulnera
Micare tanquam sidera
Mirantur et quidquid vident
Testes fideles praedicant.

Rex Christe clementissime
Tu corda nostra posside,
Ut lingua grates debitas
Vitae renatos libera.

Passim in breviariis vetustis sed plerumque mutilus. Nonnulli habent strophas quinque (v. 1—20.) ut Sb. Beb. Omittit Hv. v. 29—40. Brev. Romanum ex antiquo more v. 1—16. cantandos decrevit tempore Paschali ad Laudes, reliqua de Communi apostolorum tempore paschali. Pius V. divisit Hymnum Tristes erant apostoli in duas partes, ita ut altera in Laudibus cantari queat cum varietate (Gavanti Thes. S. R. III. p. 555.) — 1. Beb. rutilans. 8. O. catena. 12. Ell. Fabr. resurgit f. Hv. surgit a funere. 14. Beb. ac inferni. 16. Beb. Hv. splendens clamabat. O. splendens clamat. Fortasse secundum scripturam Matth. XXVII, 5. *respondens autem angelus dixit* — legendum est respondens. 20. O. Hv. saevi. 21. Similiter in pervetusto cantico vernaculi sermonis

mit senften suezen worten
der engel zuo zin sprach:
lât iuwer vorcht under wegen
ir lieben frouwen zart,
Iesus der kuëne degen
der ist erstanden wart.

22. O. praedicit. Matth. XXVII, 7. ecce praedixi vobis. 25. Cass. Thom. Sb. Beb. Fabr. concitae. 28. O. osculant. 30. O. Galilaea. 37. Clicht.: al. ostensis vulneribus. cf. in cantico: Pone luctum Magdalena verba: quinque plagas inspice: fulgent en ut margaritae, ornamenta novae vitae. Hil. *Quatuor de causis cicatrices vulnerum ostendit dominus, ut essent signum victoriae ut deinceps de resurrectione non dubitarent aut ut esset ad patrem intercessio.*

LXXX.

Hymnus (paschalis) matutinus.

Libr. vet.

O rex aeterne domine,
Rerum creator omnium,
Qui eras ante saecula
Semper cum patre filius.

Qui mundi in primordio
Adam plasmasti hominem,
Cui tuae imagini
Vultum dedisti similem.

Quem diabolus deceperat
Hostis humani generis,
Cuius tu formam corporis
Assumere dignatus es.

Ut hominem redimeres
Quem ante iam plasmaveras,
Et nos Deo coniungeres
Per carnis contubernium.

Quem editum ex virgine
Pavescit omnis anima,
Per quem et nos resurgere
Devota mente credimus.

Qui nobis per baptismata
Donasti indulgentiam,
Qui tenebamur vinculis
Ligati concientiae.

Qui crucem propter hominem
Suscipere dignatus es,
Dedisti tuum sanguinem
Nostrae salutis pretium.

Nam velum templi scissum est
Et omnis terra tremuit
Tunc multos dormientium
Resuscitasti domine.

Tu hostis antiqui vires
Per crucem mortis conteris,
Qua nos signati frontibus
Vexillum fidei ferimus.

Brev. Rom.

Rex sempiterne coelitum
Rerum creator omnium,
Aequalis ante saecula
Semper parenti filius.

Nascente mundi qui faber
Imaginem vultus tui
Tradens Adamo nobilem
Limo iugasti spiritum.

Cum livor et fraus daemonis
Foedasset humanum genus,
Tu carne amictus perditam
Formam reformes artifex.

Qui natus olim ex virgine
Nunc e sepulcro nasceris,
Tecumque nos a mortuis
Iubes sepultos surgere.

Qui pastor aeternus gregem
Aqua lavas baptismatis,
Haec est lavacrum mentium
Haec est sepulcrum criminum.

Nobis diu qui debitae
Redemptor affixus cruci,
Nostrae dedisti prodigus
Pretium salutis sanguinem.

Tu illum a nobis semper
Repellere dignaveris,
Ne unquam possit laedere
Redemptos tuo sanguine.

Qui propter nos ad inferos
Descendere dignatus es
Ut mortis debitoribus
Vitae donares munera.

Tibi nocturno tempore
Hymnum deflentes canimus,
Ignosce nobis domine,
Ignosce confitentibus.

Quia tu ipse testis et iudex,
Quem nemo potest fallere,
Secreta conscientiae
Nostrae videns vestigia.

Tu nostrorum pectorum
Solus investigator es,
Tu vulnerum latentium
Bonus assistens medicus.

Tu es qui certo tempore
Daturus finem saeculi,
Tu cunctorum meritis
Iustus remunerator es.

Te ergo sancte quaesumus
Ut nostra cures vulnera
Qui es cum patre filius
Semper cum sancto spiritu.

Cass.: *Hic hymnus in vulgaribus nunc hymnorum libellis non reperitur, neque illius in mentem mihi venisset, nisi a Beda libro primo de re metrica admonito. Ad eum autem quaerendum incitatus sum verbis eiusdem Bedae qui eum mirifice commendat. Nam titulo de Rhythmo „Plerumque, inquit, casu quodam invenies etiam rationem in rhythmo, non artificis modo ratione servata sed sono et ipsa modulatione ducente. Quomodo instar iambici metri pulcherrime factus est hymnus ille praeclarus: Rex aeterne Domine.“ Hac itaque commendatione inductus in obsoleto quodam libro annos ante 56 impresso* (ut vero simillimum est in Hymnario Coloniensi) *repertum inserendum hoc loco duxi.* Sed ex

his recte colligitur solum Germaniae atque Angliae libros Cassandro ad manus fuisse, cum in Italorum libris hymnus haud raro reperiatur. Vezzosi apud Thomasium eundem hymnum esse suspicatur, qui ab Aureliano episcopo in regula sua citatur. Si rationem habueris versuum quas I. Grimmius primus ex cod. O. protulit, poetam festum paschatis celebrasse vix ac ne vix quidem putabis. Spectant omnia ab Matutinum neque ab hoc officio aliena redemptionis per Iesum Christum peractae accuratior enarratio. Tamen hoc damus, iam apud veteres octo strophas carminis primas paschalem effecisse hymnum: de qua re, ne dicam de inscriptionibus, nihil admodum superest dubitationis propter doxologias paschales, carmini annexas. Brev. Romanum ut hodie est, electis strophe prima, secunda, tertia, sexta, septima, octava composuit carmen paschale, recitandum Dominica in Albis ad Matutinum et toto tempore paschali usque ad Ascensionem. — 1. Fabr. o rex, reliqui om. interiectionem. Si insolitae erga Fabricium observantiae requiris causam, metrum carminis tibi in mentem veniat. Neque id opponas, me metricas legas apud poetas christianos alias saepissime neglectas conquestum esse. Probatur enim Bedae testimonio, hunc hymnum „*instar iambici metri pulcherrime factum esse*." Accedit altera causa, quod librarii ad scribendi licentiam adeo liberi fuerunt, ut commatum initiis interdum vel litteras otiose appingerent vel etiam demerent. Stat a nostra sententia Santen ad Terent. p. **186**: *malim cum Hieronymo van Alphen interiectionem addere o rex, accentu rectius servato acatalectos constituens.* Quod in superioribus notavit dimetros catalecticos effici, legendo „omnium, saecula, filius" duabus syllabis, in nostro carmine minime valet, procul dubio acatalectico. **3.** O. qui es ante saec. Cass. Hil. es et. **15.** O. om. et. **21.** Fabr. quique nobis. Thom. per baptismata, reliqui per baptismum. **38—64.** solus cod. O. continet. **29—32.** Matth. XXVI, **51—53.** *et velum templi scissum est ... et terra mota est ... et multa corpora sanctorum qui dormierant resurrexerunt.* **45** sqq. Fortasse hic incipit hymnus proprius ad Nocturnum. **49.** Grimmius vult legi: quia tu ipse iudex es, quamquam interpres theotiscus haec habet thanta du selbo urchundo inti suanari pist: voluit V. D. metro medelam afferre. Quae tamen verbis poetae integris minime opus est. Nam quia saepissime apud poëtas serioris aetatis est monosyllabum cf. Barth. ad Coripp. de laud. Iust. II, **109.** **53.** Interpres: thu unserero prustio, sed pro pectorum poeta scripsisse videtur peccatorum, ut existat versus satis salebrosus, tamen octo syllabis compositus cf. **21, 47.** **59.** fortasse: tunc et.

LXXXI.

Hymnus paschalis.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Ad coenam agni providi Et stolis albis candidi, Post transitum maris rubri Christo canamus principi.	Ad regias agni dapes Stolis amicti candidis Post transitum maris rubri Christo canamus principi.
Cuius corpus sanctissimum In ara crucis torridum, Cruore eius roseo Gustando vivimus Deo.	Divina cuius caritas Sacrum propinat sanguinem, Almique membra corporis Amor sacerdos immolat.
Protecti paschae vespere A devastante angelo, Erepti de durissimo Pharaonis imperio.	Sparsum cruorem postibus Vastator horret angelus, Fugitque divisum mare, Merguntur hostes fluctibus.
Iam pascha nostrum Christus est, Qui immolatus agnus est, Sinceritatis azyma Caro eius oblata est.	Iam pascha nostrum Christus est Paschalis idem victima, Et pura puris mentibus Sinceritatis azyma.
O vere digna hostia, Per quam fracta sunt tartara, Redempta plebs captivata, Reddita vitae praemia.	O vera coeli victima, Subiecta cui sunt tartara, Soluta mortis vincula, Recepta vitae praemia.
Cum surgit Christus tumulo, Victor redit de barathro, Tyrannum trudens vinculo Et reserans paradisum.	Victor subactis inferis Tropaea Christus explicat Coeloque apertum subditum Regem tenebrarum trahit.
Quaesumus auctor omnium In hoc paschali gaudio: Ab omni mortis impetu Tuum defende populum.	Ut sis perenne mentibus Paschale Iesu gaudium, A morte dira criminum Vitae renatos libera.

Fere ubique in Breviariis tempore paschali. Idem praecipit Brev. Rom. (ad Vesperas usque ad Vigiliam Ascensionis) quod tamen non solum vetustatis rubiginem ex more detersit sed in hoc carmine rerum novarum, opinor, nimis

fuit studiosum. Hilarius: *Materia huius hymni est, quod nos invocat auctor ad coenam agni illius qui tollit peccata mundi, scilicet ad accipiendum corpus et sanguinem domini, de quo dictum est: qui sumit corpus Christi indigne iudicium sibi manducat et bibit, qui vero digne, habet vitam aeternam: — nos vero positi ad coenam agni providi.* Quae cum a vero haud longe abesse videantur, ego audacius quid proferam, hymnum: Ad coenam agni in antiqua ecclesia cantari solitum esse, dum catechumeni baptizati corpore et sanguine Domini rite munirentur. Omnia sane optime coenae sacrae conveniunt neque id praetermittas, ab aliis poetis hanc sententiam disertius esse expressam. Ut in cantico paschali sc. XIV. apud Hoffmann p. 69.

Ir sult iuch mit dem osterlemblin spisen
und nemt sin heilic fleisch und blut.
o Sâthanas, dû schiuzlicher scherge
Christus gezâmet hât din erge,
dô dir din nacht roup grôzen nam.
Dia nacht erschein dem künig Pharaônen,
do în verslant daz rôte mer etc.

— 1. Apoc. XIX, 9. Beati qui ad coenam nuptiarum agni vocati sunt. 2. O. stolis in albis Fabr. stol. et albis. Candida veste induebantur baptizati omnes. Hinc Paulinus Ep. XII. ad Sever. *inde parens sacro ducit de fonte sacerdos Infantes niveas, corpore, corde, habitu.* 3. Baptismi typus fuit transitus Israelitarum per mare rubrum I. Cor. X, 1 sqq. Arator Hist. Ap. II, 81 sq. Avitus l. v. (de transitu maris rubri) Sedul. op. pasch. I, 120. Ceterum Pharao rex saepissime typice refertur ad diabolum ut in ipso carmine 11. 12. Addas. insignem locum ex cantico paschali iam supra allato. 5. O. sacrum corpusculum. 5. 6. Corn. *assatum et arefactum in cruce igne irae Dei, ut ipse ait: aruit sicut testa virtus mea.* Accedit quod comparatur cum agno paschali assato. Quae imago, a Brev. Rom. in textu correcto non recepta, quam sit inepta et potius fastidium quam devotionem movens, nemo non nobis concedet. Tamen mire in ipsa acquieverunt poetae nostrae ecclesiae v. c. Lutherus (Christ lag in Todesbanden) *Hie ist das rechte Osterlamm, Davon Gott hat geboten, Das ist an des Kreuzes Stamm In heisser Lieb' gebroten.* 7. Loss. rosido. 9. O. vesperum. 13 sq. I. Cor. V, 78. *pascha nostrum immolatus est Christus: epulemur in azymis sinceritatis.* 17. Cass.: al. o vera et digna. 20. A nobis stant O. E. W. 2. Md. Pd. Thom.: reliqui redit ad. Sed continet ex mea sententia versus tria asyndeta, quae procedunt a minori ad maius. Non solum fracta sunt

tartara, sed etiam plebs in vincula coniecta liberatur, accedit tertium: redduntur ipsi vitae beatae dona. Locus est palmaris de descensu glorioso ad inferos. **21.** Cass. Lg. Cs. Thom. Beb. Torr. consurgit. Fr. dum surgit. **22.** O. per epexegesin tartaro. **23.** O. tradens Fabr. tyranni tr. v. Lud. al. tyrannum trahens vinculo. Cf. iubilum paschalem Also heilig ist der Tag *„der die Hölle überwandt und den leidigen Teufel darinne band."* **25—28.** om. Fabr. Ut clausula annectitur stropha plurimis hymnis paschalibus. **28.** O. Md. defendas.

LXXXII.

De S. Stephano.

Cassander, Bebelius, Clichtovaeus.

Stephano primo martyri
Cantemus canticum novum,
Quod dulce sit psallentibus,
Opem ferat credentibus.

Hic primus almo sanguine
Christi secutus gloriam,
Viam salutis caeteris
Amore mortis praebuit.

Hic enim per apostolos
Probatus in laude Dei,
Vexilla mortis rapuit
Ut praeferretur omnibus.

O praeferenda gloria,
O beata victoria,
Hoc meruisse Stephanum
Ut sequeretur dominum.

Ille levatis oculis
Vidit patrem cum filio,

Liber S. Benedicti.

Stephani corona martyris,
Quod nomen eius indicat,
Christi decoram gloriam
Gratis canamus laudibus.

Stephano primo martyri
Cantemus canticum novum,
Quod dulce sit psallentibus,
Opem ferat credentibus.

Hic primus almo sanguine
Christi secutus gloriam
Viam salutis aeternam
Contemptu mortis praebuit.

Hic cum supremis vocibus
Verbum salutis ederet,
Iudaea claram caecitas
Viam veritatis repulit.

Sed ille coelum intuens
Vidit paratam gloriam,
Notrisque praestans saeculis
Sublimem usum prodidit.

Invadit ergo perfida
Plebes docentem martyrem,

Monstrans in coelis vivere
Quem plebs quaerebat perdere.

Iudaei magis saeviunt
Saxaque prensant manibus,
Currebant ut occiderent
Verendum Christi militem.

At ille Christo protinus
Tradit beatum spiritum,
Pro persequentium crimine
Precem secundam dirigit:

Deus creator omnium,
Dimitte caecis hoc malum,
Et hoc nefas, quod aspicis,
Indulge meis precibus.

Praesta pater per filium,
Praesta per almum spiritum,
Cum his per aevum triplici
Unus Deus cognomine.

Et nuper agni sanguine
Manus cruentas exerit (erigit).

At ille Christo protinus
Tradens beatum spiritum
Pro persequentium crimine
Precem secundam dirigit:

Deus creator omnium,
Dimitte caecis hoc malum
Et hoc nefas, quod aspicis
Indulge meis precibus.

Praesta pater per filium,
Praesta per almum spiritum,
Cum his per aevum triplici
Unus Deus cognomine.

In Breviariis non repperi hymnum, (excepto Cs.) quamquam ad investigandum magnam diligentiam adhibui. Illud enim permirum accidit apud tres auctores diverso modo esse pronuntiatum: praeter nos enim quos novimus, Cassandrum, (Bebelium et Clichtovaeum) et librum S. Benedicti, Thomasius ita carmen exhibet: **1—4.** cons. cum Cass. **5—8.** *Psallamus hoc discipuli, Laudem dicamus martyri, Qui primus post redemptorem, Christi secutus est crucem.* **9—16.** ut apud Cass. **17—20.** *Ipse martyr egregius, Amore Christi praedicans, Sancto repletur spiritu, Viretum gerens angelicum.* **21—28.** ut apud Cass. **17—24. 29—32.** *Iste paratus vertice, Gaudens suscepit lapides, Rogans pro eis dominum Gaudens tradidit spiritum.* Versus Cassandri **25—36.** desiderantur. Quo in librorum dissidio ea mihi perplacuit opinio duas de S. Stephano cantilenas a librariis confusas esse atque permixtas: nam alias quoque haec est hymnographorum consuetudo, ut sententiarum verborumque similitudine pellecti, diversa poetarum carmina commisceant. *Primum* hymnum ita constituere velim: I, *Stephano primo martyri.* II, *Psallamus hoc discipuli.*

III, Hic enim per apostolos. IV, O praeferenda gloria. V, Ipse martyr egregius. VI, Illic levatis oculis. VII, Iudaei magis saeviunt. VIII, Iste paratus vertice. Hymnus secundus: I, Stephani corona martyris. II, Hic primus almo sanguine. III, Hic cum supremis vocibus. IV, Sed ille coelum intuens. V, Invadit ergo perfida. VI, At ille Christo protinus. VII, Deus creator omnium. VIII, Praesta pater per filium. Nos recte vidisse, testis est Cs. primum carmen exhibens et Ellingerus, qui libro secundo hymnum, quem primum posui, mutatis tamen, ut solet, verbis exprimit. 1, Te protomartyr unice canam. 2, Psallamus hoc frater die. 3, Apostolis hanc gloriam. 4, O praeferenda gloria. 5, Tu martyr inclytus pio. 6, Levans ocellos cum patre. 7, Tum saevit ardens concio. 8, Paratus ille verticem.

Hymnus primus.

3. Cass. Beb. quam dulcis est. 9. 10. Act. VI, 6. *Hos statuerunt ante conspectum apostolorum et orantes imposuerunt eis manus.* 11. S. Stephanus est martyrum antesignanus, qui candidato martyrum exercitui vexilla praefert. Similiter in hymno: Sancte Dei pretiose: *Tu coelestis primitivus signifer militiae.* 16. sequebatur tanquam primus martyr. 20. Act. VI, 15. *Et intuentes eum omnes viderunt faciem eius tanquam faciem angeli.* 21—24. Act. VII, 55. 24. Cass. gaudebat. 26. Beb. pressant. 27. Cass. coniurant.

Hymnus secundus.

3. Cass.: amore mortis, Lib. S. Benedicti in quo Cassander carmen indagavit, contemptum. 18. Cass. at ille coelum intuens. 22. Cass. tradit. 23. Clicht. propter metrum persequentum. 24. Cass. preces sec. 30. Cass. indulge.

LXXXIII.

De S. Ioanne Apostolo.

Amore Christi nobilis
Et filius tonitrui,
Arcana Ioannes Dei
Fatu revelavit sacro.

Captis solebat piscibus
Patris senectam pascere,
Turbante dum natat salo
Immobili fide stetit.

Hamum profundo merserat,
Piscatus est verbum Dei,
Iactavit undis retia,
Vitam levavit omnium.

Piscis bonus pia est fides,
Mundi supernatans salum,
Subnixa Christi pectore
Sancto locuta spiritu.

„In principio erat verbum
Et verbum erat apud Deum,
Et Deus erat verbum,
Hoc erat in principio apud
Deum.

Omnia per ipsum facta sunt“
Sed ipse laude resonet
Et laureatus spiritu
Scriptis coronetur suis.

Commune multis passio,
Cruorque delictum lavans:
Hoc morte praestat martyrum
Quod fecit esse martyres.

Vinctus tamen ab impiis
Calente olivo dicitur
Tersisse mundi pulverem,
Stetisse victor aemuli.

Gloria tibi domine etc.

Exstat carmen apud Thomasium, Cassandrum, Ellingerum lib. III. (in quo fere nihil in hymnis mutavit) et in Brev. Cs. — 2. Marc. III, 17. Boanerges quod est filii tonitrui. 12. Thom. hominum sed Vat. 82. omnium. 14. Cass. Ell. salo. 16. Vat. 82. locata. 17—22. Ne offensioni tibi sit versus male tornatus, agnosce ipsissima verba scripturae sacrae Ioann. I, 1—3. Saepissime Ambrosianis sancti spiritus eloquia immutata atque integra inseruntur. 28. Evangelio suo et apostolica doctrina. 29—32. Brev. Romanum in Officio S. Ioannis ante portam latinam mira brevitate haec refert: *Refert Tertullianus, quod Romae missus in ferventis olei dolium purior et vegetior exiverit quam intraverit.* Ne tamen paullo obscurior remaneat locus ex aliorum testimonio S. Ioannis aemulum intellige Cratonem philosophum. Ita enim Fr.: *C. philosophus in foro proposuerat de contemptu huius mundi spectaculum, ut duos iuvenes fratres ditissimos, quos fecerat distracto patrimonio gemmas emere singulas, quas in conspectu omnium frangerent populo. Quod cum facerent pueri contigit ut inde transitum haberet s. apostolus. Et convocans ad se C. ait: Stultus est iste mundi contemptus, qui hominum ore laudatur et divino iudicio condemnatur. Cum aliquantulum litigassent Crato Fac, inquit, gemmas redintegrari ut quod ego feci ad famam hominum tu facias ad gloriam eius fieri, quem tuum magistrum esse commemoras. Tunc b. Ioannes colligens fragmenta gemmarum et ponens in manu sua elevavit oculos ad coelum et dixit.* — — Sequitur oratio, a Deo exaudita. Coaluerunt enim gemmarum fragmenta.

LXXXIV.

De S. Agnete.

Agnis beatae virginis
Natalis est, quo spiritum
Coelo refudit debitum
Pio sacrata sanguine.

Matura martyrio fuit,
Matura nondum nuptiis,
Nutabat in viris fides
Cedebat et fessus senex.

Metu parentes territi,
Claustrum pudoris auxerant,
Solvit fores custodiae
Fides teneri nescia.

Prodire quis nuptum putet
Sic laeta vultu ducitur,
Novas vero ferens opes
Dotata censu sanguinis.

Aras nefandi numinis
Adolere taedis cogitur:
Respondet: Haud tales faces
Sumpsere Christi virgines.

Hic ignis exstinguit fidem,
Haec flamma lumen eripit,
Hic, hic ferite, ut profluo
Cruore restinguam faces.

Percussam quam pompam tulit,
Nam veste se totam tegit,
Curam pudoris praestitit
Ne quis retectam cerneret.

In morte vivebat pudor:
Vultumque texerat manu,
Terram genuflexo petit
Lapsu verecundo cadens.

Gloria tibi domine etc.

Antiquo cultu splendet in ecclesia S. Agnes, Virgo et Martyr. Tenet locum in canone, officium in Sacr. Gregorii proprium cum praefatione propria, ex decreti Pii V. cultum duplicem, psalmos de communi virorum sanctorum martyrum. Accedit singularis honos, quod octavo die celebratur ritu simplici Agnetis secundo, ob apparitionem Agnetis parentibus factam et Constantiae. Nam Octavam illud festum appellari vetant Rubricistae, et recte, cum diebus usque ad 28. diem Ianuarii, nulla fiat S. Agnetis mentio. Tamen in permultis vetustis breviariis ponitur octava Agnetis. Noster de S. Martyre hymnus exstat in Brev. Cs. apud Thomasium et Ellingerum. — 1. Patres gignendi casum vocis Agnes duplici ratione fingunt, Agnes, Agnetis, Agnis, Agnae ut ab Agatha, Agathe et Agathae. Vide quae annotarunt PP. S. Mauri passim ad Gregorii Sacrament. 5. 6. Tredecim erat annorum. Cf. Ambr. de Virg. I, 2: *nondum idonea poenae et iam matura victoriae.* 13. 14. Idem: *Non sic ad thalamum nupta properaret ut ad supplicii locum laeto suc-*

cessu virgo pervenit. **13.** Vat. 82. Ell. Thom. n u p t a m. **25.** Vat. 82. p o m p a. Ita legitur in Legenda S. Agnetis: *Iussit praefectus eam exspoliari et nudam duci ad lupanar. Tantam autem densitatem capillis eius dominus contulit, ut melius capillis quam vestibus tegeretur.* Cs. p e r c u s s a. **26.** Cs. t e g e n s.

LXXXV.

De S. Agatha.

Agathae sacrae virginis
Diem festum colimus,
In quo devicto tyranno
Palmam subit martyrii.

Quintianus tyrannus,
Consularis Siciliae,
Audiens famam virginis
Fremere coepit invidus.

Vitiorum affectibus
Mentem vexabat invidam,
Ut Deo dicatam virginem
Rabido ore perimeret.

Statim adsunt miseri
Eius qui vellent pandere
Religionem sanctissimam,
Quam tenet ab infantia.

Sisti iubet martyrem
Suis tribunalibus
Et eam sic alloquitur,
Ut dîs cervicem flecteret.

Sed dum nil valet insania
In mamma torquet virginem,
Et testas acutissimas
Igni succensas adhibet.

Cuius medendis artubus
Sanctus adest apostolus,
Qui verbo curat vulnera
Quae tyrannus inflixerat.

Dehinc ad sepulcrum veniens
Iuvenis splendidissimus,
Mentem sanctam praedicat
Patriae salutem plurimam.

Brev. Cs. Thomasius e Cod. Vat. 82. et Ellingerus libro secundo, in quo omnes hymnos ad carminis leges exegisse scimus. Ceterum vides fere omnibus versibus lucem allatam esse adnotationibus hymno IX. adspersis. — **22.** Vat. 82. m a m m a m. **31.** Id. p r a e d i c a n s **29—32.** Fr.: *Posuerunt Christiani corpus in sepulcro novo. Cumque collocaretur venit quidam iuvenis sericis vestibus indutus, quem sequebantur amplius quam centum pueri albati et pulchri. Et introivit ad locum ubi condiebatur et posuit ibi tabulam brevem marmoream, ubi scriptum est: „Mentem sanctam spontaneam, honorem Deo et patriae libationem.“ Et tam diu ibi stetit iuvenis donec sepulcrum eius cum diligentia clauderetur. Et abscedens ulterius non visus est in toto provincia Siculorum, unde non est dubium quin angelus Dei fuerit.*

LXXXVI.

Hymnus Quadragesimalis.

Libr. vet.

Ex more docti mystico
Servemus hoc ieiunium,
Deno dierum circulo
Ducto quater notissimo.

Lex et prophetae primitus
Hoc protulerunt, postmodum
Christus sacravit, omnium
Rex atque factor temporum.

Utamur ergo parcius
Verbis, cibis et potibus,
Somno, iocis et arctius
Perstemus in custodia.

Vitemus autem pessima,
Quae subruunt mentes vagas;
Nullumque demus callido
Hosti locum tyrannidis.

Dicamus omnes cernui,
Clamemus atque singuli,
Ploremus ante iudicem,
Flectamus iram vindicem.

Nostris malis offendimus
Tuam, Deus, clementiam,
Effunde nobis desuper
Remissor indulgentiam.

Memento quod sumus tui
Licet caduci plasmatis,
Ne des honorem nominis
Tui, precamur, alteri.

Laxa malum, quod gessimus,
Auge bonum quod poscimus,
Placere quo tandem tibi
Possimus hic et perpetim.

Brev. Rom.

Ex more docti mystico
Servemus hoc ieiunium,
Deno dierum circulo
Ducto quater notissimo.

Lex et Prophetae primitus
Hoc praetulerunt, postmodum
Christus sacravit, omnium
Rex atque factor temporum.

Utamur ergo parcius
Verbis, cibis et potibus,
Somno, iocis et arctius
Perstemus in custodia.

Vitemus autem noxia,
Quae subruunt mentes vagas;
Nullumque demus callidi
Hostis locum tyrannidi.

Flectamus iram vindicem,
Ploremus ante iudicem,
Clamemus ore supplici,
Dicamus omnes cernui.

Nostris malis offendimus
Tuam, Deus, clementiam
Effunde nobis desuper
Remissor indulgentiam.

Memento quod sumus tui
Licet caduci plasmatis,
Ne des honorem nominis
Tui, precamur, alteri.

Laxa malum, quod fecimus,
Auge bonum quod poscimus
Placere quo tandem tibi
Possimus hic et perpetim.

[Praesta beata Trinitas,
Concede simplex unitas,
Ut fructuosa sint tuis
Ieiuniorum munera.]

Plurimae ecclesiae canebant hunc hymnum tempore Quadragesimali (usque ad Dominicam Passionis) ad Nocturnum, idque fit etiam hodie in Romana ecclesia. In quibusdam dioecesibus (ut in Halberstadensi, Magdeburgensi, al.) duabus tantum septimanis in Quadragesima in psallentium ore versabatur. — 3. 4. Periphrasis quadragesimalis ieiunii ecclesiae. 4. H. Hil. novissimo. 6. Fabr. pertulerunt Hil. Aug. praetulerunt. 5—8. Corn.: *Laudat hoc ieiunium ab auctorum praestantia: facit Mosen, Eliam prophetam et Christum eius auctores; tot enim ipsi dies ieiunaverunt. Exod. 24. 3. Reg. 19. Matth. 4.* 11. Lud. in margine et arctius. 12. H. praestemus. 14. Hil. Wimpf. quaeque. 16. Thom. Aug. et Brev. Minorum praeter callidi hostis — tyrannidi. 20. Lips. flectimus. 21. Wimpf. Deus tuam. 25. Ps. CXIII, 1. 29. Thom. Aug. omnia Brev. Minor quod fecimus. 32. Lips. possumus Gron. nunc et perpetim. 33—36 in permultis libris desiderantur.

LXXXVII.

In Natali S. Ambrosii.

Miraculum laudabile
Canite omnes populi,
Quod datum est ecclesiae
Fluctuanti in saeculo.

Ambrosium vatem magnum,
Praedestinatum a Deo,
Tempore quo diabolus
Foedaverat templa Dei.

Christus qui nunquam deserit
Quos suo redemit sanguine,
Direxit virum inclytum
Ut Arium destrueret.

Infulas dum gerit saeculi
Acquisivit paradisi,
Ius dum portat gladii
Suscepit Evangelii.

Mysterium incognitum,
Altissimus quod noverat,
Nondum ablutus lavacro
Pontifex eligitur.

Ingressus est ecclesiam
Plebem sedare turbidam,
Cunctorum ora conclamant
Ambrosium Episcopum.

Arii tunc perfidia
Purgatur de ecclesia,
Cuncta concrepant agmina,
Nec desunt Christi munera.

Nox tetra cedat lumini,
Confundantur haeretici,
Adest piissimus,
Qui purget mentes infidas,

Virtus ex alto data est
Ambrosio in baptismate.
Nam statim ut renatus est
Coepit fugare daemones.

Suscepit is ecclesiam
Gubernavit intrepidus,
Confessor esse meruit,
Dum Arianis non cedit.

Gloria tibi Domine etc.

Repperit Thomasius carmen in Cod. Vat. 82, Muratorius (Anecd. Tom. I. p. 170.) codici S. Paulini adscriptum. — 25. Vat. 82. om. tunc. 34. Id. baptismo. 35. Id. om. statim. 37. Id. om. is.

LXXXVIII.

In Natali S. Georgii Martyris.

Gesta sanctorum martyrum
Meminisse iucundum est,
Et in eorum laudibus
Deo canere gloriam.

Georgius Christi miles
Ortus est Cappadociae,
Qui vana mundi respuens
Mercatus est caelestia.

Pecuniam quam tulerat
Propter honorem fragilem,
Fide repletus domini
Stipem dedit pauperibus.

Tum compulsus a principe
Saxis vota persolvere,
Quos ille per fidem Christi
In profundum mersit abyssi.

Ira accensus Tyrannus
Poenas invexit martyri,
Flagella saeva, carceres,
Seras sive sartagines.

Quos ille non tremuit,
Confortatus a domino.
Sed et magis in populo
Fructus divinos intulit.

Reginam Alexandriam
Vocavit ad martyrium,
Contempsit mundi thesauros,
Dei coronam meruit.

Bis denis annis et uno
Triumphat mundi principem
Cervice caesa gladio
Migravit ad caelestia.

Ut Graecos omittam, qui sanctum Georgium proprio μεγαλομάρτυρος nomine insignitum prae ceteris colunt, vel ex celebratissimo illo germanicae gentis cantico: Georio fuor ze

male mit michilelmo herige etc. (Hoffmann Fundgruben u. s. w. I. p. 10.) satis apparet, etiam occidentalem Europam S. Georgium ab initio summo honore tam dignum censuisse quam quem censuerit dignissimum. Atque hymnum illum (qui apud unum Thomasium invenitur) latinorum fortasse antiquissimum esse de S. Georgio, non dubitamus profiteri, quum aliis de causis tum quia hymnus magna et quae ab noto illo cum dracone certamine prorsus abhorreat simplicitate s. Georgii vitam explicat. Omninoque aut incuriae aut iniquitatis crimen subibit si quis mirabilem illam cautionem, qua Italorum saeculi XV. breviariorum plurima in enarrandis s. Georgii factis et fatis utuntur vel praetermiserit vel ea certe qua par est laude non ornaverit. Ita enim paene in omnibus scriptum legimus: *In Perside civitate Diospoli passio S. Georgii M., cuius gesta passionis et si inter apocryphas connumerentur scripturas, tamen illustrissimum eius martyrium inter coronas martyrum ecclesia Dei venerabiliter honorat.* Quid quod Breviarium quo hodie utuntur Romanum, quum Germana et Anglica vetusta in referendis S. Georgii miraculis veritatis fines mirum in modum egrediantur, his de rebus ne tantillum quidem exhibeat*). 9—12. Msb. *Georgius, factus tribunus, militiam suam bene regebat. Videns autem quod Christum nemo nominabat, dedit omnem substantiam suam pauperibus et ad martyrium se praeparabat.* 13. Nomen eius in legenda Dacianus. 15. 16. Pelbartus in serm. de S. Georgio I. *Flexis genibus Christum oravit G. statimque ignis de coelo descendit et templum cum aliis et sacerdotibus concremavit. Terraque se aperiens omnes eorum reliquias deglutivit.* 20. Pelb. l. l. *Iussit eum poni in sartaginem plumbo liquefacto, qui signo crucis edito, virtute Dei cepit in ea quasi in balneo refoveri.* 19. Fortunatus (Fabr. p. 713.) de S. Georgio: *Carcere, caede, fame, vinclis, site, frigore, flammis Confessus Christum duxit ad astra caput.* 25. A. uxor Daciani credidit in Ch. et martyrio coronata est. 29. Thom. ternis, quod cum minime conveniat S. Georgio, mendose scriptum est a librario.

*) Iuvat omnino moderationem et (paene dixerim) sobrietatem breviarii Romani propriam agnoscere atque approbare: quae cum in eligendis rebus conspicua sit tum in eo cernitur, quod octavas, quae in breviariis dioecesanis ad taedium usque locum habebant, rarissime adhibet. Ne desit exemplum, in calendario Misnensis ecclesiae praeter Octavas Brev. Romani enumerantur haec: Dorothea, Ioannes a. p. latinam, Visitatio, Anna, Donatus, Wenceslaus, Hieronymus, Hedwigis, Martinus, Catharina, Andreas, Barbara.

LXXXIX.

De S. Ioanne Baptista.

Almi prophetae progenies pia
Clarus parente et nobilior patre,
Quem matris alvus, claudere nesçia,
Ortus herilis prodidit indicem.

Cum virginalis regia gloriam
Summi tonantis nomine pignoris
Gestaret, aula nobilis intimo
Claustro pudoris fertilis integro,

Vox suscitavit missa puerperae
Fovitque vatis gaudia parvuli,
Matres prophetant munere pignorum,
Mutus locutus nomine filii est.

Scribendus hic est vocis ut augeat
Nostrae canores, duraque vincula
Dissolvat oris, larga propheticis
Verborum habenis litera nominis.

Vox namque verbi, vox sapientiae est,
Maior prophetis et minor angelis,
Qui praeparavit corda fidelium
Stravitque rectas iustitiae vias.

Assertor aequi non ope regia
Nec morte dura linquere tramitem
Veri coactus: Non licet, ait, tibi
Uxorem habere fratris adulteram.

Hinc ira regis saevaque funera
Saltationis munere vendita,
Mensas tyranni et virginis ebrius
Luxus replevit sanguine sobrio.

Haec vitricus dat dona vesanior
Quam si veneni pocula traderet,
Negare praestat quam dare vitricum,
Odisse praestat, plus nocet horum amor.

Sit Trinitati maxima gloria
Laus et potestas et sapientia,
Sit fortitudo ac magnificentia
Uni Deo per saecla perennia.

Carmen de S. Ioanne elegantissimum exhibet Brev. Cs.; ex Cod. Vat. 82. descripsit Thomasius. — 2. Parens Aaron, pater Zacharias. 3. claudere sc. foetum. 5. Cs. regiam. 8. cf. H. 10, 10. claustra pudoris permanent. 15. Vat. 82. prophetici. 18. De angelis intellexit poeta locum Matth. XI, 11: *qui autem minor est in regno coelorum, maior est illo.* 23. 24. Matth. XIV, 4. *Non licet tibi habere eam.*

XC.

De S. Petro et Paulo Apostolis.

Apostolorum passio
Diem sacravit saeculis,
Petri triumphum nobilem,
Pauli coronam praeferens.

Coniunxit aequalis viros
Cruor triumphalis necis,
Deum secutos praesulem
Christi coronavit fides.

Primus Petrus apostolus
Nec Paulus impar gratia,
Electionis vas sacrae
Petri adaequavit fidem.

Verso crucis vestigio
Simon honorem dans Deo
Suspensus ascendit. dati
Non immemor oraculi.

Praecinctus ut dictum est senex
Et elevatus ab altero
Quo nollet ivit, sed volens
Mortem subegit asperam

Hinc Roma celsum verticem
Devotionis extulit,
Fundata tali sanguine
Et vate tanto nobilis.

Tantae per urbis ambitum
Stipata tendunt agmina,
Trinis celebratur viis
Festum sacrorum martyrum.

Prodire quis mundum putet
Concurrere plebem poli,
Electa gentium caput
Sedes magistri gentium.

Brev. Cs. Thomasius in Hymnario, Bebelius, Cassander, Ellingerus lib. III. 2. Cs. Beb. saeculi. 3. Thom. nostrum. 5. Thom. Cs. aequales. 7. Cass. secuti. Beb. Cs. praesules. 11. Locus Act. IX, 15. *vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus* effecit, ut a poetis atque in ecclesiasticis officiis Paulus sollemni quodam ritu appellaretur vas electionis. 12. Beb. fidei. Ell. illius ad. 16 sq. Io. XXI, 18. *cum autem senueris extendes manus tuas et alius te cinget et ducet quo tu non vis.* 19. Cass. ibat. 20. Cass. in margine: fort. subivit. 21. Cass. Romam cel-

sum vertice Beb. Sic Roma. 24. Cass. et vate tanti nominis. Beb. vate tanto nobili. 25. Cass. tanta per orbis amb. in marg.: legendum puto urbis. 26. Cass. mendose pendent. 27. Cass. *Legendum puto „binis“ ut alludat ad illud Prudentii „Aspice per bifidas plebs Romula funditur plateas lux in duobus fervet, una festis.“* 28. Cass. celebrantur festa. Ell. inclytorum. 29. Vat. 82. mundo.

XCI.

De S. Sixto.

Magni palmam certaminis
Invicta fides contulit;
Pro Christo dimicantibus
De caelo datur calculus.

Sic fortis Xystus athleta,
Petri sequens martyrium,
Ornavit mox ecclesiam
Confessionis titulo.

Ortus Athenis et altus
Philosophorum studiis,
Mutavit artem artium
Praeceptor apostolicus.

Nam carnifex tyrannidis
Fremens ut leo rabiens
Advectans secum martyres
Abdon et Sennen perimit.

Dein ad Xystum properans,
Vincla, catenas, carcerem
Minatur, interneciem
Gladioli sententia.

Tunc pius ille pontifex
Accersiens Laurentium,
Levitae fidelissimo
Commendavit ecclesiam.

Uterque consecuti sunt
Agonis sui bravium
Ensis et craticulae
Coronam dedit passio.

[Iungamur ergo socii,
Hymnum gerentes domino,
Ut horum interventibus,
Nostra purgentur crimina.]

Gloria tibi domine.
Gloria unigenito etc.

Thomasius in Hymnario. — 6. quia cruci affixus est. 13. 14. Decius Caesar et Valerianus praefectus praetorio. 16. Ita Fr.: *Abdon et Sennen in Corduba civitate Persarum sibi praesentari iussit — — — post menses quatuor veniens Decius Romam adducens secum b. Abdon et Sennen catenis vinctos etc.* 28. Vat. 82. craticula. 29—32. Meo iudicio versus est spurius.

XCII.

De S. Laurentio.

Apostolorum supparem
Laurentium Archidiaconem,
Pari corona martyrum
Romana sacravit fides.

Xystum sequens hic martyrem,
Responsa vatis retulit:
Moerere fili desine,
Sequeris me post triduum.

Nec territus poenae metu
Heres futurus sanguinis,
Spectavit obtutu pio
Quod ipse mox persolveret.

Iam tunc in illo martyre
Egit triumphum martyris,
Successor aequus syngrapham
Vocis tenens et sanguinis.

Post triduum iussus tamen
Census sacratos prodere,
Spondet pie nec abnuit,
Addens dolum victoriae.

Spectaculum pulcherrimum:
Egena cogit agmina,
Inopesque monstrat praedicans:
Hi sunt opes ecclesiae.

Vere piorum perpetes
Inopes perfectae sunt opes,
Avarus illusus dolet
Flammas et ultrices parat.

Fugit perustus carnifex
Suisque cedit ignibus,
Versate me, martyr vocat,
Vorate, si coctum est, iubet.

Gloria tibi domine
Gloria Unigenito etc.

Hymnus, quo luculente enarratur S. Laurentii martyrium, legitur apud Thomasium in Hymnario et in Brev. Cs. 1. Suppar apostolus vocatur L. propter miram animi constantiam et dirum quod passus est, martyrium ideoque in ecclesia omnium martyrum, S. Stephano excepto, summos cepit honores. Inde vigilia, inde officium per totum proprium*), inde Octava

*) Non possum quin huius loci opportunitate sic abutar, ut notem foedissimum errorem Graeseri (Die katholische Liturgie etc. p. 282.) „Die im Commune Sanctorum stehenden Gebete und Messen sind zu allen Zeiten und für alle Heiligen passend, und es braucht nur statt des Namens im Breviergebet oder der Messe der Name des Heiligen eingeschoben zu werden, sodass dasselbe Formular heute eine missa de S. Laurentio, morgen de S. Anna etc. sein kann.“ Nemo potuit talia ψεύδη conscribillare, nisi qui Brev. Romanum quasi per transennam et ne per transennam quidem inspexerit.

missa peculiari insignis. Neque vero Italiae in colendo Laurentio cessit Germania. Multae ecclesiae sub eius patrocinio militabant, in plurimis de eo recitabantur suffragia, ingens templorum numerus ipsi erat dedicatus. (De Germania septentrionali vide Wiggert Histor. Wanderungen durch die Kirchen des Regbz. Magdeburg. Neue Mittheilungen etc. des Thür. Sächsischen Vereins 1837. IV. S. 119.) Quin etiam post Lutheri tempora, cum sanctorum dies festi iam dudum iacerent obsoleti, S. Laurentius in plurimis protestantium ecclesiis recolebatur. Apud Ludecum invenies liturgiam in festo S. Laurentii canendam atque adeo in bibliis nostris pericopas Martyri nostro aptissime descriptas. — 7. 8. cf. 90, 21 sqq. 12. Vat. 82. persolverat. 29. 30. Ipsos carnifices horrendis craticulae incendiis perustos esse, nusquam in legendis repperi: puto in historiam S. Laurentii irrepsisse ex martyrio trium puerorum. Dan. VI, 47. 48. *Et effundebatur flamma super fornacem cubitis quadraginta novem et erupit et incendit quos repperit iuxta fornacem de Chaldaeis.* 23. Cs. monstrans. 26. Cs. profecto. 31. 32. Ita Antiphona in officio martyris: *B. Laurentius dum in craticula superpositus ureretur ad impiissimum tyrannum dixit: Assatum est iam, versa et manduca nam facultates ecclesiae quas requiris in coelestes thesauros manus pauperum deportaverunt.*

XCIII.

De S. Michaele Archangelo.

Mysteriorum signifer
Caelestium, archangele,
Te supplicantes quaesumus,
Ut nos placatus visites.

Ipse cum sanctis angelis,
Cum iustis, cum apostolis
Illustra locum iugiter,
Quo nunc orantes degimus.

Castissimorum omnium
Doctorum ac pontificum
Pro nobis preces profluas
Devotus offer domino,

Hostem repellat ut saevum
Opemque pacis dirigat
Et nostra simul pectora
Fides perfecta muniat.

Ascendant nostrae protinus
Ad thronum voces gloriae
Mentesque nostras erigat
Qui sede splendet fulgida.

Hic virtus eius maneat,
Hic firma flagret caritas,
Hic ad salutis commoda
Suis occurrat famulis.

XCII.

De S. Laurentio.

Apostolorum supparem
Laurentium Archidiaconem,
Pari corona martyrum
Romana sacravit fides.

Xystum sequens hic martyrem,
Responsa vatis retulit:
Moerere fili desine,
Sequeris me post triduum.

Nec territus poenae metu
Heres futurus sanguinis,
Spectavit obtutu pio
Quod ipse mox persolveret.

Iam tunc in illo martyre
Egit triumphum martyris,
Successor aequus syngrapham
Vocis tenens et sanguinis.

Post triduum iussus tamen
Census sacratos prodere,
Spondet pie nec abnuit,
Addens dolum victoriae.

Spectaculum pulcherrimum:
Egena cogit agmina,
Inopesque monstrat praedicans:
Hi sunt opes ecclesiae.

Vere piorum perpetes
Inopes perfectae sunt opes,
Avarus illusus dolet
Flammas et ultrices parat.

Fugit perustus carnifex
Suisque cedit ignibus,
Versate me, martyr vocat,
Vorate, si coctum est, iubet.

Gloria tibi domine
Gloria Unigenito etc.

Hymnus, quo luculente enarratur S. Laurentii martyrium, legitur apud Thomasium in Hymnario et in Brev. Cs. **1.** Suppar apostolus vocatur L. propter miram animi constantiam et dirum quod passus est, martyrium ideoque in ecclesia omnium martyrum, S. Stephano excepto, summos cepit honores. Inde vigilia, inde officium per totum proprium*), inde Octava

---

*) Non possum quin huius loci opportunitate sic abutar, ut notem foedissimum errorem Graeseri (Die katholische Liturgie etc. p. 282.) „Die im Commune Sanotorum stehenden Gebete und Messen sind zu allen Zeiten und für alle Heiligen passend, und es braucht nur statt des Namens im Breviergebet oder der Messe der Name des Heiligen eingeschoben zu werden, sodass dasselbe Formular heute eine missa de S. Laurentio, morgen de S. Anna etc. sein kann.“ Nemo potuit talia ψεύδη conscribillare, nisi qui Brev. Romanum quasi per transennam et ne per transennam quidem inspexerit.

missa peculiari insignis. Neque vero Italiae in colendo Laurentio cessit Germania. Multae ecclesiae sub eius patrocinio militabant, in plurimis de eo recitabantur suffragia, ingens templorum numerus ipsi erat dedicatus. (De Germania septentrionali vide Wiggert Histor. Wanderungen durch die Kirchen des Regbz. Magdeburg. Neue Mittheilungen etc. des Thür. Sächsischen Vereins 1837. IV. S. 119.) Quin etiam post Lutheri tempora, cum sanctorum dies festi iam dudum iacerent obsoleti, S. Laurentius in plurimis protestantium ecclesiis recolebatur. Apud Ludecum invenies liturgiam in festo S. Laurentii canendam atque adeo in bibliis nostris pericopas Martyri nostro aptissime descriptas. — 7. 8. cf. 90, 21 sqq. 12. Vat. 82. persolverat. 29. 30. Ipsos carnifices horrendis craticulae incendiis perustos esse, nusquam in legendis repperi: puto in historiam S. Laurentii irrepsisse ex martyrio trium puerorum. Dan. VI, 47. 48. *Et effundebatur flamma super fornacem cubitis quadraginta novem et erupit et incendit quos repperit iuxta fornacem de Chaldaeis.* 23. Cs. monstrans. 26. Cs. profecto. 31. 32. Ita Antiphona in officio martyris: *B. Laurentius dum in craticula superpositus ureretur ad impiissimum tyrannum dixit: Assatum est iam, versa et manduca nam facultates ecclesiae quas requiris in coelestes thesauros manus pauperum deportaverunt.*

XCIII.

De S. Michaele Archangelo.

Mysteriorum signifer
Caelestium, archangele,
Te supplicantes quaesumus,
Ut nos placatus visites.

Ipse cum sanctis angelis,
Cum iustis, cum apostolis
Illustra locum iugiter,
Quo nunc orantes degimus.

Castissimorum omnium
Doctorum ac pontificum
Pro nobis preces profluas
Devotus offer domino,

Hostem repellat ut saevum
Opemque pacis dirigat
Et nostra simul pectora
Fides perfecta muniat.

Ascendant nostrae protinus
Ad thronum voces gloriae
Mentesque nostras erigat
Qui sede splendet fulgida.

Hic virtus eius maneat,
Hic firma flagret caritas,
Hic ad salutis commoda
Suis occurrat famulis.

Errores omnes auferat,
Vagosque sensus corrigat
Et dirigat vestigia
Nostra pacis per semitam.

Lucis in arce fulgida
Haec sacra scribat carmina,
Nostraque simul nomina
In libro vitae conferat.

Gloria tibi domine etc.

Exstat in Brev. Cs., in Thomasii Hymnario et correctus apud Ellingerum. — 5—8. I. Cor. XI, 10. 16. Vat. 82. maneat. 20. Spiritus Sanctus. 30. Vat. 82. agmina.

XCIV.

In Natali S. Martini Episcopi.

Bellator armis inclytus,
Martinus, actu nobilis,
Quae gesserit miraculis
Hymnis canamus debitis.

Qui frigoris sub tempore
Dum chlamyde nudum tegit,
Mox Christus ipsa, quam scidit,
Se veste tectum prodidit.

Tres arte sancta pallidos
Resuscitavit mortuos,
De febre Catechumenum
Et alterum suspendio.

Orationis ambitu
Latro sepultus proditur;
Qua non cadebat impetu
Pinus reflexa ducitur.

Profana dum succenderet
In aera flammam repulit,
Quo extincta sunt incendia
Imbris fuit praesentia.

Humore de paralysi
Curat puellam debilem,
Morbique rasit fomitem
Sancti liquoris unguine.

Pacem leproso dans viro
Sordes fugavit ulcerum,
Et quod lavaret morbidum
Iordanis est in osculo.

His et per orbem cognitis
Ingentibus miraculis,
Possessor alti spiritus
Nunc regnat in caelestibus.

Gloria tibi Domine etc.

Hoc de miraculis S. Martini carmen in Germania, Anglia etc. non fere vulgatum fuisse videtur. Praeter Cs. Tho-

masii hymnarium inest Ellingeri libri tertio. — 6. Ell. contegit. 11. 12. Ita Pelbartus: *Discedens parumper a monasterio et rediens defunctum repperit catechumenum sine baptismo. Quem in cellam ducens suâ oratione resuscitavit. — — Alium insuper qui laqueo vitam finiverat vitae restituit.* 13. 14. Fortunatus de b. Martino (Fabr. p. 715.) *Dum latro exstinctus falso coleretur honore Voce huc Martini cogitur umbra loqui, se referens multa scelerum pro mole peremptum, se quoque nec iustum, se magis esse reum.* 12. 16. Fort. l. l. *Fanaticam pinum sanctus succidere cogens Iustum ibi supposuit rustica turba premi. Caesa secure arbor, cum iam daret alta ruinam Ad crucis imperium est ire coacta retro.* 17. 18. Sulpit. Sev. de vita B. M. c. 14. *Cum in vico quodam, fano antiquissimo et celeberrimo ignem immisisset, in proximam, immo adhaerentem domum agente vento flammarum globi ferebantur. Quod ubi M. advertit, rapido cursu tectum domus scandit, — — tum vero mirum in modum cerneres contra vim venti ignem retorqueri.* 18. Thom. aere. 19. Thom. quo exstincta. 21. Ell. de paralysi humoriflua. Sulp. Sev. Dial. III, 9: *mulier profluvio sanguinis laborans cum Martini vestem exemplo mulieris illius evangelicae contigisset sub momento temporis sanabatur.* 23. 24. Fortunatus (Fabr. p. 715.) *serpentis morsu tumidum suprema agentem. Hic digitur ut posuit pestis iniqua fluit — — unguentumque novum digitis traxisse venenum. Et tactu artificis sic superesse neces.* 25—28. de miraculo illo Parisiis edito cf. Sulp. Sev. de v. B. M. c. 18. Iordanis erat in osculo quia tempore veteris testamenti huius fluminis unda Naëman a lepra liberatus est IV. Reg. V, 14. Similiter Fortunatus: *Quod Iordanes habet sanctus ab ore dedit.* 27. Ita Vat. 82. et Ell. Thom. et quo. 32. Ell. regnat.

XCV.

De Dedicatione ecclesiae.

Sacratum hoc templum Dei,
Altaris renovatio:
Nos recurrentes annuas
Laudes Deo referimus.

Altare magnum hoc Dei
Sacratum est hac die,
In cuius honore sedulo
Omnes curvamus genua,

Precantes autem dominum,
Qui solus invisibilis,
Ut nos semper in hoc loco
Sanctificari iubeat.

Vota solventes hic Deo
(Et) Sanctis eius omnibus,
Quorum sacrae reliquiae
Templum ornare hoc Dei.

Omnis qui hic ingreditur
Sanctificatus exeat
Semper orando domino
Purificatus maneat.

Ceremoniarum hostias
Ad hoc altare iugiter
Nos offerentes pariter
Devotis semper mentibus.

Sanctificet nos dominus
In hoc templo sancto,
In quo et nos sollemniter
Sacrum munus offerimus.

Deum, fratres carissimi
Et Christum eius filium
Simulque sanctum spiritum
Hymnis laudemus iugiter.

Habet unus Thomasius in Hymnario. — 16. Vat. 82. ornaret.

XCVI.

De Dedicatione ecclesiae.

Christe cunctorum dominator alme,
Patris aeterni genitus ab ore,
Supplicum vota pariter ac hymnum
Cerne benignus.

Cerne quod puro Deus in honore
Plebs tua supplex resonat in aula,
Annua cuius revehunt colendum
Tempora festum.

Haec domus rite tibi dedicata
Noscitur, in qua populus sacratum
Corpus assumit, bibit et beati
Sanguinis haustum.

Hic sacrosancti latices veternas
Diluunt culpas, perimuntque noxas
Chrismate vero genus ut creetur
Christicolarum.

Hic salus aegris, medicina fessis
Lumen orbatis veniaque nostris
Fertur offensis, timor atque moeror
Pellitur omnis,

Daemonis saeva perit hic rapina
Pervicax monstrum pavet et retenta
Corpora linquens fugit in remotas
Ocyus umbras.

Hic locus nempe vocitatur aula
Regis aeterni niveaque coeli
Porta quae sanctos patriam petentes
Accipit omnes.

Turbo quam nullus quatit, aut vagantes
Diruunt venti penetrantque nimbi,
Non tetris laedit piceus tenebris
Tartarus horrens.

Quaesumus ergo Deus ut sereno
Annuas vultu, famulos gubernans
Qui tuo summo celebrant amore
Gaudia templi.

Nulla nos vitae crucient molesta,
Sint dies laeti placidaeque noctes,
Nullus ex nobis pereunte mundo
Sentiat ignes.

Haec dies in qua tibi consecratam
Conspicis aram, tribuat perenne
Gaudium nobis vigeatque longo
Temporis usu.

Gloria summum resonet parentem
Gloria natum pariterque sanctum
Spiritum dulci modulemur hymno
Omne per aevum.

Continet cod. W. 1. et Cs. — Contuli Cassandri, Thomasii et Rambachii libros; Bebelius quattuor strophas priores continet, Ellingerus lib. II. carmen immutavit. — 2. Vat. 82. aeterne. 4. W. 1. Beb. pariterque. 5. Beb. quae. 7. 8. W. 1. Cass. annuo cuius redeunt colenda tempore festa. 11. W. 1. Cass. beatum. 15. Cass. et creatur. 21. W. 1. saevi. 26. al. immensi. 27. W. 1. Thom. vitae quae. 34. Cass. animas vultu. 37. Vat. 82. cruciet molestas. 42. Cass. aulam.

XCVII.

De Communi unius Martyris.

Libr. vet.

Deus tuorum militum
Sors et corona, praemium:
Laudes canentes martyris
Absolve nexu criminis.

[Hic testis ore protulit
Quod cordis arca credidit,
Christum sequendo repperit
Effusione sanguinis.]

Hic nempe mundi gaudia
Et blandimenta noxia
Caduca rite deputans
Pervenit ad coelestia.

[Tempsit tyranni vincula,
Diras catenas, verbera,
Et voce clara nuntiat:
Deum creasse omnia.]

Poenas cucurrit fortiter
Et sustulit viriliter,
Pro te effundens sanguinem
Aeterna dona possidet.

[Ex hoc furor vesaniae
Iussit perimi martyrem
Iustumque terris obrui
Quem regna coeli continent.]

Ob hoc precatu supplici
Te poscimus piissime,
In hoc triumpho martyris
Dimitte noxam servulis.

[Ut partem huius muneris
Haereditemus congrui
Laetemur in perpetuum
Iuncti polorum atriis.]

Brev. Rom.

Deus tuorum militum
Sors et corona, praemium
Laudes canentes martyris
Absolve nexu criminis.

Hic nempe mundi gaudia
Et blanda fraudum pabula
Imbuta felle deputans
Pervenit ad coelestia.

Poenas cucurrit fortiter
Et sustulit viriliter
Fundensque pro te sanguinem
Aeterna dona possidet.

Ob hoc precatu supplici
Te poscimus piissime,
In hoc triumpho martyris
Dimitte noxam servulis.

Laus et perennis gloria etc.

Hymni qui vocantur de Communi, fere omnes in vetustissimis libris longiores, in recentioribus in paucos versus contracti sunt, cumque hoc certum esse videatur, antiqua breviaria carminum exhibere formam genuinam, illud non minus apertum est carminum auctores minime Martyres, Confessores etc. in universum celebrasse, sed cogitasse de uno aliquo Sancto, cultusque ecclesiastici moderatores, resectis versibus qui Officio de Communi minus viderentur apti, reliqua in usum publicum recepisse. Quod attinet ad hymnum: *Deus tuorum militum*, quemnam Martyrem poëta laudaverit ne coniectura quidem licet assequi; versus uncis inclusos repperi in Cod. W. 1. atque apud Thomasium. — 2. al. *spes et corona*, 9. W. 1. *hinc*. 25. W. 1. *hinc nos precantes supplices*.

XCVIII.

Hymnus de Confessoribus.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Iesu corona celsior	Iesu corona celsior
Et veritas sublimior,	Et veritas sublimior,
Qui confitenti servulo	Qui confitenti servulo
Reddis perenne praemium.	Reddis perenne praemium.
Da supplicanti coetui	Da supplicanti coetui,
Obtentu huius optimi,	Huius rogatu, noxii
Remissionem criminum	Remissionem criminis
Rumpendo nexum vinculi.	Rumpendo nexum vinculi.
Anni recurso tempore	Anni reverso tempore
Dies reluxit lumine,	Dies refulsit lumine,
Quo sanctus hic de corpore	Quo sanctus hic de corpore
Polum migravit praepotens.	Migravit inter sidera.
Hic vana terrae gaudia	Hic vana terrae gaudia
Et lutulenta praedia	Et luculenta praedia,
Polluta cuncta deputans	Polluta sorde deputans
Ovans tenet coelestia.	Ovans tenet coelestia.
Te Christe rex piissime	Te Christe rex piissime
Hic confitendo iugiter	Hic confitendo iugiter

Calcavit hostem fortiter
Superbum ac satellitem.

Virtutum actu et fide
Confessionis ordine
Ieiuna membra deferens
Dapes supernas obtinet.

Plus currit in certamine
Confessor iste sustinens,
Quam martyr ictum sufferens
Mucrone fundens sanguinem.

Proinde te piissime
Precamur omnes supplices:
Ut huius almi gratia
Nobis remittas debita.

Calcavit artes daemonum
Saevumque averni principem.

Virtute clarus et fide
Confessione sedulus
Ieiuna membra deferens
Dapes supernes obtinet.

Proinde te piissime
Precamur omnes supplices.
Nobis ut huius gratia
Poenas remittas debitas.

Ex hodierno ecclesiae ritu recitatur carmen in Natali Confessoris non pontificis ad Laudes, quam religiosam in confessorum numero separationem cum veteres prorsus ignorent, factum est, ut raro legatur hymnus in membranis vetustis. Excipias tamen antiqua ordinis S. Benedicti Breviaria, ipsi S. Benedicto hymnum adsignantia. Neque audacius factum esse credideris siquidem, quae supra de hymnis communi Sanctorum officio accommodatis adnotavi, ad meam sententiam animum tuum perduxerunt. — 9—12. Gavanti Th. R. III. p. 360.: *In translationum festis et quando officia Confessorum transferuntur in aliam diem mutatur versus in hymno. „Iste Confessor" ut in Brev. Urbani VIII. iussu recognito, ne mendacium dicatur, quod eo die obierint: in hymno Laudum Confess. non pontificum videbatur etiam mutandus ille versus: „Dies refulsit lumine" sed non mutatur, quia non dicimus „haec dies" praecise in quo fit officium.* 14. Cass. Bd. luculenta. 15. Thom. sorde. 17. Ab hoc versu incipit Cassander hymnum de Confessoribus secundum, deceptus librorum auctoritate, qui hymni alteram partem dant Matutino, alteram Laudibus. 25—28. Omisit Brev. Rom., ut gloriosius et non sine martyrum obtrectatione conscriptos.

XCIX.

De Virginibus.

Libr. vet.

Iesu corona virginum,
Quem mater illa concepit,
Quae sola virgo parturit,
Haec vota clemens accipe.

Qui pascis inter lilia,
Septus choreis virginum,
Sponsus decorus gloria,
Sponsisque reddens praemia.

Quocunque pergis, virgines
Sequuntur atque laudibus
Post te canentes cursitant,
Hymnosque dulces personant.

Te deprecamur largius,
Nostris adauge mentibus
Nescire prorsus omnia
Corruptionis vulnera.

Brev. Rom.

Iesu corona virginum,
Quem mater illa concipit,
Quae sola virgo parturit,
Haec vota clemens accipe.

Qui pergis inter lilia,
Septus choreis virginum,
Sponsus decorus gloria,
Sponsisque reddens praemia.

Quocumque tendis virgines
Sequuntur atque laudibus,
Post te canentes cursitant,
Hymnosque dulces personant.

Te deprecamur supplices,
Nostris ut addas sensibus
Nescire prorsus omnia
Corruptionis vulnera.

Decantatur in Communi Virginum ad Vesperas. — **1.** Ex loco Is. XXVIII, **5**: *in die illa erit dominus exercituum corona gloriae et sertum exultationis residuo populi sui*, manavit nomen, quo Christus saepissime vocatur, corona apostolorum, martyrum etc. Cf. Invitatorium in festivitate Omnium Sanctorum: *Venite adoremus Dominum, quia ipse est corona sanctorum omnium.* 2. Cass. concipit. H. quae. 4. Lud. Fabr. suscipe. 5. Cant. II, **16.** *dilectus meus mihi et ego illi qui pascitur inter lilia.* 7. E. M. H. Hl. Hv. Aug. Bd. Mgd. Torr. Wimpf. Hil. sponsus decorans gloria, minus apte, cum v. 8. iterum fiat mentio sponsarum. **13.** apud multos sensibus.

C.

Tempore belli.

Saevus bella serit barbarus horrens,
Frendens bella furor semper acervat,
Ac respergit ovans caede recenti,
Multa strage super laetus anhelans.

Terret continuo fervida bella
Gens effrena suis vasta catervis
Sidens innumeris aequore ponti
Perturbat rigidis arvaque telis.

Vertit terga suis hostibus ecce
Diris ipsa cohors Christicolarum
Ac per prona tremens invia perque
Turpi pulsa fugit fessa pavore.

Gens impune ferox millia vexat
Et crude lacerans millia truncat
Lymphis lota sacris corpora foedis
Passim nuda iacent tradita corvis.

Aedes inde sacras, templa dicata,
Aras atque Deo sanctificatas,
Exultans calido cuncta triumpho
Incedit spolians praedo superbus.

Urbes urit edax barbarus ignis,
Communesque domos urit et almas,
Vinctos praedo senes ducit ephebos,
Nuptas et viduas atque puellas.

Casum virgo ferum virgo sacrata
Casum virgo suum deflet amarum,
Amissumque dolet virgo pudorem,
Leti ferre volens virgo laborem.

Hoc peccata malum grande merentur
Vere nostra, Deus, plurima sancte,
Sed nunc suppliciter poscimus omnes
Iam clemens famulos aspice tristes.

Immensus penetret fletus Olympum
Ascendatque pius clamor ad auras,
Mosi nam meritis Amalecitas
Iesus stravit agens nomine clarus.

Iesu nate Dei cunctipotentis,
Virtus vera, salus summa labore,
Pax et certa quies ac decus omne:
Tu nunc esto tuis fautor alumnis.

Emptis parce tua morte rogamus
Instaurans animos, pelle timorem,
Hostes comminuens sparge fugatos,
Pacis perpetuae munera confer.

Laus et perpes honor gloria patri,
Laus aeterna tibi gloria fili,
Una spiritui gloria sancto
Sicut semper erat, nunc et in aevum.

Ex Thomasii Hymnario. — 5. Ita Vat. 82. Thom. fervida bello. 29. cf. 22, 29: *hanc peccata famem nostra merentur.* 35. 36. Exod. XVII, 9 sqq. 41. cf. 27, 33. *Iesu parce tua morte redemptis.*

CI.

Tempore belli.

Tristes nunc populi, Christe redemptor,
Pacem suppliciter cerne rogantes,
Threnos et gemitus cerne dolorem,
Moestis auxilium desuper affer.

Dirae namque fremens en furor atrox
Gentis finitimae arva minatur,
Saeve barbarico murmure nostra
Vastari perimens ut lupus agnos.

Defensor quis erit, ni pius ipse
Succurras miserans auctor Olympi,
Humano generi crimina parcas,
Affectis veniam dones amore.

Habram praesidio pertulit olim
Reges quinque tuo, conditor aevi,
Haud multis pueris nempe parentem
Prostratis reducens hostibus atris.

Moyses gelidi aequora ponti
Confidens populum torrida carpens
Deduxit refluens undaque hostem
Extemplo rapiens occulit omnem.

Trecentisque viris Amalecitis
Deiecit Gedeon iussus adire,
Oppressum populum gentemque ferro
Liberavit ope fretus opima.

Haec tu, cunctipotens, omnia solus
In cuius manibus sunt universa,
In te nostra salus, gloria in te:
Occidis iterum vivificasque.

Maior quippe tua gratia Iesu,
Quam sit flagitii copia nostri
Contritos nec enim moestaque corda
Clemens vel humiles spernere nosti.

Salva ergo tua morte redemptos
Salva suppliciter pacta petentes
Disrumpe frameas, spicula frange
Confringe clypeos bella volentum.
Iam coelum gemitus scandat amarus,
Iam nubes penetret vox lacrymarum
Votum contritio plebis anhela
Salvator placidus iam miserere.

Ex Thomasii Hymnario. — 12. Vat. 82. affectos veniam dones amare. 12—16. Gen. c. XIII. 17—20. Exod. XIV. 21—24. Iud. VII, 7 sqq. 23. Vat. 82. gentem ferro. 28. I. Reg. II, 6. 32. Vat. 82. vel humilis. 33. cf. 100, 41. 35. 36. Mich. IV, 3.

D.

S. AUGUSTINUS.

CII.

Rhythmus d gloria (et gaudiis) paradisi.

Ad perennis vitae fontem mens sitivit arida,
Claustra carnis praesto frangi clausa quaerit anima:
Gliscit, ambit, eluctatur exul frui patria.

Dum pressuris ac aerumnis se gemit obnoxiam,
Quam amisit, dum deliquit, contemplatur gloriam
Praesens malum auget boni perditi memoriam.

Nam quis promat summae pacis quanta sit laetitia,
Ubi vivis margaritis surgunt aedificia,
Auro celsa micant tecta, radiant triclinia!

Solis gemmis pretiosis haec structura nectitur,
Auro mundo tanquam vitro urbis via sternitur;
Abest limus, deest fimus, lues nulla cernitur.

Hiems horrens, aestas torrens illic nunquam saeviunt;
Flos perpetuus rosarum, ver agit perpetuum,
Candent lilia, rubescit crocus, sudat balsamum.

Virent prata, vernant sata, rivi mellis influunt;
Pigmentorum spirat odor, liquor et aromatum;
Pendent poma floridorum non lapsura nemorum.

Non alternat luna vices sol vel cursus siderum;
Agnus est felicis urbis lumen inocciduum,
Nox et tempus desunt ei, diem fert continuum.

Nam et sancti quique velut sol praeclarus rutilant,
Post triumphum coronati mutue coniubilant
Et prostrati pugnas hostis iam securi numerant.

Omni labe defaecati carnis bella nesciunt,
Caro facta spiritalis et mens unum sentiunt,
Pace multa perfruentes scandalum non perferunt.

Mutabilibus exuti repetunt originem,
Et praesentem veritatis contemplantur speciem,
Hinc vitalem vivi fontis hauriunt dulcedinem.

Inde statum semper idem existendi capiunt,
Clari, vividi, iucundi nullis patent casibus:
Absunt morbi semper sanis, senectus iuvenibus.

Hinc perenne tenent esse, nam transire transiit;
Inde virent, vigent, florent: corruptela corruit,
Immortalitatis vigor mortis ius absorbuit.

Qui scientem cuncta sciunt, quid nescire nequeunt;
Nam et pectoris arcana penetrant alterutrum,
Unum volunt, unum nolunt, unitas est mentium.

Licet cuiquam sit diversum pro labore meritum,
Caritas hoc facit suum quod amat in altero:
Proprium sic singulorum fit commune omnium.

Ubi corpus, illic iure congregantur aquilae,
Quo cum angelis et sanctae recreantur animae,
Uno pane vivunt cives utriusque patriae.

Avidi et semper pleni quod habent desiderant,
Non satietas fastidit, neque fames cruciat:
Inhiantes semper edunt et edentes inhiant.

Novas semper melodias vox meloda concrepat,
Et in iubilum prolata mulcent aures organa,
Digna per quem sunt victores regi dant praeconia.

Felix coeli qui praesentem regem cernit anima
Et sub sede spectat alta orbis volvi machinam,
Solem, lunam et globosa cum planetis sidera.

Christe palma bellatorum hoc in municipium
Introduc me post solutum militare cingulum,
Fac consortem donativi beatorum civium.

Probes vires inexhausto laboranti proelio
Nec quietem post procinctum denegas emerito
Teque merear potiri sine fine praemio.

Hoc de amoenitatibus paradisi iubilum, quod Augusti censet admodum suave sed paene nimis suave et luxurians, quamquam in cultu divino nunquam esse recitatum omnes consentiunt, cum apud ecclesiasticae hymnologiae amatores celeberrimum sit, nobis quoque dignum visum est, quod tanquam pretiosa margarita thesauro nostro adiungeretur. Reperitur in editionibus S. Augustini Argentina, quae prodiit **1489**, atque Veneta a. **1729**, praeterea apud Fabricium, Rambachium, Kehreinium, Wallraffium. — **7—9**. Apoc. XXI, **21**: *singulae portae erant ex singulis margaritis et plateae civitatis aurum mundum.* Procul dubio poetae magis arridebat apocalyptica supernae urbis descriptio, quam locus Appuleii a Kehreinio laudatus. **12**. Kehr.: *lues heisst hier schmutziges Wasser, Schneewasser, wie bei Petron. c. 123. „flumina stabant et vincta fluctus stupuere prima et paulo ante lues iam concidenda iacebat.“* **14**. Ramb. purpureus. **13—21**. Tota haec coelestis beatitudinis descriptio vel redolet d. Ioannem in Apocalypsi ut v. **21**. Apoc. XXI, **23**.: *et civitas non eget sole, neque luna ut luceant in ea, nam claritas Dei illuminavit eam et lucerna eius est agnus.* adde XXII. 5.) vel alios antiquitatis christianae scriptores. Unus sit testis Abdias Apost. Cert. 7, 5. *Paradisus non habet aliquid in se quod possit esse saluti hominum inimicum. Non aves terrentur ad sonitum hominis, non spinae nascuntur et tubuli, non ibi rosae marcescunt, non lilia, non aliqui ibi praetereunt flores, non anni senectutem generant aetatibus, non infirmitas aliqua sanitati succedit. Aurae quae ibi sunt blandiuntur potius quam perflant et aeternitatem naribus inferunt. Sonant ibi organa angelorum et aeternitatem naribus inferunt. Serpens ibi locum non habet, non phalangius, non musca aliqua saluti hominis inimica est. Nullus ibi est latratus canium, nullus leonum rugitus: omnia blanda sunt, omnia quieta.* Insignem Ovidii locum (Metam. 1, 89 sq.) commemorat Kehr. **22**. Matth. XIII, **40**. *tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum.* **31**. Argent. Fabr. exeuntes. **32**. Argent. petant. Fabr. peccant. **36**. I. Cor. XV, **54**. II. Cor. V, **4**. **37**. Fabr. Ramb. hi queunt Kehr. *Obwohl es nicht ganz ungebräuchlich, so ist es doch selten, dass man im Lateinischen zwei Negationen in einem Satz hat, die einander verstärken.* Sed non licuit viro docto poetam infimae latinitatis — nam S. Augustinum carminis auctorem esse putabit nemo — ad castigatioris sermonis leges revocare. **41**. al.: quod dum amat alterum. **43—45**. Praetermisit Rambachius,

nisi fallor ob translationem v. 43. adhibitam, quae indigna atque inepta videbatur. Sed ut plurimi iubent, Matth. XXIV, 18. Luc. XVII, 37. Christus se ipsum significat corpore, ad quod congregantur aquilae i. e. fidelium coetus. 44. Venet. recreentur. 45. Cibus angelorum et beatorum est visio Dei beatifica. 50. Argent. mulcens. 51. Argent. Fabr. mendose tigna. 53. Argent. machina. 57. Fabr. da soluto. Ultro in mentem venit Claudius noster optimus, qui ita mortem affatur: *Du wirst auch einmal kommen und meinen Schmachtriemen auflösen und mich auf bessre Zeiten sicher an Ort und Stelle zur Ruhe hinlegen.* 58. Ramb. praebe Fabr. laborantis. 59. Argent. ut quietem — debens emerito.

E.

AURELIUS PRUDENTIUS CLEMENS*).

CIII.

Hymnus matutinus.

Ales diei nuntius
Lucem propinquam praecinit,
Nos excitator mentium
Iam Christus ad vitam vocat.

Auferte, clamat, lectulos
Aegros, soporos, desides
Castique recti ac sobrii
Vigilate, iam sum proximus.

Iesum ciamus vocibus
Flentes, precantes, sobrii:
Intenta supplicatio
Dormire cor mundum vetat.

Tu Christe somnum disiice,
Tu rumpe noctis vincula:
Tu solve peccatum vetus
Novumque lumen ingere.

Deo patri sit gloria etc.

---

*) Adhibui in carminibus Prudentii editionem I. Weitzii Hanoviae 1613. Adiecta est varietas lectionum ex codd. Cor. Widmani, Bongarsii, Goldasti, Egmondano, Erfurtensi, Hailsbronnensi, Fuldensi, Palatino: porro glossae Isonis monachi. Praeterea ad manus erat edit Christ. Cellarii Halis 1739, editio Parmensis a. 1788 (ex Vaticanis Mss.) Gallandii Bibl. Patrum Tom. VIII. In hymnis CIII—CVI., qui apud Kehreinium leguntur, saepius mentio iniecta est editionum, quas ille vir doctus inspexit, Antwerpiensium a. 1536 et 1545 et Coloniensis 1585.

Hymnus, qui cantatur Feria tertia ad Laudes, decerptus est ex carmine Cathemerinon primo „ad gallicinium.“ Elegit autem ecclesia prolixioris carminis v. 1—8. 81—84. 97—100. — 1. Permulta de gallo venturae lucis nuntio Weitzius ad hunc locum congessit. Sufficit nominasse Ambrosium, cui **11**, 5. gallus audit *praeco diei.* Adde Pelbartum Pomoer. Serm. de Sanct. LXI: *Ambrosius in Hexaëmero dicit quod gallus albus suspensus ad modum crucis naturaliter leonem terret et fugat. Per gallum album figuratur Christus. Tum quia sicut gallus nunciat diem noctemque sic Ch. nunciavit nobis diem in lucem gratiae credentibus. Io. XII. „Dum lucem habetis creditis in lucem.“ Nunciavit etiam noctem i. e. peccatorum iudicium ut caveremus. Tum etiam quia Ch. albus est per innocentiam, quia suspensus in cruce fugavit diabolum sicut leonem.* Brev. Romanum legit: aegro sopore desides cum cod. Goldasti, uno ex Vaticanis, Bebelio atque Weitzio. Neque vero haec scriptura reliquorum librorum auctoritate commendatur. Nam in ecclesiasticis libris fere omnibus, in codd. Widmani, Bongarsii, uno ex Vaticanis, in edit. Giselini reperies aegros sopore desides. Perplacuit nobis tripartita adiectivorum ratio aegros, soporos, desides: Ita Heinsii Mss. et Edit. Parm. Vaticani omnes (praeter duos quos supra commemoravi); accedunt cod. Egmond. Palat. Cellarius, Thomasius et editiones Antw. **1536. 45.** Vocat autem lectulos aegros, soporos, desides, quia nos aegritudine, sopore, desidia conficiunt: ita etiam in eodem carmine v. **18.** *segnia strata* quia segnitiem afferunt. Kehr.: *Silbert übersetzt „Auf Kranke, Träge, Schlummernde“ als hätte er aegri, sopori, desides gelesen.* 7. Fr. Sl. Beb. Weitz. casteque recte ac sobrie. Wimpf. om. ac. **12.** Cod. Gold. vetet quod mavult Heinsius. **13.** Mss. fere omnia tuentur scriptionem nostram disiice; adde Sl. et Thom. In Breviariis plerisque discute ut Ambros. **11, 30**: *mentis somnum discute*: hinc fluxisse illam scripturam putaverim.

CIV.

Hymnus matutinus.

Nox et tenebrae et nubila
Confusa mundi et turbida
Lux intrat, albescit polus
Christus venit, discedite.

Caligo terrae scinditur,
Percussa solis spiculo,
Rebusque iam color redit
Vultu nitentis sideris.

Te Christe solum novimus,
Te mente pura et simplici
Flendo et canendo quaesumus:
Intende nostris sensibus.

Sunt multa fucis illita
Quae luce purgentur tua,
Tu rex Eoi sideris
Vultu sereno illumina.

Deo patri sit gloria etc.

Hic hymnus (Feria quarta ad Laudes dicendus) ex prolixiore hymno Prudentii sumptus est Cathem. II. ad Matutinum, ut superior ille: Ales diei. Duae primae clausulae concordant cum v. 1—8: reliqui versus mire ex Prudentianis sunt consarcinati v. 9. 10. apud poetam sunt v. 38. 49. — 11. v. 52. — 12. v. 57. — 13. 14. v. 59. 60. — 15. 16. v. 67. 68. — Cod. Egm. perverse iubila. 3. Hil. Wimpf. Beb. hic intrat. Nebriss. satis insulse suadet: *subaudi fenestras*, neque displicuit Kehreinio.: *Vollständiger hat Persius die Phrase 3, 1: iam clarum mane fenestras intrat.* 6. Hil. speculo cf. 47, 3. *lucis resultat spiculum.* 7. Afferunt interpretes Virgilianum illud Aen. 6, 272 *et rebus nox abstulit atra colorem:* apud nos 45, 1. 2. *nox atra rerum contegit terrae colores omnium.* Iso Mag. ad h. l.; *secundum physicos loquitur qui dicunt omnia colorata in nocte perdere colorem: sole redeunte redire colorem.* 8. Cod. Hailsbronn nitenti, Hl. perperam intentis. 11. Fabr. *hoc asyndeton* ὁμοιοτελευτικόν *elegans in carmine iambico.* Ceterum memoratu dignum est in Prudentio non ambiguam esse scripturam discimus, in eccles. libris ubique exstare quaesumus; immutatus est versus, ut cohaereret cum reliquis. 13. Hil. Wimpf. Beb. Geselin. Heins. Thom. fuscis. Chamill. *sic magis cohaeret sequens sententia: luce purgentur tua.* Probat quoque hanc scripturam Gallandius. Sed renituntur codd. plurimi, accedit quod aptissime convenit verbum illinere voci fucis. 15. In Prudentio indubitata stat lectio tu rex, nam edit. 536. 585. Thom. Gall. tu lux exhibentes procul dubio sequuntur Breviaria et libros ecclesiasticos: in his fere ubique tu lux. Brev. Rom. mutavit: tu vera lux coelestium.

CV.

Hymnus matutinus.

Lux ecce surgit aurea,
Pallens facessat caecitas,
Quae nosmet in praeceps diu
Errore traxit devio.

Haec lux serenum conferat
Purosque nos praestet sibi,
Nihil loquamur subdolum,
Volvamus obscurum nihil.

Sic tota decurrat dies,
Ne lingua mendax, ne manus,
Oculive peccent lubrici,
Ne noxa corpus inquinet.

Speculator adstat desuper,
Qui nos diebus omnibus
Actusque nostros prospicit
A luce prima in vesperum.

Deo patri sit gloria etc.

Cassander: *Et hic hymnus* (Feriae quintae ad Laudes) *ex prolixiore illo Prudentii, cuius initium: „Nox et tenebrae“ traductus est. Primus versus primae clausulae commutatus est ex primo versu septimae clausulae* (v. 25.) *qui ita legitur: „sol ecce surgit igneus“ secundus autem versus ex primo vigesimae quartae clausulae* (v. 93.) *qui ita habet „tandem facessat caecitas.“ Tertius versus in eadem clausula secundus est, quartus vero in eodem quartus* (v. 94. 96.). *Tres sequentes clausulae ita consequenter apud P. leguntur* (v. 97—108.). — 2. Brev. fere omnia, Hil. Wimpf. Beb., ex editoribus Prud. Gisel. et Weitzius fatiscat: rectius facessat, ut apud reliquos editores et in Brev. Rom. 3. Beb. nosmet ipsos 9—12. In breviariis pro ne plerumque positum est nec, et pro oculive, nec. 13. Hl. spectator. G. Remus: *Pie vetustas pronunciavit: peccare noli, Deus videt, angelus adstat et tristatur, conscientia mordet, diabolus accusat, infernus cruciat.* Cell. affert Silium XV, 112: *testis factorum stare arbitrabere divos.* 16, Iso allegorice: *ab infantia usque ad senectam.*

CVI.

De Nativitate Domini.

Corde natus ex parentis ante mundi exordium,
Alpha et Ω cognominatus, ipse fons et clausula,
Omnium quae sunt, fuerunt, quaeque post futura sunt
Saeculorum saeculis.

O beatus ortus ille, virgo cum puerpera
Edidit nostram salutem foeta sancto spiritu,
Et puer redemptor orbis os sacratum protulit
Saeculorum saeculis.

Psallat altitudo coeli, psallant omnes angeli,
Quidquid est virtutis usquam psallat in laudem Dei,
Nulla linguarum silescat, voce et omnis consonet
Saeculorum saeculis.

Ecce, quem vates vetustis concinebant saeculis,
Quem prophetarum fideles paginae spoponderant
Emicat promissus olim, cuncta collaudent eum
Saeculorum saeculis.

Te senes et te iuventus, parvulorum te chorus,
Turba matrum virginumque, simplices puellulae
Voce concordes pudicis perstrepant concentibus
Saeculorum saeculis.

[Tibi Christe sit cum patre hagioque pneumate
Hymnus, melos, laus perennis, gratiarum actio,
Honor, virtus, victoria, regnum aeternaliter
Saeculorum saeculis.]

In libro Cathem. nono loco legitur hymnus omnis horae: Da puer plectrum, quo Christus redemptor natus, passus, resuscitatus, glorificatus piis laudibus celebratur. Composuere veteres ex hoc carmine (v. 10—12. 19. 27. 109—111.) canticum ecclesiasticum*) idque vel ad Completorium in ipsa Nativitate vel infra Octavam eiusdem cantari voluerunt. Apud Wackernag. tres reperiuntur versiones germanicae. Prima p. 65. est anonymi ex saeculo decimo quinto ineunte „Vs dem vätterlichen hertzen ist er geboren eweneclich" altera p. 456. est I. Zwickii an. 1540 „Vs des Vatters hertz ist geboren ein kind das ist Gottes sun" tertia p. 201 est Georg. Wicelii an. 1541 „Aus des Vaters hertzen ewig ist geboren Iesu Christ." In Romano quod hodie fertur non amplius exstat. — 1. Cell. fusus. *Sic ex schedis Ambrosianis, quae antiquissimae sunt, Heinsius, ut vulgatum „natus" glossema videatur; nam „fundi" de partu feliciore dicitur Virgil. Aen. VIII, 139. Arnob. lib. I. p. 20. Et noster Cathem. VII, 58. de Ioanne: „nec ante partu de senili effusus est" et hymno Epiphaniae v. 3.: „effusa nuper corpora."* Sed recte Edit. Parm.: *si codicum auctoritate certandum esset, Ambrosianis schedis non solum Giselini et Weitzii codices, sed et Vaticani omnes opponi possent, qui constanter „natus" habent, et ex collatione locorum utrumque vocabulum a poeta indifferenter usurpatum esse liquet.* Accedunt codd. nostri H. W. 2. E. M. D. 2. et breviaria atque hymnaria ad unum omnia, versiones denique germanicae. Tamen ex recentioribus, quod sciam, Björnius et Middeldorpfius (Theol. Prudentiana Illgen. Zeitsch. für hist. Theologie II. 2. p. 156.) Heinsii scripturam receperunt. Fi-

---

*) Solus Hymnarius Groningensis carmen Prudentii habet integrum.

lium ex corde patris natum esse docuit veteres Psalmus XLIV: *eructavit cor meum verbum bonum:* erat enim locus de aeterna filii generatione palmaris. 2. Apoc. XXII, 13. *Ego sum A et O, primus et novissimus, principium et finis.* Weitz. Fabr. cognominatur. 4. Lud.: *Hic versus* μελῳδίας ἕνεκα *ex fine hymni* (Prudentiani) *huc translatus est.* Om. Ramb. 5. Brev. et hymn. (excepto Eb.) partus, ex codd. Prudentii solus Hailsbronn. 7. H. hoc sacratum. 9. Fabr. Spieg. psallat omnis angelus Ald. psallant te o. a. 11. M. Hil. consonat. 13. Hl. concinebat. (Isaias?) Cass.: *quidam codd.* praecinebant. 14. Ut est apud Fortunatum (H. 139, 14.) *impleta sunt quae concinit David fideli carmine.* 15. Cass. Wimpf. Hl. Hv. e. a. collaudant, alii pro eum Deum. 17. Eb. cohors. Hl. teque chorus. Mgd. parvulorumque. 19. Codicum Prud. plurimi, E. Eb. nostram scripturam tuentur: Ald. Spiegelius, H. W. 2. Hil. Torr. brev. et hymnaria plurima: perstrepent. Cod. Gold. Hailsbr. Widm. perstrepunt. Egm. praestrepunt. W. 2. Hil. Msn. pudici. 21—24. Desideratur doxologia in Prudentio. 21. sing. brev. spiritui.

CVII.

De Innocentibus.

Salvete flores martyrum,
Quos lucis ipso in limine
Christi insecutor sustulit
Ceu turbo nascentes rosas.

Vos prima Christi victima,
Grex immolatorum tenent
Aram ante ipsam simplices
Palma et coronis luditis.

Audit tyrannus anxius
Adesse regum principem,
Qui nomen Israel regat,
Teneatque David regiam.

Exclamat amens nuncio:
Successor instat, pellimur;
Satelles, i ferrum rape,
Perfunde cunas sanguine.

Mas omnis infans occidat,
Scrutare nutricum sinus,
Fraus ne qua furtim subtrahat
Prolem virilis indolis.

Transfigit ergo carnifex,
Mucrone districto furens,
Effusa nuper corpora
Animasque rimatur novas.

O barbarum spectaculum:
Vix interemptor invenit
Locum minutis artubus
Quo plaga descendat patens.

Quo proficit tantum nefas:
Quid crimen Herodem iuvat:
Unus tot inter funera
Impune Christus tollitur.

Iesu, tibi sit gloria
Qui natus es de virgine etc.

In Breviariis quae vidi vetustioribus festum SS. Innocentium hymnos proprios non habet, sed sunt de Nativitate vel de Communi plurimorum martyrum. Quam consuetudinem tamen non apud omnes ecclesias invaluisse id perspicue docet, quod in Wimpfelingii, Bebelii, Clichtovaei et Cassandri libris illi festo pulcherrimus noster: Salvete flores martyrum est designatus. Compositus est ex hymno Cathemer. XII. de Epiphania: Quicunque Christum quaeritis*); neque tamen in eligendis versibus omnes consenserunt. Nostri carminis v. 1—8. sunt hymni Prudentiani 125—130. V. 9—18. in P. v. 93—102. V. 19. 24. in P. v. 107—112. V. 25. v. 117. V. 26. v. 114. V. 27. v. 113. V. 128. v. 120. V. 29—32. in P. v. 133—136. Quod si hymnum e disiectis ut ita dicam Prudentii membris constare miraris, non sine arte membra composita esse nemo potest infitiari. Breviarium Romanum teste Gavantio ante a. 1550. nihil habet

---

*) Non a re alienum esse videtur adnotare, quod multis sane iniecit admirationem, v. 201—208 huius hymni apud nos legi in Ambrosiano: A solis ortus cardine (15) v. 5—12. Qui Ambrosio carmen denegant, facili negotio serioris aetatis poetam Prudentium imitatum esse autumant. Sed ipsis existit hoc loco quaestio quaedam subdifficilis. Ne dicam multis argumentis comprobari posse carmen esse verum Ambrosii foetum, optime quadrant verba: Gaudete quicquid gentium etc. ad carminis initium: A solis ortus cardine Et usque terrae limitem Christum canamus principem. Inde nihil dubito, quin Prudentius, celeberrimum episcopum imitatus, hymno de Epiphania Ambrosii verba ut aptissimam clausulam adiecerit.

ex Prudentiano carmine, ut nunc est versus quinque (excusos illos maioribus typis) in duos hymnos dispertitos: Audit tyrannus anxius v. 9—16. 29—32. et Salvete flores martyrum v. 1—8. Uterque in festo SS. Innocentium decantatur et in Octava eius. — 1. Fortun. de partu v. I, 277. *primitiae florum*. Erasmus *): *flos initium et spes est fructus secuturi. Sic pueritia flos est aetatis. Secuti sunt post uberrimi fructus martyrum adultorum.* Wimpf. *Hi pueri dicti sunt innocentes triplici ratione. Primo ratione vitae, eo quod vitam innocentem i. e. non nocentem habuerunt. Nulli enim unquam nocuerunt nec Deo per inobedientiam nec proximo per iniustitiam, nec sibi per alicuius peccati malitiam. Inde Psalmus: „innocentes et recti adhaeserunt mihi." Deinde ratione poenae quoniam innocenter et iniuste passi sunt. Unde propheta: „effuderunt sanguinem innocentem. Porro ratione innocentiae assecutae quoniam in ipso martyrio assecuti sunt baptismalem innocentiam et ab originali peccato munditiam.* cf. Gataker Adv. Misc. 3, p. 194. 2. Clicht.: *libri mendosi* (e. g. Beb.) lumine. Wimpf. om. in: in margine adscriptum est ab. 3. Beb. ut Wimpf. florentes. Bene Weitzius laudat Statium Silv. III, 126—129. *media cecidere abrupta iuventa gaudia, florentesque manus scidit Atropos annos qualia pallentes declinant lilia culmos pubentesque rosae primos moriuntur ad austros.* 5. sqq. apud Beb. ita leguntur: Quid crimen Herodem iuvat: Vos prima Christi victima Aram etc. 7. 8. Paulinus de obitu Celsi v. 595. *inter odoratum ludit nemus atque coronas texit honorandus praemia martyribus.* Apoc. VI, 9.: *vidi subtus altare animas interfectorum.* Valde in versu septimo discrepat scriptura. Nostram tuentur codd. Widm. Hailsbr. Gold., edit. Aldi, Weitz. Heins., Chamill., Cell., Parm., Gall., accedit Cassander. Fabr. ante a. et ipsam Egm. aram ante ipsam et. Torrentius, loco Apocalypseos permotus, legere vult sub ipsam, Erasmus suspicatur rectum esse aram ante cuius, quod placuit Giselino. 8. Wimpf. Cass. corona. Erasm.: *Mire servavit poeta decorum personae. Puerorum est ludere. Ludunt ante aram in qua mactati sunt sed ludunt palma et coronis, prius exempti e vita quam scirent se vivere.* 8—16. Libri vetusti ex his versibus solummodo v. 9—10. et v. 13—14. habent. 15. Ita Ald. Fabr. Heins. Cass. Parm. Gall. ex codd. Vatic. unus: in pluribus Vatic. vocula i intercidit. Est vero luce meridiana clarius dissonam scripturam natam esse ex cura restituendi rationem carminis metricam. Cod. Gold. Weitz. ferrum sat. corripe, Widm. Hailsb. Egm. s. f. cor-

*) Hymnos Cathemer. XI. et XII. docto et suavi commentario illustravit Erasmus. Reperitur in Edit. Basil. Tom. V. p. 1121 sqq. atque in editione Weitzii II. p. 164 sqq.

ripe. Wimpf. Vatic. plures. f. s. arripe. 16. Amoenus Enchir. N. T. Tetr. 5. *fumant lacteolo parvorum sanguine cunae.* 19. Beb. fraus neque. 21. Clicht.: nonnulli codd. mendosi transigit. 26—28. Arator 1, 370: *vulnera suscipiunt parvis errantia membris Vix habitura locum.* 29. Weitz. Vat. duo; Brev. Rom.: quid proficit. Wimpf. Cass. Ramb. quid profuit. — Addit Rambachius ex Prudentio stropham, quam equidem in Breviario non inveni: Sic stulta Pharaonis mali Edicta quondam fugerat, Christi figuram praeferens Moses receptor civium. — Doxologia in hodiernis Breviariis adiecta est ex more ecclesiae Romanae de Nativitate: nam infra Octavam eius celebratur festum SS. Innocentium.

CVIII.

De Epiphania.

O sola magnarum urbium
  Maior Bethlem, cui contigit
Ducem salutis coelitus
  Incorporatum gignere.

Haec stella, quae solis rotam
  Vincit decore ac lumine,
Venisse terris nunciat
  Cum carne terrestri Deum.

Videre postquam illum magi
  Eoa promunt munera,
Stratique votis offerunt
  Thus, myrrham et aurum regium.

Regem Deumque annunciant
  Thesaurus et fragrans odor,
Thuris Sabaei ac myrrheus
  Pulvis sepulcrum praedocet.

Iesu tibi sit gloria,
Qui apparuisti gentibus etc.

Secundum Gavantium a Pio V. in officium Epiphaniae receptus est (Tom. III. p. 428.), neque ego in ullo vetustiori libro vidisse memini. Nunc cantatur festo Epiphaniae ad Laudes. Continet carmen hymni Prudentiani de Epiphania v. 77—80. v. 5—8. v. 61—64. v. 69—72. — Egm. et cui Giselin.: *„maior Bethlem" ita scribendum per simplex e ut alibi semper, si duo loca excipias, versuum ratione aliter postulante, quanquam in tetrastichis dissident codices.* 5. Mutavit Brev. Rom. quem stella. 6. Cod. Gold. aut. Ignatius in

epist. ad Ephes. XIX. ἀστηρ ἐν οὐρανῷ ἔλαμψεν ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀστέρας – — τα δὲ λοιπὰ πάντα ἄστρα ἅμα ἡλίῳ καὶ σελήνῃ χορος ἐγένετο τῷ ἀστέρι, αὐτὸς δὲ ἦν ὑπερβάλλων τὸ φῶς αὐτοῦ ὑπὲρ πάντα. Vide Cotelerium ad h. l. et quae de stella Magorum eo quo insignis est eruditionis apparatu disseruit Ven. Thilo Cod. Apocr. I. p. 390. De oratione Eusebii Emiseni περὶ ἀστρονόμων p. 14. 9. Mutavit Brev. Rom. videre postquam. 15. Ed. Parm.: Ita Weitzius ac Vaticani probatiores. Cell. at myrrheus.

CIX.

Hymnus quadragesimalis.

O Nazarene, lux Bethlem, verbum patris
Quem partus alvi virginalis protulit:
Adesto castis, Christe, parsimoniis
Festumque nostrum rex serenus adspice,
Ieiuniorum dum litamus victimam.

Nil hoc profecto purius mysterio,
Quo fibra cordis expiatur lividi,
Intemperata quo domantur viscera,
Arvina putrem ne resudent crapulam
Obstrangulatae mentis ingenium premat.

[Sit Trinitati in unitate gloria,
Sit unitati in Trinitate gratia,
Potestas, honor, atque iubilatio:
Nostra benigne cum benevolentia
Ieiuniorum acceptanti munera.]

Apud Prudentium hic hymnus inscribitur Hymnus ieiunantium Cathemer. VII. duaeque tantum primae clausulae ex prolixissimo carmine desumptae sunt. Gron. habet totum. In singulis ecclesiis tempore Quadragesimae hymnum supra positum cantatum esse (Radulphus ad laudes) testantur libri Wimpfelingii, Torrentini, Clichtovaei, Cassandri; in breviariis carmen non inveni. — 1. Ed. Parm. *Sic vetustiores codd. apud Weitz. et Heins., ex Vaticanis unus tantum habet „dux" quod editiones non nullas occupavit* (e. g. Fabr.). Sed certum est in libris ecclesiasticis ubique inveniri dux, quae scriptura

commendatur loco Matth. II, 6.: *et tu Bethlehem, terra Iuda — — ex te exiet dux qui regat populum meum Israel.* 3. Parsimoniae castae, quae castitatem mirum quid sustinent ac fovent. 7. Male Weitzius vividi. 9. Cass. ne infundas crapulam Gron. arvinam putrem Cell.: *arvina pinguedo est et adeps, luxuriae fructus, hoc est abundantioris cibi et potius: ideoque „crapulam resudans" arguit causam unde orta sit.* 10. Wimpf. ingenia premat. 11—15. Doxologia non est Prudentii.

CX.

Hymnus quadragesimalis.

Cultor Dei memento,
Te fontis et lavacri
Rorem subisse sanctum
Te chrismate innovatum.

Fac, cum vocante somno
Castum petis cubile,
Frontem locumque cordis
Crucis figura signet.

Crux pellit omne crimen,
Fugiunt crucem tenebrae,
Tali dicata signo
Mens fluctuare nescit.

Procul o procul vagantum
Portenta somniorum,
Procul esto pervicaci
Praestigiator astu.

O tortuose serpens,
Qui mille per maeandros
Fraudesque flexuosas
Agitas quieta corda:

Discede, Christus hic est,
Hic Christus est, liquesce:
Signum, quod ipse nosti,
Damnat tuam catervam.

Corpus licet fatiscens
Iaceat recline paulum,
Christum tamen sub ipso
Meditabimur sopore.

Ex hymno Cathemer. VI. ante somnum v. 125—152 efficiunt carmen ecclesiae supra positum, quod ex Radulpho et Wimpfelingio in quibusdam ecclesiis ponebatur in Passione domini ad Completorium. Repperimus in Brev. Sarisburiensi. — 4. Cass.: *equidem legere malim „innotatum" quod in nonnulis exemplaribus Prudentii reperitur* (in plurimis Weitzii, duobus Vatic.) *nisi verbi insolentia obstaret. Nam episcopus inungens intincto in chrisma pollice notam crucis in fronte designabat.* Plaudit viro docto Giselinus. Verum ut taceam plurimos codd. habere innovatum recte id tuetur Gronovius Observ. c. V. propter ad-

finitatem chrismatis et baptismatis et quia Optatus Afer de chrismate dixerit „*animum innovat*" et Beda: *chrismate antistes novat per dona salutis.* 8. sqq. Cass.: *Crucis consignationem frequenti in usu apud priscos patres fuisse manifestum est, usque adeo ut nihil neque publice, neque privatim institueretur, cui non crucis obsignatio accederet. Immo non sacramenta rite peragi putabantur, nisi illis crucis signum tanquam signaculum quoddam imprimeretur, quo haud dubie nil aliud significare volebant, quam omnem tutelam et salutem in morte Christi haurire. Itaque crucis consignatio sacramenti quoddam genus habebatur, unde et ab Hugone de S. Victore in eo sacramentorum genere ponitur, quod in factis consistit.* Tertull. de cor. mil. c. 3: *ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum et exitum, ad calceatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia etc.* Somno crucis signum praemissum alius ejusdem scriptoris locus ostendit. Dissuadens coniugium cum infideli affert hoc incommodum quod uxor fidelis vix possit latere ob signaculum crucis. „Latebisne tu cum lectulum et corpusculum tuum signas." Fiebat autem signum crucis sollemniter in fronte; rariores sunt loci de pectore atque ore. Persimilis est loco nostro 77, 4 sq.: *redeunt tempora noctis, ergo crucis signaculo tutemur aulam pectoris, serpens vetus ne callide intrare tentet limina.* Neque ab antiquo et sancto more alienus est Lutherus: *Des Abends, wenn du zu Bett gehst, sollst du dich segnen mit dem heiligen Kreuze und sagen u. s. w.* Unde vides crucis signaculum et evangelico homini minime esse reiiciendum. Idem docet Ludecus in Vesperali: *absque pietatis offensione figuram crucis ut symbolum, quod nos de Christi victoria admoneat aut ut tesseram militum Christianorum qua testemur nos esse diaboli et membrorum eius hostes, vera fide usurpari posse iudico. Cui enim non liceret uti crucis signaculo ut doctrina memoriali historia* μνημοσύνῳ *et triumphali signo devicti diaboli.* 16. Weitz. praestrigiator. Egmond. Cell. actu. 18. Fabr. *Maeandri nomen pro quibusvis flexionibus et diverticulis non sine fraude et consilio excogitatis accipitur.* 23. 24. Notum daemonum catervam per crucis signaculum turpiter fugari, sed explicationem flagitant verba quod ipse nosti. Ubicunque autem daemones viderunt signum crucis, fugiunt timentes ut canes baculum, quo plagam acceperunt. 25. God. Gold. fatescens. 26. Wimpf. taceat. Giselinus: *Alii „reclive"* (e. g. Sb. Ell. Fabr.) *secutus sum MS. et iudicium doctissimi viri Dionysii Lambini. Ita enim scio illum legere in suo Hordt. Locus quaerenti ut fit mihi non se obtulit.* Faciunt cum Gisel. Weitz. Cass. Ed. Parm. et al. 27. Ald. paulo Torr. Wimpf. paululum. 28. Cod. Widm. Sb. Wimpf. meditabitur.

CXI.

Sabbato Sancto de Cereo Paschali.

Inventor rutili dux bone luminis,
Qui certis vicibus tempora dividis,
Merso sole chaos ingruit horridum:
Lumen redde tuis Christe fidelibus.

Quamvis innumero sidere regiam
Lunarique polum lampade pinxeris,
Incussu silicis lumina nos tamen
Monstras saxigeno semine quaerere.

Ne nesciret homo spem sibi luminis
In Christi solido corpore conditam,
Qui dici stacilem se voluit petram,
Nostris igniculis unde genus venit.

Pinguis quos olei rore madentibus
Lychnis aut facibus pascimus aridis,
Quin et fila favis scirpea floreis
Presso melle prius collita fingimus.

Vivax flamma viget seu cava testula,
Succum linteolo suggerit ebrio,
Seu pinus piceam fert alimoniam
Seu ceram teretem stuppa calens bibit.

Splendent ergo tuis muneribus pater
Flammis mobilibus scilicet atria,
Absentemque diem lux agit aemula
Quam nox cum lacero victa fugit peplo.

O res digna, pater, quam tibi roscidae
Noctis principio grex tuus offerat
Lucem qua tribuis nil pretiosius,
Lucem qua reliqua praemia cernimus.

Tu lux vera oculis, lux quoque sensibus,
Intus tu speculum, tu speculum foris,
Lumen quod famulans offero suscipe
Tinctum pacifici chrismatis unguine.

Per Christum genitum summe pater tuum
In quo visibilis stat tibi gloria . .

Qui noster dominus, qui tuus unicus
Spirat de patrio corde paraclitum.

Per quem splendor, honos, laus, sapientia,
Maiestas, bonitas et pietas tua,
Regnum continuat numine triplici
Texens perpetuis saecula saeculis.

Hymnus Cathemer. V. in omnibus codicibus Weitzii, in Vaticanis probatioribus inscribitur: ad incensum lucernae. Ut placet Edit. Parmensi, praeter Mss. Cod. auctoritatem id suadet libri Cathem. ordo, ut quintus hymnus intelligendus sit de Vesperis, in quibus sollemni more accendi lucernas Prudentii aevo mos fuerit: item Sirmondus ad Ennodium. Menardus in Observ. ad concord. regul. cap. 24 §. 2. Mabillon de liturg. Gallic. 2. p. 141 sq. hymnum ad accendendas in lucernario lucernas fuisse compositum decreverunt. In Fabricii et Geselini editionibus: ad incensum Cerei Paschalis, quae inscriptio in editione Prudentii perversa, in hymnario ecclesiastica probanda. Delibavit enim ecclesia strophas carminis Prudentiani decem, quae recitarentur Sabbato sancto in Benedictione cerei: v. 1—20. 25—28. 149—164 *). Cass.: *hunc hymnum in sabb. sancto cantari solitum, testatur Rupertus Tuitiensis de div. offic. V, 28. Pertinet itaque ad consuetudinem eius aetatis, qua sabb. sancto inclinante in Vesperam die ante sollemnem baptismi celebrationem cereus a diacono consecrari solebat, ac novo igne qui aut ex silice percusso aut crystallo soli obiecta eliciebatur, accendi. Unde et postea cerei neophytorum, quos illi manibus tenebant, incendebantur. Isque cereus per singulos septem dies vespertino tempore ad sacrum Neophytis progredientibus, praeferebatur, quo cereo columnam illam ignis quae in deserto Israelitas per noctem antecedebat, designari volebant — — atque secus si fiat decorum minus servatur, qua de re gravissimae querelae passim leguntur apud expositorem Romani ordinis. Hunc enim virum nihil peius habuit, quam quod sua iam tum aetate non nulla in ecclesiasticis officiis minus apposite et rite parumque institutis maiorum convenienter fieri animadverteret. De hoc igitur sabbato sic loquitur: „Nox est solis absentia absconditi, terrarum umbra donec ab occasu redeat ad exortum,“ iuxta quod in Dei laudibus Psalmista decantat: „sol cognovit occasum suum posuisti tenebras et facta est nox.“ Igitur quam illicitum sit et quam inconveniens*

---

*) Tamen non omnes libri in versuum numero et ordine consentiunt. Torr. 1—20. 25—28. 161—164. Wimpf. 1—20. 149—164. Miss. Strig. v. 1—20. v. 149—160. Proc. Eb. v. 1—8. v. 154—164. Benedict. Lips. v. 1—16. v. 25—28. v. 17—20. v. 149—152. v. 160—164.

atque contrarium iustitiae ante initium noctis celebrare sacramenta, quae pertinent ad vigilias paschae; manifestum est, pariter ex ipso officio eiusdem noctis atque ex scriptis sanct. patrum et exemplis.“ Quid quaeso hunc dicturum putas, si hoc tempore vidisset non solum ante noctem sed etiam ante meridiem, nocti propria officia celebrari ac clarissimam vigente plerumque solis fulgore lucem noctem appellari), absentibus etiam his personis, quarum gratia potissimum haec actio est instituta h. e. baptismi candidatis. Quamquam hodie intelligo, nonnullis in locis consuetudinem esse ut infantes aliquot in hunc diem baptizandi serventur — — ad haec in libro quodam non contemnendo, cui titulus „Summa quae vocatur sinistra pars oculi sacerdotis“ hoc modo scriptum repperi: „Pueri nati per octavas ante Pascha aut ante Pentecosten debent reservari ad baptizandum in sabbato sancto et in Vigilia Pentecostes si absque periculo valeant reservari.“* — Carmen ecclesiae „Inventor rutili“ ex testimonio Meratii legitur in Ordine Romano veteri: ego repperi in Missali Strigoniensi (an. 1497. typis descripto) in Processionali Eboracensi, in libro, cui titulus est: Agenda v. Benedictionale commune agendorum cuilibet pastori ecclesiae necessarium impressum Liptzg. per Melchior lotter. (sine anno; scatet vitiis). Neque desideratur apud monachum Salisburgensem (Haupt u. Hoffmann Altdeutsche Blätter II. 4. p. 325 sqq.) qui annotat *„ein schwerer ympnus den singt man an dem Osterabend so man das fewer weicht.“* Praeterea in libris Wimpfel., Cass., Torrent., Clicht., Elling. in Cod. E. Miramur recentiores Prudentii editores non adiisse Casp. Barthii Advers. IX, c. 20. Nam ex scheda manuscripta ab amico donata vir doctissimus scripturae varietatem itemque alia haud contemnenda evulgavit. — 4. Cod. Bong. lucem Christe tuis. 5. Strig. regium. 9. Edit. Parm.: *ante hunc versum in edit. Fabricii et Sichardi inserti reperiuntur alii quatuor versus* (apud Ell. quoque) *quos cum probatioris fidei codd. non habeant exulare iussit Heinsius. Hi autem tales erant:*

Hoc signas opere conditor inclyte
Lumen veridicum mentibus omnium
In Christo domino quaerere iugiter
Quem petram loquitur doctor egregius.

Sane, si hoc tetrastichon conferas cum vulgato quod a. v. 9. videbis ad sensum quod attinet prorsus convenire. Fieri itaque potuit, ut Pr. in prima sui operis evulgatione ita scripserit, ac postea emendaverit, ut habent membranae praestantiores. Simili ratione

---

*) Praecipue in cantico: Exultet angelica turba quod nunc canitur ad benedictionem cerei; e. g. haec nox est, quod saepe repetitur, tu vere beata nox etc. De Vigiliis paschalibus sublatis cf. Augusti Denkwürdigkeiten II. p. 216 sqq.

Barthius hos versus soloecos, numeris verbisque obscuros et spurcos indicat. 12. Barth.: *elegantissima lectio in eodem antiquo cod.* (de quo supra egimus) *exstat: „unde penus venit." Quam recipiendam contenderim quovis pignore. Perscite enim inexhausta illa semina flammarum, quae petra suppeditat, penum in ea ignium esse atque scintillarum arguit. Nil potuit magis poeticum, magisque venustum excogitari. Notanda autem est ratio a nostri aevi diversa conficiendorum lychnorum, neque eam tam vive vereque ullo alio antiquitatis loco inveniri arbitror quam suppeditatur a duobus sequentibus strophis.* v. 13—20. Dissuadent ne penus recipiamus reliqui codices et editiones ad unam omnes. 13. Cass.: al. pingui. 14. Cass. male lignis. Egm. Hailsbr. et ecclesiastici omnes ac. In voce fax derivanda miramur Isonem: *fax dicitur a comedendo: fage graece comedere, nam facula i. e. cortex arboris materiam praestat igni comedendi.* 15. Beb. Bened. Lips. stirpea 16. B. Lips. presse. 21. B. Lips. lucent — luminibus. 22. Hailsbr. Palat. nobilibus. B. Lips. longis ordinibus. 23. 24. Barth.: *nox peplum protendere dicitur a poetis unde* κυανόπεπλος *a Graecis nuncupatur. Cum autem incenso lumine dies velut exprimitur, elegantissime lacerum eum peplum noctis scindi velut ipsamque paullum fugari dicit ingeniosissimus poeta. Nec audienda est glossa, quam in ea scheda invenio his verbis conceptam: „peplo lacerato linteo ex quo lychnus efficitur." Quae alioquin satis tamen acuta fuerit.* Mihi quidem quovis interpretationis monstro videtur monstrosior. 24. Wimpf. nox quam. 25. Weitz. Cass. e. a. Deus. Wimpf. Clicht. rosidae. 27. Wimpf. luce. Strig. Bened. Lips. quam. 28. Wimpf. B. Lips, luce. Strig. cernemus. Barth.: *non intelligo glossam eam, quae in codice calamo exarata est apposita „reliqua pollicita" nisi ad aeterna gaudia in aeternum quoque luce futuris praeparata et promissa respexerit.* 30. Strig. speculum tu foris. Proc. Eb. (at) foris. 31. Wimpf. tibi famulans. 32. Proc. Eb. pacificae — virgine. Strig. inguine. Oleo ex olivis expresso, quae insigne pacis sunt cf. H. 31, 27. 34. Clicht.: al. invisibilis. 36. Wimpf. spiras. Locus memoratu dignissimus quo demonstratur iam illo tempore hanc loquendi formulam „Christus spirat spiritum sanctum" orthodoxis hominibus fuisse usitatam. Verbum spirare est verbum apud poetas quoque sollemne de actione patris et filii, qua ab utroque procedit spiritus sanctus, unde saepissime spiramen dicitur cf. H. 10, 6. *mysticum spiramen.* Sedul. Op. pasch. II, 176: *sacro spiramine plenum insidiis tentator adit.* 39. Cod. Widm. et Gold. contineat Vat. duo et Bened. Lips. nomine. 40. Proc. Eb. perpetue.

CXII.

In Transfiguratione Domini.

Quicumque Christum quaeritis
Oculos in altum tollite:
Illic licebit visere
Signum perennis gloriae.

Illustre quiddam cernimus,
Quod nesciat finem pati,
Sublime, celsum, interminum,
Antiquius coelo et chao.

Hic ille rex est gentium,
Populique rex Iudaici,
Promissus Abrahae patri
Eiusque in aevum semini.

Hunc et prophetis testibus
Isdemque signatoribus
Testator et pater iubet
Audire nos et cernere.

[Iesu, tibi sit gloria
Qui te revelas parvulis
Cum patre et almo spiritu
In sempiterna saecula.]

Pius V. pontifex, cum Breviarium Romanum recognosceret atque haud pauca emendaret mutavit in Officio Transfigurationis *) hymnos consuetos. At vero utrisque Vesperis

*) De huius festivitatis historia adeas quos in archaeologia Christiana noveris principes et quasi antesignanos. Neque tamen a re esse alienum videtur e nostris paucula adiicere. Primum tenendum circa a. 1500 festum Transfigurationis a permultis ecclesiis in Germania nondum esse celebratum: desideratur e. g. in calendario eccl. Havelbergensis, Brandenburgensis, Numburgensis, in Brev. Cisterc. Bened. e. a. Brev. Mindense officium sollemnitatis non exhibet sed in festo S. Sixti addit haec: „Item eodem die servatur in ecclesia M. et etiam in quibusdam aliis ecclesiis novum festum, Transf. salvatoris." In Calend. adscripta est Octava. Porro chronologis id opus est observare, propter diem S. Sixti et sociorum apud multos Transfigurationem Domini non celebrari die VI. Augusti: ita in Calendario eccl. Coloniensis sc. IX. die XXVII. Iulii, in eccl. Misnensi XVII. Martii, Merseburg. XXXI. Iulii, Halberstadensi III. Septemb. Referunt denique plurimi scriptores, eodem hoc die Transfigurationis sanguinem ex novo vino, si inveniri possit, aut aliquantulum ex matura uva in calicem expressa fieri et racemos benedici indeque homines communicare. Nec tamen fingas tibi caerimoniam Transfigurationi propriam; idem antiquitus observabant in honorem S. Sixti. Continet Benedictionale Lipsiense (cf. p. 133) „Benedictionem uvarum in festo S. Sixti" inserendam canoni missae post verba quaesumus largitor admitte. „Benedic domine et hos fructus novos

cantari voluit hymnum: Quicumque Christum quaeritis, confectum ex Cathemer. XII. de Epiphania v. 1—4. 37—44. 85—88. Nam quae de stella solis rotam vincente deque redemptore gentibus revelato Prudentius cecinit, ad Transfigurationem referuntur. Non male. Et ipsa est revelatio Domini, in lumine divino apparentis idemque sibi vult adiecta doxologia, quam Prudentii non esse sciunt omnes. — 8. Weitz. choo. 15. apud Prudentium sator. 16. in Prud. adire regnum et cernere Egmond. Pal. audire.

CXIII.

De S. Laurentio M.

En martyris Laurentii
Armata pugnavit fides,
Nam morte mortem diruit
Ac semet impendit sibi.

Fore hoc sacerdos dixerat,
Iam Xystus affixus cruci,
Laurentium flentem videns
Crucis sub ipso stipite.

Desiste decessu meo
Fletum dolenter fundere,
Praecedo frater, tu quoque
Post hoc sequeris triduum.

Extrema vox episcopi
Praenuntiatrix gloriae,
Nihil fefellit, nam dies
Praedicta palmam praestitit.

Cass.: *Pars est longioris hymni:* (Peristeph. II.) *periodus autem prima ex tertio versu quartae periodi, et primo, tertio ac quarto versu quintae periodi conflata est, reliquae tres ordine consequuntur. In primo autem versu loco adversativae „sed“ demonstrandi particula „en“ suffecta est.* Rarissimus est hymnus in Breviariis (ut in Hv.): obvius erat in Hilarii, Cassandri, Wimpfelingii et Torrentini libris, apud Thomasium exstat prout ponitur in Brev. Mozarabum. Commemoratur a Radulpho. — 2. Ald. pugnabat. 3. 4. B. Moz. postquam sapor dintinus decoxit exustum latus. carm. Prud. v. 397. 398. 5. Fabr. Cod. Bong. haec. 9. Hv. discessu cf. H. 92, 5. sq. 10. al. fletus. — Addit B. Moz. et Hv. stropham quintam: Sic sancte Laurenti tuam Nos passionem quaerimus Quod quisque supplex postu-

---

uvae quos tu domine de rore coeli et inundantia pluviarum et temporum serenitate atque tranquillitate ad maturitatem perducere dignatus es et dedisti eos cum gratiarum actione percipere.“

lat Cunctis faciendo protegat in Prud. v. 548. 550. 565: verba novissima unde desumpta sint nescio.

CXIV.

De uno martyre.

Beate martyr prospera
Diem triumphalem tuum,
Quo sanguinis merces tibi
Corona vincenti datur.

Hic te ex tenebris saeculi
Tortore victo et iudice,
Evexit ad coelum dies
Christoque ovantem reddidit.

Nunc angelorum particeps
Collucis insigni stola,
Quam testis indomabilis
Rivis cruoris laveras.

Adesto nunc et percipe
Voces precantum supplices,
Nostri reatus efficax
Orator ad thronum patris.

Miserere nostrarum precum,
Placatus ut Christus suis
Inclinet aurem prosperam
Noxas nec omnes imputet.

In Breviariis non investigavi, sed in libris Cassandri, Clichtovaei, Ludeci, Ellingeri (qui nonnulla mutavit). Cass.: *Ex prolixo hymno* (Peristeph. V.) *qui b. Vincentii martyris certamen continet, paucae hae clausulae desumptae sunt* (v. 1—12. v. 545—548. v. 557—560.) *sed ad quemlibet martyrem accommodatae, quare necessum est ut haec dictio „Vincenti" quae apud Prudentium vocandi casu a recto proprii nominis Vincentius posita est, hic in dandi casu a recto participio vincens inclinata intelligatur.* — 10. Cell.: *Sic Heinsius ex Puteano codice p. 92. ad Hamart. 626 emendat. Idem autem quod „colluces" sed in tertia forma: ut alia poetis sunt formae geminae: considere, lavare et lavere e. a.* Iso: *Quando sanctus a praesenti vita transit quasi una stola lucet. Cum vero dies iudicii venerit et animo et corpore remunerabitur, tunc duabus stolis collucet.* 12. Clicht.: al. lacerat.

CXV.

In exequiis defunctorum.

Iam moesta quiesce querela,
Lacrimas suspendite matres;
Nullus sua pignora plangat,
Mors haec reparatio vitae est.

Quidnam sibi saxa cavata,
Quid pulchra volunt monumenta,
Res quod nisi creditur illis
Non mortua, sed data somno.

Nam quod requiescere corpus
Vacuum sine mente videmus,
Spatium breve restat ut alti
Repetat collegia sensus.

Venient cito saecula, cum iam
Socius calor ossa revisat,
Animataque sanguine vivo
Habitacula pristina gestet.

Quae pigra cadavera pridem
Tumulis putrefacta iacebant,
Volucres rapientur in auras
Animas comitata priores.

Sic semina sicca virescunt
Iam mortua, iamque sepulta
Quae reddita cespite ab imo
Veteres meditantur aristas.

Nunc suscipe terra fovendum
Gremioque hunc concipe molli:
Hominis tibi membra sequestro,
Generosa et fragmina credo.

Animae fuit haec domus olim,
Factoris ab ore creatae;
Fervens habitavit in istis
Sapientia principe Christo.

Tu depositum tege corpus:
Non immemor ille requiret
Sua munera fictor et auctor
Propriique aenigmata vultus.

Veniant modo tempora iusta
Quum spem Deus impleat omnem,
Reddas patefacta necesse est
Qualem tibi trado figuram.

Hymnus Cathemerinon decimus Deus ignee fons animarum est exsequialis. Plurimi inscribunt: circa exsequias defunctorum, Ald. in exequiis def. Fabr. ad defunctorum exequias. Hymnum appellat plane divinum Barthius (Adv. XXI, 4.) nulloque verborum ambitu, nulla copia eruditionis hoc spiritus sancti αὐτοπόνημα posse enarrari viro doctissimo satis certum est (Adv. XLII, 10.). In Breviariis, Ritualibus, Hymnariis vetustis nullum quod sciam celebratissimae naeniae vestigium: exstat autem hymnus exsequialis ex ipsa concinnatus (V. **117—120.** v. **53—56.** v. **33—44.** v. **121—140.**) in Rambachii Anthologia p. **82**; neque dèest carmini doct. viri laudatio atque doctrina. Refert autem haec (p. 76.): *Dieser Gesang, ohnstreitig von allen der gelungenste, ist erst in späteren Zeiten und wie es scheint nicht vor der Refor-*

mation als Kirchengesang eingeführt. Er war lange das gewöhnliche Begräbnisslied der Protestanten und wurde sowohl lateinisch als deutsch (in der bekannten Uebersetzung: „Hört auf mit Trauern und Klagen“) gesungen. Quod monet vir doctus de Romana ecclesia, hymni Prudentiani prorsus oblita, ego alia mihi placere fateor. Enimvero apud Thomasium legitur carmen: Deus ignee fons animarum, quod Prudentii v. 1—16. 45—48. 56—68. 157—168. continet. Id huic loco subiiciendum putavi

Deus, ignee fons animarum,
Duo qui socians elementa
Vivum simul ac moribundum
Hominem, pater, effigiasti.

Tua sunt, tua rector, utraque
Tibi copula iungitur horum:
Tibi, dum vegetata cohaerent,
Spiritus simul et caro servit.

Rescissa sed ista seorsum
Solvunt hominem perimuntque:
Humus excipit arida corpus,
Animae rapit aura liquorem.

Quia cuncta creata necesse est
Labefacta senescere tandem,
Compactaque dissociari,
Et dissona texta retexi.

Hinc maxima cura sepulcris
Impenditur: hinc resolutos
Honor ultimus accipit artus,
Et funeris ambitus ornat.

Hoc provida Christicolarum
Pietas studet: utpote credens
Fore protinus omnia viva,
Quae nunc gelidus sopor urget.

Qui iacta cadavera passim
Miserans tegit aggere terrae,
Opus exhibet ille benignum
Christo pius omnipotenti.

Quin lex eadem monet omnes
Gemitum dare forte sub una,
Cognataque funera nobis
Aliena in morte dolere.

Sequimur tua dicta, redemptor,
Quibus atra e morte triumphans,
Tua per vestigia mandas
Socium crucis ire latronem.

Patet, ecce, fidelibus ampli
Via lucida iam paradisi:
Licet et nemus illud adire,
Homini quod ademerat anguis.

Illic, precor, optime ductor,
Famulam tibi praecipe mentem
Genitali in sede sacrari
Quam liquerat exul et errans.

[Animas non immemor ob hoc*),
Quarum memores sumus ipsi,
Deus forte rogamus:
A portis erebi regis fac alienas.]

Sit honor tibi, fons pietatis,
Laus, gloria, summa potestas etc.

Nisi egregie fallor, hac Thomasii auctoritate fretus, carmen Prudentii in Italiae provinciis olim exsequiis defunctorum inserviisse, pro certo possum affirmare. Utcunque est, non potuit fieri, ut laudatissimum hymnum praetermitterem. — 5. sqq. Cic. Tusc. I, 12: *caerimonias sepulcrorum maximis ingeniis praediti nec tanta cura coluissent nec violatas tam inexpiabili religione sanxissent nisi haesisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem et delentem sed quandam migrationem commutationemque vitae quae in claris viris et feminis dux in coelum soleret esse, in ceteris humi retineretur et permaneret tamen.* 7. Weitz. Galland. nisi quod res. 8. Cath. 1, 25. 26. *hie somnus ad tempus datus est forma mortis perpetis.* Ennod. H. 118, 3 sqq. *ut viva dulci funere Reconvalescant corpora. Mortis figura blandior* etc. 11. 12. Ramb.: „in kurzem wird der hohe Geist sich dieser Hülle neu vermählen." 17. Vatic. unus Fabr. nigra. 19. I. Thessal. IV, 16. *rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aëra.* 24. Barth. Adv. XLIV, 29: *meditari aliquid elegantissima dicitur res etiam rationis expers, cum id eo usque apud eam venerit, ut mox facessendum sit, similitudine avicularum quae cum meditantur proximae sunt cantui. Ita Christiani scriptores rerum omnium successiones meditari resurrectionem a vitiis et morte ipsa dicunt, instar frugum quarum semina meditantur aristas. Sic apud Prudentium — — Suavissimus Paullinus noster dicto panegyrico CCXXIX „cuncta resurgendi faciem meditantur in omni corpore." Simili translatione Manilius undam in occultis antris murmur meditari dixit, quo nihil iucundius dici potest ad modulatum illum sonum quem mox erumpens in aëra facit, Astron. II, 53. 54. Et integra quaeramus rorantes prata per herbas Undamque occultis meditantem murmur in antris.*" Sed magis affinis est Prudentio auctor carminis de rosis (Wernsdorf Poet. Lat. min. VI. p.

*) Qui sequuntur versus non sunt Prudentii sed efficiunt formulam liturgicam, qua petitur mortuis Dei venia et a potestate diaboli liberatio. Hodie: „A porta inferi erue domine animas eorum."

167 sqq.) v. **171. 172.** canit ille de rosa: *vertice collectos illa exsinuabat amictus iam meditans foliis se numerare suis.* **25.** Egm. favendum. Nebr. *Terram alloquitur quasi defuncti matrem.* **26.** Sit illi terra levis. **27.** Kehrein.: *In einer alten Ausg. oder Handschr. muss „nominis" stehen, worauf die Bemerkung des A. A. Nebris sich bezieht: „nominis membra i. e. partem minimam, quae retinet tantum nomen ut dicatur, hic est Antonius." Diese Erklärung ist hier wohl nicht passend.* At vero prorsus nescio quid vir doctus sibi voluerit. Neque in ulla membrana legitur nominis, nec Nebrissensi talia unquam in mentem venerunt. Verba autem haec sunt: „membra hominis partem minimam totius, quae retinet tantum nomen, ut dicatur: Hic est sepultus Antonius aut Ioannes." Quae omnia satis perspicua videntur. **28.** Meminisse iuvat Schilleri nostri: *Noch köstlicheren Saamen bergen wir trauernd in der Erde Schooss.* **31.** In Hailsbronn. hic insertus est versus: cui nobilis ex patre fons est. Dicitur sapientia fervens quia ex Prudentii opinione animarum natura est ignea, unde v. **14.** socius calor ossa revisat et initio: Deus ignee fons animarum. Nobilissimus autem locus est Hamartig. **543** sq. *nec segnis natura animae est — — ignitum quoniam Deus indidit olli ingenium purum, sapiens, subtile, serenum, mobile, sollicitum, velox, agitabile, acutum.* **34.** Weitz. ille. **35.** Hailsbr. factor. **36.** Male Nebr. suadet legere schemata. **27.** Cod. Gold. veniunt. Widm. venient.

CXVI.

Hymnus Vespertinus.

Noctis terrae primordia
In laudibus transigimus,
Nunc te precamur Trinitas,
Ut praecinentes audias.

Tu omnibus da gratiam,
Tu fessa quoque alleva,
Errata dele criminum,
Exclude iuge scandalum.

Lux vera nos illuminet,
Mentis tenebras effuget,
Ut pax abundet omnibus
Qui te, creator, credimus.

Hymnus supra positus cum duobus qui sequuntur sub Prudentii nomine feruntur in Brev. Mozarabum. Ita Thomasius in Hymnario.

CXVII.

Hymnus Vespertinus.

Obsidionis obvias
Paremus omnes carminum
Contra tenebrarum ducem,
Contra tetrum satellitem.

Manus perarmet spes, fides,
Lumbos valens crux obtegat,
Cingamur ense spiritus
Propter timorem noctium.

Iesu, manu fortissima
Salva fideles per fidem,
Everte adversos cruce,
In pace cuncta protege.

CXVIII.

De S. Maria.

Hymnum Mariae virginis
Decantemus cum angelis,
Quam Christus Dei filius
Sanctificavit utero.

Assumptionem ipsius
Celebremus cum angelis,
Concessa nobis requie,
Remotio pravis hostibus.

Mater quae virum renuit,
Mater quae Christum meruit,
Virgo ante partum quae fuit,
Virgo post partum claruit.

Christus de Deo genitus,
Non raptum faciens Deo,
Formam servi suscipiens
Servile corpus induit.

Nec fessus fregit virginis
Egressus templum atriis,
Sed claustrum quod invenerat,
Clausum reliquit virginis.

O vere sacer alveus,
Cuius milesque gloriae;
Quem coelum terra non capit,
Virginis vero uterus.

Sed nos ad te concurrimus,
Alma parens et poscimus:
Erue nos de gentibus
Tuis beatis precibus.

Per tuum unigenitum,
Quem genuisti dominum,
Coeli petamus gremium
Diu per omne saeculum.

F.

COELIUS SEDULIUS.

CXIX.

De Nativitate Domini.

Libr. vet.

A solis ortus cardine
Ad usque terrae limitem,
Christum canamus principem,
Natum Maria virgine.

Beatus auctor saeculi
Servile corpus induit,
Ut carne carnem liberans
Ne perderet quos condidit.

Clausa parentis viscera
Coelestis intrat gratia,
Venter puellae baiulat
Secreta quae non noverat.

Domus pudici pectoris
Templum repente fit Dei;
Intacta, nesciens virum
Verbo concepit filium.

Enixa est puerpera
Quem Gabriel praedixerat,
Quem matris alvo gestiens
Clausus Ioannes senserat.

Foeno iacere pertulit,
Praesepe non abhorruit,
Parvoque lacte pastus est
Per quem nec ales esurit.

Gaudet chorus coelestium
Et angeli canunt Deo
Palamque fit pastoribus
Pastor creator omnium.

Gloria tibi Domine — vel:
Summo parenti gloria etc.

Brev. Rom.

A solis ortus cardine
Ad usque terrae limitem,
Christum canamus principem
Natum Maria virgine.

Beatus auctor saeculi
Servile corpus induit,
Ut carne carnem liberans
Ne perderet quos condidit.

Castae parentis viscera
Coelestis intrat gratia:
Venter puellae baiulat
Secreta quae non noverat.

Domus pudici pectoris
Templum repente fit Dei,
Intacta, nesciens virum
Concepit alvo filium.

Enititur puerpera
Quem Gabriel praedixerat,
Quem ventre matris gestiens
Baptista clausum senserat.

Foeno iacere pertulit,
Praesepe non abhorruit
Et lacte modico pastus est
Per quem nec ales esurit.

Gaudet chorus coelestium
Et angeli canunt Deo
Palamque fit pastoribus
Pastor creator omnium.

Inter opera C. Sedulii legitur hymnus alphabeticus omni pietatis affectu plenissimus quo ille Christi miraculorum nobilis praeco totam redemptoris vitam persequitur. Ab hoc dulcissimo carmine ecclesia non potuit quin sibi flosculos quosdam delibaret. Concinnavit autem hymnos duos, quorum prior de Nativitate Domini continet paeanis v, 1—28, alter de Epiphania v. 29—36. et 41—44. Prior de nato servatore: A solis ortus cardine omnia ornat breviaria et hymnaria, quae ad manus sunt, si vetustum Carthusiensium excipias*). Itidem fere ubique ponitur ad Laudes in Nativ. Domini et per Octavam. Neque minus testimonio est antiquae carminis honestatis interpretationum germanicarum multitudo. Vetustissima est monachi Salisburgensis: Von anegeng der sunne klar *„Zw den weynachten der fröleich ympnus „A solis ortus cardine“ vnd so man daz kindel wiegt über das Resonet in laudibus hebt vnser vraw an ze singen in ainer person Yoseph lieber neve mein. So antwort in der andern person Yoseph gerne liebe mueme mein. Darnach singet der kor dy andern vers in ainer dyenner weis. Darnach den kor **).*“ Sequitur carmen Henrici de Lauffen-

---

*) Ordo Carthusianorum horridam disciplinae asperitatem et paucitate festorum, suo calendario adscriptorum et exiguo hymnorum numero cognosci voluit. In vet. Brev. cuius modo mentionem feci, per totum annum leguntur hymni XXVI.

**) Ipse scio et nunc in quibusdam ecclesiis Germaniae (de reliquis nil compertum habeo) Nativitatis nocte similia fieri. In choro ecclesiae sacerdotes paucis luminibus accensis puerum quaerere, tandem invenire, inventum lacertis suscipere, sursum deorsum movere, populo ostendere, adorare. Magna in his simplicitas. Maior personarum actionisque varietas, propriis Iosephi et Mariae partibus distincta, expressa videtur ea, quam supra posuimus, narratione, cui addendum est eorum, qui Iosephi et Mariae personas tenebant, carmen amobaeum (Altdeutsche Blätter II, p. 441). Sequitur chorus.

1. Ioseph lieber nefe mein
hilff mir wiegen mein kindelein
das got muesz dein loner sein
in hymelreich: dy raine maid Maria

2. Gerne liebe mueme mein
Ich hilf dir wiegen dein kindelein
daz got muesz mein loner sein
in hymelreich: du raine maid Maria.

3. Es sollten alle menschen czwar
mit ganczen frewden komen dar
do man fint der salden nar
den uns gepar: dy reine maid Maria.

4. Vns ist geporn Emanuel
alz vor gekünt hat Gabriel
des ist geczeug Ezechyel
o frones el: dich hat geporn Maria.

berg: Verr von der sunne vfegang (Wackernagel D. K. p. 637): porro haec: Lasst vns von hertzen singen all. (Wackern. p. 559) et Mich. Weissii imitatio satis libera: Lobsinget Gott und schweiget nicht (W. p. 261). Notum est Lutheri canticum Christum wir sollen loben schon, danice teste Björnio Vi Christum love hver og een. Denique uberrimo commentario illustravit I. Weitzius in Heortologio. Voltarius (Dictionnaire philosophique s. v. Délits locaux) permire refert, quae ad noctem Nativitatis Domini spectare videntur. Sed nescimus quid levissimo nugatori sit tribuendum: „Voici comme l'on célébrait la fête de noël dans quelques villes. D'abord paraissait un jeune homme à moitié nu avec des ailes au dos, il récitait l'Ave Maria, à une jeune fille qui lui répondait fiat, et l'ange la baisait sur la bouche; ensuite un enfant enfermé dans un grand coq de carton criait en imitant le chant du coq: puer natus est nobis. Un gros boeuf en mugissant disait ubi, qu'il prononçait oubí, une brebis bêlait en criant Bethléem. Un âne criait hihanus pour signifier eamus: une longue procession précédée de quatre fous avec des grelots et des marottes fermait la marche." — 1—4 cf. H. 15, 1—4. Prud. Cathem. XII, 91. „a solis ortu ad exitum." 2. Beda M. et usque. 4. Cod. Almelov. Mariae virginis. 5. Hebr. I, 2. *locutus est in filio per quem fecit et saeculum.* 6. Prud. Cath. IX, 16. *corporis formam caduci membra morti obnexia induit ne gens periret primoplasti ex germine.* Cath. XI, 45: *mortale corpus induit.* Haud scio an hic loci opportunitate permotus Barth. Adv. LIII, 12.

---

5. Ewiger vater ewigs wortt
Got vater mensch der tugende hort
In hymmel in erde hie vnd dort
der salden port: der vns gepar Maria.

6. O suesser Ihesus uns erkorn
dw west wol das wir warn verlorn
suen vns deines vatern czorn
dich hat geporn: dy raine maid Maria.

7. O klaines kind o grosser got
du leidest in der krippen not
der sunder hie verhandelt hat
der hymmel prot: das uns gepar Maria.

Neque vero eiusmodi ritus a Protestantium sacris aliena visa esse cum multa multarum ecclesiarum documento sunt tum illud, quod Hösslerus Vir humanissimus mihique amicissimus, mecum communicavit. Crimmitzchaviae enim, oppidulo ad Pleissam sito (unde ille est oriundus) mos fuit ut unus ex pueris, habitum cultumque angelorum referens, coronatoque capite fune demitteretur de tecto ecclesiae, cantans illud Lutheri carmen „Vom Himmel hoch, da komm' ich her." Neque prius ab ea consuetudine recessum est, quam aliquando accideret, ut funis rumperetur.

apud nostrum quoque legi iubeat: mortale corpus induit. Codicum auctoritate non comprobatur neque aliis poetae effatis. Op. pasch. II, 56. *servilia summus membra tulit dominus.* Affert Weitzius lepidissimum locum Lutheri Ed. Viteb. Tom. I. p. 415: *Nulli fuerunt unquam patres aut doctores qui non impropie sint locuti, si dicta eorum cavillari velis. Sedulius poeta Christianissimus canit: Beatus auctor saeculi servile corpus induit: idque per totam ecclesiam canitur, cum nihil dici possit magis haereticum quam naturam humanam esse vestem divinitatis. Non enim vestis et corpus unam constituunt personam. Tamen piissime sensisse Sedulium, cetera carmina probant evidentissime.* 7. Saepissime in hoc versantur hymnographi ut carnem peccatricem carne Christi i. e. humana eiusdem natura esse redemptam et a potestate diaboli vindicatam H. 10, 23. 24. 39, 25. not. 8. Fabr. Zehn. quod. Gron. Bd. Cass. non. Luc. IX, 10: *venit filius hominis servare quod perierat.* 9. Valde discrepat scriptura. Nostram exhibent E. W. 2. H. cod. Almel. Bd. Aug. Hv. Hl. Msn. Mgd. Gron. Lips. Beb. Torr. Beb. Lud. Thom. Ex interpretum numero vertit H. de Lauffenb: der muter aderbslossen sind, die himelsch gnad doch inhin tringt. Clausae in Cod. Cantab. Fabr. Zehn. Gallandio. Castae in W. 1., edit. Ald. 1501, Antwerp. 1538, in Cassandro aliisque. Monachus Salisb. vertit der kewsche herczen schrein. Ex mea sententia mire fidem facit scripturae clausa vox intrandi, porro quod haec de porta clausa imago, quam solus Christus intraverit, vetustis poetis est acceptissima cf. quae adnotavimus ad H. 15, 13. Ipse Sedul. Op. pasch. II, 40.: *partus adest clausa ingrediens et clausam relinquens.* Weitzius: *At inquiunt Calvini asseclae „finitum non est capax infiniti“ At o stolidos qui candens ferrum non forcipe sed digitis contrectant. Quid enim Athenis commune cum Hierosolymis.* Et prolixa disputatione adversarios studet conficere. 11. 12. Luc. I, 34. *quoniam virum non cognosco.* cf. H. 15, 45 sqq. not. 16. August.: *Deus per angelum loquebatur et virgo auribus impraegnabatur.* 17 Gall.: e. iam puerpera est Kehr. enixa est iam p. Fabr. Zehn. enixa iam p. est Sedul. Op. p. II. 63: *Salve sancta parens enixa puerpera regem* — quae verba efficiunt introitum in permultis B. Mariae festivitatibus cf. H. 109, 4. 5. *o beatus partus ille virgo cum puerpera edidit nostram salutem.* 21. P. C. Hilscherus in dissert. de erroribus pictorum circa Nativitatem Christi Lips. 1689. II. §. 6. haec monet: *tostum gramen plumarum humanitatem commodasse, aiunt pictores, canit ecclesia: „foeno iacere pertulit.“ Ac nemo quidem hunc ex foeno lectulum ad dubitationem demirabitur, qui stabulum cogitat et hospites immansuetos et Mariae pauperiem, at foeni caules corruptionis victores in nostra saecula sese reservasse, quis tandem, cui non foenum pro cerebro, mendaci Romae credide-*

rit.)* 22. Multi sunt poetae Christiani in conquerendo Iesulo infante, qui in perduro praesepio, frigore vexatus, primum habuit ubi caput reclinaret. Iuvenc. Hist. Ev. I. 157: *cui durum cunas praesepe ministrat.* Fortunatus: *praesepe poni pertulit.* At vero omnes superat pii animi fervore ne dicam simplicitate I. Neunhertzius, haec plangens: *Ach allzuhartes Nest! liegt Iesus in der Krippen? ach, wär' ich da gewest, das wuenschen Herz und Lippen: Wie hätt' es mich geschmerzt, dass man dich so veracht'; ich hätte dich geherzt und dir mein Bett gebracht.* 23. Demonstrat Weitzius lac in Mariae mamillis non ex genitali passione sed ex Dei omnipotentis miraculo ortum esse 24. Luc. XII, 6. *unus ex illis non est in oblivione coram Deo.* Hilarius et Wimpfelingus sub alite Mariam virginem latere significant. Item Henr. de Lauffenberg: mit wening milch es gspiset ist durch dz der muter nüt gebrist. 26. Cod. Cantab. Beb. Deum. Cod. Almel. dominum. 28. Ioan. X, 14. I. Petr. V, 4. Hebr. XIII, 20. Sedul. Op. pasch. II, 70 sq. *tunc primus ignaris pastoribus ille creatus emicuit quia pastor erat, gregibusque refulsit agnus.* In Wallraffii corolla additur versus: O qui parentis ubere Hic dona vitae postulas Da patris in convivio Nobis perennis flumina.

CXX.

De Epiphania Domini.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Hostis Herodes impie,	Crudelis Herodes, Deum
Christum venire quid times:	Regem venire quid times:
Non eripit mortalia	Non eripit mortalia
Qui regna dat coelestia.	Qui regna dat coelestia.
Ibant magi quam viderant	Ibant magi quam viderant
Stellam sequentes praeviam:	Stellam sequentes praeviam,
Lumen requirunt lumine,	Lumen requirunt lumine
Deum fatentur munere.	Deum fatentur munere.

---

*) Tangit scriptor, ingenti reliquiarum odio flagrans, illam quarundam ecclesiarum audaciam, qua se Christi praesepe, pannos, foenum etc. asservare iactabant, ut illud taceam, quod sane permirum est, similia de Christi praeputio in vulgus esse prolata. Sed aequum est hoc meminisse, quod saepissime nostrates sicco pede praetereunt, minime in Catholica ecclesia in haereticorum numero numerari, qui de reliquia aliqua secus sentiant atque ecclesia.

Lavacra puri gurgitis
Coelestis agnus attigit:
Peccata quae non detulit
Nos abluendo sustulit.

Novum genus potentiae:
Aquae rubescunt hydriae,
Vinumque iussa fundere
Mutavit unda originem.

Summo parenti gloria — vel
Gloria tibi domine
Qui natus es de virgine etc.

Lavacra puri gurgitis
Coelestis agnus attigit,
Peccata quae non detulit
Nos abluendo sustulit.

Novum genus potentiae:
Aquae rubescunt hydriae,
Vinumque iussa fundere
Mutavit unda originem.

Gloria tibi domine,
Qui apparuisti hodie etc.

Hymnus in Epiphania omnibus ecclesiis usitatissimus continet Sedulii v. 29—36. v. 41—44. v. 49—51. Nam quas quaedam hymnaria interserunt strophas: Katervá matrum personat et Miraculis dedit fidem non sunt in usu ecclesiae*). Germanicum fecerunt ex vetustioris aetatis hominibus I. Spangenbergius „Herodes, höchster Gottesfeind" (Wack. p. 340.) et Lutherus „Was fürchst du Feind Herodes sehr." Danice „Herodes hvi frygter du." — 1 — 8. Prima Christi manifestatio quam in festo Epiphaniae celebrant fidelium coetus. 1. Cell. Gall. Corn. Loss. Herodes hostis i. 3. In codd. Sedulii, Fr. Pd. Lg. Cass. Clicht. eripit, quod bene convenit sequenti dat; H. E. D. 2. W. 2. Hl. Msn. Mgd. Hv. Bd. Aug. Gron. Lips. Wimpf. Torr. Beb. arripit. 5. Cell. qua venerant. *Ita Almel.; quod est, qua via ex oriente venerant eam persequebantur Hierosolymis Bethlehemum. Editi: „quam viderant" ad stellam referentes.* Sane vero omnium librorum, quos vidi, constans est scriptura. 8. in nonnullis lumine. 9—12. Secunda Christi Epiphania. 9. Alii lavacrum. 13—16. Tertia Christi Epiphania. Iam supra ad H. 14, 25. adnotatum est veteres Christianos cogitasse de quarta maiestatis divinae manifestatione, nimirum recoluisse memoriam panis in deserto mire multiplicati. Quod vero memoratu multo dignius est, in sermone saec. XIII. (Hoffmann Fundgruben I. p. 85.) festo Epiphaniae habito, mentio iniicitur manifestationis quintae, quae temporum ordini parum videtur idonea. *„An diesem tage do irküeket er lazarum uon dem tode unt gab uns suntaeren micheln trost, want alsen in irkuckte an dem libe, daz er*

*) In uno Brev. Praedicatorum a. 1485 edito festo SS. Innocentium hic designatus est hymnus: Katerva matrum personat collisa deflens pignora quorum tyranni millia Christo sacravit victimam.

uns alsam erküechet an der sele.“ Fortasse in nonnullis ecclesiis ille Seduliani carminis hymno additus erat versus, quo Lazarum Christi potentia resuscitatum commemorat (v. 61—64.). 16. W. 2. absolvendo al. abluendo. Aqua et vinum Christi miraculis clara, ex vetustorum Christianorum opinione recurrente Epiphaniae vel Nativitatis festo hanc miraculi naturam iterum accepere. Iam Chrysostomus narrat, multos sub mediam noctem illo die aquam haurire, domum referre, ac recondere per integrum annum, hanc aquam vero adeo biennio et triennio saepe incorruptam permanere. Aegyptii et Aethiopes eadem nocte Nilum vineo sapore fluere contenderunt; alii de aliis fluviis et fontibus idem cf. Gretseri et Gron. Comment. ad Codinum p. 306. (ed. Bonn). Similia maiores nostri confabulati sunt cf. Grimm Deutsche Mythologie p. 328.

G.

S. MAGNUS FELIX ENNODIUS*).

CXXI.

Hymnus vespertinus.

Nigrante tectam pallio
Iam terra noctem suscipit,
Ut viva dulci funere
Reconvalescant corpora.

Mortis figura blandior
Bustum soporis admovet,
Anhela lucis aestibus
Dum mens tepescit otio.

Lux, Christe, vita, veritas,
Ne fusca somni tempora,
Tetris parata umbraculis,
Nos ad tenebras evocent.

Nox nulla nos subdat sibi
In noctis atrae tegmine
Sed nec caloris ebrii
Mentita pingat corpora.

---

*) Rambachius in Anthol. p. 93: „Kirchlich ist meines Wissens keine von den Hymnen des Ennodius geworden.“ Neque ego in ullo breviario carmen Ennodii inveni. Tamen cum in Thomasii Hymnario legantur compluria, ex Brev. Mozarabum desumpta in quibusdam provinciis olim in usu fuisse ecclesiae mihi certum videtur. Sirmondus hymnis Ennodii haec praefatur: „De hymnis porro qui sequuntur, etsi stylo et genio auctorem satis produnt Ennodium, aberant tamen a manuscriptis, quorum ope nixi sumus. Quare cum reliqua esset coniecturae divinatio, qua parcius uti libuit, pauca eaque aperta et obvia mutavimus.“ Hymnorum, qui non leguntur in Thomasii libro quique carent doxologia, dedimus tantum exordia.

Verum reatum nesciis
Falsi ministrans criminis,
Tu per quietis munera
Adsiste, custos pervigil.

Hostis procul sit callidus,
Quod laedit illud dormiat,
Qui dente saevo mandere
Certat cubantes lectulis.

Hic membra vinctus lugeat,
Pulsare sese quos foves,
Madente carne spiritus
Non enecetur naufragus.

Ornet cubile castitas,
Quae prima virtutum micat,
Vivat fides in pectore
Quae luce vernat perpeti.

Sirmondus Thom. Hymn. et Ramb. Anthologia. — 8 Rbch. tepescat. 9. Ioan. XIV. 6. 21—28. omisit Ramb. 27. 28. Exprimit poeta his versibus imaginem sat inelegantem, ne dicam foedam et spurcam. Incitante diabolo polluuntur per somnum corpora, unde in libidinis spuma naufragium facit spiritus castitatis.

CXXII.

Hymnus vespertinus.

Christe precamur annue:
Mixtasque voces fletibus,
Semper benignus et pius
Venturam in noctem suscipe.

Te corda nostra somnient,
Te per soporem sentiant,
Tuamque semper gloriam
Vicina luce concinant.

Vitam salubrem tribue,
Nostrum calorem refice,
Tetram noctis caliginem
Claritas tua illuminet.

Hymnis vota persolvimus
Vesperque sacrum poscimus,
Nostrum delens chirographum,
Tuumque praestans editum.

Deo patri sit gloria etc.

Thom. H. Brev. Mozarabum in Quadragesima. — 15. Col. II, 14.

CXXIII.

Hymnus vespertinus.

Christe lumen perpetuum
Astrorum, fulgor siderum,
Noctem nostram illumina,
Conserva pura pectora.

Nullis incidat laqueis,
Nullis gravetur hostibus,
Nec maculentur corpora
Per soporem lascivia.

Custodi corda omnium,
Fideliumque maxime,
Protectione propria
Tua Christe potentia.

Ut gratuletur anima
Vidisse lucem prosperam,
Implesse vota debita
Reddenda tibi, Trinitas.

Deo patri sit gloria etc.

Thom. H. Brev. Mozarabum. V. 8. Th. lascivia per soporem. 10. I. Tim. IV, 10.

CXXIV.

Hymnus vespertinus.

Christe, salvator omnium,
Coelorum sublimis Deus,
Tuam rogamus gloriam,
Dum prona volvitur dies.

Iam sol urgente vespere
Occasu suo graditur,
Mundum concludens tenebris
Suum observans ordinem.

Sic nos excelse domine,
Precantes tuos famulos,
Labore fessos diei
Quieta nox suscipiat.

Ut non fuscatis mentibus
Dies abscedat luminis,
Sed tua protecti gratia
Cernamus lucem prosperam.

Deo patre sit gloria etc.

Thomasii Hymn. Brev. Mozarabum.

CXXV.

Hymnus vespertinus.

Christe lux mundi, salus et potestas
Qui diem solis radiis adimples,
Noctem et fulvam faciens corusco
Sidere pingis.

Certis ut totum moribus peractum
Temperes mundum vicibus recursis,
Atque resolvas omnium labores
Sorte quietis.

Ecce vergentem rotat hora solem,
Vesperis rursum remanentis ortum
Hinc et astrorum chorus omnis alto
Surgit olympo.

Nos pio cultu tibi praecinentes
Vocibus sacris modulamus hymnis,
Sensibus totis simul excitamur
Pangere laudes.

Thura libamus tibi, magne rector,
Lumen et sacro domino exhibemus
Fervidum guttas madidumque summo
Vertice nectar.

Praestet ut votum ferat ut medelam
Donet ut nostris veniam delictis,
Firmet ut sensus placidam quietem,
Mulceat ortus.

Et licet nox subeat profundo
Horridis mundi tenebris operta,
Mens tamen nostra fidei supernae
Splendeat ortu.

Desinant culpae, vigilet vicissim
Noster illabens animus nec ulla
Sensus involvat gravior vagantum
Spiritum turma.

Cor enim nostrum vigilet sopore,
Somniet Christum dominumque semper,
Insonet psalmis meditetur hymnis
Nocte dieque.

Gloria summo celebret parenti
Gloria Christo, pariterque sancto,
Praedicet trinum pia voce nomen
Omne per aevum.

Ex Hymnario Thomasii. — 33 sqq. cf. H. 23, 14. 12, 21 sqq.

CXXVI.

De S. Cypriano Ep. Carth.

Vatis Cypriani et martyris
Cor, lingua, sensus, dignitas
Mortem ferendo proferunt etc.

Habet solus Sirmondus et hunc et novem qui sequuntur hymnos.

CXXVII.

Hymnus de Pentecoste.

Et hoc supernum munus est
Quod linguis lingua militat,
Quis non tonantis praemia
Per dona eiusdem proferat etc.

CXXVIII.

De S. Stephano.

Quid Stephano potentius
Dicas coronam, martyr est,
Hoc est homo, quod praemium
Fructus laboris nomen est etc.

CXXIX.

De S. Ambrosio.

Coelo ferunt Ambrosium
Nomen, honor vel actio,
Nil debet hic facundiae,
Dos omnis est a moribus etc.

CXXX.

De Ascensione Domini.

Iam Christus ascendit polum,
Necavit ante funera,
Letum sepultus expulit,
Mors mortis impulsu ruit etc.

CXXXI.

De S. Euphemia.

Quae lingua possit, quis valeat stilus
Tantae triumphos virginis eloqui:
Nunc mente molles discite masculi,
Exempla praestat, sumite desides etc.

CXXXII.

De S. Nazario.

Angustae vitae tempora
Parvis coacta terminis
Mors sancta donat crescere etc.

CXXXIII.

De S. Maria.

Ut virginem foetam loquar,
Qui laude dignum Mariae:
Det partus, ornet, exigat
Quod clausa porta, quod potens
Exposcit, ipsa suggerat etc.

CXXXIV.

De S. Martino.

Cum gesta Martini loquor
Nil laude dignum transeo,
Divisa virtus omnibus
Unum coacta praetulit etc.

CXXXV.

De S. Dionysio Arch. Medolanensi.

Dionysio Christus dedit
Quot bella, tot victorias
Exul piorum civis est
Urbis supernae particeps etc.

Legitur apud Sirmondum et in Ughellii Italia Sacra Tom. IV. p. 63.

CXXXVI.

Hymnus in tempore tristitiae.

Deus perenne gaudium
Pax, Christe, cordis anxii,
Portusque fiuctuantium etc.

Habet ut praemonuimus unus Sirmondus.

II.

ELPIS.

CXXXVII.

Hymnus de Petro et Paulo Apostolis.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Aurea luce et decore roseo	Decora lux aeternitatis auream
Lux lucis omne perfudisti saeculum,	Diem beatis irrigavit ignibus
Decorans coelos inclyto martyrio	Apostolorum quae coronat principes
Hac sacra die, quae dat reis veniam.	Reisque in astra liberam pandit viam.
Ianitor coeli, doctor orbis pariter	Mundi magister atque coeli ianitor
Iudices saecli, vera mundi lumina,	Romae parentes, arbitrique gentium
Per crucem alter, alter ense triumphans	Per ensis ille, hic per crucis victor necem
Vitae senatum laureati possident.	Vitae senatum laureati possident.
Iam bone pastor Petre, clemens accipe	Beate pastor Petre clemens accipe
Vota precantum et peccati vincula	Voces precantum, criminumque vincula
Resolve tibi potestate tradita	Verbo resolve, cui potestas tradita
Qui cunctis coelum verbo claudis, aperis.	Aperire terris coelum, opertum claudere.
Doctor egregie Paule, mores instrue	Egregie doctor Paule mores instrue
Et mente polum nos transferre satage	Et nostra tecum pectora in coelum trahe,
Donec perfectum largiatur plenius	Velata dum meridiem cernet fides
Evacuato quod ex parte gerimus.	Et solis instar sola regnet caritas.

Olivae binae, pietatis unicae
Fide devotos, spe robustos maxumae
Fonte repletos charitatis geminae
Post mortem carnis impetrate vivere.

Sit trinitati sempiterna gloria
Honor, potestas atque iubilatio,
In unitate, cui manet imperium
Ex tunc et modo per aeterna saecula.

O Roma felix, quae duorum principum
Es consecrata gloriosa sanguine,
Horum cruore purpurata, ceteras
Excellis orbis una pulchritudines.

Sit trinitati sempiterna gloria
Honor, potestas atque iubilatio
In unitate, quae gubernat omnia
Per universa saeculorum saecula.

Proprius est hymnus festivitati SS. apostolorum Petri et Pauli librorum fere omnium testimonio (deest tamen in Bd. Ct. Aug. Cs.). Cantantur praeterea carminis partes, quae ad Petrum vel Paulum proprie pertinent in aliis eorundem sanctorum diebus festis, ut in Cathedra Petri, in Conversione Pauli etc. In recentiori Rom. eccl. brev. hymnus plus iusto nisi fallor correctus est. Gavantus Tom. III. p. 519: *Hymno ad Vesperas additum fuit Pii V. iussu: O felix Roma etc. et ad Laudes: Doctor egregie, quos tamen versus ego legi in Brev. MS. Coll. Aniciani.*“ Elpidis esse versum: O Roma felix equidem vehementer dubito; ad laudem Romanae sanctitatis posteriori aetate compositum esse vero simile est. — 4. H. Beb. regis. 12. E. Torr. Col. Lps. Mgd. qua. 13. Col. Wpf. poli. Vides opinionem de S. Petro coeli ianitore quam sit vetus. Neque desunt documenta in vetustis hymnis Germanicis, ut legitur in Hymno flagellantium (Hoffmann G. d. K. p. 94.)

Sünder, ich sage dir liebe maere
sant Peter ist portenaere,
wende dich an in, er lât dich in
er bringet dich vor die künigin.

16. E. W. 2. Mgd. Msb. Msn. Hl. Torr. Beb. Lps. Hv. ex parte gemimus. Ratione habita sermonis Pauli in prima ad Corinthios, cum neque gerimus, nec gemimus aptum efficiat sensum, legendum est: quod ex parte cernimus. 17. Clicht. *Dicuntur duae olivae, quia viri sunt misericordiae a quibus profluxit oleum benignitatis et lenitatis per salutarem doctrinam, peccatorum vulneribus salubriter medentem, cf. Psalm.: ego autem sicut oliva fructifera in domo domini.* 18. Mgd. fidei. 20. Hil. impetrare.

I.

VENANTIUS FORTUNATUS.

CXXXVIII.

Hymnus de Nativitate Domini.

Agnoscat omne saeculum
Venisse vitae praemium,
Post hostis asperi iugum
Apparuit redemptio.

Esaias quae cecinit
Completa sunt in virgine,
Annunciavit angelus,
Sanctus replevit spiritus.

Maria ventre concipit
Verbi fidelis semine:
Quem totus orbis non capit
Portant puellae viscera.

Radix Iesse floruit
Et virga fructum edidit:
Foecunda partum protulit
Et virgo mater permanet.

Praesepe poni pertulit
Qui lucis auctor exstitit,
Cum patre coelos condidit,
Sub matre pannos induit.

Legem dedit qui saeculo,
Cuius decem praecepta sunt,
Dignando factus est homo
Sub legis esse vinculo.

Adam vetus quod polluit
Adam novus hoc abluit,
Tumens quod ille deiicit
Humillimus hic erigit.

Iam nata lux est et salus,
Fugata nox et victa mors,
Venite gentes, credite
Deum Maria protulit.

Exstat in perpaucis breviariis, ut in Aug. Hv. Eb. „in Nativitate Domini." Exhibent carmen Gron. Wimpf. Torr. Clicht. Cass. Lud. Fabric. Apud Radulphum ad parvas horas in Nativitate praescribitur. In sermonem vernaculum translatum est opera Henr. de Lauffenberg: „Bekenn nun alle welte schon" (Wackern. p. 633). 5. Fabr. Kehr. (qui Broweri editiones inspexit) concinit. 6. Wimpf. Aug. de virgine 8. Lud. al.: complevit. 9. Male in quibusdam concepit ut v. 27. deiecit. 11. 12. Fortunatum imitatus est Lutherus canendo: Den aller Weltkreis nie beschloss Der liegt in Marien Schooss. 11. Torr. mundus. 13. Ita Fabr.; *reliqui interserunt voculam „iam" a sequioris aetatis homine, ut mihi videtur, adiectam. Vox Iesse est trisyllaba.* 14. Cass.: al. virgo. Servat poeta verba Isaiae. XI, 1. Respice ad verborum lusum v. 13. 16. 17. Lud. al.: praesepi imponi. 28. al.: deiecit. 32. Lud.: *Hinc Maria θεοτόκος recte cognominatur contra Nestorium et Valentinianos, fingentes Christi carnem coelitus esse delatam.*

CXXXIX.

Hymnus de Passione Domini.

Libr. vet.

Vexilla regis prodeunt,
Fulget crucis mysterium,
Quo carne carnis conditor
Suspensus est patibulo.

Confixa clavis viscera
Tendens manus vestigia,
Redemptionis gratia
Hic immolata est hostia.

Quo vulneratus insuper
Mucrone diro lanceae,
Ut nos lavaret crimine
Manavit unda sanguine.

Impleta sunt quae concinit
David fideli carmine
Dicens: in nationibus
Regnavit a ligno Deus.

Arbor decora et fulgida
Ornata regis purpura,
Electa digno stipite
Tam sancta membra tangere.

Beata cuius brachiis
Pretium pependit saeculi,
Statera facta saeculi
Praedamque tulit tartaris.

[O crux ave spes unica
Hoc passionis tempore,
Auge piis iustitiam
Reisque dona veniam.

Te summa Deus Trinitas
Collaudet omnis spiritus,
Quos per crucis mysterium
Salvas, rege per saecula.]

Brev. Rom.

Vexilla regis prodeunt,
Fulget crucis mysterium,
Qua vita mortem pertulit
Et morte vitam protulit.

Quae vulnerata lanceae
Mucrone diro, criminum
Ut nos lavaret sordibus
Manavit unda et sanguine.

Impleta sunt quae concinit
David fideli carmine
Dicendo nationibus:
Regnavit a ligno Deus.

Arbor decora et fulgida
Ornata regis purpura,
Electa digno stipite
Tam sancta membra tangere.

Beata cuius brachiis
Pretium pependit saeculi,
Statera facta corporis
Tulitque praedam tartari.

O crux ave spes unica
Hoc passionis tempore,
Piis adauge gratiam
Reisque dele crimina.

Te fons salutis Trinitas
Collaudet omnis spiritus,
Quibus crucis victoriam
Largiris adde praemium.

Praeclarum quod modo exhibuimus carmen frequentissimo usu in ecclesia est honestatum. Cantatur a Dominica Passionis ad feriam usque quartam maioris hebdomatis ad Vesperas. Porro dignum habitum est quod intonaretur feria sexta in Parasceue dum fieret processio ad locum, ubi pridie sacramentum repositum fuerat: adde sollemnitatem corporis Christi eodem carmine cum tribus aliis in splendidissima pompa canendo insignem. Praeterea proprium est festivitatibus sanctae crucis: denique cum illo quod sequitur plerumque in illis celebritatibus cantatur, quibus singulae ecclesiae memoriam Christi pro nobis crucifixi reverenter solent recolere*). — Interpretationes germanicas vetustiores vide apud W. p. **118**: Die künglich paner gend*herfür (M. Myllii Passio Christi **1517**) et p. **683**: Des Köninges bannern ghan hervor (a. **1543**) — **1**. Hil.: ***Materia huius hymni est talis ut dicit b. Ambrosius: „Passio domini venit et quia venit debemus de ipsa aliquid dicere. Dicamus quod vexilla regis Christi iam prodeunt.“ Vexilla enim Christi sunt baptismus, sacramentum altaris et alia sacramenta ecclesiae.*** Rectius Clicht.: ***insignia sacrae passionis, ut flagella, corona spinea, clavi, lancea sunt eius vexilla quibus antiquum debellavit hostem et principem huius mundi eiecit foras.*** 5—8. In plurimis libris omittitur, uti in codd. W. **1**. **2**. H. Beb. Mgd. Ramb. e. a. **8**. Hil. Loss. hinc. Corn. hoc. Maior haec.

*) In libris liturgicis, qui mihi ad manus sunt, plures repperi festivitates quarum apud archaeologos mentio fit fere nulla. I) Festum Sanguinis I. C., iam ante a. 1500 passim celebratum. Brev. Ef. ponit XXVI. Martii. Apud alios, e. g. in dominio Veneto nunc habetur una ex feriis sextis Martii vel ut in Dioecesi Lincensi feria II. post Trinitatis. II) Festum lanceae et clavorum vel armorum cf. Augusti Denkw. III., p. 296. Posuit vir doctus pro die festi XVI. Aprilis. Equidem invenio apud vetustos et recentiores vel Dominicam secundam post Pascha vel feriam sextam post Quasimodogeniti. III) Festum sacrarum quinque plagarum in dom. Veneto statim post Octavam corporis Christi, in dioecesi Lincensi feria VI. post cineres. IV) Festum spineae coronae vel Corona Domini, in calend. Halberstadensi, Numburgensi et vetusto brev. Praedic. IV. Maii, in recentiori Praed. VII. Maii, in Misnensi II. Septbr., in Lg. et Cs. XI. Aug.: Translatio Coronae. In Calend. Lincensi: una ex feriis Quadragesimae. V) Festum faciei salvatoris in Calendario Misnensi die XV. Ianuarii. VI) Festum Passionis Domini in eodem Calendario die XV. Novembris. — Neque aliud quid nisi memoriam Christi crucifixi recolit VII) Festum sanctissimi Redemptoris quod celebratur in Dom. Veneto tertia Dominica Iulii cum Octava. Coll.: Deus qui unigenitum tuum redemptorem mundi constituisti, et per eum devicta morte nos misericorditer ad vitam reparasti, concede, ut haec beneficia recolentes, tibi perpetua caritate adhaerere et eiusdem redemptionis fructum percipere mereamur. — Kleinius (Handb. der hist. Wiss. I. p. 96.) commemorat Crucifixionem Domini XXV. Mart. ut festum immobile.

Wimpf. immolatus. Fabr. immolatur. 9. sqq. Kehr.: *Romsée (3. S. 364) liest die ganze Strophe folgendermassen:* Quae vulnerata lanceae m. d. criminum u. n. l. sordibus *mit der Bemerkung „quae“ beziehe sich auf „vita“ in der vorhergehenden Strophe, welches Wort sich aber in den mir bekannten Textrecensionen nicht findet.* Neque ego in ullo libro hanc scripturam deprehendi. 10. D. 2. Hil. Bd. Pd. Cs. Ct. Aug. Lg. dirae. 12. Cass. Ramb. Kehr. (Browerus in margine) unda et sanguine: in ecclesiasticis libris fere omnibus et desideratur. Unda ex mea sententia non de aqua est explicanda, e servatoris latere profluente, sed nihil aliud voluit poeta nisi quod hymno sequenti expressit: mite corpus perforatur, sanguis unda profluit. Vetusti interpretes cogitant de sacramentis baptismi et sacrae coenae, aqua et sanguine ex corde Christi manantibus praefiguratis. 13. Ita W. 2. D. 2. E. Hil. Hl. Mgd. Lg. Lips. Clicht. Thom. Kehr. e. a., alii cecinit, ut Cass. Ramb. 14. In ecclesiasticis libris fere ubique fidelis, interpres: Die glaubwürdig Davids sag. 15. Mgd. Lg. Msn. Aug. Hil. Torr. Gron. Wimpf. dicendo. Corn. dicendo in. Sed repetit poeta verba psalmi nonagesimi quinti v. 10.: *dicite in gentibus quia dominus regnavit* ideoque non ferendum est regnabit apud Lud. Fabr. et Ramb. De adiecta voce a ligno conferas H. Grotium ad h. l. *Hic libros quosdam veteres Graecos addidisse* ἀπὸ ξυλοῦ *affirmat contra Tryphonem Iustinus* (accusat Iudaeos hanc vocem a textu detraxisse) *et urget hunc locum ut de cruce prophetiam continentem Tertullianus adv. Iudaeos duobus locis et adv. Marcionem libr. 3. quos secuti sunt et alii. Forte quidem librarii pro* מלך *scripserunt* מעץ, *postea vero utraque lectio coaluit* cf. Hottinger Thes. Philol. p. 188 sq. Deyling Obs. S. P. II. p. 213 sqq. 18. Loss.: *purpuram regis vocat purpureum Christi sanguinem quem copiosum in crucifixione et tota passione pro nobis effudit.* 19. Gron. digna. Post versum vigesimum in Gron. Torr. Wimpf. sequitur stropha quae est totius carminis apud Fortunatum ultima:

Salve ara, salve victima
De passionis gloria
Qua vita mortem pertulit
Et morte vitam reddidit.

Cultui ecclesiastico nisi me omnia fallunt nunquam inserviit. 22. in permultis libris saecli pependit pretium, a metrica carminis ratione alienum. 23. Alii facta es vel est. 24. Cass. praedam tulitque. W. 1. Hil. Torr. Gron. Fr. Mgd. Thom. Kehr. tartari. 25—28. Merati apud Gav. III. p. 621. *In hymno crucis et tempore passionis cum dicitur „o*

crux ave spes unica“ ad quatuor versus ab omnibus in choro genuflectitur. 26. W. 1. Cs. o redemptorum gloria. 28. H. regis que. 30. al. collaudet s. collaudent. 32. Male Cass. salvas rogo. Hae duae clausulae v. 25—32. Fortunati non sunt sed eorum loco hi pulcherrimi versus apud ipsum auctorem leguntur

Fundis aroma cortice
Vincis sapore nectare,
Iucunda fructu fertili
Plaudis triumpho nobili.

Salve ara, salve victima (ut supra).

Monet Kehreinius: *Eine andere, auch von Fabr. aufgenommene Lesart* ist aroma fundis cortice, vincis saporem nectaris. *Brower hatte in seiner ersten Ausgabe „v. saporem nectaris“ und den Vers „fundis aroma cortice“ am Ende dieser Strophe. In der zweiten Ausgabe hat er obige Lesart (quam nos quoque recepimus) und sagt darüber: „correctio haec praeclara, tum versuum ordine restituto qui perturbatus, tum reddito parili sono, quem poeta sectatur. Ut ergo respondeant membra in „cortice“ et „nectare“ non dubites Fortunatum hic usum metaplasmo et rhythmo serviisse, quo in genere apud poetas vitia scimus quoque in virtutis abire locum.“*

CXL.

De Passione Domini.

Libr. vetusti.

Pange lingua gloriosi proelium certaminis
Et super crucis tropaeo dic triumphum nobilem,
Qualiter redemptor orbis immolatus vicerit.

De parentis protoplasti fraude factor condolens,
Quando pomi noxialis morsu in mortem corruit,
Ipse lignum tunc notavit damna ligni ut solveret.

Hoc opus nostrae salutis ordo depoposcerat,
Multiformis proditoris ars ut artem falleret
Et medelam ferret inde hostis unde laeserat.

Quando venit ergo sacri plenitudo temporis,
Missus est ab arce patris natus orbis conditor
Atque ventre virginali caro factus prodiit.

Vagit infans inter arcta conditus praesepia,
Membra pannis involuta virgo mater alligat,
Et pedes manusque crura stricta cingit fascia.

Lustra sex qui iam peracta, tempus implens corporis
Se volente, natus ad hoc, passioni deditus
Agnus in cruce levatur, immolandus stipite.

Hic acetum, fel, arundo, sputa, clavi, lancea,
Mite corpus perforatur, sanguis unda profluit,
Terra, pontus, astra, mundus quo lavantur flumine.

Crux fidelis inter omnes, arbor una nobilis
Nulla talem silva profert fronde, flore, germine:
Dulce lignum dulci clavo dulce pondus sustinens.

Flecte ramos arbor alta, tensa laxa viscera
Et rigor lentescat ille quem dedit nativitas
Ut superni membra regis miti tendas stipite.

Sola digna tu fuisti ferre pretium saeculi,
Atque portum praeparare nauta mundo naufrago,
Quem sacer cruor perunxit fusus agni corpore.

[Gloria et honor Deo usque quo altissimo
Una patri filioque, inclito paraclito
Cui laus est et potestas per aeterna saecula].

Brev. Romanum.

Pange lingua gloriosi lauream certaminis,
Et super crucis tropaeo dic triumphum nobilem,
Qualiter redemptor orbis immolatus vicerit.

De parentis protoplasti fraude factor condolens
Quando pomi noxialis in necem morsu ruit,
Ipse lignum tunc notavit damna ligni ut solveret.

Hoc opus nostrae salutis ordo depoposcerat;
Multiformis proditoris ars ut artem falleret,
Et medelam ferret inde hostis unde laeserat.

Quando venit ergo sacri plenitudo temporis,
Missus est ab arce patris natus orbis conditor
Atque ventre virginali carne amictus prodiit.

Vagit infans inter arcta conditus praesepia,
Membra pannis involuta virgo mater alligat,
Et Dei manus pedesque stricta cingit fascia.

Lustra sex qui iam peregit, tempus implens corporis
Sponte libera redemptor passioni deditus,
Agnus in crucis levatur immolandus stipite.

Felle potus ecce languet: spina, clavi, lancea
Mite corpus perforarunt, unda manat et cruor:
Terra, pontus, astra, mundus quo lavantur flumine.

Crux fidelis inter omnes arbor una nobilis
Silva talem nulla profert fronde, flore, germine:
Dulce ferrum, dulce lignum, dulce pondus sustinent.

Flecte ramos arbor alta, tensa laxa viscera,
Et rigor lentescat ille quem dedit nativitas,
Et superni membra regis tende miti stipite.

Sola digna tu fuisti ferre mundi victimam,
Atque portum praeparare arca mundo naufrago,
Quem sacer cruor perunxit fusus agni corpore.

[Sempiterna sit beatae Trinitati gloria,
Aequa patri filioque, par decus paraclito:
Unius trinique nomen laudet universitas].

Hymnum supra positum in pulcherrimorum numero recensendum esse, id nemo infitias ibit nisi qui quae sit vis et natura sacrae poeseos prorsus ignoraverit. Qua de re nunquam defuit carmini singularis quaedam ecclesiae cura atque auctoritas. Ponitur in Dominica et Hebdomade Passionis, tanquam dominicae passionis et suavissimum praeconium et devotissima adoratio *): porro feria sexta in Parasceue, qua cultus divinus nil spirat nisi luctus atque dolores, dum clerus et populus osculando adorant crucem, nostrum de cruce canticum intonatur. Ita Missale Rom.: *Postea cantatur Versus „Crux fidelis“ cum hymno „Pange lingua gloriosi“ et post quemlibet eius versum repetitur „Crux fidelis“ vel „dulce lignum“ eo modo quo inferius notatur.* Neque in protestantium ecclesia in dominicae mortis memoria Fortunati carmen obmutuit: anxie tamen inculcabant nostri, crucem per metonymiam de Christo cruci-

*) Versuum numerus non apud omnes est idem. Cod. W. 1. habet solos v. 22—30. cum doxologia.

fixo esse intelligendum. Adeas Ludecum et Lossii Psalmodiam, in qua haec iubentur: *„Crux fidelis“ canitur in precibus matutinis post Benedicamus. Hoc cantico finito, iterum Cantor ut in die Palmarum passionem domini solus latine canit choraliter. Additur ex Prudentii hymno* (Cathem. IX, 88—92).

Vidit anguis immolatam
  Corporis sacri hostiam,
Vidit et fellis perusti
  Mox venenum perdidit,
Saucius dolore multo
  Colla fractus sibilat.

Quid tibi, profane serpens,
  Profuit rebus novis
Plasma primum perculisse
  Versipelli versutia,
Diluit culpam, recepta
  Forma mortali Deus,

Reperiuntur praeterea hi versiculi in Maioris libello: apud vetustiores quod sciam nullum exstat eorundem vestigium. Interpretationum antiquissima procul dubio est Mon. Salzburg. cuius exordium est apud Pfeifferum (Altdeutsche Blätter u. s. w.) Heyligs kreucz ein paum gar aine edel fuer all paum gemaine u. s. w. — Accedebat in hoc hymno ad libros nostros scriptura Antiphonarii Mindensis perantiqui (cf. Poetarum et poematum medii aevi historia auctore Polyc. Leysero, in qua gente hymnorum sacrorum studium velut haereditate videtur propagatum) et Iac. Meieri commentarius in Cassandri libro carmini adtextus. — In permultis libris hymnus incipit a stropha Crux fidelis inter omnes e. gr. apud Monachum Salisburg.: *Crux fidelis, den ympnum singt man am karfreytag so man dye marter* (das Kreuz vor dem Altare) *nyder legt vnd küsset.* Neque aliunde horum librorum discrepantia orta est quam quod carmen eo versuum ordine exhibebant, quo cantabatur feria sexta in Paresceue. **1.** Proelium certaminis i. e. bellum a redemptore gestum cum antiquo serpente, quem in crucis ara prorsus debellavit. **2.** Male Gron. strophaeum cf. ad H. **10, 22.** in nonnullis libris ut in Miss. Strigoniensi, Hil. trophaeum. **4.** Meier.: inepte quidam protoplausti. Cass. Hil. Wimpf. fraude facta. **5.** Hil. Fr. Cass. Fabr. morte morsu. Notat Meierus legendo: morsu in mortem corrumpi versum, — sed maioris momenti mihi videretur vox „corruit,“ optime scripturae Meieri accommodanda. Valet codicum et librorum auctoritate verborum ordo

a nobis in textum receptus. 6. Ita Konr. ab Queinfurt W. p. 85. *„der an dem holz den menschen überliste am holz er überwunden wart.“* 8. Ant. Mind. perditoris. Pro artem Cassander et Meierus alios arte legere referunt. Pro falleret al. vinceret. 9. al.: luserat quod aptissimum efficit sensum. 10. Galat. IV, 4. *at ubi venit plenitudo temporis misit Deus filium suum factum ex muliere.* 24. Ita Thom. Clicht. Hil. Fr. — Gron. Torr. Aug. homo factus, in aliis carne factus, quod tuetur Meierus, ut metro magis congruum. Repetit poeta verba Ioannis: Verbum caro factum est. Maior: carne sumpta. Loss. atque de. 13. Ant. Mind. Hil. Gron. Torr. Loss. positus sed ex consilio poeta Christum, quem modo „conditorem“ praedicavit nunc „conditum“ appellat. 15. Meier.: *Pueriliter errant, qui legunt hic* et pedes et manus *aut* pedes, manus atque crura *ut in aliquibus vidi, qui totum corrumpunt versum. Sensus ordoque optimus est. Virgo mater membra pannis involuta et pedes manusque ligata fascia cingit stricta crura, ut fascia sit Nominativus, qua voce auctor venuste utitur. Nam fasciae proprie sunt ligaturae crurum pedum, crurules ac pedules ideo dictae.* D. 2. cinxit. Ant. Mind. vitiose pingit. 16. Fr. et al. lustris sex peractis. 17. Gron. passionis. Corn. Maior. Sib. atque huic p. 18. Alia apud multos exstat scriptura in crucis levatur stipite (Ant. Mind. stipitem). 19. Fabr. stupa. 23. W. l. nulla silva talem. 24. Cass.: dulces clavos; *ita non prorsus inepte vulgo legitur ut subaudiatur o admirantis. Quod autem Meierus legendum putat dulce signum nescio an in ullis exemplaribus id reperiatur. Ego certe legere malim dulci clavo quod in nonnullis vetustissimis exemplaribus repperi. Est enim iucundissima varietas casuum et sententia aptissima — in singulari numero pluralis numerus intelligatur.* Alii dulcem clavum et pro sustinens sustinet vel sustinent. — Addit Wallraffius versiculum quem unde sumpserit ignoro.

Quando iudex orbis alto vectus axe veneris
Et crucis tuae tropaeum inter astra fulserit
O sis anxiis asylum et salutis aurora.

CXLI.

De Sancta Cruce.

Crux benedicta nitet, dominus qua carne pependit
Atque cruore suo vulnera nostra lavit.

Mitis amore pio pro nobis victima factus,
Traxit ab ore lupi qua sacer agnus oves.

Transfixis palmis ubi mundum a clade redemit
Atque suo clausit funere mortis iter.

Hic manus illa fuit clavis confixa cruentis
Quae eripuit Paulum crimine, morte Petrum.

Fertilitate potens, o dulce et nobile lignum,
Quando tuis ramis tam nova poma geris.

Cuius odore novo defuncta cadavera surgunt
Ed redeunt vitae qui caruere die.

Nullum uret aestus sub frondibus arboris huius,
Luna nec in nocte, sol neque meridie.

Te plantata micas secus est ubi cursus aquarum
Spargis et ornatas flore recente comas.

Appensa est vitis inter tua brachia, de qua
Dulcia sanguineo vina rubore fluunt.

Legitur carmen, quod superiore minime inferius duxerim in Thomasii Hymnario; inde nullas dubito, quin in nonnullis ecclesiis tempore Quadragesimae in usu fuerit. — 2. Fabr. lavat. 5. Thom. om. a. 8. Paulum impediit Christus quominus Damasci, spirans minarum et caedis in discipulos domini, Christianos persequeretur. 10. Scimus poetis hanc placere antithesin: a ligno fluxisse mundo perniciem, fluxisse salutem. Sed ut saepe fit, ex re animo et pia cogitatione percepta, natam vides fabulam, ex arbore paradisi, unde „hostis laeserat“ fabricatam esse crucem Christi salutiferam. Similia, ut mihi videtur, placuerunt Fortunato. Lignum, quod olim „pomo noxiali“ (H. 140, 5.) protoplastis occasionem dederat, nunc poma gerit prorsus nova (Fabr. bona), vulnera Christi: est, ut canit ecclesia, lignum in quo salus mundi pependit. In usum suum vocarunt interpretes locum Cant. II, 3. 5. *sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios. — — fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* 13. 14. Fabr. aestum nullum uret. Ps. CXX, 6: *per diem sol non uret te neque luna per noctem.* Fabr. noctem. 15. Poetae crux verum est lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. 17. cf. Ioann. XV, 1 sqq. Optime Fortunatus illustratur vetusto carmine Germanico sc. XV. W. p. 618.

Der winstock wart gezogen vier und drissig ior,
bis an den car fritag, do wart er zitig gar
— — — — — — — — — — — — —
Under des creutzes aste do schenkt man cipper win,
Maria ist die keyllerin, die Engel schencken in
des söllen die lieben selen von minne truncken sin.

CXLII.

Hymnus tempore Quadragesimae.

Qua Christus hora sitiit,
Crucem vel in qua subiit,
Quos praestat in hac psallere
Ditet siti iustitiae.

Quibus sit et esuries,
Quam ipse de se satiet,
Crimen sit ut fastidium
Virtusque desiderium.

Charisma sancti spiritus
Sic influat psallentibus,
Ut carnis aestus frigeat
Et mentis algor ferveat.

Fertur sub Fortunati nomine in Hymnario Thomasii: Ad v. 6. annotatum est, alios legere *de se quam ipse satiet*.

CXLIII.

Hymnus paschalis.

Salve festa dies, toto venerabilis aevo
Qua Deus infernum vicit et astra tenet.
Salve festa dies toto venerabilis aevo.

Ecce renascentis testatur gratia mundi
Omnia cum domino dona redisse suo.
Qua Deus infernum vicit et astra tenet.

Namque triumphanti post tristia tartaro Christo
Undique fronde nemus, gramina flore favent.
Salve festa dies etc.

Legibus inferni oppressis super astra meantem
Laudant rite Deum lux, polus, arva, fretum.
Qua Deus infernum etc.

Qui crucifixus erat, Deus ecce per omnia regnat
Dantque creatori cuncta creata precem.
Salve festa dies etc.

[Mobilitas anni mensium, lux alma dierum
Horarum splendor, stridula puncta favent.
Qua Deus infernum etc.

Christe salus rerum, bone conditor atque redemptor
Unica progenies ex deitate patris.
Salve festa dies etc.

Qui genus humanum cernens mersisse profundo
Ut hominem eriperes, es quoque factus homo.
Qua Deus infernum ètc.

Funeris exequias pateris vitae auctor et orbis,
Intras mortis iter, dando salutis opem.
Salve festa dies etc.

Pollicitam sed redde fidem precor alma potestas,
Tertia lux rediit, surge sepulte meus.
Qua Deus infernum etc.

Solve catenatas inferni carceris umbras
Et revoca sursum, quicquid ad ima ruit.
Salve festa dies etc.

Redde tuam faciem, videant ut saecula lumen,
Redde diem qui nos te moriente fugit.
Qua Deus infernum etc.

Eripis innumerum populum de carcere mortis
Et sequitur liber quo suus auctor abit.
Salve festa dies etc.

Hinc tumulum repetens post tartara carne resumpta
Belliger ad coelos ampla tropaea refers.
Qua Deus infernum vicit et astra tenet.]

Locum habet inter opera Fortunati carmen de resurrectione Domini ad Felicem episcopum, Tempora florigero rutilant distincta sereno, qua poeta naturam, tempore verno renatam, Christo resurgenti facit congratulantem. Ex hoc suavissimo poemate ecclesia decem versus (v. 39. 40. v. 31—38.) sibi vindicavit, qui efficerent canticum triumphale Paschatis. (Mon. Salisb.: zw österleicher czeit das frewden gesangk „Salve festa dies“ daz wirt gesungen all suntag so man vmb dy kirchen mit der proces get.) In libris Ellingeri, Siberi, Maioris additi sunt v. 47. 48. 73. 74. (apud nos v. 13.

14. 21. 22.) apud Lossium v. 41. 42. 47. 48. 55—60. 65. 66. 73—76. 81. 82. 85. 86. (nostri carminis v. 11—28). Processionale Fboracense ita carmen conflat: v. 39. 40. 31. 32. 1—4. 33—38. 41. 42. 47. 48. 55. 56. Idem liber exhibet cantus processionales quatuor, ad exemplar Fortunati compositos et primum nostri carminis versum referentes. Germanice apud monachum Salisb.: Grüest seyst heyliger tag et Io. Spangenbergium: Sey gegrüst du heiliger tag (W. p. 339): multis aliis carminibus fuit pro exemplari et specimine c. g. vetustissimo cantico paschali: Also heylig ist der tag et carmini Konradi ab Queinfurt, iam saepius laudati I. Cass.: *Ovidium prorsus imitatus esse videtur, qui primo Fastorum libro descriptioni Calendarum Ianuarii similem quandam acclamationem subiunxit „Salve festa dies, meliorque revertere semper a populo rerum digna potente coli."* Ell. orbe 4. Sat eleganter F. respicit ad Paulum ad Rom. VIII, 32: *qui etiam proprio filio non pepercit sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit.* 5. 6. Konr. ab Queinf.: *Walt, loup, din saete, klê, gras und die blumen, die wellent lieben sich zu dir, in fröuden siht man sie sich hinte rumen, Krist, ûf din lop stêt ir begir. daz mein ich, swenn sie kunden sprechen an inen würd es nicht gebrechen sie lobeten dich al gelîch.* 5. Eb. Iamque. 8. Eb. Loss. astra. 10. Eb. preces. 11. 12. Cass.: *Hoc distichon depravatissime hactenus lectum est:* Mobilitas (Wimpf. Torr. Loss.) anni mensum, (Loss. mensis) lux (Loss. Wimpf. Torr.) alma dierum, Horarum splendor stridula (Wimpf. Torr. Loss.) cuncta favent. *Ex quo sententia ulla nisi admodum coacta extorqueri non potuit.* Legit igitur vir doctus: nobilitas anni, mensum decus alma dierum (al.: aura) Horarum splendor, scripula, puncta favent. Sequitur inter plurimos Fabricius. Nobis quadripartitam temporum rationem poeta aptissime verbis suis significasse videtur. Domino resurgenti favet „mobilitas mensum anni" „lux alma dierum" „horarum splendor" denique „stridula puncta" i. e. minutissimae temporis partes, nam ita pro cuncta legendum esse Cassandro largimur. Vocat autem poeta temporis puncta „stridula" quia ex veterum opinione sol coelum permeando stridorem quendam edere solet. Ceterum et in aliis mire huius distichi scriptura discrepat. Eb. alme — patent Fabr. Zehn. fovens. 15. Loss. Zehn. Fabr. mersum esse. 18. Torr. intra Wimpf. inter — claude s. o. 19. Loss. Zehn. sollicitam. 20. Torr. Deus. 21. Cass. in margine: al. s. catenatos inferni carceris umbra. 26. Cass. Fabr. adit. Torr. abis.

CXLIV.

De Beata Virgine.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Quem terra, pontus, aethera Colunt, adorant, praedicant, Trinam regentem machinam Claustrum Mariae baiulat.	Quem terra, pontus, sidera Colunt, adorant, praedicant Trinam regentem machinam Claustrum Mariae baiulat.
Cui luna, sol et omnia Deserviunt per tempora Perfusa coeli gratia Gestant puella viscera.	Cui luna, sol et omnia Deserviunt per tempora Perfusa coeli gratia Gestant puellae viscera.
[Mirantur ergo saecula, Quod angelus fert semina, Quod aure virgo concipit Et corde credens parturit.]	
Beata mater munere, Cuius supernus artifex Mundum pugillo continens, Ventris sub arca clausus est.	Beata mater munere Cuius supernus artifex Mundum pugillo continens Ventris sub arca clausus est.
Benedicta coeli nuntio, Foecunda sancto spiritu, Desideratus gentibus Cuius per alvum fusus est.	Beata coeli nuntio, Foecunda sancto spiritu, Desideratus gentibus Cuius per alvum fusus est.
O gloriosa femina, Excelsa supra sidera, Qui te creavit provide Lactasti sacro ubere.	O gloriosa virginum, Sublimis inter sidera, Qui te creavit, parvulum Lactente nutris ubere.
Quod Eva tristis abstulit Tu reddis almo germine; Intrent ut astra flebiles Coeli fenestra facta es.	Quod Eva tristis abstulit Tu reddis almo germine; Intrent ut astra flebiles Coeli recludis cardines.
Tu regis alti ianua Et porta lucis fulgida Vitam datam per virginem Gentes redemptae plaudite.	Tu regis alta ianua, Et aula lucis fulgida Vitam datam per virginem Gentes redemptae plaudite.
[Maria mater gratiae, Maria misericordiae, Tu nos ab hoste protege Et hora mortis suscipe.]	Iesu tibi sit gloria Qui natus es de virgine etc.

Hymnus in antiquis breviariis sat frequens, plerumque Assumptioni, rarius aliis Mariae diebus festis adsignatus. Brev. Cs. praescribit ad Completorium per totum adventum. In Romano Officio B. V. parvo et plurimis eiusdem sollemnitatibus inservit, discerptus (quod factum quoque vides apud veteres) in duas partes, quarum posterior incipit v. **21.** — **3.** Prud. Cath. IX, **14**: *terra, coelum, fossa ponti, trina rerum machina.* **4.** H. **112, 11. 12.**: *venter puellae baiulat secreta, quae non noverat.* **9—12.** Clicht.: *Quamvis hic versus in multis libris (in plurimis sane) praetermissus videatur dignus tamen est ob excellens virginis praeconium inibi explicatum, qui omnibus inseratur et posthac cum ceteris decantetur. Quemadmodum a viris religiosis ordinis S. Trinitatis de redemptione captivorum Parisiis apud S. Mathurinum quotannis in sollemnitate assumptionis M. et Octava eius celebriter ut ceteri concinitur.* **11.** H. M., unum ex Ms. Thomasii concepit. **12.** Thom. accipit, sed Ms. modo laudatum parturit. **13.** Idem Ms. Maria munere. **17.** D. **1.** Fr. Aug. Cs. Lg. Hv. Ef. Hil. Cass. beata, valet mihi tamen reliquorum librorum auctoritas, cum ita consonet poeta scripturae Luc. I, 28.: *angelus dixit: Benedicta tu in mulieribus*).* **21.** femina in uno ex Ms. Thom. et (testibus Cassandro et Ludeco) in libris fere ubique domina, quod quin fervescente in dies Mariae observantia magis placuerit, mihi dubium non est. **24.** H. Ms. Thom. Sl. lactas sacrato ubere, al.: lactant sacrata ubera. Cum apud Lucam XI, **27.** mulier illa exclamaret: *Beata ubera quae tu suxisti* — cum plurima in Cantico canticorum uberum praeconia ad Mariam referri solerent, quid mirum, vetustos Mariae admiratores in uberibus matris, in quibus haesisset redemptor mundi, exultare et non numquam luxuriari. Mariae, ubera sua filio ostendenti, Iesum nil posse denegare, ipsis certissimum erat. Unde poeta teutonicus (W. p. **120. 101.**): *bit dein liebes kindt, zaygt im dein weysse brüste gedrot, darvon er speyss genomen hat, erman in auch der ruw, die er hat geruht auff deiner schoss.* **28.** Fatales erant fenestrae coeli, quae aperiebantur Gen. VII, **11**: salutifera fenestra coeli est Maria quia per ipsam Deus verum fudit saeculis lumen. **32 — 36.** est clausula, plurimis hymnis Marianis annexa. **33.** Hora teterrima, qua „circumdant nos gemitus mortis et dolores inferni“ ex populi catholici opinione plurimorum sanctorum patrocinio sublevatur. Prae ceteris succurrit animae quae moribunda anxiatur Maria (W. p. **85. 103.**

*) Nostram scripturam tuentur Codd. H. M. E. W. 2. et vetustissima membrana, Pragae in bibliotheca Strahofiensi asservata. Ita mihi scripsit Adolphus Fischerus, vir doctissimus, illi bibliothecae praepositus.

126). Porro b. Barbarae datum est patrocinii privilegium contra malam mortem; qui eam invocaverit, non nisi confessus et sacro viatico munitus morietur. Similia narrantur de S. Dorothea. Animas tandem e corpore egressas, quibus inhiat bellua infernalis, tuetur S. Michael archangelus easque in lucem sanctam repraesentat, quam olim Deus promisit Abrahae et semini eius.

K.

S. GREGORIUS MAGNUS.

CXLV.

Dominicis diebus ad Nocturnum.

Libr. vet.

Primo dierum omnium
Quo mundus exstat conditus,
Vel quo resurgens conditor
Nos morte victa liberat.

Pulsis procul torporibus
Surgamus omnes ocyus,
Et nocte quaeramus pium
Sicut prophetam novimus.

Nostras preces ut audiat
Suamque dextram porrigat,
Et expiatos sordibus
Reddat polorum sedibus.

Ut quique sacratissimo
Huius diei tempore
Horis quietis psallimus,
Donis beatis muneret.

Iam nunc paterna claritas,
Te postulamus affatim:
Absit libido sordidans,
Omnisque actus noxius.

Nec foeda sit vel lubrica
Compago nostri corporis
Per quod averni ignibus
Ipsi crememur acrius.

Brev. Rom.

Primo die quo Trinitas
Beata mundum condidit,
Vel quo resurgens conditor
Nos morte victa liberat.

Pulsis procul torporibus
Surgamus omnes ocyus,
Et nocte quaeramus Deum,
Propheta sicut praecipit.

Nostras preces ut audiat,
Suamque dextram porrigat
Et expiatos sortibus
Reddat polorum sedibus.

Ut quique sacratissimo
Huius diei tempore
Horis quietis psallimus,
Donis beatis muneret.

Iam nunc paterna claritas,
Te postulamus affatim,
Absint faces libidinis
Et omnis actus noxius.

Ne foeda sit, vel lubrica
Compago nostri corporis,
Ob cuius ignes ignibus
Avernus urat acrius.

Ob hoc redemptor quaesumus
Ut probra nostra diluas,
Vitae perennis commoda
Nobis benigne conferas.

Quo carnis actu exules
Effecti ipsi coelibes
Ut praestolamur cernui
Melos canamus gloriae.

Deo patri sit gloria etc.

Mundi redemptor quaesumus,
Tu probra nostra diluas,
Nobisque largus commoda
Vitae perennis conferas.

Praesta pater piissime etc.

In omnibus libris, qui Matutino dare solent hymnos, cantatur „ab Octava Epiphaniae usque ad Dom. I. Quadragesimae et a Dom. proximiori Calend. Octobr. usque ad Adventum.“ — 2. Male Cass. exstet. 4. Fr. Sl. Hil. Wimpf. liberet. Fabr. Beb. vita. 8. Ps. CXVIII, 62: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* 11. Hil. Wimpf. Fabr. ut cf. ad H. 16, 4. 13. Wimpf. et. 20. In aliis et omnis. 21. al. ne. 22. Wimpf. nostri comp. corporis. 23. Fr. propter quod Wimpf. vel quod. Thom. Sl. per quam. 28. Cass. in margine benignus.

CXLVI.

Ad Nocturnum.

Libr. vet.

Nocte surgentes vigilemus omnes
Semper in psalmis meditemur atque
Viribus totis domino canamus
Dulciter hymnos.

Ut pio regi pariter canentes
Cum suis sanctis mereamur aulam
Ingredi coeli simul et beatam
Ducere vitam.

Brev. Rom.

Nocte surgentes vigilemus omnes
Semper in psalmis meditemur atque
Voce concordi domino canamus
Dulciter hymnos.

Ut pio regi pariter canentes
Cum suis sanctis mereamur aulam
Ingredi coeli simul et perennem
Ducere vitam.

Praestet hoc nobis deitas beata Patris ac nati pariterque sancti Spiritus, cuius reboat per omnem Gloria mundum.	Praestet hoc nobis deitas beata Patris ac nati pariterque sancti Spiritus, cuius resonat per omnem Gloria mundum.

Recitatur dominicis diebus ad Matutinum „ab Octava Pentecostes usque ad Dom. proximiorem Calendis Octob." — 3. Cass. Edit. Bened. (Parisiis MDCCV) nisibus.

CXLVII.

Ad Laudes.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Ecce iam noctis tenuatur umbra, Lucis aurora rutilans coruscat Nisibus totis rogitemus omnes Cunctipotentem.	Ecce iam noctis tenuatur umbra, Lux et aurorae rutilans coruscat, Supplices rerum dominum canora Voce precamur.
Ut Deus noster miseratus omnem Pellat languorem, tribuat salutem Donet et nobis pietate patris Regna polorum.	Ut reos culpae miseratus, omnem Pellat angorem, tribuat salutem Donet et nobis bona sempiternae Munera pacis.
Praestet hoc nobis etc. ut supra.	Praestet hoc nobis etc. ut supra.

Si ad Nocturnum dominicis diebus cantatur hymnus „Nocte surgentes," ad Laudes carmen supra positum recitatur. In nonnullis vet. Brev. per totam hebdomadem ad Laudes. — 2. Fabr. lux et aurorae, quod placuit emendatoribus propter metrum. 3. Hil. Wimpf. Beb. Lud. Fabr. viribus. 4. Wimpf. omnipotentem. 5. Wimpf. Fabr. nostri. 6. Cass.: Ratio carminis constabit, si legas angorem. Ita Clicht. et Fabr.

CXLVIII.

In Quadragesima.

Clarum decus ieiunii
Monstratur orbi coelitus,
Quod Christus auctor omnium
Cibis dicavit abstinens.

Hoc Moyses carus Deo
Legisque lator factus est,
Hoc Heliam per aëra
Curru levavit igneo.

Hinc Daniel mysteria
Victor leonum viderat,
Per hoc amicus intimus
Sponsi Ioannes claruit.

Haec nos sequi dona Deus
Exempla parsimoniae,
Tu robur auge mentium
Dans spiritale gaudium.

Passim in breviariis vetustioribus. — 2. H. orbis. Aug. orbe. 3. Sb. quo. 4. Hil. Aug. ditavit. 7. Corn.: *Ab exemplo Heliae miraculoso: sed is sublatus est in coelum non propter ieiunium hoc quod erat Dei miraculum, sed ut esset cum Henoch et Christo testis, futuram esse vitam aeternam.* 8. In Cod. W. 2. deest curru. 11. H. E. Aug. Hl. Hv. mysterium. 14. Hil. Wimpf. per exempla. — In nonnullis libris additur versus: Praesta pater per filium, Praesta per almum spiritum, Vivens per aevum triplici Unus Deus cognomine.

CXLIX.

Hymnus Quadragesimalis.

Audi benigne conditor
Nostras preces cum fletibus,
In hoc sacro ieiunio
Fusas quadragenario.

Scrutator alme cordium,
Infirma tu scis virium
Ad te reversis exhibe
Remissionis gratiam.

Multum quidem peccavimus
Sed parce confitentibus;
Ad laudem tui nominis
Confer medelam languidis.

Sic corpus extra conteri
Dona per abstinentiam,
Ieiunet ut mens sobria
A labe prorsus criminum.

Praesta beata Trinitas,
Concede simplex unitas,
Ut fructuosa sint tuis
Ieiuniorum munera.

Hic hymnus et apud antiquos et in Brev. Romano (immutatus) legitur. (A Sabbato primo in Quadragesima usque ad Domin. Passionis.) — 2. Hil. Wimpf. laudibus, 6. H. Hil. sis. 8. H. gratiae. 10. 11. E. Aug. Hv. Lips. Cass. poenasque comparavimus sed cuncta qui solus potes. Quae mira scripturae varietas unde fluxerit prorsus ignoro. Eius aetatis est, opinor, qua ὁμοιοτελεύτων studio et amore non pauca in vetustis hymnis mutaverunt. Corn. et Maior: confidentibus. 16. W. 1. ab omni labe. Gron. prorsus a labe.

CL.

Dominica in Ramis Olivarum.

Magno salutis gaudio
Laetetur omne saeculum,
Iesus redemptor omnium
Sanavit orbem languidum.

Sex ante Paschae ferias
Advenit in Bethaniam,
Ubi pie post triduum
Resuscitavit Lazarum.

Nardi Maria pistici
Sumpsit libram mox optimi,
Unxit beatos domini
Pedes rigando lacrymis.

Post haec iugalis asinae
Iesus supernus arbiter
Pullo sedebat, inclytam
Pergebat Hierosolymam.

O quam stupenda pietas,
Mira Dei clementia:
Sessor aselli fieri
Dignatur auctor saeculi.

Olim propheta praescius
Praedixit almo spiritu:
Exulta, dicens, filia
Sion satis et iubila.

Rex ecce tuus humilis,
Noli timere, veniet:
Pullo iugalis residens,
Tibi benignus, patiens.

Ramos virentes sumpserat
Palma recisos tenera:
Turba processit obviam
Regi perenni plurima.

Coetus sequens et praevius
Sanctoque plenus spiritu
Clamabat: in altissimis
Hosanna David filio.

Quidam solutis propriis
Viam tegebant vestibus,
Pluresque flore candido
Iter parabant domino.

Ad cuius omnis civitas
Commota in gressum tremuit;
Hebraea proles aurea
Laudes ferebat debitas.

Nos ergo tanto iudici
Curramus omnes obviam,
Palmas gerentes gloriae
Mente canamus sobria.

Honor, decus, imperium
Sit Trinitati unicae,
Patri, nato, paraclito
Per infinita saecula.

In diversis libris huiusce carminis ratio prorsus est diversa. Thomasius in hymnario Gregorio tribuit carminis initium, et quidem, v. 1—20.: reliquos versus a Ramos virentes sumpserat sub Fortunati nomine exhibet. Facit cum eo Torrentinus. Editores Gregorii habent v. 1—20. et 29—32. ut Lossius et Cassander, qui tamen monet hymnum in libris Romani ordinis (qui olim eum descripserunt in Benedictione palmarum) longe auctiorem inveniri. Addit igitur versus omnes, qui supra leguntur, exhibitos illos praeterea in Brev. Cisterciensium e. a. Stropha carminis tertia: Nardi Maria pistici cum doxologia in permultis breviariis (mutata in hodiernis quoque) ponitur in festivitate B. Mariae Magdalenae. — 1. Cs. magnum s. gaudium. 3. Cs. gentium. 4. Wimpf. salvavit. 7. Cs. Clicht. Gron. pium. 8—12. In Romano hodie ita sunt: Maria castis osculis Lambit Dei vestigia, Fletu rigat, tergit comis, Detersa nardo perlinit. 18. Fabr. o mira. 19. Wimpf. dignatus. 34. Cass. in marg. sancto repletus. 45. Cass. in marg.: nos ergo sui famuli. 47. Id. al.: tenentes gloriae. 48. Id. al.: hymnos c. sobrie.

CLI.

In Passione Domini (al. in coena domini).

Rex Christe, factor omnium,
Redemptor et credentium
Placare votis supplicum
Te laudibus colentium.

Cuius benigna gratia
Crucis per alma vulnera
Virtute solvit ardua
Primi parentis vincula.

Qui es creator siderum
Tegmen subisti carneum,
Dignatus hanc vilissimam
Pati doloris formulam.

Ligatus es ut solveres
Mundi ruentis complices,
Per probra tergens crimina
Quae mundus auxit plurima.

Cruci redemptor figeris,
Terram sed omnem concutis;
Tradis potentem spiritum
Nigrescit atque saeculum.

Mox in paternae gloriae
Victor resplendens culmine
Cum spiritus munimine
Defende nos rex optime.

In quibusdam Brev. describitur hymnus ad Laudes in Domin. Passionis, alii eum in tenebrosis matutinis (Rumpelmetten) ad Laudes cantatum esse referunt, praecipue feria quinta in coena dom. Ludecus monet, cantato versu primo, cantorem et baccalaureum orare: „Kyrie eleïson, Christe eleïson, Kyrie eleïson, Christe eleïson, Kyrie eleïson," tum adiicere pueros: „Christe audi nos, salva nos" itemque fieri deinceps post unumquemque versum. Mon. Salisb. haec habet: *den ympnum list oder singt man czw den finstern metten so man vmb die kirchen get vnd das laus t' xpe singet.* Eiusdem viri est vetustissima interpretatio: kvnig christe macher aller ding: adde Spangenbergii canticum: O Christe Schöpffer aller ding. Hoc nostrum carmen, quod in vetustis satis rarum est et ex hodiernis prorsus evanuit, Lutherum, acerrimum patronum, reliquis omnibus praeposuisse notissimum est. Sana et moderata est huius temerarii iudicii censura apud Rambachium (p. **108**). *Dieser Gesang bekommt für Protestanten dadurch ein besonderes Interesse, dass Luther ihn, wie in seinen Tischreden erzählt wird, für den allerbesten Hymnus erklärte: ein Lob, das, wenn es überall ernstlich gemeint war, doch wohl mehr den in ihm berührten Wahrheiten, als der Behandlung und dem Vortrage galt.* Recte miratur Augusti, Lutherum suum hymnum vernaculo sermone non expressisse. — **2. 3.** H. placare votis supplicum, redemptor et credentium. **17—20.** Suspicor apud veteres inter hunc versum ritum illum peractum esse prorsus singularem, cuius mentionem iniicit Merati (Thes. Rit. III. p. 454). *Oratione completa Superior Chori vel Caerimoniarius excitabit fragorem ac strepitum, percutiens manu librum, aut scabellum; ac similiter alii omnes facient, donec acolythus deputatus accensum cereum, quem tenebat occultum, spatio dominicae orationis illum producat et in summitate candelabri suo loco reponat, hoc enim prolato omnes a strepitu cessare debent et ecclesiae custodes invigilare ne strepitus ulterius protrahatur in illis locis praesertim in quibus fit talis fragor cum excessu.* In hoc ritu laudatissimum ecclesiae catholicae studium tradendi fidei mysteria populo per imaginem atque figuram, nimis in subtilia processisse, quis est qui negaverit. Neque alia vult Nickelius, vir summe reverendus (Heil. Zeiten II, I, p. **134**): *Die ganze Trauermette endet mit einem kurzen, durch eine hölzerne Maschine bewirkten Getöse. Der Heiland stirbt, die Erde bebt, die Felsen stürzen zusammen. — — Ist nun nicht alles so geistathmend, wenn gleich sinnlich, so erinnerungsvoll und grossartig, wenn auch am Ende sogar in kleine Fäden sich zerspaltend?* —

CLII.

Tempore Quadragesimae.

Ecce tempus idoneum,
Medicina peccaminum
Quibus Deum offendimus
Corde, verbis, operibus.

Qui pius et propitius
Nobis pepercit hactenus,
Ne nos cum nostris perderet
Tantis iniquitatibus.

Hunc igitur ieiuniis
Cum precibus et lacrimis
Multisque bonis aliis
Placemus devotissime.

Ut nos a cunctis sordibus
Purgans ornet virtutibus,
Angelicis et coetibus
Nos iungat in coelestibus.

Sit benedictus genitor
Eiusque unigenitus,
Cum spiritu paraclito
In sempiterna saecula.

In quatuor tantummodo libris carmen inveni: in Thomasii, Wimpfelingii et Ellingeri libris, porro in Brev. Sarisburiensi. — 12. Sb. devotissimi. 16. Sb. coniuniat. 20. Sb. trinus et unus dominus.

CLIII.

Tempore Quadragesimae.

Summi largitor praemii,
Spes qui es unica mundi,
Preces intende servorum
Ad te devote clamantum.

Nostra te conscientia
Grave offendisse monstrat,
Quam emundes supplicamus
Ab omnibus piaculis.

Si renuis, quis tribuet:
Indulge quia potens es,
Si corde rogamus, mundo
Certe debes ex promisso.

Ergo accepta hoc nostrum
Qui sacrasti ieiunium,
Quo mystice paschalia
Capiamus sacramenta.

Summa nobis hoc conferat
In deitate Trinitas,
In qua gloriatur unus
Per cuncta saecula Deus.

Hic hymnus, salebris satis impeditus, in rariorum est numero. Ex notris Brev. dabant Hv. Aug. Cs. Cod. W.

1. (ad Completorium utque ad tempus Passionis), ex hymnologis Wimpf. Beb. Torr. Clicht. Ell. Thom., sed mirum in modum dissentiunt. — 1. Clicht.: al. summe. 2. W. 1. spes una mundi perditi. 3. W. 1. pauperum. 4. Wimpf. Hv. clamantium. W. 1. ad pedes tuos flentium. 5. W. 1. nos. 6. W. 1. culpis accusat gravibus. Wimpf. te offendisse. 7. Aug. Wimpf. Torr. emunda. 10. W. 1. mitis. 11. 12. Thom. te corde rogare mundo fac nos precamur domine. H. W. 1. pio cf. 13. Aug. Torr. acceptato al. acceptare. Clicht. tu nostrum. W. 1. mysticum. 14. W. 1. quod. 15. W. 1. ubi digne.

CLIV.

Hymnus matutinus.

Noctis tempus iam praeterit,
Iam gallus canit vivis,
Gallo canente spes redit,
Aegris salus refunditur.

Somno gravati surgite,
Cordis reatum pandite,
Iesuque laudem dicite,
Qui nos redemit sanguine etc.

In Thomasii Hymnario exstat sub Gregorii nomine hoc carmen (sexaquinta quatuor versuum), magna ex parte ex Ambrosii eloquiis confectum et pessime tornatum.

L.

S. ISIDORUS HISPALENSIS.

CLV.

Hymnus de S. Agatha.

Festum insigne prodiit,
Chorus cum voces in aula resonet,
Cunctorum Deo dicata plebs alterna
Tota pandite vota.

Haec virgo sacra, germineque clara
Saeculi cuncta respuit caduca,
Christum secuta, acriori poenae
Subdidit membra.

Iudex iniquus ipse Quintianus
Virginem sanctam Agatham cum vidit,
Decem malignis feminis obscoenis
Tradi praecepit.

Quam cum vidissent: blandiuntur verbis
Audi praeceptum iudicis monentis,
Adora deos et lucrare vitam,
Praemiaque multa.

Sed fide plena nobilis puella
Execrat cuncta vanitatum verba,
Spemque fixam retinet in Christo
Semper invicta.

Quam Quintianus praesentari iubet.
Idola vana cogit adoranda
Fortis puella Christum est professa
Fide perfecta.

Iratus iudex sibilat crudelis,
Tortores suos excitat; in mamillis
Torqueri iubet delicatum corpus
Puellae sacrae.

Poenas illatas viriliter portat,
Corpus intactum domino conservat,
Fide qua credit omnia tormenta
Fortiter vincit.

Additur poena crudelis et saeva,
Virginis sacrae torquetur mamilla:
Diuque torta abscindi praecepit
Ubera sacra.

Tunc virgo sancta in carcere trusa,
Fortis in Christo facta est athleta,
Cuius e coelis angelica cura
Sanat mamillam.

Splendor sanctus tenebras illustrat,
Per totam noctem lux e coelis micat,
Pavore multo territi custodes
Fugiunt omnes.

Furore plenus ultroneus tortor
Testas acutas, ignitos carbones,
Corpus sacratum volutari iubet
Latere nudo.

En terrae motus factus est immanis,
Moerorque cunctos terruit tortores;
Unum oppressit, nomine Silvanum,
Pars parietis.

Omnis conventus ille civitatis,
Tremore viso sic concurrunt omnes,
Iudicem saevum volentes occidi:
Fugit ipse.

Post virgo laeta ergastulis clausa
Expandit manus, dominum exorans,
Sacram efflavit animam in coelum:
Toga cum sancta

Angelus Dei descendit de coelo,
Corpusque sanctum tumulat honore,
Tabulam signat aureis scriptam
Litteris sacram.

Iudex iniquus numquam erubescens,
Volens inquirit eius facultates.
Pessima morte, morsibus equorum,
Nece vastatur.

Mirata satis prodierunt signa,
Anni vertentis facta comprobantia;
Aetnaeus ipse mons eructavit
Ignem ardentem.

Videntes cuncti rogum venientem,
Velum sepulcri simul expandentes,
Ignis stetit honorificando
Corpus beatum.

Deus, qui tanta tribuisti dona
Virgini tuae, coelestia regna,
Nobis indigenis, ob honorem eius,
Dilue culpas.

Ob cuius laudem clerus hic decantans,
Precibus eius tibi sit acceptus,
Ratumque reddat plebis tuae victum
Honore sacrum.

Sacerdos vita habeatur clarus,
Moribus bonis tibi sit ornatus.
Ut digne possit tuum immolare
Corpus beatum.

Cuiusque festum annuis recursibus
Laudem honoris persolvimus votum:
Eius obtentu laetemur cum sanctis
Tuis in coelo.

Haec in honorem carmina, quae dixi,
Virginis sacrae merita narravit,
Tuo ex dono haeres sit in coelo
Sanctorum choro.

Gloria tibi patri glorioso,
Et Iesu Christo redemptori nostro,
Qui tecum regnat cum spiritu sancto.
Iuge per aevum, Amen.

Conferas Acta Sanctorum Februar. Tom. I. p. 597.

CLVI.

De S. Agatha.

Adesto plebs fidissima etc.

Acta Sanct. Febr. Tom. I. p. 596.

B.

CYXILLA.

CLVII.

Hymnus de S. Thyrso et sociis.

Exulta nimium turba fidelium,
Sollemne hodie martyris inclyti
Est festum: modula carmine fortiter
In laudem domini atque potentiam.

Coelestis patriae gaudia cogitat
Thyrsus vir pepulit omnia saeculi,
Sanctus, quum minime crederet in Deum,
Afflatus subito flamine sancto est.

Saevum conspiciens iudicem, increpat:
Cur sanctos domini, inquit, atrociter
Poenis discrucias valde crudelibus?
Infelix erebi igne cremandus es.

Illico rabidus tempora presserat
Hostis Combritius membra colentium
In terra dominum; multa perempta sunt
Sanctorum nitida millia martyrum.

Sanctus pro domino Leucius nititur
Electam animam tradere promptior:
Diversa genera pertulit innocens
Poenarum, capiens praemia coelica.

Athleta pedibus impiger ambulans
Thyrsus, ubi regem repperit impium,
Apprendens tenuit, admonet et docet
Iam falsa ut colere desinat idola.

Tum laeto simulans ore loquutus est:
Te Thyrse cupio consilio meo
Assensum tribuens, sacrifices Diis,
Ut magnas capias copias munerum.

Sanctus, perspicuum est, ait, impie,
Quod totus habitet ille nequissimus
In te, nunc coluber pravus et invidus:
Cum tali pereas principe horrido.

Gustrum perniciter adfore praecipit
Plenum lympha, caput martyris suffocat.
Corpus, quod superest fustibus caedere
Nodosis acrius pestifer imperat.

Sed servus domini voce piissima
De vase miserum iudicem increpat:
Agnosce dominum lubrice et invide,
Cum cernis opera magna et inclyta.

Terra construitur alta et eminens,
Per gyrum gladiis fixis in ordine:
Almo fastigio positus, decidens
Ense ut suscipiat membra fidelia.

Magnus tu, domine, es prae diis omnibus,
Multum mirificus in te credentibus.
Pravis muscipula fit: sanctus in aethera
Christi glorificat omnipotentiam.

Victus non destitit insatiabilis
Fera terribilis, sed nova cogitat
Tormenta, sitiens vincere martyrem:
Sed sanctus dominus conteruit malum.

Ne Thyrse timeas, sic ait angelus,
Directus ego sum a domino Deo
Ad te, ut supplicia auferam omnia:
Hostemque poteris vincere pessimum.

Exaudi domine; cogitat impius
Inferre onera, vincula omnia,
Et fervens oleum, plumbum, et ungulas,
Ut sanctum superet martyrem et necet.

Cernens proficere nil suis viribus,
Sanctum praecipitem in mare praecipit
Iactari, videant ne oculi hominum,
Ter dena stadia a littore longius.

Quam mira domine sunt opera tua:
Adducunt manibus angeli martyrem,
Et dulci resonant carmine canticum;
Iudex non meruit cernere angelum.

Debemus penitus facta retexere,
Quae sancti meritis reddiderit bona.
Tribus iudicibus culpa latentibus,
Quos terra repulit mortuos saepius;

Exorant populi martyrem; inquiunt:
Oramus, domine, praecipe protinus
Terra ut suscipiat corpora iudicum,
Qui escam dent putridam vermibus funditus.

Clementer lacrymans, oraculum accipit,
Designans locum ubi corpora condere
Debeant. Veniam da, pie, poscimus,
Martyr, nos humiles credimus in Deum.

Laetentur omnium corda volentium
Coelestis patriae quaerere gaudia:
Et parvi faciant ulla nocentia,
Quae venti a facie ut stipula pervolant.

Te martyr lacrymis vernule, poscimus,
Per te omnipotens conditor ocyus,
Durum quo premimur hoc iugum auferat,
Et laetos faciat saecla per omnia.

Iam summe domine respice saucium,
Delicti populo dele chirographum;
Et nostrum gemitum cerne propitius,
Dans nobis auxilium tempore congruo.

Defunctis requiem omnibus, optime,
Concede; tempora prospera tribue,
Victum pauperibus, subsidium viduis:
Omnes percipiant, quod pie postulant.

Templum hoc, domine, Cyxilla condidit,
Dignam hic habeat sortem in aethera:
Cum summis civibus cantica praecinat,
Gaudens perpetuis saeculis omnibus.

Te nostra iubilet gloria perpetim,
Qui solus dominus, trinus et unus es:
Iugi imperio saecula continens,
Et cuncta dominans, omnibus imperans.

Praesta, ingenite, per unigenitum,
Regnans qui perpetim cum sancto spiritu,
Olympum contines iugi iudicio,
Sustentans aridam perenne imperio.

Damus canticum poetae Hispani, quem nisi fallor, sacrae poeseos scriptores omiserunt ad unum omnes. Prolixius de Cyxillane eiusque carmine agemus infra, nunc sufficiat attulisse quae referunt Acta Sanct. Ianuar. Tom. II. p. 812. *Addimus hymnum de S. Thyrso et sociis, quem Baronius citat in Notis ad XXIV. Ianuarii, compositum a Cyxillane, ut testantur Silo Rex et Iulianus Archipresbyter; huius verba sunt num. 397 in Chronico: Idem Cyxilla Praesul, qui iussit aedificare templum, et composuit hymnum, at Silo in praedicta epistola: Audivi, inquit, quod composuistis hymnum in dedicatione S. Thyrsi Martyris et civis Toletani et de S. Vincentio et Laeto etc. ...... Mittat tua Paternitas illos ad me ut nostri Clerici habeant quid cantent. Arbitratur Villegas ultimos solum versus a Cyxillane additos, cum templum S. Thyrso dedicasset, reliquum hymnum ante a S. Isidoro fuisse compositum. Eundem ex Breviario Mozarabum exhibet Bivarius cum nonnullis capitulis et Benedictionibus.*

N.

S. EUGENIUS TOLETANUS.*

CLVIII.

Oratio S. Eugenii Toletani Episcopi (*al. Precatio ad Deum*).

Rex Deus, immensi quo constat machina mundi,
Quod miser Eugenius posco, tu perfice clemens:
Da vigilem sensum rex regum cuncta gubernans,
Da precor ingenium, da mentis lumen honestum.
Sit mihi recta fides et falsis obvia sectis,
Sit mihi praecipue morum correctio praesens.
Sim carus, verax, humilis, cum tempore prudens,

---

*) Halloix Illustrium Eccl. Orientalis scriptorum etc. p. 277 haec habet: „Testis est Flavius Dexter ad Christi annum 130 S. Dionysii martyrium ab Eugenio celebratum elegantissimo carmine. Hilduinus quoque abbas in epistola ad Ludovicum Pium testatur S. Eugenium Toletanum scripsisse hymnum de b. Dionysio. — — Istum hymnum depromptum ex sacro Dionysiani coenobii armario hic in medium proferimus. Est igitur hic:

Coeli cives applaudite
Mundi iocundo lumini,
Quo illustratur coelitus
Huius diei gratia.

Praecelsa defis martyris,
Sacrique vita antistitis,
Dionysii nobilis
Hodie palmam suscepit.

Areopago ecclesia
Regis sumpsit diadema
Coelestis, gemmam fulgidam
Dionysium sophistam.

Paullo docente, speculum
Habet fides fidelium,
Et spiculum gentilitas,
Quem ante murum nouerat.

Miro clarescens dogmate
Illuminavit Graeciam:
Et inclytus hinc pontifex
Urbem Romanam adiit.

Clemente Romae praesule
Iubente venit Galliam:
Cui iubar solis splendidi
Illuxit signis famine.

Tandem repulso daemone,
Constructo sacro opere,
Poenis afflictus maximis
Caesa ceruice coelum adit.

Ave pater scandens polum:
Ave pie visens solum:
Annua festi munera
Tua sacrans praesentia.

Offer sacerdos optime
Gemitus nostros et preces:
Firma fidem martyr Dei,
Moresque nostros corrige.

Ope guberna fragiles,
In mundi huius pelago,
Atque exutos corpore
Pie benignus suscipe.

Quo, sine fine gloriam
Deo Patri cum Filio,
Una cum sancto Spiritu
Tecum canamus perpetim. Amen.

Secreti tacitus et linguae famine cautus.
Da fidum socium, da fixum semper amicum,
Da blandum, sobrium, parcum castumque ministrum.
Non me pauperies cruciet, aut languor obuncet.
Sit comes alma salus et sufficientia victus.
Absint divitiae, fastus et iurgia, lites,
Invidia et luxus et ventris pensio turpis.
Crimine nec laedam quemquam, nec crimine laedar.
Sic bene velle queam, quo pravum velle recedat.
Turpe nihil cupiam, faciam, vel proloquar unquam.
Te mea mens sitiat, sermo canat, actio promat.
Da, pater altitonans, undosum fletibus imbrem,
Quo valeam lacrimis culparum solvere moles.
Da, precor, auxilium, possim quo vincere mundum,
Et vitae stadium placido percurrere passu;
Quumque suprema dies mortis patefecerit urnam,
Concede veniam, cui tollit culpa coronam.
[Gloria summa tibi, coelique terraeque creator,
Qui Deus es trinus, regnans super omnia solus.]

Cassander: *Hoc carmen corollarii loco adiicere visum fuit, tum quod hymni speciem prae se ferat, utpote quod in doxologiam desinat* (deest tamen apud Ramb. et Kehr.) *tum quod argumentum plurimum mihi adlibuerit. Continet enim summatim precationem omnium quae ad piam beatamque vitam pertinent. Accedit his. quod huius, quicunque is fuerit, boni viri vota* (Eugenium auctorem ignoravit) *cum mea mente pulcherrime congruere sentiam. Paucos itaque hos versiculos, incultos quidem illos sed tamen pios et ad praesentem rerum statum accommodatos* (qui et nobis praesens) *quorum sententiam in meis precibus complecti soleo, adiiciendos duxi.* Neque aliter senserunt Thomasius et Rambachius (qui tamen septem versus omisit) a quibus optimis viris ego recedere nolui. — 2. In exemplari Cass. hic versus hiulcus erat: supplevit ita: quod miser imploro per Christum te pie clemens. 8. Cass. linguae fulmine. 13. Ramb. Kehr. iurgia litis. 14. Cass. invidiae luxus. 17. Cass. Kehr. Thom. nil turpi cupiant. 18. Kehr. Thom. te mens desideret. Bibl. Patr. L. lingua canat.

O.

HYMNI ΑΔΕΣΠΟΤΟΙ

circa sc. VI—IX. conscripti.

CLIX.

Ad Matutinum.

Hymnum dicat turba fratrum, hymnum cantus personet,
Christo regi concinentes laudes demus debitas:
Tu Dei de corde verbum, tu via, tu veritas,
Iesse virga tu vocaris, te leonem legimus,
Dextra patris, mons et agnus, angularis tu lapis,
Sponsus idem vel columba, flamma, pastor, ianua
In prophetis inveniris nostro natus saeculo,
Ante saecla tu fuisti factor primi saeculi:
Factor coeli, terrae factor, congregator tu maris,
Omniumque tu creator quae pater nasci iubet,
Virginis receptus membris Gabriele nuntio,
Crescit alvus prole sancta, nos monemur credere
Rem novam nec ante visam virginem puerperam.
Tunc magi stellam secuti primi adorant parvulum
Offerentes thus et aurum digna regi munera.
Mox Herodi nuntiatum, invidens protentiae,
Tum iubet parvos necare, turbam fecit martyrum.
Fertur infans occidendus nili flumen quo fluit,
Qui refertur post Herodem nutriendus Nazareth
Multa parvus, multa adultus signa fecit coelitus
Quae latent et quae leguntur coram multis testibus.
Praedicans coeleste regnum dicta factis approbat
Debiles fecit vigere, caecos luce illuminat;
Verbis purgat leprae morbum, mortuos resuscitat,
Vinum quod deerat hydriis mutari aqua iubet
Nuptiis moerore tentis propinato populo.
Pane quino, pisce bino quinque pascit millia
Refectis fragmenta coenae ter quaternis corbibus,
Turba ex omni discumbenti iugem laudem pertulit.
Duodecim viros probavit per quos vita discitur,
Ex quis unus invenitur, Christi Iudas traditor.
Instruuntur missi ab Anna; proditoris osculo
Innocens captus tenetur, nec repugnans ducitur.
Sistitur falsis, grassatur offerendus Pontio;
Discutit obiecta, praeses nullum crimen invenit,
Sed cum turba Iudaeorum pro salute Caesaris

Dicerent Christum negandum turbis sanctus traditur;
Impiis verbis gravatur, sputa, flagra sustinet,
Scandere crucem iubetur innocens pro noxiis,
Morte carnis quam gerebat mortem vicit omnium.
Tum Deum clamore magno patrem pendens invocat
Mors secuta membra Christi laxat stricta vincula,
Vela templi scissa pendent, nox obscurat saeculum,
Excitantur de sepulcris dudum clausa corpora.
Adfuit Ioseph beatus; corpus myrrha perlitum
Linteo rudi ligatum cum dolore condidit.
Milites servare corpus Annas princeps praecipit,
Ut videret si probaret Christus quae spoponderat.
Angelum Dei trementes veste amictum candida,
Quo candore claritatis vellus vicit sericum.
Demovet saxum, sepulcro surgit Christus integer.
Haec vidit Iudaea mendax, haec negat cum viderit.
Feminae primum monentur salvatorem vivere,
Quas salutat ipse moestus, complet tristes gaudio,
Seque a mortuis paterna suscitatum dextera
Tertia die redisse nunciat apostolis.
Mox videtur a beatis quo probavit fratribus,
Quod redisset ambigentes intrat clausis ianuis.
Dat docens praecepta legis dat divinum spiritum,
Spiritum Dei perfectum, Trinitatis vinculum.
Praecipit totum per orbem baptizare credulos
Nomen patris invocantes confitentes filium.
Mystica fide revelat tinctos sancto spiritu
Fonte tinctos, innovatos filios factos Dei.
Ante lucem turba fratrum concinamus gloriam,
Qua docemur nos futuros sempiterna saecula.
Galli cantus, galli plausus proximum sentit diem,
Nos cantemus et precantes quae futura credimus,
Maiestatemque immensam concinamus uniter
Ante lucem nunciemus Christum regem dominum
Et qui in illum recte credunt regnaturi cum eo.

Cass.: „Hunc hymnum commendat Beda lib. de re metrica (commemorat eum quoque Hincmarus). De metro enim trochaico tetrametro loquens, Huius, inquit, exemplo totus est hymnus ille pulcherrimus: H y m n u m d i c a t t u r b a f r a t r u m. Quare illum adiiciendum putamus, repertum in vetustissimo libro Benedicti regulam cum hymnis continenti, unde et plerosque alios desumpsimus.“ Praeterea legitur carmen sub Hilarii nomine in pervetusto Antiphonario Benchoriensi, opera Muratorii (Anecd. Tom. IV.) evulgato. Poëtas christianos, si tempus matutinum vel vespertinum vel

quam aliam dici horam celebrare velint, nihil antiquius habere quam ut redemptoris vitam fidelibus explanent, iam ex Prudentio notum est. — **3**. cf. H. **106**, **1**. Ioan. XIV, **6**. **4**. Is. XI, **1**. Apoc. V, **5**. *vicit leo de tribu Iuda.* **5**. Quae de manu et singillatim de dextera Dei in scriptura leguntur, ad Christum veteres referebant. Item Ps. LXVI, **16**. sq. Dan. II, **45**. sub montis et lapidis figura Christus ipsis latitabat cf. H. **15**, **25—28**. **6**. Cant. II, **14**. Apoc. I, **14**. *oculi eius tanquam flamma ignis.* Io. X, 2. sq. **9**. Gen. I, **9**. *Dixit Deus: congregentur aquae.* **18**. Aut poeta novit evangelica apocrypha aut pro certo habuit Christum iam in infantia miracula patrasse, quae nos tamen laterent. **32**. Cass. in margine: fort. gravatur. Retinuimus grassatur, quam vocem loco nostro (ut saepius) eundi vel procedendi notionem habere nemo non intelligit. Innuit poeta Christum redemptorem ab uno tribunali ad alterum, crudeliter raptum esse a quatuor impietatis iudicibus esse vexatum. **33**. Io. XVIII, **38**. *ego nullam invenio in eo causam.*

CLX.

Hymnus quando communicant sacerdotes.

Sancti venite,
Christi corpus sumite,
Sanctum bibentes
Quo redempti, sanguinem.

Salvati Christi
Corpore et sanguine,
A quo refecti
Laudes dicamus Deo.

Dator salutis,
Christus filius Deo
Mundum servavit
Per crucem et sanguinem.

Pro universis
Immolatus dominus,
Ipse sacerdos
Exstitit et hostia.

Lege praeceptum
Immolari hostias,
Qua adumbrantur
Divina mysteria.

Lucis indultor
Et salvator omnium
Praeclaram sanctis
Largitus et gratiam.

Accedunt omnes
Pura mente creduli,
Sumant aeternam
Salutis custodiam.

Sanctorum custos
Rector quoque dominus,
Vitam perennem,
Largitur credentibus.

Coelestem panem
Dat esurientibus,
De fonte vivo
Praebet sitientibus.

Alpha et Omega
Ipse Christus dominus,
Venit venturus
Iudicare homines.

Ex Antiphonario Benchoriensi, cuius supra mentio iniecta est, desumpsit Rambachius in Anthol. I. p. **133**. Quod hymno, nobili quadam simplicitate conspicuo, inscriptum est, hoc recentioris aetatis putaverim. Spectat carmen procul dubio (v. 25. 36. e. a.) ad omnes Christianos, qui tunc temporis sub utraque specie Christum suum acceperunt.

CLXI.

Hymnus de die iudicii.

Apparebit repentina dies magna domini,
Fur obscura velut nocte improvisos occupans.
Brevis totus tum parebit prisci luxus saeculi,
Totum simul cum clarebit praeterisse saeculum.
Clangor tubae per quaternas terrae plagas concinens,
Vivos una mortuosque Christo ciet obviam.
De coelesti iudex arce, maiestate fulgidus
Claris angelorum choris comitatus aderit:
Erubescet orbis lunae, sol et obscurabitur,
Stellae cadent pallescentes, mundi tremet ambitus;
Flamma, ignis anteibit iusti vultum iudicis,
Coelos, terras et profundi fluctus ponti decorans.
Gloriosus in sublimi rex sedebit solio,
Angelorum tremebunda circumstabunt agmina.
Huius omnes ad electi colligentur dexteram,
Pravi pavent a sinistris hoedi velut foetidi:
Ite, dicit rex ad dextros, regnum coeli sumite,
Pater vobis quod paravit ante omne saeculum;
Caritate qui fraterna me iuvistis pauperem,
Caritatis nunc mercedem reportate divites.
Laeti dicent: quando Christe pauperem te vidimus,
Te rex magne vel egentem miserati iuvimus:
Magnus illis dicet iudex: cum iuvistis pauperes,
Panem, domum, vestem dantes, me iuvistis humiles.
Nec tardabit et sinistris loqui iustus arbiter:
In gehennae maledicti flammas hinc discedite;
Obsecrantem me audire despexistis mendicum,
Nudo vestem non dedistis, neglexistis languidum.
Peccatores dicent: Christe, quando te vel pauperem,
Te rex magne vel infirmum contemnentes sprevimus.
Quibus contra iudex altus: mendicanti quamdiu
Opem ferre despexistis, me sprevistis improbi.
Retro ruent tum iniusti ignes in perpetuos,
Vermis quorum non morietur, flamma nec restinguitur,
Satan atro cum ministris quo tenetur carcere,

Fletus ubi mugitusque, strident omnes dentibus.
Tunc fideles ad coelestem sustollentur patriam,
Choros inter angelorum regni petent gaudia,
Urbis summae Hirusalem introibunt gloriam
Vera lucis atque pacis in qua fulget visio.
XPM. regem iam paterna claritate splendidum
Ubi celsa beatorum contemplantur agmina —
Ydri fraudes ergo cave, infirmantes subleva,
Aurum temne, fuge luxus si vis astra petere.
Zona clara castitatis lumbos nunc praecingere,
In occursum magni regis fer ardentes lampades.

Meminit huius hymni alphabetici Beda de metris; exscriptus est in Cassandri, Thomasii atque Rambachii libris. Iuvat carmen fere totum e scriptura sacra depromptum, comparare cum celebratissimo illo extremi iudicii praeconio Dies irae, dies illa, quo maiestate et terroribus, non sancta simplicitate et fide superatur. — 5. Thom. paternas. 22. Cass. in margine: al. miserantes. 27. Thom. me despexistis. 30. Cass. in marg.: al. vel egentem.

CLXII.

Hymnus de Ascensione Domini.

Libr. vet.

Aeterne rex altissime,
Redemptor et fidelium,
Quo mors soluta deperit
Datur triumphus gratiae.

[Quem lex subacta tartari
Marcens averno dispulit,
Carens mucrone pessimo
Throno remisit patrio.]

Scandens tribunal dexterae
Patris, potestas omnium
Collata et Iesu coelitus,
Quae non erat humanitus.

[Nec fit salus ullo modo
Tuo foris vocabulo,
A quo creata cuncta sunt
Et recreata sancta sunt.

Brev. Rom.

Aeterne rex altissime,
Redemptor et fidelium,
Cui mors perempta detulit
Summae triumphum gratiae.

Ascendis orbes siderum,
Quo te vocabat coelitus
Collata, non humanitus,
Rerum potestas omnium.

Haec tanti Christi gratia,
Nexum tollit peccaminum,
Sumpsitque corpus proprium
Totumque possidet polum.]

Ut trina rerum machina,
Coelestium, terrestrium
Et infernorum condita
Flectat genu iam subdita.

Trementes vident angeli
Versa vice mortalium:
Culpat caro, purgat caro,
Regnat Deus Dei caro.

[Quae praeminet virtutibus,
Summis procul coelestibus,
Deus caro atque spiritus,
Plenus Deus verusque homo.

Dicunt et astris angeli,
Demum reverti huiusmodi,
Quem nos redire credimus,
Regnare prorsus novimus.]

Tu Christe nostrum gaudium,
Manens Olympo praeditum,
Mundi regis qui fabricam
Mundana vincens gaudia.

Hinc te precantes quaesumus:
Ignosce culpis omnibus
Et corda sursum subleva
Ad te superna gratia.

Ut cum rubente coeperis
Clarere nube iudicis,
Poenas repellas debitas,
Reddas coronas perditas.

[Da nobis illuc sedula
Devotione tendere,
Quo te sedere cum patre
In arce regni credimus.]

Gloria tibi domine,
Qui ascendisti ad aethera,
Cum patre et sancto spiritu,
In sempiterna saecula.

Ut trina rerum machina,
Coelestium, terrestrium
Et inferorum condita
Flectat genu iam subdita.

Tremunt videntes angeli
Versam vicem mortalium:
Peccat caro, mundat caro,
Regnat Deus Dei caro.

Sis ipse nostrum gaudium,
Manens Olympo praemium,
Mundi regis qui fabricam,
Mundana vincens gaudia.

Hinc te precantes quaesumus:
Ignosce culpis omnibus
Et corda sursum subleva
Ad te superna gratia.

Ut cum repente coeperis
Clarere nube iudicis,
Poenas repellas debitas,
Reddas coronas perditas.

Iesu, tibi sit gloria
Qui victor in coelum redis,
Cum patre et almo spiritu
In sempiterna saecula.

Hymnus, apud antiquos rarus, in Brev. Romano ponitur in Ascensione ad Matutinum. Thomasius exhibet eum, qualem scriptum invenit in breviariis Mozarabum: his debentur versus uncis inclusi. — 3. Act. II, 24. *Quem Deus resuscitavit solutis doloribus inferni.* 9. W. 1. gloriae. 10—12. W. 1. Cs. patris locaris dextera et potestatem accipis perfectam super omnia. 11. Thom. om. et. 12. Ramb.: Du schwingst dich auf der Menschheit Stufen, Wohin dich keines Menschen Sinn, Wohin dich Gott gerufen. Rectius Wimpf.: *non est collata humanitus i. e. quamdiu erat in mundo.* 13. 14. Act. IV, 12. *Non est in alio aliquo salus, nec enim aliud nomen (vocabulum) est* etc. 15. 16. Col. I, 16. Ephes. II, 10. 21. cf. H. 144, 3. 23. W. 1. Cs. infernorum genua. 24. W. 1. Cs. flectant in Iesu nomine. Phil. II, 10. 25. Clicht.: *cum timore reverentur et venerantur Christum, dicentes cum admiratione quod apud Iesaiam scribitur. „Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bostra," et quod Ps. 23. habetur „Quis est iste rex gloriae.:* Hil.: *mirantur quia videbant humanam naturam per Christum ad dexteram Dei collocatam. Et nota quod ante nativitatem Christi angeli ab hominibus se adorari patiebantur, sed non postea, ut legimus de Ioanne, qui cum vellet adorare, inquit angelus: Noli me adorare, tuus enim sum et fratrum tuorum.* 32. Col. II, 9: *in ipso inhabitavit omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* 33. Ab hoc versu quibusdam in libris alius incipitur hymnus. 33—36. desunt in Cod. W. 1. et Cs. 34. al. praevium sive praemium. Nostra scriptura in Hil. Wimpf. Cass. Lg. 45. Thom. Lud. Fr. repente. 49—52. Col. III, 1. 2. 53. In aliis: qui scandis super sidera.

CLXIII. *Hymnus in unctione infirmi.*

(Brev. Moz. in officio infirmorum.)

Christe, coelestis medicina patris,
Verus humanae medicus salutis,
Providae plebis precibus potenter
Pande favorem.

En, ob infirmos tibi supplicamur
Quos nocens pestis valetudo quassat,
Ut pius morbo releves iacentes
Quo quatiuntur.

Qui potestate manifestus exstans,
Mox socrum Petri febribus iacentem,
Regni prolem, puerumque salvas
Centurionis.

Corporum morbos animamque sana
Vulnerum causis adhibe medelam,
Ne sine fructu cruciatus urat
Corpora nostra.

Ferto languenti populo vigorem,
Efflue largam populo salutem,
Pristinis more solito reformans
Viribus aegros.

Iam Deus nostras miserate fletus
Pro quibus te nunc poscimus medere
Ut tuam cunctus recubans medelam
Sentiat aeger.

Omnis impulsus perimens recedat,
Omnis incursus crucians liquescat,
Vigor optatae foveat salutis
Membra dolentis.

Quo per illata mala dum teruntur,
Eruditorum numero decori
Compotes intrent sociante fructu
Regna polorum.

Gloriam patri genitaeque proli
Et tibi compar utriusque semper
Nomine trino deitate soli
Sidera clament.

Thomasius ex Breviario Mozarabum, Cassander, Ellingerus, Rambachius hoc carmen exhibent. Sine dubio decantari solebat inter ungendum seu post unctionem infirmi, antequam corpus et sanguinem domini acciperet. Haud male Ramb.: *Dieser Gesang kommt in Alcuins Officiis unter dem Namen des Ambrosius vor, dem er doch sicher nicht angehört (?); ohne Zweifel wurde er auf Veranlassung einer gefährlichen Seuche verfertigt und erst später zum Gebrauch bei der Salbung der Kranken angewendet.* 12. Io. IV, 46. 14. Cass. Ramb. vulneris causis, in marg. vulnera quassans. 19. Cass. in marg. reforma. 23. Thom. omnis rec. 27. Cass. in marg. virtus optatae.

CLXIV. *Ad Completorium.*

Adsunt tenebrae primae,
Noctis terrae excursus,
Cum canticis et hymnis
Nunc dedicemur omnes.

Nam tempus illud hoc est,
Quod Hieremias dicit,
Surgendum esse noctis
Primordio in noctis.

Nos spiritus per arma,
Invicta radix David
Disrumpe vincla noctis
Et da iubar salutis.

Somno quiescit grata,
Mens pervigil resurgat,
Non sordidemur actu
Nec spiritu gravemur.

Sed corpore et mente
Spiritu fervente,
Vestigio impigro
Te consequamur Christe.

Thomasius ex Brev. Mozarabum.

CLXV. *Hymnus de S. Christina.*

Virginis sacrae triumphum prosequamur laudibus,
Quae viriliter certando hostem vicit improbum
Et servando castitatem meruit praeconium.

Haec namque virgo dum esset parvula temporibus,
Concupivit regem Christum adorare dominum
Et neglectis simulacris thus offerre pudicum.

Quae paterna deridendo flagra vel supplicia,
Non attendit prava verba, cor ad haec nec posuit
Sed sereno poenam vultu sustulit viriliter.

Christi nomine beata quod Christina dicitur
Appellari virgo pia, sed a Christi nomine
Derivatum patet suum esse sic vocabulum.

Paternam fide probata iram temnens despuit
Celso gaudio oblectata divinitus gratis tuis
Depellebat, ac supernis incumbebat praemiis.

Nulla (hanc) tormenta fregere, nulla mors perterruit,
Sed alacri corde cuncta perferens certamina
Irridebat, cruciatur perdita vesania.

Caeditur namque suspensa, virgisque pertunditur;
Aeneumque vas repletum resina et oleo
Picis simulque torrente: ibi alma mittitur.

Undis impressa marinis a Christo eripitur,
Serpentium omnigenam depulit saevitiam,
Mortem simul ac tormenta reputans pro nihilo.

Tribus itaque devictis profanis iudicibus
Trinitatem confitendo triumphat feliciter,
Sic a seculo vocata migrat ad coelestia.

Tuo namque in honore, virgo sancta, canimus,
Iuva cunctos supplicantes, tege tuos famulos
Funde preces pro delictis Christo regi domino

Et tu Christe, rex immense, audi preces supplicum,
Vota accipe, cunctorum culpas dele scelerum,
Haec in festa hic orantes esto in subsidium.

Gloria et honor Deo usquequo altissimo,
Una patre filioque, inclytoque paraclito
Cui laus (est) et potestas per aeterna secula.

In vetustis Mozarabum breviariis, hymnorum multitudine eximiis, haud pauca quoque exstant de Sanctis carmina, quorum passim mentionem iniiciunt Bollandistae. Duo ex his in thesaurum nostrum recipere voluimus: reliquorum damus exordia. Ita de S. Christinae hymno Acta Sanct. Iul. Tom. V. p. **503.**: *Ritu annuo S. Christinam Mozarabibus in Hispania etiam esse venerabilem, diximus supra: et quamvis in eorum Breviario omnia de nostra sancta unius virginis ritu dicenda praescribantur, hymnum tamen singularem ipsi condunt, quem a mendis aliquot expurgatum hic exhibemus.* Act. Sct. in marg.: forte armis suis.

CLXVI. *Hymnus de S. Genesio notario et mart.*

Genesius igitur ille iuvenculus,
Civis eximius Arelatis oppidi,
Aetatis peragens floscula primulae
Iniuncto paret ordini.

Exceptor igitur dum nitesceret
Ac iussa tabulis publica scriberet,
Afflatus subito munere coelico
Quo vota cumulat pia.

Extemplo officium abnuit impium,
Et ceris renuit imprimere manum
Coelestis cupiens effici accola
Vita, votisque moribus.

Post, evangelicus sermo ut intonat
Diversas latebras per loca appetens,
Sese occulte recipit in abditis
Horrore ministerii.

Quem quaerens valide turba satellitum,
Nec hunc, ut cuperet, reperit uspiam,
Vastis reboans rictibus arbiter,
Ferrum sumite, clamitat.

Festinis propere pergite gressibus
Inventum refugam plectite, percutite,
Qui nostra monita temnere ausus est,
Nec sacros deos incolit.

Quod fama referens martyris auribus,
Ablutum neque se nosceret aequore,
Ferventi Rhodanum spiritu appetit,
Quo sordes queat ablui.

Auro lucidior inde regrediens,
Repertus iugulus sternitur impetu,
Coeli agminibus illico iungitur,
Comptus vertice laurea.

Acta Sanct. Aug. Tom. V. p. 125 haec habent: *Solennis Genesii veneratio non sese continuit intra limites Galliae; sed montes Pyrenaeos superavit, et in Hispaniam transiit, quemadmodum liquet ex veteri Breviario Mozarabico, cuius partem Toleti commorans anno 1722. transcripsi. In illo venerandae antiquitatis Officio celebrari S. Genesium Arelatensem, luce clarius evincit hymnus proprius, cuius barbarum stylum nonnihil ex coniectura corrigam, vel in margine explicabo. Antiquus autem iste hymnus inter alia ad propositum nostrum non pertinentia de sancto Martyre Arelatensi haec habet.* 26. Nondum babtizatus erat.

CLXVII. *In Natali S. Felicis M. patroni Gerundae.*

Fons beatus vitae perennis,
Lux origo luminis,
Adspice plebem canentem
Festa summi martyris.

Excipe vota precantum,
Sume laudum carmina,
En tui Felicis almi
Pangimus insignia etc.

Ex Brev. Moz. A. S. Aug. Tom. I. p. 24.

CLXVIII. *De eodem.*

O nimis Gerunda felix,
O beata civitas,
Nil malorum tu pavescis
Freta tanto martyre etc.

Ex Brev. Moz. A. S. Aug. Tom. I. p. 25.

CLXIX. *De Martyribus Scillitanis.*

Sperati sancti martyris
Palmam virtutis inclytam,
Alternis invicem choris
Hymnis canamus mysticis etc.

Ex Brev. Moz. A. S. Iul. Tom. IV. p. 206.

CLXX. *In Communi plurimorum Martyrum.*

Libr. vet.	Brev. Rom.
Sanctorum meritis inclyta gaudia	Sanctorum meritis inclyta gaudia
Pangamus socii gestaque fortia,	Pangamus socii gestaque fortia,
Nam gliscit animus promere cantibus	Gliscens fert animus promere cantibus
Victorum genus optimum.	Victorum genus optimum.
Hi sunt quos retinens mundus inhorruit,	His sunt quos fatue mundus abhorruit,
Ipsum nam sterili flore per aridum	Hunc fructu vacuum, floribus aridum
Sprevere penitus teque secuti sunt	Contempsere tui nominis asseclae
Rex Christe bone coelitus.	Iesu rex bone coelitum.
Hi pro te furias atque ferocia	Hi pro te furias atque minas truces
Calcarunt hominum saevaque verbera,	Calcarunt hominum saevaque verbera,
Cessit his lacerans fortiter ungula,	Cessit his lacerans fortiter ungula,
Nec carpsit penetralia.	Nec carpsit penetralia.
Caeduntur gladiis more bidentium,	Caeduntur gladiis more bidentium,
Non murmur resonat, non querimonia,	Non murmur resonat, non querimonia,
Sed corde tacito mens bene conscia	Sed corde impavido mens bene conscia
Conservat patientiam.	Conservat patientiam.
Quae vox, quae poterit lingua retexere	Quae vox, quae poterit lingua retexere
Quae tu martyribus munera praeparas,	Quae tu martyribus munera praeparas,
Rubri nam fluido sanguine, laureis	Rubri nam fluido sanguine, fulgidis
Ditantur bone fulgidis.	Cingunt tempora laureis.
Te summa deitas unaque poscimus,	Te summa o deitas unaque poscimus

Ut culpas abluas, noxia subtrahas,
Des pacem famulis, nos quoque gloriam
Per cuncta tibi saecula.

Ut culpas abigas, noxia subtrahas,
Des pacem famulis, ut tibi gloriam
Annorum in seriem canant.

Hic hymnus, qui Clichtovaeo magnam prae se fert elegantiam et gravitatem, in vetustis non tam frequens est quam alii hymni de communi appellati (ex nostris in Fr. Bd. Aug. Pt. Lg.: apud Radulphum fit eius mentio). — 7. Cass. Clicht. spreverunt. 9. Cass. in marg. ferocium. 14. Cass. Clicht. Lg. nec querim. 17. 18. I. Cor. II, 9. 21. Apud alios legebatur trina deitas quod aeque displicuit Hincmaro (de non trina Deitate init.) ac lubentissime acceptum est a Gotescalko. 24. Clicht. refert libros mendosos habere per cuncta pie saecula.

CLXXI. *De beata Virgine.*

Ave maris stella,
Dei mater alma
Atque semper virgo,
Felix coeli porta.

Sumens illud Ave
Gabrielis ore,
Funda nos in pace,
Mutans nomen Evae.

Solve vincla reis,
Profer lumen caecis,
Mala nostra pelle,
Bona cuncta posce.

Monstra te esse matrem,
Sumat per te precem,
Qui pro nobis natus
Tulit esse tuus.

Virgo singularis,
Inter omnes mitis,
Nos culpis solutos
Mites fac et castos.

Vitam praesta puram,
Iter para tutum,
Ut videntes Iesum
Semper collaetemur.

Sit laus Deo patri,
Summo Christo decus
Spiritui sancto
Honor trinus et unus.

Hic hymnus Marianus, quem ecclesia Catholica semper ingenti cum favore prosecuta est, in omnibus breviariis, quae inspiciendi unquam mihi occasio data est, ad honorem bea-

tissimae virginis cantandus praescribitur, inprimis in Annunciatione; apud permultos tamen aliis quoque diebus festis Marianis adscriptus est. Quae hymni reverentia ad recentiora usque tempora permansit. Urbanus VIII. pontifex cum „correctis falsis syllabis ultra nongentas et mutatis ideo principiis" hymnos emendaret, cum paucis nostrum reliquit intactum, quamquam est soluta potius oratio aliquibus incisis partita. (Gavanti Thes. III. p. 254.) Nunc in plurimis Mariae sollemnitatibus et in Officio eius parvo recitatur: ex rubricistis plurimi iudicant, ab hebdomadario, primis illis verbis „Ave maris stella" pronuntiatis, esse genuflectendum. (Gavanti l. l. p. 420. 476.) Caeterum vix moneamus necesse est, celebratissimum carmen innumeris aliis et latini et vernaculi sermonis exstitisse exemplar. Germanicum fecere quoad sciam ex vetustioribus monachus Salisb. „Ave meres sterne" et Hortulus animae a. 1500 „Gegrüsst syst möres stern (Hoffmann D. K. p. 179). — 1. Erat mos apud antiquos, ut in quovis nomine proprio investigarent etymologiam, notionem, significatum ut ita dicam mysticum. Hebraei et graeci sermonis cum plerumque essent ignari, omnes voces in latinarum numerum referentes, mira saepissime excogitarunt. Quo in studio Mariae nomen nequaquam potuit praetermitti: neque vero latina lingua aliud quid praebuit, nisi „maria" vocis „mare" numerum pluralem. Hac notione gavisi, ipsam in scriptura sacra latere ipsis erat certissimum. Prae ceteris de Maria explicabantur loci Gen. I, 10: *congregationes aquarum appellavit maria. Et vidit Deus, quod esset bonum* — et Ps. XXIII, 2: *super maria fundavit eam.* Unde saepissime poetis Maria audit „mare": unum sufficiat exemplum (Wack. p. 661). *In dir Maria hoch gemeit maht got der wasser underscheit* — — *du bist dz mear, der wasserflussz, in dich rünt aller gnoden gussz* — — *du bist ein tieffy grundeloss, du bist dz mere ohne moass, durch dich dz ewig worte flossz* u. s. w. Alia imago de Maria saepissime prolata est illa, qua cum sole, vel luna, vel stella comparatur: apud alios data est ipsi corona duodecim stellarum (Wack. p. 101: *do dir mit ern von den zwölf stern ward aufgesetzt ain krone).* Ex his typicis Mariae notionibus, quas modo enarravimus, exorta est (ut solet) tertia: stella maris; nam, ut cum Hilario loquar, *„sicut stella praestat ducatum nautis ut veniant ad portum, ita ducatu virginis Mariae venimus ad portum i. e. ad Christum."* Vel in nostro carmine M. primum ita appellata est, vel ut statuit Ven. Augusti in Sequentia Notkeri Eia recolamus „hodie saeculo maris stella est enixa." 5—8. Mariae cum Eva comparatio iam ab Irenaei temporibus est notissima. Postea versabantur poëtae in mystica vocum Eva et Ave permutatione et affinitate.

Narrat Clichtovaeus, alios eo processisse audaciae, ut in voce ave a — existimarent α privativum, ve pro Graecorum οὐαί vel Latinorum vae venditarent. 8. Apud alios Evae nomen. 9. Cod. H. male regis. 13. Maria mater est omnium Christianorum, nam quae Ioan. XIX. 26. 27. narrantur, ad omnes pertinent. Wack. p. 100: *all mein zwflucht Hab ich zw dir, am kreucz pist mir mit sanct Iohannes geben das du auch mein muter wellest sein, frist hie und dort mein leben.* 14. Fr. Hil. preces. 19. Gron. culpae solutos. 28. Hil. trinus honor unus. Aug. honor trinus unus. Ct. Fr. tribus honor unus.

P.

S. BEDA VENERABILIS.

CLXXII. *De Ascensione Domini.*

Hymnum canamus gloriae,
Hymni novi nunc personent,

Christus novo cum tramite
Ad patris ascendit thronum.

Apostoli tunc mystico
In monte stantes chrismatis,
Cum matre clara virgine
Iesu videbant gloriam.

Quos alloquentes angeli:
Quid astra stantes cernitis,
Salvator hic est, inquiunt,
Iesu triumpho nobili.

Sicque venturum asserunt,
Quemadmodum hunc viderûnt,
Summa polorum culmina
Scandere Iesum splendida.

[Da nobis illuc sedula
Devotione tendere,
Quo te sedere cum patre
In arce regni credimus.

Tu esto nostrum gaudium,
Qui es futurus praemium;
Sit nostra in te gloria
Per cuncta semper saecula.]

Gloria tibi domine
Qui scandis super sidera etc.

Inter carmina S. Bedae ab Cassandro evulgata legitur hymnus de Ascensione „Hymnum canamus gloriae" 128 versuum, quem ex Radulphi testimonio ab ecclesia cantatum esse sibi persuasum habet Rambachius. Sed prorsus inaudi-

tum erat tam prolixum carmen in cultu divino recitare: ideo substitimus in ea hymni ratione, qua legitur in Brev. Sarisburiensi. Carmen ultra Angliae fines esse propagatum ipse testatur Radulphus et Hymnarium Ms. quod ad manus erat Thomasio et plures carminis strophas continebat. — 3. Thom. novo nunc. 5. Cass. tum. 7. Cass. claram. 12. Cass. nobilis. 13—16. neque in Cassandri nec in Thomasii libris reperiuntur. 17—24. cf. H. 162, 49—52. H. 56, 17—20.

CLXXIII. *In Natali B. V. Mariae.*

Adesto Christe vocibus,
Inesto nostris mentibus,
Tua benignus dextera
Choros canentum protege etc.

Cassander et Ellingerus carmen habent.

CLXXIV. *De SS. Petro et Paulo apostolis.*

Apostolorum gloriam
Hymnis canamus debitis,
Votis vocemus annuis,
Iesu fave precantibus etc.

Hymnus alphabeticus in Cass. Ell. et Thom. libris reperitur.

CLXXV. *De die sancto Pentecostes.*

Emitte Christe spiritus (um).
Donum tui paracliti,
Quo nos replente munera
Rite canamus ipsius etc.

Cassander et Ellingerus habent.

CLXXVI. *De Innocentibus.*

Hymnum canentes martyrum
Dicamus innocentium,
Quos terra flentes perdidit
Gaudens sed aethera suscipit.
Vultum patris per saecula
Quorum tuentur angeli,
Eiusque laudant gratiam
Hymnum canentes martyrum etc.

Cassander, Ellingerus Thom. Ramb. p. 149.: *Der abgekürzt mitgetheilte Gesang hat im Original das Eigene, dass allemal die erste Zeile der Strophen in der ungeraden Zahl mit der letzten der in der geraden gleichlautet, wodurch natürlich viele Wiederholungen in den Gedanken entstehen, die indess weniger auffallen, wenn man das Ganze als einen Wechselgesang betrachtet.*

CLXXVII. *In Natali S. Agnae.*

Illuxit alma saeculis
Dies beata virginis,
Quae morte victa perpetis
Vitae recepit gaudia etc.

Apud Cassandrum, Ellingerum et Thom.

CLXXVIII. *In Natali S. Andreae.*

Nunc Andreae sollemnia
Laetis canamus vocibus,
Apostolatus gloriam
Qui ornat triumpho sanguinis etc.

Ut supra.

CLXXIX. *De Passione S. Ioannis Baptistae.*

Praecessor almus gratiae
Et veritatis angelus,
Lucerna Christi et perpetis
Evangelista luminis etc.

Ut supra.

CLXXX. *De S. Ioanne Baptista.*

Praecursor altus luminis
Et praeco verbi nascitur,
Laetare cor fidelium,
Lucemque gaudens accipe etc.

Ut supra.

CLXXXI. *Hymnus de universis Dei operibus.*

Primo Deus coeli globum
Molemque terrae condidit
Terram sed umbris abditam
Abyssus alta texerat etc.

Ut supra.

CLXXXII. *Hymnus in Natali S. Andreae ad Crucem dicendus.*

Salve tropaeum gloriae,
Salve sacrum victoriae
Signum Deus quo perditum
Mundum redemit mortuus etc.

Ut supra.

Q.

PAULUS DIACONUS.

CLXXXIII. *De S. Ioanne Baptista.*

UT queant laxis REsonare fibris
MIra gestorum FAmuli tuorum,
SOLve polluti laBIi reatum,
Sancte Ioannes.

Nuncius celso veniens olympo,
Te patri magnum fore nasciturum,
Nomen et vitae seriem gerendae
Ordine promit.

Ille promissi dubius superni,
Perdidit promptae modulos loquelae,
Sed reformasti genitus peremptae
Organa vocis.

Ventris obstruso positus cubili,
Senseras regem thalamo manentem,
Hinc parens nati meritis uterque
Abdita pargit.

Antra deserti teneris sub annis,
Civium turmas fugiens, petisti,
Ne levi saltem maculare vitam
Famine posses.

Praebuit hirtum tegimen camelus,
Artubus sacris strophium bidentes,
Cui latex haustum, sociata pastum
Mella locustis.

Caeteri tantum cecinere vatum
Corde praesago iubar adfuturum,
Tu quidem mundi scelus auferentem
Indice prodis.

Non fuit vasti spatium per orbis
Sanctior quisquam genitus Ioanne,
Qui nefas saecli meruit lavantem
Tingere lymphis.

O nimis felix meritique celsi,
Nesciens labem nivei pudoris,
Praepotens martyr eremique cultor,
Maxime vatum.

Serta ter denis alios coronant
Aucta crementis, duplicata quosdam,
Trina centeno cumulata fructu
Te sacer ornant.

Nunc potens nostri meritis opimis
Pectoris duros lapides repelle,
Asperum planans iter, et reflexos
Dirige calles.

Ut pius mundi sator et redemptor,
Mentibus pulsa livione puris,
Rite dignetur veniens sacratos
Ponere gressus.

Laudibus cives celebrant superni
Te Deus simplex pariterque trine,
Supplices et nos veniam precamur,
Parce redemptis.

Gloriam patri resonemus omnes,
Et tibi Christi genite superne,
Cum quibus sanctus simul et creator
Spiritus regnat.

Ubique positus est hymnus in Nativitate S. Ioannis, in plurimis vero libris distributus in duas vel tres partes ab Matutinum, Laudes et Vesperas cantandas; in quibusdam diminutus. In Germanicum sermonem unus, nisi fallor, transtulit Monachus Salisb.: Von sand Iohannes, ein sweerer dewtscher ympnus Das hell auf klymmen deiner dyenner stymmen u. s. w. Explicatum est carmen (usque ad vers. 32.) prolixo commentario in Weitzii Heortologio, qui quid habeat artis musicae amatoribus gravitatis et suavitatis, ita praemonet: *Notatu dignum est quod Guido Aretinus, musicae peritia inter aevi sui primos (sub Henrico III. Imp. vixit) sex notas sillabicas, senarii numeri perfectione delectatus introduxit: UT, RE, MI, FA, SOL quas ex hymno hoc mutuatus est atque transtulit. Notarum illum numerum auxit et senis receptis comitem unam adiecit ex eodem nostro hymno BI. At manifesta est, inquit, idololatria, quod Paulus quidam nomine, Romanae ecclesiae historiographus (Gavanti Tom. III. p. 518) aliquando sub exhibitione paschalis facis, raucedinem persentiscens pro recuperanda vocis integritate hunc hymnum composuerit atque eo ipso Ioannem vocis clarioris patronum invocaverit, cuius quippe natali die muto patri Zachariae vox sit reddita, cumque ipse praecursor et praeco domini „vox clamantis" Esaiae encomio proclametur. Et postea hymnus ad raucedinem*

pellendam olim adhibebatur cum Ioannes canentium in coenobiis tutelaris Deus (!) crederetur pontificia superstitione).* Quid disertius et explanatius de musica hymni dignitate dicendum, iudicent, ut cum Weitzio loquar, μουσῶν καὶ μουσικῶν παῖδες. Adeant Mich. Praetorium t. l. syntag. musici ps. l. Finckii Syllogen quaest. illust. p. **184.** c. a. — **1—4.** Cass.: *hic auctor imitatus videtur principium Prudentii in supplicio Romani martyris quod est huiusmodi „Romane Christi fortis assertor Dei, Elinguis oris organum fautor more, Fac ut tuarum mira laudum concinam.“* **3.** Ct. l a b i i s. H. p o l l u t i s l a b i i s. Ies. VI, **5.** *vae mihi, quia vir pollutus labiis ego sum.* **8.** Brev. Rom. o m i n e. **15.** Haec de nominis impositione intelligenda. **16.** In quibusdam p a n d i t. **20.** Lips. p o s s i s. Ne levi quodam otioso verbo Deo displiceret et aliquo modo vitam macularet. **21.** W. **2.** male h i r c u m. **22.** Ct. t r o p h a e u m cf. H. **10, 22. 24.** Permulta de locustis esulis hoc loco disputavit Weitzius qui omne scibile commentariis suis infarxit. Sed hoc certum est, poetas christianos veras locustas, neque herbas vel aves ita appellatas indicari voluisse. Neque eis id taedium movit, quod Nic. Clenardo: *quamvis locustae illae saporis non sint spernendi, malo tamen unam perdicem quam XXIV. locustas.* **28.** H. i n c l i t e. **33.** H. m e r i t i s e x c e l s u s. **37.** Hil. c o r o n a s. Adnectit Hilarius huic strophae prolixiorem notam, quae, cum multa docte, pie et iucunde proferat, non debet praetermitti: *Tres ordines hic notantur: tricesimus, sexagesimus, centesimus, in quibus continentur omnium hominum ordines sive continentes, coniugati et virgines qui et designantur per tres viros, per Noë, per Danielem et per Iob Per Noë coniugati, per Iob continentes, per Danielem virgines designantur. Unde in evangelio: „alii sunt in lecto, alii in villa, alii in agro.“ — — Serta ter dena i. e. triginta coronant coniugatos, qui habent secum fidem Trinitatis et adhaerent decem praeceptis legis. Et illa serta duplicata s. in sexagesimum fructum coronant continentes, qui vixerunt in caritate et habent sex opera misericordiae (Matth. XXV, 35. 36.). Illa serta aucta per augmentationem denarii, vel centeno fructu coronant te, o sancte Ioannes, qui es virgo. Nam centesimus fructus ornat virgines — — in hoc ordine fuit b. Ioannes non absurde immo aperte secundum loquelam digitorum. Periti enim prima computatione articulorum, quam appellant „loquelam digitorum,“ quoniam in sinistra manu, per quam vita temporalis intelligitur, usque in nonaginta novem solebant computare, centum autem et deinde in dextera parte per*

---

*) Non ab hac narratione alienum est quod de S. Adelheyde abbatissa relatum invenio. Nam cui ex monialium numero illa sancta manu alapam infligeret, eadem, etsi cornicis instar crocitasset, deinceps dulci melliflua et canora voce divinum sponsum in hymnis et canticis praedicare coepit.

quam coelestis vita designatur. Unde de quodam centenario habemus in quodam libro sic: „Iam dextera computat annos.“ In hoc loco facit auctor numerum suum per quinque digitos manus, per pollicem, per indicem, per medium, medicum, auricularem. Auric. in palma positus significat unitatem, medicus cum ipso positus duo significat. Medius cum ipsis positus tria: deinde nihil. Auric. erectus medio et medico iacentibus quattuor sign. Medicus cum illo erectus, medio iacente in palma quinque sign. Medicus cum illis erectus sex sign. Item auric. in palma extensus septem sign. Medius eodem modo positus in palma octo sign. Medius simili positus novem sign. Index, qui usque hoc nihil fecit, praedicto modo decem sign. Amplexu pollicis adiunctus triginta sign. per quem numerum satis congrue accipitur merces coniugatorum prpter illorum mollem amplexum et vitae dilectionem et concordiam. Pollex siquidem cum indice firmiter adstrictus sexaginta sign. per quem numerum satis competenter accipitur merces continentium: grave enim est ab amplexu et voluptuosa delectatione et consuetudine abstinere. Unde scriptum est „Nil consuetudine maius.“ In dextera dicitur centum, per quem numerum vita coelestis intelligitur et non immerito accipitur merces virginum, quia in hac vita mundam et immaculatam vitam ducunt. — Satis libere Weinzierl hanc strophen vertit: „Es schimmern Andere mit dem Kranze des Tugendlohnes schön umlaubt: In eines höhern Lohnes Glanze Ragt über sie dein strahlend Haupt.“ **35.** Brev. Rom. nemorumque cultor. **39.** B. R. trina te fructu cumulata centum nexibus ornant. **42.** B. R. revelle. **45.** Mgd. Pt. Sl. hinc. **46.** livio i. q. livor; al. luvione. B. R. culpae sine labe puris. **47.** B. R. beatos. **49.** Thom. celebrent. Doxologia apud diversos diversa.

CLXXXIV. *Hymnus de miraculis S. Benedicti.*

Fratres alacri pectore,
Venite concentu pari:
Fruamur huius inclytae
Festivitatis gaudiis.

Hac Benedictus aurea
Ostensor arcti tramitis,
Ad regna conscendit pater
Captans laborum praemia.

Effulsit ut sidus novum
Mundana pellens nubila.
Aetatis ipso limine
Despexit aevi florida.

Miraculorum praepotens,
Afflatus alti flamine,
Resplenduit prodigiis
Venturo saeclo praecinens.

Laturus esum pluribus,
Panis reformant vasculum,
Arctum petens ergastulum,
Extinxit ignes ignibus.

Fregit veneni baiulam
Crucis per arma cymbiam;
Coercuit mentem vagam
Leni flagello corporis.

Funduntur omnes rupibus,
Redit calybs e gurgite,
Currit per undas obsequens:
Peplo puer vitat necem.

Virus patescit abditum,
Mandata praepes efficit,
Hostem ruina conterit;
Cedit fremens leo grave.

In imo fit moles levis;
Rogus migrat phantasticus,
Fractum revisit sospitas,
Excessus absentum patet.

Rector vafer deprenderis,
Inique possessor fugis;
Futura praenoscemini,
Arcana cor non contigit.

Fundantur aedes somniis,
Tellus vomit cadavera,
Dracone frenatur fugax;
Aether pluit numismata.

Vitrum resistit cautibus,
Manant olivo dolia,
Vinctum resolvit visio,
Vitam receptant funera.

Tanti potestas luminis
Voto sororis vincitur;
Quo plus amat quis plus valet,
Enare quem cernit polum.

Non ante saeclis cognitum
Noctu iubar effulgurat,
Quo totus orbis cernitur
Flammisque subvehi pius.

Haec inter instar nectaris
Miranda plectro claruit;
Nam pinxit apte lineas
Vitae sacrae sequacibus.

Iam dux alumni sat potens
Adsis gregis suspiriis,
Gliscat bonis hydrum carens
Sit callis ut sequax tibi.

Teste Rambachio (p. 154) hoc carmen per multa saecula cantui ecclesiastico inserviit, quod equidem vix crediderim. Neque in uno libro hymnum inveni: tamen doct. viri sententia permotus, adieci. Lucem affundit plurimis locis S. Benedicti Legenda.

R.

CAROLUS MAGNUS.

CLXXXV. *Hymnus in die Pentecostes.*

Veni creator spiritus,
Mentes tuorum visita,
Imple superna gratia
Quae tu creasti pectora.

Qui paraclitus diceris
Donum Dei altissimi,
Fons vivus, ignis, caritas
Et spiritalis unctio.

Tu septiformis munere,
Dextrae Dei tu digitus,
Tu rite promissum patris,
Sermone ditans guttura.

Accende lumen sensibus,
Infunde amorem cordibus
Infirma nostri corporis
Virtute firmans perpetim.

Hostem repellas longius,
Pacemque dones protinus,
Ductore sic te praevio
Vitemus omne noxium.

[Da gaudiorum praemia,
Da gratiarum munera,
Dissolve litis vincula,
Adstringe pacis foedera.]

Perte sciamus da patrem,
Noscamus atque filium,
Te utriusque spiritum
Credamus omni tempore.

Sit laus patri cum filio,
Sancto simul paraclito,
Nobisque mittat filius
Charisma sancti spiritus.

Hymno „Veni Creator“ quo Spiritus Sanctus invocatur, ex veterum sententia singularis quaedem vis inest. Unde Mon. Salisb.: *wer den ympnum spricht pey tag oder pey nacht, dem mag kainer seiner feint sichtiger noch vnsichtiger nicht geschaden.* Praeterea S. Trinitati tam gratus est ut, si mens concordet voci, spiritus sanctus non possit quin cum septem suis muneribus cantantibus adveniat. Unde non solum tempori pentecostali sed omnibus inservit necessitatibus quae prae ceteris spiritus sancti collustratione indigere videantur. Cantatur in creando summo pontifice, in eligendis episcopis, regibus coronandis etc. in synodo celebranda, in Elevatione et Translatione Sanctorum*) etc. Locus hymno in Breviario designatus est in Vesperis Pentecostes atque in Tertia eiusdem festivitatis, quae hora praeter morem magna cum sollemnitate celebratur quia hora Tertia super apostolos paraclitus descenderat. Merati (Gav. Th. III. p. 475). *In hac Dominica et duobus sequentibus diebus intonatur talis hymnus a Celebrante, amictu, alba, stola et pluviali indutus. Hanc maiorem sollemnitatem in decantando hoc hymno et tota hora Tertia insinuat Gavantus, cum dicit convenire hac die, ut hymno longiori et proprio festi paraclitum spiritum in et ad nos invitemus. Qua propter decet etiam, quod, uti monet Bauldry, decantetur tota hora Tertia accensis omnibus cereis altaris ad eamque omnes clerici de ecclesia adsint.* Inter vetustiora breviaria nonnulla hymnum praescribunt ad omnes horas minores, ut Pt. In Germanicum conversum est

---

*) Annales Ord. S. Benedicti ed. Mabillon Tom. VI. p. 532 (in Historia Delationis S. Marculfi, quae fiebat c. a. 898) „Sancti quoque Fursei principalis clerus — — cum corpore eiusdem sui sancti patroni affuit ac in introitu ecclesiae non sine religiosissimae deliberationis consilio psallentes Veni creator spiritus et finito subiunxerunt hymnum Te Deum.“

carmen iam sc. XII. v. XIII. (Wackern. p. 72) Kum schepfaer, heiliger geist, porro a mon. Salisb.: Kum schepher heiliger Geist, a Luthero: kom Gott schöpfer, heiliger Geist etc. — 4. Beb. tu quae. 8. Corn.: Unctio docens et illuminans nos, et veros sacerdotes reddens et obsignans. 9. Ct. s. gratiae Wimpf. Zehn. Fabr. gratia. Torr.: Septem dona sp. scti (Ies. XI.) sunt timor, scientia, fortitudo, consilium, intellectus, sapientia. Unde versus:

Sap. intel. con. for. sci. pi. ti. collige dona.

Brev. Rom. digitus paternae dexterae. 10. Hil.: *tu es digitus i. e. potentia dextrae Dei, quia sicut modi digitorum sunt varii, ita varia dona sunt spir. sti.* Melius Clicht.: *In Exodo legitur Mosen portasse de monte duas tabulas testimonii lapideas scriptas digito Dei. Et in evangelio respondisse perhibetur dominus „porro si in digito Dei eiicio daemonia.“* 11. Cs. rite promissus. H. W. 2. D. 2. E. Pt. Mgd. Hl. Msb. Ef. Md. Hil. Lips. Gron. Torr. Beb. Fabr. Zehn. rite promisso, quod fortasse magis placet. 15. 16. desumpta sunt ex hymno Ambrosii 10, 22. 23. 16. Cass. Fabr. Clicht. e. a. perpeti. 18. W. 2. donas. 20. Cass. pessimum. 21—24. leguntur tantummodo in Pt. Ef. Lps. Wimpf. Beb. Fabr. Zehn. Thom.

S.

THEODULPHUS.

CLXXXVI. *Hymnus dominica in ramis palmarum.*

Gloria, laus et honor tibi sit rex Christe, redemptor
Cui puerile decus prompsit Hosanna pium.

Israel tu rex, Davidis et inclyta proles,
Nomine qui in domini rex, benedicte venis.
Gloria, laus et honor etc.

Coetus in excelsis te laudat coelicus omnis
Et mortalis homo, cuncta creata simul.
Gloria, laus et honor etc.

Plebs Hebraea tibi cum palmis obvia venit,
Cum prece, voto, hymnis adsumus ecce tibi.
Gloria, laus et honor etc.

Hi tibi passuro solvebant munia laudis,
Nos tibi regnanti pangimus ecce melos.
Gloria, laus et honor etc.

Hi placuere tibi, placeat devotio nostra,
Rex bone, rex clemens, cui bona cuncta placent.
Gloria, laus et honor etc.

[Fecerat Hebraeos hos gloria sanguinis almi,
Nos facit Hebraeos transitus ecce pius.
Gloria, laus et honor etc.

Sis pius ascensor tu, nos quoque simus asellus,
Tecum nos capiat urbs veneranda Dei.
Gloria, laus et honor etc.

Vestis apostolicae rutilo fulgore tegamur,
Te bene docta ut ea nostra caterva vehat.
Gloria, laus et honor etc.

Tegmine sic animae sternamus corpora nostra,
Quo per nos semper sit via tuta tibi.
Gloria, laus et honor.

Sit pia pro palmae nobis victoria ramis
Ut tibi victrici sorte canamus ita:

Gloria, laus et honor tibi sit rex Christe redemptor,
Cui puerile decus prompsit Hosanna pium.]

Clichtovaeus: *Theodulphus apud Ludovicum Pium falso delatus et accusatus ab aemulis, quod filiis eius in coniuratione contra patrem faveret eorumque partes sequeretur, ab eò Andegavum relegatus est et ibidem in carcerem coniectus. Cumque in sollemnitate diei dominicae in ramis supplicatio publica pro more ecclesiae apud Andegavos fieret, cui et Ludovicus rex interfuit et illac transeat clerus cum populo, ubi Th. custodiae erat mancipatus, ipse aperta fenestra factoque silentio hunc hymnum a se tunc primum editum suaviter coram omnibus concinuit. Cuius religione devotioneque permotus Lud. eum protinus vinculis liberavit et in pristinum honoris statum revocavit utque deinceps in sollemni illo die supplicatione hymnus ille caneretur a clero, instituit.* Alii pueros hunc hymnum iubente Theodulpho coram imperatore cecinisse narrant. Sane hoc certum est ex illis temporibus hymnum in ecclesia fuisse in usu. Ita Rubrica Missalis Romani:

In reversione processionis duo vel quatuor cantores intrant in ecclesiam et clauso ostio stantes versa facie ad processionem incipiunt „Gloria, laus“ et decantant duos primos versus. Sacerdos vero cum aliis extra ecclesiam repetit eosdem. Deinde qui sunt intus cantant alios versus sequentes, vel omnes, vel partem, prout videbitur et qui sunt extra ad quoslibet duos versus respondent. Gloria, laus sicut in principio. Postea subdiaconus hastili crucis percutit portam etc. Ludecus testatur Theodulphi carmen in quibusdam Protestantium ecclesiis per XVI. saeculum etiamdum esse decantatum. Adhibuimus in textu carminis constituendo nonnulla vetusta missalia et scripturam Ms. Guelferbytani, a Polyc. Leysero in librum de poetis medii aevi receptam. — 2. Gron. Beb. Israel es. Cass. Davidisque. 5. Torr. Miss. Strigoniense coelitus. 6. Alii homo et. 7. Al.: obviam. 11. Al. munera. 13. 14. Clicht.: *Superioribus annis apud coenobium Cluniacum aliquantisper diversatus vidi supradictis sex versibus (distichis) in hoc celebri et praeclaro hymno adiectum hunc septimum versum — et alludit auctor ad interpretationem huius nominis „Hebraeus“ descendente ab „Heber“ quod transitum significat.* Sed praeter hos versus satis elegantes in Thomasii Hymnario et vetusto Missali Ordinis eremitarum S. Augustini leguntur disticha quator v. 15—22. 15. 16. Imago ineptissima, quae tamen etiam in vetustis Protestantium cantionibus reperitur.

T.

S. RABANUS MAURUS.

CLXXXVII. *De Ascensione Domini.*

Festum nunc celebre magnaque gaudia
Compellunt animos carmina promere,
Cum Christus solium scandit ad arduum,
  Coelorum pius arbiter.

Conscendit iubilans laetus ad aethera,
Sanctorum populus praedicat inclytum,
Concinit pariter angelicus chorus
  Victoris boni gloriam.

Qui scandens superos vincula vinxerat
Donans terrigenis munera plurima,
Districtus rediens arbiter omnium
  Qui mitis modo transiit.

Oramus domine, conditor inclyte,
Devotos famulos respice, protege,
Ne nos livor edax daemonis obruat
Demergat vel in inferos.

Ut cum flammivoma nube reverteris,
Occulta hominum pandere iudicans,
Ne des supplicia horrida noxiis
Sed iustis bona praemia.

Praesta hoc genitor, optime, maxime,
Hoc tu nate Dei et bone spiritus,
Regnans perpetuo fulgida Trinitas
Per cuncta pie saecula.

Si quaeritur utrum Rabanus carminis auctor sit, nec ne hoc sane memoratu dignum est, exstare in omnibus fere breviariis vetustis Germaniae, neque tamen Italiae, Angliae etc. In hodiernis ecclesiae libris deesse sciunt omnes. Vetustissimus interpres teutonicus est Monachus Salisb.: Zw dem Auffart tag der frolich ympnus „Festum nunc celebre" „kvm hochſeierleiche czeit" singt man czw der guldein don vnd zw andern tagezeiten bis auf phingsten. Interpretationes sc. XVI. duas vide W. p. 706. 713. — 5. Ps. XLVI, 6.: *Ascendit Deus in iubilo, unde* H. iubilo. 6. Clicht.: *Hic dicitur coetus ille venerandus antiquorum patrum qui inferno lacu educti, dominum ascendentem ad aethera comitati sunt et dignis laudibus prosecuti.* 8. 9. Ephes. IV, 8. *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.* 11. H. Beb. Lips. Gron. rediet. 14. Hil. Wimpf. Torr. Fabr. protege. 15. Hil. perperam ut nos. 16. Lud. in margine: ad inferos. 17. II. Thess. I, 8: *in flamma ignis vindictam dabit.* 18. Rom. II, 16. *In die cum iudicabit Deus occulta hominum.* 22. Cass. et tu nate Dei.

CLXXXVIII. *De S. Michaele Archangelo.*

Libr. vet.

Christe sanctorum decus angelorum,
Rector humani generis et auctor,
Nobis aeternum tribue benignus
Scandere coelum.

Angelum pacis Michael ad istam
Coelitus mitte rogitamus aulam,
Nobis ut crebro veniente crescant
Prospera cuncta.

Angelus fortis Gabriel ut hostem
Pellat antiquum, volitet ab alto,
Saepius templum veniens ad istud
Visere nostrum.

Angelum nobis medicum salutis
Mitte de coelis Raphael, ut omnes
Sanet aegrotos pariterque nostros
Dirigat actus.

Hinc Dei nostri genitrix Maria
Totus et nobis chorus angelorum
Semper assistant, simul et beata
Concio tota.

Praestet hoc nobis deitas beata etc.

Brev. Rom.

Christe sanctorum decus angelorum,
Gentis humanae sator et redemptor,
Coelitum nobis tribuas beatas
Scandere sedes.

Angelus pacis Michael in aedes
Coelitus nostras veniat: serenae
Auctor ut pacis lacrimosa in orcum
Bella releget.

Angelus fortis Gabriel ut hostes
Pellat antiquos et amica coelo
Quae triumphator statuit per orbem,
Templa revisat.

Angelus nostrae medicus salutis
Adsit e coelo Raphael, ut omnes
Sanet aegrotos, dubiosque vitae
Dirigat actus.

Virgo dux pacis genetrixque lucis
Et sacer nobis chorus angelorum
Semper assistat, simul et micantis
Regia coeli.

Praestat hoc nobis deitas beata etc.

Cantatur in Dedicatione S. Michaelis ad Laudes. Noli mirari, reliquorum archangelorum omniumque spirituum coelestium et Mariae, quae angelorum est regina, mentionem factam

esse. Est enim festum omnium angelorum, ut in Collecta patet et lectione quarta et sequentibus. — 2. Torr. auctor — rector Hil. actor. 4. W. 2. Sl. regnum. 6. Aula apud poetas Christianos saepissime pro ecclesia usurpatur. 12. Cass. Hil. nostri misertus Wimpf. visere sanctum. 17—20. omittuntur a Torrentino et Hymn. Groningensi.

CLXXXIX. *De S. Michaele Archangelo.*

Libr. vet.

Tibi Christe, splendor patris, vita, virtus cordium,
In conspectu angelorum votis, voce psallimus,
Alternantes concrepando melos damus vocibus.

Collaudamus venerantes omnes coeli milites
Sed praecipue primatem coelestis exercitus,
Michaelem in virtute conterentem Zabulon.

Quo custode procul pelle, rex Christe piissime,
Omne nefas inimici, mundo corde et corpore
Paradiso redde tuo nos sola clementia.

Gloriam patri melodis resonemus vocibus etc.

Brev. Rom.

Te splendor et virtus patris,
Te vita, Iesu, cordium
Ab ore qui pendent tuo
Laudamus inter angelos.

Tibi mille densa millium
Ducum corona militat,
Sed explicat victor crucem
Michael salutis signifer.

Draconis hic dirum caput
In ima pellit tartara,
Ducemque cum rebellibus
Coelesti ab arce fulminat.

Contra ducem superbiae
Sequamur hunc nos principem
Ut detur ex agni throno
Nobis corona gloriae.

Patri simulque filio etc.

Carmen supra scriptum a Breviario Romano (ad Vesperas in Dedic. Mich.) minus correctum quam quod ad metrum et singula verba prorsus immutatum est. — 1. Hl. Sl. Ef. vita ac virtus. 6. Zabulus vel ζάβολος nihil aliud nisi diabolus cf. Barth Adv. XXIX, 1. Vox conterendi hausta ex Gen. III, 15. 7. Hil. om. rex. 8. Hl. Lud. mundos corde.

V.

S. ODO CLUNIACENSIS.

CXC. *De S. Maria Magdalena.*

Lauda mater ecclesia,
Lauda Christi clementiam,
Qui septem purgat vitia
Per septiformen gratiam.

Maria soror Lazari,
Quae tot commisit crimina,
Ab ipsa fauce tartari
Redit ad vitae limina.

Aegra currit ad medicum,
Vas ferens aromaticum,
Et a morbo multiplici
Verbo curatur medici.

Contriti cordis punctio
Cum lacrymarum fluvio,
Et pietatis actio
Ream solvit a vitio.

Post fluxae carnis scandala
Fit ex lebete phiala;
In vas translata gloriae
De vase contumeliae.

Surgentem cum victoria
Iesum videt ab inferis,
Prima meretur gaudia
Quae plus ardebat ceteris.

Uni Deo sit gloria.
Pro multiformi gratia,
Qui culpas et supplicia
Remittit et dat praemia.

Praeter Bibliothecas Patrum inveni carmen in libris Ludeci, Clichtovaei, Thomasii et Rambachii: ex breviariis in Eboracensi. Hoc secutus sum in versuum ordine, nam apud reliquos ita constitutum vides: Lauda mater — Maria soror — Post fluxae — Aegra currit — Contriti — Surgentem, sed ita minus apte versiculis ese excipiunt. — 3. cf. Luc. VIII, 2. 4. per gratiam spiritus sancti. 8. Clicht. vitae praemia. 13. Eb. unctio. 17—20. cf. II. Timoth. II, 20. 21. 24. Eb. audebat.

X.

S. FULBERTUS CARNOTENSIS.

CXCI. *Hymnus paschalis.*

Chorus novae Hirusalem
Novam meli dulcedinem
Promat, colens cum sobriis
Paschale festum gaudiis,

Quo Christus, invictus leo
Dracone surgens obruto,
Dum voce viva personat
A morte functos excitat.

Quam devorarat improbus
Praedam refudit tartarus,
Captivitate libera
Iesum sequuntur agmina.

Triumphat ille splendide
Et dignus amplitudine,
Soli polique patriam
Unam facit rempublicam.

Ipsum canendo supplices
Regem precemur milites,
Ut in suo clarissimo
Nos ordinet palatio.

Per saecla metae nescia
Patri supremo gloria
Honorque sit cum filio
Et spiritu paraclito.

Rarus in breviariis vetustis tempore paschali. — 2. Cass. nova meli dulcedine. Beb. mellis. Hil.: *melum* (μέλος *dicitur a mel, quia sicut mel fit ex diversis generibus rerum, ita melum fit ex diversis notulis novum, unde Psalmista: „Cantate domino canticum novum*"). 5. cf. Apoc. V, 5. Hil.: *Fisiologus narrat leonem rugitu suo resuscitare catulum post triduum; ita pater filium.* 7. Ioan. V, 28. Hil. Wimpf. personet. 8—12. Corn.: *Fingitur tartarus hominem tanquam praedam absorptam revomere.* (Apoc. XX, 13.) *et fingitur Ch. incedere triumphator et magnam turbam ex servitute liberatorum secum trahere.* Dicit poeta patres in limbo. Hil. legendo sequamur ad omnes pertinere facit Christianos. 14. Lud. praecelsus amp. 16. Cass. Hil. e. a. fecit. 17—20. desunt apud Ludecum 21—24. apud Fabricium. 20. ordinare, vox militaris. 21. Sb. Hil. mente nescia quae (ita Hil.) „*humana possibilitate sunt incomprehensibilia.*"

Y.

S. PETRUS DAMIANI*).

CXCII. *Rhythmus paschalis.*

Paschalis festi gaudium
Mundi replet ambitum;
Coelum, tellus ac maria
Laeta promant carmina
Et Alleluia consonis
Modulentur organis.

Solus ululet tartarus
Rapta praeda vacuus,
Fractos vectes et ferrea
Strata ploret moenia
Quae subruit rex gloriae
Cum laude victoriae.

---

*) Singula ex S. Petri carminibus in cultum ecclesiae abiisse (quod de hymno paschali autumat Ven. Augusti Denkw. V. p. 308), nisi certis argumentis mihi quis probaverit vehementer dubito. Tamen damus ea quae leguntur in Rambachii libro (in breviorem formam redacta) et aliis quibusdam adiunctis, aliorum quorundam exhibemus exordia.

Stupenda lex mysterii,
Novum genus proelii:
Ligatus nexos liberat,
Mortuus vivificat
Dumque vita perimitur
Mortis mors efficitur.

Quum auctor vitae moritur
Orbis et commoritur,
Sol radios operuit,
Lugens terra tremuit,
Templi velum dividitur
Vis saxorum scinditur.

Brevi sepulcro clauditur
Qui coelo non capitur,
Praeda vallatus divite,
Victo mortis principe
Triumphali potentia
Surgit die tertia.

Mox intonat angelicus
Sermo mulieribus,
Apostolis ut dulcia,
Haec deferrent nuntia:
In Galilaeam pergite,
Ibi Christi cernite.

Iam regis Aegyptiaci
Servitute liberi,
Post maris rubri transitum
Novum demus canticum:
Mortis soluti legibus
Christo consurreximus.

Totis, Christe, visceribus
Tibi laudes reddimus,
Qui resurgens a mortuis
Ultra iam non moreris
Sit patri laus et parili
Decus omne flamini.

Si verum quaeris, Petrus Damiani in hoc carmine quid aliud profert, nisi quae cecinerunt vetustiores in hymnis „Ad coenam agni“ et „Aurora lucis rutilat: quos cum nostro pedetentim conferas. Neque ab aliis imitando abstinuit. — **13—18**. Similiter in sequentia: „Victimae paschali“ *Mors et vita duello conflixere mirando*, et Lutherus: *Es war ein wunderlich Krieg da Tod und Leben rungen. — — die Schrift hat verkündet das Wie ein Tod den andern frass, ein Spott aus dem Tod ist worden.* **37**. cf. ad. H. **81**, **3**. **42**. Col. III, **1**. **46**. Rom. VI, **9**.

CXCIII. *Rhythmus de die mortis.*

Gravi me terrore pulsas vitae dies ultima;
Moeret cor, solvuntur renes, laesa tremunt viscera,
Tuam speciem dum sibi mens depingit anxia.

Quis enim pavendum illud explicet spectaculum,
Quum dimenso vitae cursu carnis aegra nexibus
Anima luctatur solvi propinquans ad exitum.

Perit sensus, lingua riget, resolvuntur oculi,
Pectus palpitat, anhelat raucum guttur hominis,
Stupent membra, pallent ora, decor abit corporis.

Praesto sunt et cogitatus, verba, cursus, opera
Et prae oculis nolentis glomerantur omnia:
Illuc tendat, huc se vertat, coram videt posita.

Torquet ipsa reum suum mordax conscientia,
Plorat, acta corrigendi defluxisse tempora,
Plena luctu caret fructu sera poenitentiae.

Falsa tunc dulcedo carnis in amarum vertitur
Quando brevem voluptatem perpes poena sequitur:
Iam quod magnum credebatur nil fuisse cernitur.

Atque mens in summae lucis gloriam extollitur,
Aspernatur lutum carnis quo mersa provolvitur,
Et ut carcerati nexu laetabunda solvitur.

Quaeso Christe rex inviete, tu succurre misero,
Sub extrema mortis hora quum iussus abiero,
Nullum in me ius tyranno praebeatur impio.

Cadat princeps tenebrarum, cadat pars tartarea;
Pastor ovem iam redemptam tunc reduc ad patriam,
Ubi te videndi causa perfruar in saecula.

CXCIV. *De S. Ioanne Evangelista.*

Magna Ioannis merita
Sancta promat ecclesia,
Quam tenebris evacuat,
Vitae verbis irradiat.

Huius cor in sublimibus
Sanctus suspendit spiritus,
Ut profunde latentia
Cernat alta mysteria.

En illa felix aquila
Ad escam volat avida,
Quae coeli cives vegetat
Et nos in via recreat.

Hic in choro tot millium
Primatum tenet virginum,
Fit agno sic pedissequus,
Ut matris individuus.

Sit Patri laus ingenito etc.

CXCIV. *De S. Paulo Apostolo.*

Paule doctor egregie,
Tuba clangens ecclesiae,
Nubes volans ac tonitrum
Per amplum mundi circulum,

Nobis potenter intona
Ruraque cordis irriga,
Coelestis imbre gratiae
Mentes virescant aridae.

O magnum Pauli meritum:
Coelum conscendit tertium,
Audit verba mysterii,
Quae nullis audet eloqui.

Dum verbi spargit semina
Seges surgit uberrima,
Sic coeli replent horreum
Bonorum fruges operum.

Micantis more lampadis
Perfundit orbem radiis,
Fugat errorum tenebras
Ut sola regnet veritas.

Sit Patri laus ingenito etc.

CXCVI. *De Sancta Cruce.*

Crux orbis salus perditi,
Perempti vita saeculi,
Quam victa tremunt tartara,
Coeli verentur agmina etc.

Ex Thomasii Hymnario.

CXCVII. *De Sancta Cruce.*

Crux, mundi benedictio
Spes et certa redemptioi
Olim Gehennae baiula
Nunc clara coeli ianua etc.

Ex Thomasii Hymnario.

CXCVIII. *De Beata Virgine.*

Terrena cuncti iubilent,
Astra laudibus intonent,
Virginis ante thalamum
Laudes alternent dramatum etc.

Ex Thomasii Hymnario.

CXCIX. *De Beata Virgine.*

Gaudium mundi, nova stella coeli,
Procreans solem, pariens parentem,
Da manus lapsis, fer opem caducis
Virgo Maria etc.

Ex Thomasii Hymnario.

CC. *De Assumptione B. Mariae.*

Aurora velut fulgida
Ad coeli meat culmina
Ut sol Maria splendida
Tanquam luna pulcherrima etc.

Ex Thomasii Hymnario.

CCI. *De S. Petro Apostolo.*

Senatus apostolici
Princeps et praeco domini
Pastor prime fidelium,
Custodi gregem creditum etc.

Ex Thomasii Hymnario.

CCII. *De S. Ioanne Evangelista.*

Fidelis plebs cum angelis
Festivis plaudat gaudiis
Nativitatis domini
Occurrit laus apostoli etc.

Ex Thomasii Hymnario.

CCIII. *De S. Ioanne Evangelista.*

Virginis virgo venerande custos,
Magnus alterni logotheta verbi,
Dele servorum facinus tuorum,
Sancte Ioannes etc.

Ex Thomasii Hymnario.

CCIV. *De S. Apollinare.*

Consul aeterni trabeate regni,
Mente devota, petimus, labore
Curiam coeli reserare plebi
Apollinaris etc.

Acta Sanct. Iul. Tom. V. p. 341.

CCV. *De S. Ursicino martyre.*

Dulcis martyr eximius
Festum praebet Ursicinus,
Quo victus victor exstitit
Et clarus astra subiit.

Acta Sanct. Iun. Tom. III. p. 812.

Z.

S. BERNARDUS.

CCVI. *Iubilus rhythmicus de Nomine Iesu.*

Iesu dulcis memoria,
Dans vera cordi gaudia,
Sed super mel et omnia
Eius dulcis praesentia.

*Nil canitur suavius,
Nil auditur iucundius,
Nil cogitatur dulcius
Quam Iesus Dei filius.

Iesu spes poenitentibus
Quam pius es petentibus
Quam bonus te quaerentibus,
Sed quid invenientibus.

Iesus, dulcedo cordium,
Fons veri, lumen mentium,
Excedens omne gaudium
Et omne desiderium.

Nec lingua valet dicere
Nec litera exprimere,
Expertus potest credere
Quid sit Iesum diligere.

Iesum quaeram in lectulo,
Clauso cordis cubiculo,
Privatim et in populo
Quaeram amore sedulo.

Cum Maria diluculo,
Iesum quaeram in tumulo,
Cordis clamore querulo
Mente quaeram, non oculo.

Tumbam perfundam fletibus,
Locum replens gemitibus,
Iesu provolvar pedibus,
Strictis haerens amplexibus.

Iesu rex admirabilis
Et triumphator nobilis,
Dulcedo ineffabilis,
Totus desiderabilis.

*Mane nobiscum domine,
Et nos illustra lumine,
Pulsa noctis caligine
Mundum replens dulcedine.

Quando cor nostrum visitas
Tunc lucet ei veritas,
Mundi vilescit vanitas
Et intus fervet caritas.

Amor Iesus dulcissimus
Et vere suavissimus,
Plus millies gratissimus
Quam dicere sufficimus.

Hoc probat tua passio
Hoc sanguinis effusio,
Per quam nobis redemptio
Datur Deique visio.

Iesum omnes agnoscite
Iesum ardenter quaerite
Amorem eius poscite
Quaerendo inardescite.

Sic amantem diligite,
Amoris vicem reddite
In hunc odorem currite
Et vota votis reddite.

Iesus, auctor clementiae
Totius spes laetitiae,
Dulcoris fons et gratiae,
Verae cordis deliciae.

Cum digne loqui audeam
De te, tamen non sileam,
Amor facit ut audeam,
Cum de te solum gaudeam.

Iesu mi bone, sentiam,
Amoris tui copiam,
Da mihi per praesentiam
Tuam videre gloriam.

Tua, Iesu, dilectio
Grata mentis refectio,
Replens sine fastidio
Dans famem desiderio.

*Qui te gustant esuriunt,
Qui bibunt adhuc sitiunt,
Desiderare nesciunt
Nisi Iesum quem cupiunt.

Quem tuus amor ebriat
Novit quid Iesus sapiat
Quam felix est quem satiat,
Non est ultra quod cupiat.

Iesu decus angelicum,
In aure dulce canticum,
In ore mel mirificum
In corde nectar coelicum.

*Desidero te millies,
Mi Iesu, quando venies:
Me laetum quando facies
Ut vultu tuo saties.

Amor tuus continuus,
Mihi languor assiduus,
Mihi mellifluus fructus
Est et vitae perpetuus.

Iesu summa benignitas
Mira cordis iucunditas,
Incomprehensa bonitas,
Tua me stringat caritas.

*Bonum mihi diligere,
Iesum, nil ultra quaerere,
Mihi prorsus deficere
Ut illi queam vivere.

O Iesu, mi dulcissime,
Spes suspirantis animae,
Te quaerunt piae lacrimae
Te clamor mentis intimae.

*Quocunque loco fuero
Mecum Iesum desidero:
Quam laetus cum invenero,
Quam felix cum tenuero.

Tunc amplexus, tunc oscula
Quae vincunt mellis pocula,
Quam felix Christi copula
Sed in his parva morula.

Iam quod quaesivi video,
Quod concupivi teneo,
Amore Iesu langueo
Et toto corde ardeo.

Iesus cum sic diligitur
Hic amor non exstinguitur,
Non tepescit, nec moritur
Plus crescit et accenditur.

Hic amor ardet iugiter,
Dulcescit mirabiliter,
Sapit delectabiliter
Delectat et feliciter.

Hic amor missus coelitus
Haeret mihi medullitus,
Mentem incendit penitus,
Hoc delectatur spiritus.

O beatum incendium,
O ardens desiderium,
O dulce refrigerium:
Amare Dei filium.

Iesus, flos matris virginis
Ardor nostrae dulcedinis
Laus, honor, tibi numinis
Regnum beatitudinis.

Veni, veni rex optime
Pater immensae gloriae
Affulge menti clarius
Iam exspectatus saepius.

Iesu sole serenior
Et balsamo suavior,
Omni dulcore dulcior
Ceteris amabilior.

Cuius gustus sic afficit,
Cuius odor sic reficit,
In quo mens mea deficit,
Solus amanti sufficit.

Tu mentis delectatio,
Amoris consummatio,
Tu mea gloriatio,
Iesu mundi salvatio.

Dilecte mi, revertere
Consors paternae dexterae,
Hostem vicisti prospere
Iam coeli regno fruere.

*Sequar te quoquo ieris,
Mihi tolli non poteris
Cum meum cor abstuleris
Iesu, laus nostri generis.

*Coeli cives occurrite
Portas vestras attollite,
Triumphatori dicite:
Ave Iesu, rex inclyte.

Rex virtutum, rex gloriae
Rex insignis victoriae,
Iesu largitor gratiae,
Honor coelestis curiae.

Tu fons misericordiae,
Tu verae lumen patriae
Pelle nubem tristitiae
Dans nobis lucem gloriae.

Te coeli chorus praedicat
Et tuas laudes replicat,
Iesus orbem laetificat
Et nos Deo pacificat.

Iesus in pace imperat
Quae omnem sensum superat,
Hanc semper mens desiderat
Et ea frui properat.

Iesus ad patrem rediit,
Coeleste regnum subiit,
Cor meum a me transiit
Cost Iesum simul abiit.

Iesum sequamur laudibus
Votis hymnis et precibus,
Ut nos donet coelestibus
Secum perfrui sedibus.

In editione Operum S. Bernardi quae prodiit Lutetiae Parisiorum anno MDCXC. p. 1659 sqq. legitur „Iubilus S. Bernardi Abbatis in commemorationem dominicae passionis, qui et rhythmica constat modulatione.“ Cuius prolixioris carminis quin ecclesia iam medio aevo singulas strophas cultui divino inservire voluerit, nemo facile addubitaverit. Quae sententia commendatur duobus hymnis vetustis teutonicis in libro Wackernagelii p. 78. quorum uterque saeculi est decimi tertii. Alter in exordio S. Bernardum imitatur „Iesu dulcis memoria dans vera cordis gaudia dulcis Iesu, pie Iesu, bone Iesu: alter qui inscriptus est „Canticum S. Bernardi“ undecim carminis strophas teutonice exhibet, quas supra asterisco notavimus. Porro Hoffmannus (D. K. p. 149.) mentionem iniicit versionis batavae „Iesu soete andachtelicheit.“ Item Fabricius et Ellingerus totum hymnum, secundum horas canonicas dispositum, exhibent. Quae cum ita sint, haec mihi arridet sententia, in quibusdam ecclesiis singulas Bernardi strophas cantatas esse vel in Circumcisione Domini (qua festivitate Nomen Domini celebratur) vel ipso Festo Nominis, quod longe antiquius est, quam narrant heortologi*). Postea cum Nomen Iesu ex praecepto pontificum singulari sollemnitate a tota ecclesia celebraretur, tres hymni in Brev. Romanum recepti sunt, ex nostro maximam partem conflati. I) Iesu dulcis memoria 1—12. 17—20. Adiectus est aliunde versiculus: Sis Iesu nostrum gaudium H. 56, 17—20. II) Iesu rex admirabilis 33—36. 41—44. 13—16. 51—54. Additur versiculus: Te nostra Iesu vox sonet, Nostri te mores exprimant, Te corda nostra diligant Et nunc et in perpetuum. III) Iesu, decus angelicum 83—86. 75—78. 103—106. 37—40. 135—138. In protestantium ecclesia olim cantabatur Bernardi carmen translatum opera M. Mölleri „O Iesu süss wer dein gedenkt dess Hertz mit Freud wird überschwenkt etc. Contulimus cum editione Parisina Fabricium, Brev. Romanum et versiones teutonicas. — 2. Brev. Rom. Vers. Teut. 1. cordis. 10. Fabr. es p. 12. Ed. Par.

---

*) In Calendario Misnensi saec. XV. Festum Nominis Iesu commemoratur ad diem XVII. Martii neque desunt in Breviario hymni festi proprii.

innocentibus. 15. Fabr. excedit. 17. Fabr. potest. 18. Id. depromere. 21. Cant. III, 1: *In lectulo meo per noctes quaesivi quem diligit anima mea.* 32. Interserit Fabricius versum: Iesu stringam vestigia Et flendo figam labia, Ut detur mihi venia atque perfecta gratia. 37. Fabr. mane novo cum lumine. Versio theot.: des hertzen tunkel von uns triben das din lieht bî uns beliebe. 40. Fabr. mentem reple, itaque v. th.: din süze an sel und libe. 49. Fabr. haec. 50. Fabr. et s. 53—60. om. Fabr. 68. Fabr. solum te loqui gaudeam. 69—72. om. Fabr. 75. Fabr. replet. 83. Fabr. felix gustus quem s. 84. Fabr. quid ultra. 91. Fabr. q. laetum me facies. 92. Ed. Par. me de te quando, sed praeter Fabr. intp. theot. din antlücz machet mich gesunt. 95. 96. Fabr. mihi Iesus mellifluus fructus vitae continuus. 101—104. Interp. theot.: Mir ist gut daz ich minne dich durch dich will ich verkiesen mich und will mich selben gar uf geben und gar nach dinem willen leben. 105. Fabr. Iesu mi dilectissime. 108. Fabr. et clamor. 116. Recte Nickelius sententiam poetae intellexit, interpretando: O dass die Wonne weichen muss! 125. Fabr. dulciter. 128. Fabr. et delectat. 139. Fabr. laus, honor, decus. 142. Fabr. veni dator munifice. 143. Fabr. effulge. 148. Fabr. prae cunctis. 149. Fabr. cuius gustus. 150. Id. me ref. 151. Id. in quem. 157. Id. dilecte mi. 161. Id. sequar quocunque ieris. 173—176. om. Fabr. 184. Fabr. et illo. 185. Ed. Par. ad patriam. Interp. theot.: Iesus zv sinem vater quam. 189. Ed. Par. quem prosequamur. 192. Fabr. cum ipso frui.

CCVII. *Hymnus ad Faciem Christi in cruce pendentis.*

Salve caput cruentatum,
Totum spinis coronatum,
Conquassatum, vulneratum,
Arundine sic verberatum,
Facie sputis illita.
Salve cuius dulcis vultus
Immutatus et incultus,
Immutavit suum florem
Totus versus in pallorem
Quem coeli tremit curia.

Omnis vigor atque viror
Hinc recessit, non admiror,
Mors apparet in adspectu
Totus pendens in defectu
Attritus aegra macie.
Sic affectus, sic despectus
Propter me sic interfectus,
Peccatori tam indigno
Cum amoris in te signo
Appare clara facie.

In hac tua passione
Me agnosce pastor bone,
Cuius sumpsi mel ex ore,
Haustum lactis ex dulcore
Prae omnibus deliciis
Non me reum asperneris
Nec indignum dedigneris,
Morte tibi iam vicina
Tuum caput hic inclina,
In meis pausa brachiis.

Tuae sanctae passioni
Me gauderem interponi,
In hac cruce tecum mori
Praesta crucis amatori,
Sub cruce tua moriar;
Morti tuae iam amarae
Grates ago, Iesu care,
Qui es clemens, pie Deus
Fac quod petit tuus reus
Ut absque te non finiar.

Dum me mori est necessse,
Noli mihi tunc deesse:
In tremenda mortis hora
Veni Iesu absque mora
Tuere me et libera.
Cum me iubes emigrare,
Iesu care tunc appare,
O amator amplectende
Temet ipsum tunc ostende
In cruce salutifera.

In Editione S. Bernardi Parisina MDCXC. legitur „Oratio rhythmica ad unum quodlibet membrorum Christi patientis et a cruce pendentis.“ Contexta est e carminibus septem, ad pedes, ad genua, ad manus, ad latus, ad pectus, ad cor et ad faciem redemptoris pertinentibus, quae omnia omnes divini amoris spirant aestus atque incendia, ut nil possit suavius dulciusque excogitari. Praeter editiones S. Bernardi inveniuntur hymni apud Zehnerum: Rambachius, totius carminis ratione metrica perturbata, ex septem unum effecit. In hoc nostro libro, cum ecclesia non cecinerit illa carmina nec hodie canat, unum tantummodo locum tenet, qua faciem Christi poeta dulcisonus praedicat atque adorat. Hanc enim redemptoris salutationem germanicam fecit Paulus Gerhardus: praeclarissimum cuius canticum „*O Haupt voll Blut und Wunden.*“ Si vera volumus, nihil est aliud nisi S. Bernardi, congratulatio crucis Christi patrio sermone expressa. — **4.** Zehn. om. *sic*. **11.** Male Zehn. *omnis virgo*. **40.** Id. *finiat*.

AA.

FLAVIUS.

CCVIII. *Ad Lotionem pedum in Coena Domini.*

Tellus et aethra iubilent
In magni coena principis,
Qui protoplasti pectora
Vitae purgavit ferculo.

Hac nocte factor omnium
Potenti sat mysterio
Carnem suam cum sanguine
In escam transfert animae.

A celsis surgens dapibus
Praebens formam mortalibus,
Humilitatis gratia
Petri petens vestigia.

Pallet servus obsequio
Cum angelorum dominum
Ferendo lympham linteo
Cernit coeno procumbere.

Permitte Simon ablui,
Acta figurant mystica,
Dum summus ima baiulat
Quid cinis servet cineri.

Laeva tortoris accubat
Verbique favos aggregat,
Quos inter hostem denotat
Necis dolos qui ruminat.

Trux lupe, Iuda pessime
Fers agno miti basia,
Dans membra loris regia
Quae sorde tergunt saecula.

Nexi solvuntur hodie
Carnis ac cordis carcere,
Unguen sacratur chrismatis,
Spes inde crescit miseris.

Victori mortis inclytam
Pangamus laude gloriam,
Cum patre et sancto spiritu
Qui nos redemit obitu.

Cassander: *Hunc hymnum in nonnullis libris de ecclesiasticis officiis inscriptum repperi; „Versus Flavii ad mandatum;" quis autem hic Flavius fuerit mihi modo non constat. Porro ultimam hanc clausulam „Victori mortis" initio positam et post singulas clausulas tanquam intercalarem repetitam invenio.* Quod eximium carmen, cum praeter Cassandrum etiam habeat Ellingerus et quidem mutatum, in quibusdam locis emendandum est ex editione S. Gregorii op. Congr. S. Mauri Nam in adnotationibus ad librum Sacramentorum (Tom. III. p. 334.) docti editores ex vetusto codice hoc nostrum carmen nobiscum communicant. Inscriptum erat in illo libro „Hymnus de Passione Domini." — **1.** Ed. M. iubilant. **3.** Ed. M. quae. **9.** Io. XIII, **4.** *surgit a coena.* **10.** Cass. praebet. **13.** Petrus apostolus. **15.** Cass. terendo, in margine tergendo. **19. 20.** Io. XIII, **14. 21.** Cass. (adeo Ell.) vitiose: lavator toris. **22.** Cass. aggregat. **29.** Cass.: *alludit ad veterem consuetudinem, qua domini cae die et captivi sub Christianis principibus libertate donari et poenitentes reconciliari solent.* **33.** Cass. inclyto.

BB.

HYMNI ΑΔΕΣΠΟΤΟΙ

circa sc. X—XIII conditi.

CCIX. *Hymnus Vespertinus.*

Altissimi verbum patris,
Almae Iesusque virginis,
Bis natus nostro gaudio,
Carnis factor et caro etc.

Thomasii Hymnarium.

CCX. *Hymnus de Epiphania.*

A patre unigenitus
Ad nos venit per virginem,
Baptisma cruce consecrans,
Cunctos fideles generans etc.

Radulphus, D. 2. Sb. Beb. Cass. Ell. Thom.

CCXI. *Hymnus de Epiphania.*

Nuntium vobis fero de supernis:
Natus est Christus, dominator orbis
In Bethlem Iudae, sic enim propheta
Dixerat ante etc.

Cod. H. Hil. Wimpf. Clicht. Cass. Fabr. Ell.

CCXII.

Dominica Septuagesimae (al.: tempore Quadragesimae).

Dies absoluti praetereunt,
Dies observabiles redeunt,
Tempus adest sobrium:
Quaeramus puro corde dominum.

Msn. Lips. Beb. Wimpf. Fabr. Ell. Ramb. — Huic tempori adsignavimus carmen, quoniam in sermone sc. XIII. eius mentio iniecta est cf. Hoffmann Fundgruben etc. I. p. 93.

CCXIII. *Hymnus Quadragesimalis.*

Nunc tempus acceptabile
Fulget datum divinitus
Ut sanet orbem languidum
Medela parsimoniae etc.

Radulphus, Hv. Cron. Cass. Ell. Thom.

CCXIV. *Hymnus Quadragesimalis ad Laudes.*

Libr. vet.

Iam Christe sol iustitiae,
Mentis diescant tenebrae,
Virtutum ut lux redeat,
Terris diem dum reparas.

Da tempus acceptabile
Et poenitens cor tribue,
Convertat ut benignitas
Quos longa suffert pietas.

Quiddamque poenitentiae
Da ferre, licet grandium
Maiore tuc munere
Quod demptio sit criminum.

Dies venit, dies tua
In qua reflorent omnia:
Laetemur in hac, ad tuam
Per hanc reducti gratiam.

Te rerum universitas
Clemens adoret Trinitas,
Ex mox novi per veniam
Novum canamus canticum.

Brev. Rom.

O sol salutis, intimis
Iesu refulge mentibus,
Dum nocte pulsa gratior
Orbi dies renascitur.

Dans tempus acceptabile,
Da, lacrimarum rivulis
Lavare cordis victimam
Quam laeta adurat caritas.

Quo fonte manavit nefas
Fluent perennes lacrimae
Si virga poenitentiae
Cordis rigorem conterat.

Dies venit, dies tua
In qua reflorent omnia:
Laetemur et nos in viam
Tua reducti dextera.

Te prona mundi machina
Clemens adoret Trinitas,
Et nos novi per gratiam
Novum canamus canticum.

Commemoratur apud Radulphum. — 1—4. Hil. Wimpf. Fabr. hanc primam clausulam ita legunt: Iam Christe sol iustitiae, Noctis recedant tenebrae, Nunc mentis eat caecitas Virtutum et lux redeat. 2. D. 2. Fr. dehiscant. 3. Thom. et lux. 4. Fr. cum. 5. Fr. Thom. dans. II. Cor. VI, 2. (epistola Dom. Invocavit) *ecce nunc tempus acceptabile*, *ecce nunc dies salutis*. 6. 7. Hil. Wimpf. Fabr. ne nos vacuos transeat hoc quod benigne praerogas. 10. Fr. Thom. quamvis. Thom. gravium. 12. Fr. Thom. quo. 15. Fr. ut tuae. Wimpf. ut per tuam. 16. Fr. gratiae. Fabr. sumus reducti gratiam. 18. Cass. Hil. adorat. 19. Thom. nos novi.

CCXV. *Hymnus tempore Quadragesimae.*

Auctor salutis unice,
Mundi redemptor inclyte,
Tu Christe nobis annuam
Crucis foecunda gloriam.

Tu sputa, colaphos, vincla
Et dira passus verbera,
Crucem volens ascenderas
Nostrae salutis gratia.

Hinc morte mortem diruens
Vitamque vita largiens
Mortis ministrum subdolum
Deviceras diabolum.

Nunc in parentis dextera
Sacrata fulgens victima,
Audi precamur vivido
Tuo redemptos sanguine.

Quo te sequentes omnibus
Morum processu saeculis,
Adversus omne scandalum
Crucis feramus labarum.

Hymnus quoad sciam perquam rarus. Ego inveni in Cod. H., vetusto Brev. Ordinis S. Benedicti et libro Cass. — 3. 4. Bd. a n n u e c r u c i s f o e c u n d a e g l o r i a m. 17—20. om. Bd.

CCXVI.

Versus in laudem Ministerii sacrosancti chrismatis.

Audi iudex mortuorum,
Una spes mortalium,
Audi voces proferentum
Donum pacis praevium.
O redemptor sume carmen
Temet concinentium.

Arbor foeta alma luce
Hoc sacratum protulit,
Fert hoc prona praesens turba
Salvatori saeculi.
O redemptor etc.

Stans ad aram immo supplex
Infulatus pontifex,
Debitum persolvit omne
Consecrato chrismate.
O redemptor etc.

Consecrare tu digneris
Rex perennis patriae
Hoc olivae signum vivum
Iura contra daemonum.
O redemptor etc.

Ut novetur sexus omnis
Unctione chrismatis,
Medeatur sauciata
Dignitatis gloria.
O redemptor etc.

Tota mente sacro fonte
Aufugantur crimina,
Uncta fronte sacrosancta
Influunt charismata.
O redemptor etc.

Corde natus ex parentis,
Alvum implens virginis,
Praesta lucem, claude mortem
Chrismatis consortibus.
O redemptor etc.

Sit dies haec nobis festa
Saeculorum saeculis,
Sit sacrata digna laude,
Nec senescat tempore.
O redemptor etc.

Exstat canticum in Hymnario Thomasii quocum contulimus librum a. 1533 Merseburgi typis excusum „Ordo in consecratione Chrismatis in Coena Domini.“ Et nunc in ecclesia cantatur dum ampullae oleo consecrando refertae afferuntur et postea consecratae referuntur. — 4. sanctam crucem. 7. Msb. arbor ferens. 13. Notissimum est soli episcopo concessam esse consecrationem chrismatis eumque inter haec sacra infula pontificali esse ornatum. 16. Thom. digneris. 17. Msb. laus perennis gl. 20. sqq. post consecrationem cantantur. 25. Msb. tota. 32. Msb. consortio. 33—36. desunt in Rituali Merseburgensi.

CCXVII. *Hymnus paschalis.*

Vita sanctorum, decus angelorum,
Vita cunctorum pariter piorum
Christe, qui mortis moriens ministrum
Exsuperasti.

Tu tuo laetos famulos tropaeo
Nunc in his serva placidis diebus,
In quibus sacrum celebratur omnem
Pascha per orbem.

Pascha, quo victor rediens ab imo
Atque cum multis aliis resurgens
Ipse susceptam super alta carnem
Astra levasti.

Nunc in excelsis dominus refulgens
Et super coelos Deus elevatus
Inde venturus homo iudicatus
Denuo iudex.

Corda tu sursum modo nostra tolle
Quo patri dexter residens in alto,
Ne resurgentes facias in ima
Praecipitari.

Hoc pater tecum, hoc idem sacratus
Praestet amborum pie Christe flatus
Cum quicus regnas Deus unus omni
Iugiter aevo.

Hic Hymnus, quem Clichtovaeus admodum suavem et dulcisonum appellat, saepe reperitur in vetustis Germaniae et Galliae breviariis, et propogatus est in protestantium ecclesias

translatione Io. Spangenbergii: Der hailgen leben thut stets nach Gott streben (W. p. 339). — 1. Md. Deus. 5. W. 2. laetus. 6. Fabr. Zehn. placidus. 14. Cod. H. supra. 18. Cass. Lud. resides. W. 2. in altum. Clicht. refert alios legere dextrae residis.

CCXVIII. *Hymnus paschalis.*

Iesu salvator saeculi,
Verbum patris altissimi
Lux lucis invisibilis,
Custos tuorum pervigil etc.

Cod. H. Sb. Gron. Wimpf. Clicht. Cass. Thom.

CCXIX. *Hymnus in Dedicatione Ecclesiae.*

Libr. vet.

Urbs beata Hirusalem, dicta pacis visio,
Quae construitur in coelis vivis ex lapidibus
Et angelis coornata ut sponsata comite.

Nova veniens e coelo nuptiali thalamo
Praeparata ut sponsata copulata domino,
Plateae et muri eius ex auro purissimo.

Portae nitent margaritis adytis patentibus
Et virtute meritorum illuc introducitur
Omnis qui pro Christi nomine hoc in mundo premitur.

Tunsionibus, pressuris expoliti lapides
Suis coaptantur locis per manum artificis,
Disponuntur permansuri sacris aedificiis.

Angulare fundamentum lapis Christus missus est
Qui compage parietum in utroque nectitur,
Quem Sion sancta suscepit, in quo credens permanet.

Omnis illa Deo sacra et dilecta civitas
Plena modulis in laude et canore iubilo,
Trinum Deum unicumque cum favore praedicat.

Hoc in templo, summe Deus, exoratus adveni
Et clementi bonitate precum vota suscipe,
Largam benedictionem hic infunde iugiter.

Hic promereantur omnes petita accipere
Et adepta possidere cum sanctis perenniter,
Paradisum introire, translati in requiem.

Gloria et honor Deo usquequo altissimo etc.

Brev. Rom.

Coelestis urbs Ierusalem,
Beata pacis visio,
Quae celsa de viventibus
Saxis ad astra tolleris,
Sponsaeque ritu cingeris
Mille angelorum millibus.

O sorte nupta prospera,
Dotata patris gloria,
Respersa sponsi gratia,
Regina formosissima,
Christo iugata principi
Coelo coruscas civitas.

Hic margaritis emicant
Patentque cunctis ostia,
Virtute namque praevia
Mortalis illuc ducitur,
Amore Christi percitus
Tormenta quisquis sustinet.

Scalpri salubris ictibus
Et tunsione plurima,
Fabri polita malleo
Hanc saxa mollem construunt,
Aptisque iuncta nexibus
Locantur in fastigio.

Alto ex Olympi vertice
Summi parentis filius,
Ceu monte desectus lapis
Terras in imas decidens,
Domus supernae et infirmae
Utrumque iunxit angulum.

Sed illa sedes coelitum
Semper resultat laudibus,
Deumque trinum et unicum
Iugi canore praedicat:
Illi canentes iungimur
Almae Sionis aemuli.

Haec templa, rex coelestium,
Imple benigno lumine;
Huc o rogatus adveni
Plebisque vota suscipe,
Et nostra corde iugiter
Perfunde coeli gratia.

Decus parenti debitum
Sit usquequaque altissimo,
Natoque patris unico
Et inclyto paraclito,
Cui laus, potestas, gloria
Aeterna sit per saecula.

Haec supernae civitatis laudatio, ut mihi videtur, ex poetae consilio nihil spectabat ad festum Dedicationis, neque ultra versum decimum octavum genuinam esse puto. Quae sequuntur v. 19—24. illo tempore adiecti sunt, quo pro vetustiori hymno: Christe cunctorum dominator alme nostrum canticum in ecclesia usum convertebatur. Exstat, plus iusto mutatum, in breviariis hodiernis: in Germanicum convertit G. Wicelius: Ierusalem, du selig stad. (W. p. 708). — 1. Visio pacis, interpretatio vocis Hebraeae. 2. I. Petr. II, 5. 3. Cass. Torr. Thom. Gron. Lps. Wimpf. Fr. coronata. W. 2. coronatur H. angelico ornatu, sed cf. Apoc. XXI, 2: *Vidi sanctam civitatem Ierusalem novam descendentem de coelo a Deo, paratam sicut sponsam, ornatam viro suo.* adde v. 19. et carmen: Ad perennis vitae fontem locis plurimis. 5. Fr. Bd. Hil. Wimpf. Cass. e. a. copuletur. Gron. ceu sponsata. 6 sqq. Apoc. XXI, 19. 21. *fundamenta muri civitatis omni lapide pretioso ornata — — et duodecim portae duodecim margaritae sunt per*

singulas et singulae portae erant ex singulis margaritis et platea civitatis aurum mundum tanquam vitrum perlucidum. 7. Pt. Msn. abditis. 9. Cass. Bd. Fr. ob Christi nomen, sed nomine est, ut saepius, disyllabum. Hv. Hl. Lps. Gron. Beb. Thom. hic in mundo. Beb. pro Christo Deo. 11. H. E. Hl. Hv. Hil. Wimpf. Lps. suisque aptantur locis Mgd. suisque coaptantur. Gron. Torr. suis adaptantur. Cass. Hil. Wimpf. per manus. 13. 14. Lud.: *Appellatur Ch. angularis lapis, quia totam ecclesiae molem potentissime sustinet et duos diversos parietes in unum angulum copulat i. e. Iudaeos et Gentes in unum corpus coagmentat.* 15. Fr. Hil. Wimpf. Thom. angularis. 14. Cass. cum compage. 16. W. 2. cara et electa civitas. 17. Cass. et laude. E. Hv. Lps. Lud. cum canore iubilo. 19. Thom. templum. 22. Fr. Hil. Cass. acquirere.

CCXX. *De S. Nicolao.*

Exultet aula coelica,
Laetetur mundi machina,
Dum refert solis orbita
Nicolai sollemnia etc.

Cod. H. Hv. Wimpf. Beb. Clicht. Cass. Ell.

CCXXI. *De S. Stephano.*

Sancte Dei pretiose, protomartyr Stephane,
Qui virtute caritatis circumfultus undique
Dominum pro inimico exorasti populo.

Tu coelestis primitivus signifer militiae,
Veritatis assertivus, testis primus gratiae,
Fundamento lapis vivus, basis patientiae.

Saxo caesus, non mucrone, per saxorum cuspides
Corpus membri passione circumcidi praevides,
Ad decorem sunt coronae rubricati lapides.

Tu coelorum primus stratam consternis lapidem,
Tu per Christum hebetatam primus transis rhomphaeam,
Primum granum trituratum, ditans Christi aream.

Tibi primum reseratae coeli patent ianuae,
Iesum vides potestate cui pugnas strenue;
Stans cum patris maiestate tecum est assidue.

Praestans genti persequenti preces pro lapidibus,
Ne rependas te petenti lapides pro precibus,
Sed indulge piae menti plus quam audet vocibus.

Funde preces pro devoto tibi nunc collegio
Ut tuo propitiatus interventu dominus
Nos purgatos a peccatis iungat coeli civibus.

[Ubi chorus beatorum laetatur spirituum,
Ubi animae iustorum claro gaudent lumine
Cernentes cum iubilo regem in decore suo.]

Gloria et honor Deo, qui te flore roseo
Coronavit et locavit in throno sidereo:
Salvet reos, solvens eos a mortis aculeo.

Pulcherrimum carmen, ut supra scriptum est, legitur apud Clichtovaeum: duodecim strophas, ad metri leges revocatas exhibet Ellingerus. Qui maioribus typis excusi sunt versus designantur vel Nataliciis vel Inventioni S. Stephani in Cod. H. in Brev. Hl. Hv. Bd.; fortasse in omnium ecclesiarum libris qui protomartyrem singulari quodam honore colebant*). Praeterea tres strophas, quas modo nominavi, habent Wimpf. et Beb. — 2. Clicht.: al. circumfulsus. 7 sqq. Clicht.: *Sicut in veteri lege fiebat circumcisio carnis cultro lapideo, ita, o sancte, inquit, Stephane praevides et cognoscis corpus mysticum Christi circumcidi spiritualiter per saxorum cuspides quasi mucrones gladiorum et id quidem per unius membri illius corporis passionem et tormentum. Cum enim tu ipse patiebare lapidum ictus sciebas ipsum totum corpus huiusmodi iactu lapidum spiritualiter circumcidi.* 11. Clicht.: *Gladium illum flammeum qui in Genesi describitur, hic vocat rhomphaeum. Ista autem fuit per Christum hebetata quia passione sua paradisum reseravit. Et quoniam b. Stephanus post Christum primus post martyrium ingressus est coelos, merito hic dicitur primum illam rhomphaeam intercipientem viam paradisi transisse.* 12. cf. Io. XII, 24. Matth. III, 12. 22—24. desunt apud Clichtovaeum.

---

*) Quis est qui nos edoceat de Benedictione Avenae, et aliorum seminum quam fieri solitam esse in Nativitate (vel Inventione) S. Stephani testis est Benedictionale Lipsiense (cf. p. 133). In una ex collectis proferuntur haec: Domine Iesu Christe qui b. St. protomartyri tuo hanc gratiam conferre dignatus es, ut flores et semina super altare suum posita tantae essent virtutis, ut aegris hominibus et animalibus sanitatem conferrent, praesta quaesumus: ut eiusdem gloriosi protomartyris tui intercessione haec semina tua benedictione benedicantur, ut animalia ex eis gustantia robustam sanitatem et segetes seminatae ex eisdem multiplicationem et homines ex eis manducantes mereantur sanitatem corporum et medelam aeternam animabus obtinere, te eis largiente. Qui cum Deo patre etc.

CCXXII. *De Purificatione Virginis.*

Quod chorus vatum venerandus olim
Spiritu sancto cecinit repletus,
In Dei factum genitrice constat
Esse Maria etc.

Cod. H. Hv. Hl. Bd. Lg. Aug. Gron. Lps. Hil. Wimpf. Beb. Torr. Clicht. Cass. Ell.

CCXXIII. *De S. Georgio.*

Martyr egregie,
Deo dilecte,
Ad te clamantum
Preces tuorum
Propitius exaudi,
Sancte Georgi.

Tu per innumera
Mortis tormenta,
Triumpho nobili
Promeruisti
Martyrum militiae
Signifer esse etc.

Cod. H. Hl.

CCXXIV. *De Inventione sive Exaltatione S. Crucis.*

Rex angelorum praepotens,
Qui sponte pauper factus es,
Ut nos per aevum divites
In aethre tecum poneres etc.

Cod. H. Clicht. Cass. Ell.

CCXXV. *De iisdem festivitatibus.*

Salve crux sancta, salve mundi gloria
Vera spes nostra, vera ferens gaudia,
Signum salutis, salus in periculis
Vitale lignum, vitam portans omnium etc.

Cod. H. E. Md. Msn. Pt. Hl. Mgd. Msb. Lps. Wimpf. Beb. Torr. Clicht. Cass. Ell.

CCXXVI. *De Apostolis Petro et Paulo.*

Felix per omnes festum mundi cardines
Apostolorum praepollet alacriter
Petri beati, Pauli sacratissimi,
Quos Christus almo consecravit sanguine
Ecclesiarum deputavit principes.

Hi sunt olivae duae coram domino
Et candelabra luce radiantia,
Praeclara coeli duo luminaria,
Fortia solvunt peccatorum vincula,
Portas Olympi reserant fidelibus.

Habent supernas potestatem claudere
Sermone sedes, pandere splendentia
Limina poli super alta sidera,
Linguae eorum claves coeli factae sunt,
Larvas repellunt ultra mundi limitem.

Libr. vet.	Brev. Rom.
Petrus beatus catenarum laqueos	Miris modis repente liber, ferrea
Christo iubente rupit mirabiliter,	Christo iubente vincla Petrus exuit
Custos ovilis et doctor ecclesiae	Ovilis ille pastor et rector gregis
Pastorque gregis, conservator omnium	Vitae recludit pascua et fontes sacros
Arcet luporum truculentam rabiem.	Ovesque servat creditas, arcet lupos.
Quodcunque vinclis super terram strinxerit,	Quodcunque in orbe nexibus revinxeris
Erit in astris religatum fortiter,	Erit revinctum, Petre, in arce siderum
Et quod resolvit in terris arbitrio	Et quod resolvit hic potestas tradita
Erit solutum super coeli radium,	Erit solutum coeli in alto vertice,
In fine mundi erit iudex saeculi.	In fine mundi iudicabis saeculum.

Non impar Paulus huic, doctor gentium,
Electionis templum sacratissimum,
In morte compar, in corona particeps,
Ambo lucernae et decus ecclesiae
In orbe claro coruscant vibramine.

O Roma felix, quae tuorum principum
Es purpurata pretioso sanguine,
Excellis omnem mundi pulchritudinem,
Non laude tua sed sanctorum meritis
Quos cruentatis iugulasti gladiis.

Vos ergo modo gloriosi martyres
Petre beate, Paule mundi lilium,
Coelestis aulae triumphales milites,
Precibus almis vestris nos ab omnibus
Munite malis, ferte super aethera.

Gloria Deo per immensa saecula — vel
Patri perenne sit per aevum gloria etc.

Commemoratur hymnus ab Radulpho; legitur in Brev. Eboracensi atque in libris Hilarii, Clichtovaei, Cassandri, Ellingeri. V. 16—25. in Romana ecclesia ornant festivitates S. Petri minores. — 10. Eb. reserunt. 11. Hil. supernam.

CCXXVII. *De S. Maria Magdalena.*

Jesu Christe, auctor vitae,
Qui in tuo sanguine
Peccatum lavisti Adae
Mariae Magdalenae etc.

Cod. H. W. 2. Md. Ef. Pt. Beb. Ell.

CCXXVIII. *De S. Laurentio.*

Martyris Christi carminis trinmphum
Annuum tempus venerando, cuius
Cernua vocis prece iam rotundus
Orbis adorat etc.

Mentio fit carminis apud Radulphum. Habent ex nostris Msb. Ef. Beb. Clicht. Cass. Ell. Thom.

CCXXIX. *De Assumptione Mariae.*

O quam glorifica luce coruscas
Stirpis Davidicae regia proles,
Sublimis residens virgo Maria
Supra coeligenas aetheris omnes etc.

Pt. Hv. Hil. Wimpf. Beb. Gron. Clicht. Cass. Ell. In hymnorum numero recenset Radulphus.

CCXXX. *De B. Virgine.*

Gaude visceribus mater in intimis
Felix ecclesia, quae sacra replicas
Sanctae festa Mariae:
Plaudant astra, solum, mare.

Cuius magnifica est generatio,
Cuius vita sacris claruit actibus,
Cuius finis honorem
Summum sine tenet fine.

Quae virgo peperit virgoque permanet
Lactavit propriis uberibus Deum,
Portantemque gerebat
Ulnis prona trementibus.

Felix multiplici laude puerpera,
Regis porta sui clausa perenniter,
Mundi stella fluentis,
Floris virgula regia.

Te nunc suppliciter, sancta theotocos,
Regis perpetui sponsaque poscimus,
Ut nos semper ubique
Miti munere protegas.

Sanctis obtineas virgo precatibus
Pacis praesidium dulce diutinae
Nobis atque beati
Regni dona perennia.

Praesta summe pates, patris et unice
Amborumque simul spiritus annue,
Qui regnas Deus unus
Omni tempore saeculi.

Carmen supra scriptum, elegantia et suavitate eximium, commemoratum a Radulpho, sat frequens in libris vetustis. Descriptum est vel festo Nativitatis vel Assumptionis, raro Conceptionis*). — 3. Md. festa s. M. 4. Lps. Wimpf. plaudent. 9. Md. Pt. quem. 11. Lusus verborum poetis acceptissimus: portabat Mariae eundem qui omnia portat verbo virtutis suae Hebr. I, 3. Sane vero hi versiculi laudatissimum efficiunt carminis locum. 14. Msn. Lps. summi.

CCXXXI. *De S. Apollinare M.*

Apollinaris martyris
Piis triumphum vocibus
Laetisque palmam mentibus
Promat fidelis concio etc.

Thomasius in Hymnario.

---

*) Exstat hymnus (emendatus) in libro Ludeci: scis enim festivitatem Assumptionis a Lutheranis saeculo decimo sexto passim esse celebratum. Mutata collecta („Veneranda nos Domine b. Mariae festivitas laetificet, quae mortem subiit temporalem, nec tamen mortis nexibus potuit deprimi, quae filium tuum de se genuit incarnatum. Qui vivit etc.“) non dubitarunt, quin illa die dormitio, κοίμησις b. virginis convenienter posset celebrari. Item satis notum est, in Officio Romano, ut hodie est, miraculum illud visibilis in coelum assumptionis alto silentio praetermissum: nihil curat ecclesia catholica, nisi ut Mariam post mortem supra angelorum choros exaltatam et summis honoribus coronatam esse, certissime credant fideles.

CCXXXII. *De Communi Apostolorum.*

Libr. vet.	Brev. Rom.
Exultet coelum laudibus, Resultet terra gaudiis, Apostolorum gloriam Sacra canunt sollemnia.	Exultet orbis gaudiis, Coelum resultet laudibus Apostolorum gloriam Tellus et astra concinunt.
Vos saecli iusti iudices Et vera mundi lumina Votis precamur cordium: Audite preces supplicum.	Vos saeculorum iudices Et vera mundi lumina, Votis precamur cordium: Audite voces supplicum.
Qui coelum verbo clauditis Serasque eius solvitis, Nos a peccatis omnibus Solvite iussu, quaesumus.	Qui templa coeli clauditis Serasque verbo solvitis, Nos a reatu noxios Solvi iubete, quaesumus.
Quorum praecepto subditur Salus et languor omnium, Sanate aegros moribus Nos reddentes virtutibus.	Praecepta quorum protinus Languor salusque sentiunt, Sanate mentes languidas Augete nos virtutibus.
Ut quum iudex advenerit Christus in fine saeculi, Nos sempiterni gaudii Faciat esse compotes.	Ut cum redibit arbiter In fine Christus saeculi, Nos sempiterni gaudii Concedat esse compotes.

Locum tenet in hymnis Radulphi. — 3. Cass. et plurima breviaria gloria Thom. Gron. gloriam. 10. Cass. seras et eius.

CCXXXIII.

De Communi Apostolorum (al.: de Omnibus sanctis).

Ortu phoebi iam proximo
Hymnum dicamus domino,
Apostolis condebitam
Ferentes reverentiam etc.

Radulphi temporibus multis ecclesiis usitatus fuisse videtur, sed rarissimus est in breviariis. Ex nostris Hv. St. Beb. atque Ellingerus.

CCXXXIV. *De Communi unius Martyris.*

Martyr Dei qui unicum
Patris sequendo filium
Victis triumphans hostibus
Victor fruens coelestibus.

Tui precatus munere
Nostrum reatum dilue,
Arcens mali contagium,
Vitae removens taedium.

Soluta sunt iam vincula
Tui sacrati corporis,
Nos solve vinclis saeculi
Amore filii Dei.

Est ex Radulphianis, in Brev. Rom. correctus. 1. Br. R. Invicte martyr unicum. 2. Id. secutus. 3. Bd. Cass. Br. R. triumphas. 7. 8. Hv. taedia — contagia. 8. Br. R. repellens, quod iam Clichtovaeo placuit de metrica carminis ratione. 12. B. R. Dono superni numinis.

CCXXXV. *De Communi plurimorum Martyrum.*

Rex gloriose martyrum,
Corona confitentium,
Qui respuentes terrena
Perducis ad coelestia.

Aurem benignam protinus
Appone nostris vocibus,
Tropaea sacra pangimus,
Ignosce quod deliquimus.

Tu vincis in martyribus,
Parcendo confessoribus,
Tu vince nostra crimina
Donando indulgentiam.

Enumeratur a Radulpho, correctus est in hodiernis. — 3. Gron. Torr. Cass. B. R. terrea. 6. B. R. intende. 8. Sl. Lps. delinquimus. 9. 10. B. R. vincis inter martyres parcisque cf. Wimpf.: *quia non vis ut per martyrium finiant vitam suam.* 12. B. R. largitor indulgentiae.

CCXXXVI. *De Confessoribus.*

Libr. vet.

Iste confessor domini sacratus,
Festa plebs cuius celebrat per orbem,
Hodie laetus meruit secreta
Scandere coeli.

Qui pius, prudens, humilis, pudicus
Sobrius, castus fuit et quietus,
Vita dum praesens vegetavit eius
Corporis artus.

Ad sacrum cuius tumulum frequenter
Membrum languentum modo sanitati
Quolibet morbo fuerint gravata
Restituuntur.

Unde nunc noster chorus in honore
Ipsius hymnum canit hunc libenter
Ut piis eius meritis iuvemur
Omne per aevum.

Sit salus illi decus atque virtus etc.

Brev. Rom.

Iste confessor domini, colentes
Quem pie laudant populi per orbem,
Hac die laetus meruit beatas
Scandere sedes.

Qui pius, prudens, humilis, pudicus
Sobriam duxit sine labe vitam,
Donec humanos animavit aurae
Spiritus artus.

Cuius ob praestans meritum frequenter
Aegra quae passim iacuere membra,
Viribus morbi domitis, saluti
Restituuntur.

Noster hinc illi chorus obsequentem
Concinit laudem celebresque palmas,
Ut piis eius precibus iuvemur
Omne per aevum.

Sit salus illi, decus atque virtus etc.

Exstat in catalogo Radulphi. — 3. Cass. in marg.: al. sacratum — coelum. Br. Rom.: si non est dies obitus, dicatur: Hac die laetus meruit supremos laudis honores. cf. ad.

CCXXXVII. *De Confessore Pontifice.*

Iesu redemptor omnium,
Perpes corona praesulum,
In hac die clementius
Nostris faveto precibus.

Tui sacri qua nominis
Confessor almus claruit,
Cuius celebrat annua
Devota plebs sollemnia.

Qui rite mundi gaudia
Huius caduca respuens
Cum angelis coelestibus
Laetis potitur praemiis.

Huius benignus annue
Nobis sequi vestigia,
Huius precatu servulis
Dimitte noxam criminis.

Mentionem hymni facit Radulphus. — 4. Brev. Rom. indulgeas precantibus. 7. B. R. huius. 11. 12. B. R. aeternitatis praemio potitur inter angelos.

CCXXXVIII. *De Virginibus.*

Libr. vet.

Virginis proles opifexque matris,
Virgo quem gessit peperitque virgo,
Virginis festum canimus, tropaeum:
Accipe votum.

Haec tua virgo duplici beata
Sorte, dum gestit fragilem domare
Corporis sexum, domuit cruentum
Corpore saeclum.

Unde nec mortem, nec amica mortis
Saeva poenarum genera pavescas
Sanguine fuso meruit sacratum
Scandere coelum.

Huius obtentu Deus alme nostris
parce iam culpis, vitia remittens
Quo tibi puro resonemus almum
Pectoris hymnum.

Brev. Rom.

Virginis proles opifexque matris,
Virgo quem gessit peperitque virgo,
Virginis festum canimus beatae:
Accipe votum.

Haec enim palmae duplicis beatae
Sorte, dum gestit fragilem domare
Corporis sexum, domuit cruentum
Caede tyrannum.

Unde nec mortem, nec amica mortis
Mille poenarum genera expavescens
Sanguine effuso meruit serenum
Scandere coelum.

Huius oratu Deus alme nobis
Debitas poenas scelerum remitte,
Ut tibi puro resonemus almum
Pectore carmen.

Affertur ut Virginum sollemnitatibus proprius a Radulpho. Particula hymni a v. **13** incipiens, a reliquis avulsa, cantabatur praeterea festis mulierum sanctarum non Virginum, Viduarum vel (ut saepius dicuntur) Electarum. — **6.** al. male gessit. **9.** Cass.: al. inde. **11. 12.** Hv. secreta coeli.

CC.

S. THOMAS AQUINAS.

CCXXXIX. *Hymnus in die Corporis Christi ad Vesperas.*

Pange lingua gloriosi corporis mysterium
Sanguinisque pretiosi, quem in mundi pretium
Fructus ventris generosi, rex effudit gentium.

Nobis natus, nobis datus ex intacta virgine
Et in mundo conversatus, sparso verbi semine,
Sui moras incolatus miro clausit ordine.

In supremae nocte coenae recumbens cum fratribus
Observata lege plene cibis in legalibus,
Cibum turbae duodenae se dat suis manibus.

Verbum caro, panem verum verbo carnem efficit,
Fitque sanguis Christi merum, etsi sensus deficit
Ad firmandum cor sincerum sola fides sufficit.

Tantum ergo sacramentum veneremur cernui
Et antiquum documentum novo cedat ritui:
Praestet fides supplementum sensuum defectui.

Genitori genitoque laus et iubilatio
Salus, honor, virtus quoque sit et benedictio
Procedenti ab utroque compar sit laudatio.

Non intelligo quid sibi velit nota Wackernagelii p. 862. „Die Gesänge des Thomas von Aquino sind von grosser Wichtigkeit für die katholische Lehre vom heil. Abendmahl, weil sie vom Genuss desselben in beiderlei Gestalt handeln und noch nichts von dem Sacrilegium des Kelchs wissen.“

Praeclarus Doctoris angelici cantus in omnibus libris adsignatur Vesperis die Corporis Christi (et per Octavam), praeterea cantatur in processione sollemnissima, quae illo die in urbibus et pagis a clero et populo haberi solet*), porro feria quinta in coena Domini, dum sacramentum ab altari maiori defertur in altare minus, velis atque luminibus praeparatum. In officio votivo de S. Eucharistia aliisque festivitatibus, quae nonnullis locis in honorem corporis Christi institutae sunt, carmen nostrum in usu esse non est quod mo-

*) Ex decreto S. C. R. 21. Mart. 1609 Festo Sanctissimi Corporis Christi non convenit cantare cantiones vulgari sermone.

neamus. Neque id respuit ecclesia Lutheri: scis enim saeculo decimo sexto in plurimis ecclesiis festum corporis Christi pro summo celebratum esse. Audi Ludecum: *Etsi autem hoc festo pontificii ἀρτολατρείαν suam stabiliunt, et etiamnum dum panem consecratum in pompa Persica circumgestant, tamen in nostris ecclesiis repurgatis sublato abusu verus usus remansit et doctrina de coena Domini hac die pro concione tractatur.*“ Addidit in margine pastoris cuiusdam manus „et habetur de hoc festo Octava et quidem hymni tantummodo canuntur.“

Vetustissima Germanica hymni interpretatio est Monachi Salisburg.: Lobt all' Zungen des ernreichen gotes leichnams wirdigkeit Hoffmann D. K. p. **144**. **145**: alia saeculi decimi quinti: Mein zung erkling und fröhlich sing W. p. 109 in protestantium etiam ecclesiis aliquantisper cantabatur, cf. Ramb. Anth. p. 304. — **1**. In Exordio imitatur poeta Fortunatum, cf. H. **140**, 3. Luc. I, **42**. *benedictus fructus ventris tui.* **5**. Luc. VIII, 5. *Exivit qui seminat seminare semen suum.* **6**. cf. Ps. CXIX, 5. **8**. W. **2**. vitiose illegalibus. **10**. caute addit Ludecus: *non* μετουσιαστικῶς, *sed vere.* **11**. **12**. Confer Sequentiam S. Thomae: quod non capis, quod non vides, animosa firmat fides. **14**. Iudaicum vel typicum pascha det locum evangelicae huic caerimoniae novitestamenti. **15**. W. **1**. praestat.

CCLX. *Eadem festivitate ad Matutinum.*

Sacris sollemniis iuncta sint gaudia
Et ex praecordiis sonent praeconia;
Recedant vetera, nova sint omnia
Corda, voces et opera.

Noctis recolitur coena novissima
Qua Christus creditur agnum et azyma
Dedisse fratribus, iuxta legitima
Priscis indulta patribus.

Post agnum typicum expletis epulis
Corpus dominicum datum discipulis,
Sic totum omnibus quod totum singulis
Eius fatemur manibus.

Dedit fragilibus corporis ferculum,
Dedit et tristibus sanguinis poculum
Dicens: accipite quod trado vasculum,
Omnes ex eo bibite.

**Sic sacrificium istud instituit,
Cuius officium committi voluit
Solis presbyteris quibus sic congruit
Ut sumant et dent ceteris.**

Panis angelicus fit panis hominum,
Dat panis coelicus figuris terminum:
O res mirabilis: manducat dominum
Pauper, servus et humilis.

Te trina deitas unaque poscimus,
Sic nos tu visita, sicut te colimus:
Per tuas semitas duc nos quo tendimus,
Ad lucem quam inhabitas.

Conferas quae adnotata sunt ad hymnum superiorem. — 1. Cass. sunt. 17. Cass. illud. 16—20. Versiculus satis ieiunus. 21. sqq. Notum est corpus Christi saepissime apellari panem angelorum in teutonicis quoque W. p. 85: *hilf das ich der engel brot mit riuwen empfach in todes not*: his ex plurimorum doctorum opinione concessum est adspicere corpus Christi in specie panis dum pronuntiat sacerdos verba consecrationis. cf. Pelbart. Sermo de Corp. Christ. V. Wimpf. ad h. l.: *Iste panis habet septem conditiones quas etiam debet habere communicandus. Primo est candidus: sic ille debet esse candidus, sine macula peccati mortalis. Secundo triticeus, nam triticum est dulcius frumentorum: sic digne manducans sit dulcior sine amaritudine fellis et rancoris. Tertio debet esse tenuis: per quod significatur quod sumens corpus Christi debet esse macilentus per abstinentiam. Quarto hostia debet esse parva: sic sumens debet esse humilis et non superbus. Quinto debet esse rotunda: sic sumens sit velox ad servitium Christi et non acidiosus. Nam figura rotunda est aliis habilior ad motum, ut claret in globo vel rota. Sexto debet esse non fermentatus: ita sumens sit sine fermento malitiae, avaritiae vel alterius peccati. Septimo hostia non debet esse salsa: ita sumens sit sine amaritudine invidiae. Et sic per hos septem conditiones designantur septem vitia capitalia a quibus homo debet esse mundatus volens digne manducare corpus Christi.*

CCXLI. *De eadem festivitate ad Laudes.*

Verbum supernum prodiens
Nec patris linquens dexteram,
Ad opus suum exiens
Venit ad vitae vesperam.

In mortem a discipulo
Suis tradendus aemulis,
Prius in vitae ferculo
Se tradidit discipulis.

Quibus sub bina specie
Carnem dedit et sanguinem,
Ut duplicis substantiae
Totum cibaret hominem.

Se nascens dedit socium
Convescens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in praemium.

O salutaris hostia
Quae coeli pandis ostium,
Bella premunt hostilia,
Da robur, fer auxilium.

Uni trinoque domino
Sit sempiterna gloria:
Qui vitam sine termino
Nobis donet in patria.

Aptissime S. Thomas carmen suum hymno fecit simile notissimo de Nativitate Domini (LXXIV), nam festivitas S. Eucharistiae, qua per omnia saecula Verbum caro factum habitabit in nobis, quid habeat affinitatis cum Nativitate Domini non est quod fusius explanemus. Ecclesiam idem sentire id perspicue docet, quod in sollemnitate corporis Christi et per totam Octavam cantatur Praefatio de Nativitate. — 17. in quibusdam vetustioribus ostia. Ad v. 19. audiamus Clichtovaeum: *potissimum bella spiritualia et contra hostes animae qui nos quotidie infestant. Nam ut canit ecclesia „mundus, caro, daemonia diversa movent proelia." Contra quae praecipuum munimentum et praesidium est sacrosancta eucharistia in qua continetur veraciter dominus fortis, dominus potens in proelio, dominus virtutum et rex gloriae. Ceterum cum etiam corporalia bella nos infestant, pium admodum et religiosum est ad huius S. sacramenti auxilium petendum per hanc orationem suppliciter confugere. Quod cum multa pietate superioribus annis perspeximus palam observari, cum undequaque in florentissimum Galliae regnum coniurati insurgerent hostes. Ad quorum improbos conatus reprimendos id laudabiliter institutum est, quod in elevatione sacratissimi corporis et sanguinis Christi in ipso altaris sacrificio per omnia loca, quae regni illius ambitu continentur, decantaretur a choro fidelium hic versus „o salutaris" quod magnopere credo contulisse ad pacem placidam et tranquillitatem paullo post in omnibus regni finibus obtentam, quae imprimis Deo accepta referri debet.*

CCXLII. *Rhythmus ad Sacram Eucharistiam.*

Adoro te devote, latens deitas
Quae sub his figuris vere latitas
Tibi se cor meum totum subiicit
Quia te contemplans totum deficit.

Visus, tactus, gustus in te fallitur
Sed auditu solo tuto creditur:
Credo quidquid dixit Dei filius:
Nil hoc verbo veritatis verius.

In cruce latebat sola deitas
Ad hic latet simul et humanitas:
Ambo tamen credens atque confitens
Peto quod petivit latro poenitens.

Plagas sicut Thomas non intueor
Deum tamen meum te confiteor:
Fac me tibi semper magis credere,
In te spem habere et diligere.

O memoriale mortis domini,
Panis vivus, vitam praestans homini:
Praesta meae menti de te vivere
Et te illi semper dulce sapere.

Pie pellicane, Iesu domine
Me immundum munda tuo sanguine
Cuius una stilla salvum facere
Totum mundum quit ab omni scelere

Iesum quem velatum nunc adspicio
Oro: fiat illud quod tam sitio,
Ut te revelata cernens facie
Visu sim beatus tuae gloriae.

Ven. Rambachius p. 304: *Dieser Gesang war ursprünglich ein Gebet für die Privatandacht, ist aber in neueren Zeiten auch unter die Kirchenlieder aufgenommen.* Quod vehementer doleo argumentis non esse stabilitum atque illustratum. Nam mihi quidem non contigit canticum in breviariis hodiernis invenire, in Missalibus tantum interpositum est Praeparationi ad Missam quae „pro opportunitate sacerdotis facienda est.“ Quod in asceticis libris (imprimis qui Iesuitarum opera confecti sunt) saepe proponitur, privatae est devotionis, non publicae. — 21. Nota est fabula, pellicanum, si pulli omni cibo deficiente fame vexantur, proprii sanguinis haustus ipsis praebere escam et nutrimentum. Inde orta est Christi cum pellicano comparatio, inde in ecclesiis etc. saepissime reperitur illius avis imago. Ex vetustis teutonicis unum nobis sufficiat nobile exemplum (Conrad von Würzburg Die goldne Schmiede 470 sqq. ed. Grimm.)

Da der vogel Pellican
In und uz vil schone flöck,
Der blut uz sinem herzen sök,
Damite er machte sine kint
Schire lebendig, da sie blint
Uor im lagen unde tot:
Din herz sich zu neste bot
Dem edeln, so sunder wank,
Der in eines vogels bilde swank

Zu dinem schonen lib gut
Und darnach sines herzen blut
Durch sine toten kind vergoz
Damit er in do schir entsloz
Das leben ewiclich dort.

DD.

HYMNI ECCLESIASTICI QUI IN BREVIARIIS SC. XIV ET XV REPERIUNTUR.

a) Hymni ὁμοιοτελεύτων expertes.

CCXLIII. *De Omnibus Sanctis.*

Libr. vet.

Christe redemptor omnium,
Conserva tuos famulos,
Beatae semper virginis
Placatus sanctis precibus.

Beata quoque agmina
Coelestium spirituum,
Praeterita praesentia
Futura mala pellite.

Vates aeterni iudicis
Apostolique domini,
Suppliciter exposcimus
Salvari vestris precibus.

Martyres Dei inclyti
Confessoresque lucidi,
Vestris orationibus
Nos ferte in coelestibus.

Chorus sanctarum virginum
Monachorumque omnium,
Simul cum sanctis omnibus
Consortes Christi facite.

Gentem auferte perfidam
Credentium de finibus,
Ut Christo laudes debitas
Persolvamus alacriter.

Gloria patri ingenito etc.

Brev. Rom.

Placare, Christe, servulis
Quibus patris clementiam
Tuae ad tribunal gratiae
Patrona virgo postulat.

Et vos beata, per novem
Distincta gyros, agmina
Antiqua cum praesentibus
Futura damna pellice.

Apostoli cum vatibus
Apud severum iudicem
Veris reorum fletibus
Exposcite indulgentiam.

Vos purpurati martyres,
Vos candidati praemio
Confessionis, exules
Vocate nos in patriam.

Chorea casta virginum
Et quos eremus incolas
Transmisit astris, coelitum
Locate nos in sedibus.

Auferte gentem perfidam
Credentium de finibus,
Ut unus omnes unicum
Ovile nos pastor regat.

Deo patri sit gloria etc.

Hic hymnus, in antiquis rarus, nunc cantatur in festo Omnium Sanctorum ad Vesperas. — 2. Wimpf. nos. 17. Cass. chorus sacratus. Fr. Thom. chori sanctarum. 18. In plerisque brev. monasticis: electorumque v. 25. Fortasse carmen eodem tempore conditum est quo bellum cum Albigensibus, Catharis etc. gestum est. Beb. mentem.

CCXLIV. *Ad Completorium.*

Sol angelorum respice
Quem concupiscit mentium
Intenta visu caritas
Sursum manentem cernere etc.

Legitur apud Cassandrum.

CCXLV. *De Adventu Domini.*

Sol, astra, terra, aequora
Adventum Dei altissimi,
Prolem excelsi germinis
Dives et inops concrepet.
Agnus et fera bestia
Simul manducent paleas,
Cognoscat bos et asinus
Iacentem in praesepio etc.

Ut supra.

CCXLVI. *De Nativitate Domini.*

Verbum patris principium,
Proles beata coelitus
Narrare quem nemo valet
Demissus terris apparet etc.

Hymnar. Colon. a. 1492.

CCXLVII. *Hymnus paschalis.*

Te lucis auctor personent
Huius catervae carmina,
Quam tu replesti gratia,
Anastasis, potentia etc.

Ut supra.

CCXLVIII. *Hymnus paschalis.*

Sol, luna, coelum, sidera,
Mons, vallis, alta, concava
Fons, stagna, flumen, aequora
Quicquid volat, repit, natat.
Qua voce quisque praevalet
In laude Christi plaudite,
Redemptor orbis hodie
Ab inferis victor redit etc.

Ut supra.

CCXLIX. *De Ascensione Domini.*

Adest dies sanctus Dei
Claro resplendens lumine,
Quo victor coelos potens rex
Christus exultans petiit etc.

Brev. Hv.

CCL. *De S. Andrea Ap.*

Post Petrum primum principem
Andreas est apostolus,
Salutis verbum praedicans
In Achaia provincia etc.

Hl. Cs.

CCLI. *De S. Antonino Arch. Flor.*

Kt Antonini gloriam
Concinamus uberius,
Afflare nunc pectoribus
Nostris Deus omnipotens etc.

In Praedicatorum Brev.

CCLII. *De eodem.*

Cum sol ad cursum properat
Ad te praesul confugimus,
Qui tuas laudes canimus
Tuas sub alas protege etc.

Ut supra.

CCLIII. *De Sancta Cruce.*

Lignum crucis mirabile
Olim per orbem praenitet,
In qua pependit innocens
Christus redemptor omnium etc.

Hv. Clicht. Beb. Cass. 1. al.: signum.

CCLIV. *De S. Monica.*

Excelse princeps omnium,
Mundi regis qui machinam,
Aeterna regnans saecula:
Audi tuos nunc servulos etc.

Aug. 2.

CCLV. *In Festo Nivis.*

Quem pia virgo genuit
Sacro perfusa spiritu etc.
v. 11. Locum elegit inclytum
Suo sacrandum nomini:
Quem praeter morem solitum
Mensis Augusti tempore,
Pressis solis ardoribus
Totum replevit nivibus etc.

Ef. Pt.

CCLVI. *De Transfiguratione Domini.*

O nata lux de lumine,
Iesu redemptor saeculi,
Dignare clemens supplicum
Laudes precesque sumere etc.

Pt. Sl. Cass.

CCLVII. *De S. Martino.*

Martine, confessor Dei,
Valens vigore spiritus,
Carnis fatiscens artubus,
Mortis futura praescius etc.

Pt. Sl. Beb. Clicht. Cass.

CCLVIII. *De eodem.*

En gratulemur spiritu,
Voti colentes debita
Haec festa, quae sollemnibus
Martinus ornat gaudiis etc.

Cass. Gron. Torr. Wimpf.

CCLIX. *De eodem.*

Martine, par apostolis,
Festum colentes tu fove,
Qui vivere discipulis
Vis aut mori, nos respice etc.

Hil. Clicht.

CCLX. *De eodem.*

Rex Christe, Martini decus etc.

Hilarius.

CCLXI. *In Vigilia Pentecostes ad Baptismum.*

Rex sanctorum angelorum, totum mundum adiuva:
Ora primum tu pro nobis, virgo mater germinis
Et ministri patris summi ordines angelici.

Rex sanctorum etc.
Supplicate Christo regi coetus apostolici
Supplicetque permagnorum fusus sanguis martyrum.

Rex sanctorum etc.
Implorate confessores consonaeque virgines
Quo donetur magnae nobis tempus indulgentiae.

Rex sanctorum etc.
Omnes sancti atque iusti, vos precamur cernui
Ut purgetur crimen omne vestro sub oramine.

Rex sanctorum etc.
Huius Christe rector alme plebis vota suscipe,
Qui plasmasti protoplastum et genus gignentium.

Rex sanctorum etc.
Mitte sanctum nunc amborum spiritum paraclitum
In hanc plebem, quam recentem fons baptismi parturit.

Rex sanctorum etc.
Fac in terra fontis huius sacratum mysterium
Qui profluxit cum cruore sacro Christi corpore.

Rex sanctorum etc.
Ut laetetur mater sancta, tota nunc ecclesia
Ex profectu renascentis tantae multitudinis.

Rex sanctorum etc.
Praesta patris atque nati compar sancte spiritus
Ut te solum semper omni diligamus tempore.

Wimpf. narrat istum hymnum decantatum esse in vigilia Paschae et Pentecostes ad fontem: sed quod ad tempus paschale attinet, hoc addubitaverim. Nam aliud vetustum et insigne canticum ex antiquo more ecclesiae recitatur inter benedictionem fontis, quae fieri solet Sabbato sancto. — 6. Beb. quo donetur nobis magis. 9. Cass. almae. 13. Cass. interna. 15. Beb. Wimpf. et laetetur.

CCLXII. *De S. Stephano R. H.*

Gaudent coeli luce nova etc.

Clicht.

CCLXIII. *Sabbato ante Dominicam Septuagesimae.*

Alleluia, dulce carmen, vox perennis gaudii,
Alleluia vox suavis est choris coelestibus,
Quam canunt Dei manentes in domo per saecula.

Alleluia laeta mater concivis Hirusalem,
Alleluia vox tuorum civium gaudentium,
Exules nos flere cogunt Babylonis flumina.

Alleluia non meremur nunc perenne psallere
Alleluia nos reatus cogit intermittere,
Tempus instat, quo peracta lugeamus crimina.

Unde laudando precamur te beata Trinitas,
Ut tuum nobis videre pascha des in aethere,
Quo tibi laeti canamus alleluia dulciter.

Cum laudabili more in ecclesia Catholica praescriptum sit, ut ab Dominica Septuagesimae ad Pascha usque intermittatur vox Alleluia, exstant apud veteres carmina, Sabbato ante Septuagesimam decantanda, quae in dilecta et suavi laudatione, persaepe repetita, quasi exultant et iubilant. Ut nunc est, in protestantium ecclesiis per totum annum et in ipsa Parasceue canitur Alleluia: sed aliter statuit ecclesia Lutheri vetus. Ludecus: *Etsi autem hoc nullius est momenti, cum singuli singulis diebus Deum laudibus praedicationibusque extollere merito debeamus, ordinationi tamen ecclesiae standum duxi.*

CCLXIV. *De S. Mauritio et Sociis.*

Alma Christi quando fides mundo passim traditur etc.
v. 10. Tunc armati spiritali ense Christi milites
Submittentes velut agnus pia colla iuiulo,
Triumphabant trucidati spreto mundi principe etc.

Mgd. Hl. Hv. Ef. Beb. Wimpf.

CCLXV. *In Festivitate Nivis.*

Iesu Christi mater,
Virga stirpis Iesse
Sponsa Dei digna,
Salve salus nostra etc.

Pt. Ef.

CCLXVI. *Tempore Quadragesimae.*

Aures ad nostras deitatis preces
Deus inclina pietate sola,
Supplicum vota suscipe precamur
Famuli tui etc.

Cass. Clicht.

CCLXVII. *De S. Trinitate.*

O pater sancte, mitis atque pie,
O Iesu Christe, fili venerande,
Paracleteque spiritus et alme
Deus aeterne etc.

Cass. Clicht. Sb.

CCLXVIII. *De Dedicatione Ecclesiae.*

Christe coelorum habitator alme,
Haec domus fulget sub honore cuius,
Hostiam clemens tibi quam litamus,
Suscipe laudes etc.

Brev. Sl.

CCLXIX. *De S. Blasio.*

Martyris sanctum celebrando festum
Laudibus Christum resonemus altum,
Cuius ex nutu meruit supernam
Blasius aulam etc.

Hil. Wimpf.

CCLXX. *De S. Iosepho.*

Virginis sponsum Mariae fidelem,
Regibus Iuda genitum et prophetis,
Sobriae mentis resonare Ioseph
Christicolarum.

Virga quam sanctis manibus gerebat
Aridam, mire subito virescens
Virginis monstrat Mariae maritum
Virginem Ioseph.

Antequam virgo pia conveniret
Cum viro novit gravidam maritus,
Clanculum iustis voluit relicta
Virgine abire.

Angelus coeli vetuit monendo:
Coniuiem sumas, nihil est timendum,
Nempe quod gestat gravidata, sacro
Flamine gestat.

Liber a somno memoransque Ioseph
Angeli dictum, Mariae ministrat,
Parvulum et matrem fovet architectus
Officiose.

Iussus Herodis rabiem cavere
Currit Aegyptum, redit inde iussus,
Et semen iustum comitantur ambo
Mater et infans.

Sedulus natum simul et parentem
Educat, quamvis fuit ille alumnus,
Qui potest patris famulos supernam
Ducere in aulam.

Ergo iam nostri memor, o patrone,
Criminum exora veniam salubrem,
Tempora, coelum sociosque sanctis
Redde clientes.

Liber, qui inscriptus est „Heures à l'usage de Lengres" continet Officium S. Iosephi proprium: huic hymnus supra positus insertus est. Ceterum notum est cultum sancti Iesu Christi nutritii apud Catholicos recentiorem esse: coepit enim propagari circa tempora sc. XVI. In plurimis calendariis vetustis desideratur festum S. Iosephi: in calce Brev. Halberstadensi adiecta est Legenda de S. Ioseph, sed adnotatur: *Festum beati Ioseph in ecclesia Halberstadensi nondum servatur.*

CCLXXI. *De S. Ioachimo.*

O pater summae, Ioachim, puellae,
Quae Deum clauso genuit pudore,
Promove nostras domino querelas,
Castaque vota.

Scis quot hic caecis agitemur undis,
Triste quos mundi mare defatigat;
Scis quot adnectat Satanas carove
Proelia nobis.

Iam sacris iunctus superum catervis,
Immo praecedens, potes omne, si vis:
Nil nepos Iesus merito negabit,
Nil tibi nata.

Fac tuo nobis veniam precatu
Donet et pacem deitas beata;
Ut simul iuncti resonemus illi
Dulciter hymnos.

Acta Sanct. Mart. Tom. III. p. 80 ex vetusto Brev. Romano.

CCLXXII. *De S. Benedicto.*

Christe sanctorum decus atque virtus,
Vita et forma, via, lux et auctor,
Supplicum vota pariterque hymnum
Suscipe clemens.

Hil. Wimpf.

CCLXXIII. *De S. Vincentio Ferrerio.*

Mente iucunda iubilent fideles,
Vocibus hymnos resonent canentes
Nam datus mundo novus est precator
Ante tonantem etc.

In Brev. Praedicatorum.

CCLXXIV. *De eodem.*

Magne Vincenti, nova lux Olympi
Noctis obscurae tenebras resolve,
Ut tuas pure modulèmur omnes
Carmine laudes etc.

Ut supra.

CCLXXV. *De S. Catharina Senensi.*

Haec tua virgo monumenta laudis
Quae tuis laetis Catharina sacris,
Hoc quidem pacto modulamur omnes,
Perfer Olympo etc.

Ut supra.

CCLXXVI. *De S. Monica.*

Te ferant linguae, celebrent et omnes,
Te simul totus moduletur orbis
Saeclis cunctis memor eris ampla
Monica laude.

Cuius effusae lacrimae precesque
Cor tui durum rigidumque nati
Ad Dei magni meruere sacrum
Vertere cultum etc.

Aug. 2.

CCLXXVII. *De SS. Voto et Felice Eremitis.*

O Vote, et Felix, meriti patroni;
Ut queat nostrum resonare quisque
Gesta tantorum, date, monachorum,
Quaesumus omnes.

Insequens cervum Votus, in suprema
Rupis advenit iuga, devolando
Quo cadit cervus nimis inde lassus,
Undique pressus.

Inscius casus eques ipse tanti,
Mox equi pinnae pedes applicantur,
Cum ruens clamat, Mihi tu faveto,
Sancte Ioannes.

Hinc reviviscens, vepribus putatis,
Gratias reddens domino, tetendit.
In specum, quo funus erat Ioannis,
Quod sepelivit.

Parce nunc nostris, Deus alme, culpis
Et domum semper tuearis istam:
Qui globum mundi regis et gubernas,
Trinus et unus.

Acta Sanct. Mai. Tom. VI. p. 415. ex vetere Breviario Pinnatensi.

CCLXXVIII. *De S. Erasmo.*

S pater alme clemens atque pie
Da te laudemus, ardenter amemus,
Nunc revoluto martyris in festo
Sancti Erasmi etc.

Pt.

CCLXXIX. *De S. Ioanne Baptista.*

Praeco praeclarus sacer et propheta
Regis aeterni paranymphus almi
Voxque clamantis domino potenter
Dirige callem.

Qui redemptorem digito notasti,
Rite tollentem scelus omne mundi
Intimans agnum pietate cunctum
Solvere mundum.

Angelus cum tu vocitaris alti
Iura formantem rogita tonantem,
Quatenus sanctis sociemur astris
Arce polorum.

Hocque tu praesta genitor superne etc.

Gron. Torr. Cass.

CCLXXX. *De Transfiguratione Domini.*

O sator rerum separator aevi,
Christe rex regum, metuende censor,
Ad preces nostras pariterque laudes
Adspice clemens etc.

Cass. Sb.

CCLXXXI. *De S. Nicolao de Tolentino.*

Laudibus summis celebremus omnes
Regis aeterni memoranda dona,
Mentibus laetis modulemur eius
Grandia facta etc.

Aug. 2.

CCLXXXII. *De S. Hieronymo.*

Ecce qui Christi devoravit aulam,
Summus interpres fideique doctor,
Ut Deum lingua resonaret omni
Orbe peregit.

Lege sub trina modulatus ore,
Tullii lingua vagus et Platonis,
Iussus est caedi gravibus flagellis
Iudice celso.

Postque sacrorum studiis inhaerens
Romae sacratus roseo galero
Bethleem pergens aemulata liquit
Vestis iniqua.

Omne mandatum vetus et novellum,
Quicquid arcani cecinere patres,
Quicquid externum celebrant latini,
Transtulit iste.

Nec nitet pandens aliena tantum,
Immo sic penna propria coruscat,
Ne quis in sacro studio sophiae
Non sibi cedat.

Horridas cautes eremi subivit,
Post quod cum multos monachos gregasset
Ligna qui gessit domuit leonem
Legifer abbas.

Dogmata vitae moriens docebat,
Angeli tollunt animam canentes
Romam translatum tenet inde corpus
Virginis aula.

Redde nos claros radiosa lampas,
Absque qua caecus titubaret orbis
Sacra nam lex Hieronymus vocaris
Nomine vero.

Pt. Msn. Msb. Lps.

CCLXXXIII. *De S. Nicecio.*

Cerne quam duris premitur catervis,
Cerne quam multum dedimus reatum,
Cerne devotam petimus catervam
Sancte Niceci etc.

Msb.

CCLXXXIV. *De S. Burchardo.*

Gaudium magnum referunt per annum
Festa Burchardi veneranda sancti,
In quibus regnum meruit supremum
Scandere felix etc.

Pt.

CCLXXXV. *De S. Gallo.*

Vita sanctorum, via, spes salusque
Christe largitor probitatis atque
Conditor pacis, tibi voce, sensu
Pangimus hymnum etc.

Beb. Wimpf.

CCLXXXVI. *De S. Monica.*

Cantemus domino grandia munera
Pulsemusque polos altaque sidera'
Laudantes resono carmine Monicam
Sexus feminei decus etc.

Aug. 2.

CCLXXXVII. *De S. Kiliano.*

Fons sapientiae, corona praesulum,
Dat te Kilianum patronum Francorum
Cum viris clarissimis tuis consociis,
Inclytos flores martyrum.

Intelligentiae dono tu rutilas,
Ignotae patriae fidem tu praedicas,
Romanos ut Cephas, Achaeos Andreas,
Salvas Francos idolatras.

Lumen scientiae, doctrinae coelicae,
Confers Franconiae vitae catholicae
Duci provinciae, fidem ecclesiae
Fontemque donas gratiae.

Dono consilii incestum prohibes,
Geylanam odii caecat luxuries,
Baptistam ut saeva necat Herodias
Trucidat et haec martyres.

In fortitudinis dono martyrium
Subis dulcedinis ob iuge bravium
Beatitudinis scandis imperium,
Gaudens cum rege omnium.

Cogat te pietas divini flaminis,
Fer nobis gratias paterni numinis,
Ut pestilentias tantae formidinis
Christus tollat, fons luminis.

Vitam hanc miseram, timore domini
Fac nobis perviam tuo precamine,
Det nobis patriam felicis bravii
Deus aeterni gaudii.

Praesta hoc, genitor, optime maxime etc.

Cod. W. 2. Brev. Msn. cf. I. P. Ludwig „Geschichtschreiber von dem Bischoffthum Würzburg“ Frankfurt 1713 p. 725.

CCLXXXVIII. *De S. Bonaventura.*

Virtutum praemia suggerit aurea
Et sceptrum floride carpit imagine
Perlustrans aethera, flos innocentiae
Francisce proles inclyta etc.

v. 13. En suxit dulcia pedibus dogmata
Iesu dum oscula fixa multiplicat,
Cunctis praeeminens se aptat limpide
Seraphicis ardoribus etc.

Fr. 2.

CCLXXXIX. *De S. Rocho.*

Rochi coniubilent omnia laudibus,
Axis stilliferi regia gaudeat,
Et mundi teretis concrepet orbita,
Sit vox una canentium.

Felix illa suo gaudeat hospite
Haec patrocinio floreat inclyto:
Rochum nam medicum nunc habet optimum
Qui pestem fugat horridam.

Hic qui cuncta simul pauperibus bona,
Et sese miseris subsidium dedit,
Aegros mirifico sublevat omine
Non herba, cruce sed sacra.

Haec illi merito gratia reddita,
Summo qui studio, cordeque fervido
Res et delicias, stemmaque gloriae
Sprevit, nil retinens sibi.

Huius praesidium rebus in arduis
Poscamus pavido pectore singuli
Si perfecta fides, mensque sit integra,
Nobis mox aderit pius.

Te simplex Deitas, trinaque poscimus etc.

Acta Sanct. Aug. Tom. III. p. 389. ex Brev. Slesvicensi.

CCXC. *De S. Hedwige.*

Exultent hodie iugiter omnium.
Mentes altisono carmine cordium
Cum Christus famulam vexit ad aethera
Hedwigim, matrem inclytam etc.

Msb. Pt. Msn.

CCXCI. *De S. Ursula et Sociabus.*

Festum nunc celebre magnaque gaudia
Festivis celebret votis ecclesia,
Dum Christus virginum undena millia
Coronat per martyrum etc.

Msn. Lps.

CCXCII. *De S. Martino.*

Fratres unanimes foedere nexili etc.
v. 21. Martinum precibus gens modo Gallica,
Dignis sollicitet nostra Germania,
Martinus faciat tempora prospera
Mundi, Christe salus tibi gloria.

De cultu S. Martini late per Germaniam propagato adeas Nickelium Heil. Zeiten III, 2. p. 193 sqq. Inter omnes constat a Germanis, quos nunquam voluptates epularum aspernatos esse nemo non ignorat, diem proximum ante festum S. Martini lusibus et iocis publice celebratum esse; quem quidem morem non a veterum Germanorum religionibus sed ab eo repetendum censeo, quod cum olim initium adventus iam a die festum S. Martini insequente fieret, pridie eius festi diei postremum genio indulgere placuerit. Ex eodem more intelligitur cur festum S. Martini cum permultis sacris, tum profanis carminibus prosecuti sint. Ex his unum exhibet Hoffmannus (D. K. p. 167) „Pontificis eximii in sand Mertens ere Patronique largissimi den schol wir loben sere. In cuius festo propere zu weine werdent moste Et qui hoc nollet credere der lass die wursen chosten. Martinus Christi famulus was gar ein milder herre Ditari qui vult sedule der volg nach seiner lere. Et transmittat hic stantibus die pfennig aus den taschen Et donet scientibus den wein in grossen flaschen, Detque esurientibus die gueten feisten praten gallinas cum cauponibus wir nemens ungesoten vel pro honore dirigat die gens und auch die anten et qui non bene biberit der sei in dem panne.“ Cf. praeterea Aufsess Anzeiger für Kunde des deutschen Mittelalters 1832. p. 14. „uns hat frode bracht Martin der milde mann gesait.“

CCXCIV. *De Communi unius apostoli.*

Annue Christe saeculorum domine
Nobis per huius tibi cari merita,
Ut qui te coram graviter deliquimus
Huius solvamur gloriosis precibus etc.

Sb. Cass.

CCXCV. *In Die Pentecostes.*

Alma chorus domini nunc pangat nomina summi:
Messias, Soter, Emanuel, Sabaoth, Adonai,
Est Unigenitus, Via, Vita, Manus, Homoousion.
Principium, Primogenitus, Sapientia, Virtus,
Alpha, Caput Finisque simul vocitatur, est
Fons et Origo boni, Paraclitus et Mediator,
Agnus, Ovis, Vitulus, Serpens, Aries, Leo, Vermis,
Os, Verbum, Splendor, Sol, Gloria, Lux et Imago,
Panis, Flos, Vitis, Mons, Ianua, Petra Lapisque
Angelus et Sponsus: Pastorque Propheta, Sacerdos
Athanatos, Kyrios, Theos, Pantocrator, Iesus,
Salvificet nos; sit tui saecla per omnia doxa.

Clichtovaeus in secunda editione: „Ad Vesperas in die Pentecostes.“ Addit haec: *Decantatur hic hymnus ad usum insignis ecclesiae Parisiensis in die sancto Pentecostes ad Vesperas, ob foecundam divinorum nominum multiplicitatem praeclarus admodum. Non nulli inter prosas collocant, sed quoniam praeter prosarum morem carmine contexitur malui ipsum inter hymnos ponere.* Videtur carmen Galliae et Angliae fuisse proprium: nam praeter Clichtovaeum unum dedit Brev. Sarisburiense „in die Pentecostes ad Completorium et tribus diebus sequentibus.“ Si quaerimus cur festum Pentecostes hoc πολυγλώσσῳ divinorum nominum praeconio ornatum sit, in mentem veniat S. Lucas Act. II, **4**. **11**. *audivimus eos loquentes linguis nostris magnalia Dei.* Hoc insigne miraculum nostrum carmen quasi repraesentat et repetit, quod tres linguas facit Christum redemptorem celebrantes. — **3**. Manus Ies. XLVIII, **13**. *manus mea quoque fundavit terram.* **7**. Serpens Io. III, **14**. Aries. Clicht.: *quoniam inter duo bracchia crucis extentus est et oblatus pro nobis, haud aliter quam aries ille haerens cornibus inter vepres, quem Abram obtulit.* Vermis. Ps. XXI, **7**. *Ego sum vermis et non homo.* **8**. Os. Ies. XL. **5**. et saepius: *os domini locutum est.* **9**. Flos Ies. XI, **1**. *flos de radice eius ascendet.* Petra Lapisque cf. ad H. **15**, **25**—**28**. Reliqua nomina facilia sunt ad intelligendum: nomen Iesus (quod hoc loco trisyllabum est) agmen claudit, quoniam est super omne nomen Phil. II, 9.

CCXCVI. *De S. Remigio.*

Remigius praesul, meritis ortuque venustus etc.

Torr. Wimpf.

b) Hymni in ὁμοιοτέλευτα constanter desinentes.

CCXCVII. *Ad Completorium.*

Salvator mundi domine
Qui nos salvasti hodie,
In hac nocte nos protege
Et salva omni tempore etc.

Sb.

CCXCVIII. *De Nativitate Domini.*

Christi caterva clamitet etc.
5. Vatum poli oracula
Perfecit olim tradita,
Cum nos redemit unicus
Factoris orbis filius etc.

Cass.

CCXCIX. *De Nativitate Domini.*

Coelum coruscans intonet,
Tellus resultans personet,
Infernus hians ululet
Humanitasque iubilet etc.

Gron. Wimpf. Fabr.

CCC. *De Quadragesima.*

Amorem sensus erige
Ad te largitor veniae,
Ut fias clemens cordibus,
Purgatis inde sordibus etc.

Hv. Beb.

CCCI. *De Quadragesima.*

Coelorum rex altissime,
Mundanae rector fabricae,
Ieiuniorum tempore
Servorum vota suscipe etc.

Lg.

CCCII. *De Corpore Christi.*

Christus vere noster cibus
Christus vere noster potus,
Caro Dei vere cibus,
Sanguis Dei vere potus,
Vera caro quam sumimus,
Quam assumpsit ex virgine:
Vere sanguis quem bibimus,
Quem effudit pro homine.

Vere tali convivio
Verbum caro comeditur,
Per quod viget religio,
Per quod coelum ingreditur.

Panis iste dulcedinis
Totus plenus est gratiae,
Alvo gestatus virginis
Rex est aeternae gloriae.

Huius panis angelici
Saginemur pinguedine.
Ut tam pii viatici
Delectemur dulcedine.

O coeleste convivium,
O redemptorum gloria,
O requies humilium,
Aeterna confer gaudia.

Praesta pater per filium,
Praesta per almum spiritum,
Quibus hoc das edulium
Prosperum serves exitum.

Acta Sanct. April. Tom. I. p. 904 ex antiquo Antiphonario Leodiensi, in ecclesia S. Martini reperto. Brev. Cs. continet v. 5—8. v. 13—16. v. 21—24. et tanquam versum primum adiicit: *Christe lux indeficiens, Cibat nos carne dulciter, Et potat nos reficiens, Suo sanguine pariter.*

CCCIII. *De Corpore Christi.*

Verbum procedens a patre etc.
9. Servos veni redimere
Tuo sacrato sanguine,
Fac nos tecum resurgere
Cibatos tuo corpore.

Lps. Beb.

CCCIV. *De S. Trinitate.*

Adesto sancta Trinitas,
Par splendor, una Deitas,
Qui exstas rerum omnium
Sine fine principium etc.

Cass.

CCCV. *De S. Trinitate.*

In maiestatis solio
Tres sedent in triclinio,
Nam non est consolatio
Perfecta solitario.

Aeternae mentis oculo
Quando pater inflectitur,
In lucis suae speculo
Imago par exprimitur.

Imaginis consortium
Nativus praebet exitus,
Consorsque spirans gaudium
Ingenitus et genitus.

Hoc gaudium est spiritus
Quo patri natus iungitur,
Et unum bonum funditus
In his tribus concluditur.

In tribus est simplicitas
Quos non distinguit qualitas,
Non obstat tribus unitas
Quos ampliat immensitas.

Per solam vim originis
Communio fit numinis
Nativo ductu germinis,
Votivique spiraminis.

Ingenito et genito etc.

Fr. Clicht. sec. ed. Cass.

CCCVI. *De S. Trinitate.*

O lux beata Trinitas,
Tres unum, trium unio,
Imperialis unitas
In trium contubernio.

O pater innascibilis
Natura semper pullulans,
Pondus rei vertibilis,
Verbo virtutis baiulans.

O verbum in principio,
Paternae splendor gloriae,
Tu conditor et ratio,
Lux cordium, fons veniae.

O amor, sancta spiritus,
Concordiae spiraculum,
Summi dulcoris halitus,
Pax, foedus, fructus, osculum.

Pater gignit imaginem
Aequalem sibi penitus,
Solamque per originem
Ab ipsis differt spiritus.

Tres unum Deum colimus,
Unam trium essentiam,
Tribus unam impendimus
Honoris reverentiam.

Fr. Clicht. sec. ed. Cass.

CCCVII. *De S. Andrea Ap.*

Exorta a Bethsaida
Duo suscepit lumina
In Petro atque Andrea
Primitiva ecclesia etc.

Pt.

CCCVIII. *De Conceptione B. V.*

O sponsa Christi fulgida,
Regina coeli inclyta,
Virgo prudentissima
Et mater Dei intacta etc.

Beb.

CCCIX. *De Conceptione.*

O sancta mundi domina,
Regina coeli inclyta,
O stella maris Maria,
Virgo mater deifica etc.

Bec. Hy.

CCCX. *De Conceptione.*

Beata Dei genitrix,
Verbum quae portasti patris,
Nos tibi noctis tempore
Psallentes clemens respice etc.

Beb.

CCCXI. *De Conceptione.*

Gaude mater ecclesia,
Nova frequentans gaudia,
Lux micat de caligine,
Rosa de spina germine etc.

Wimpf.

CCCXII. *De S. Adelheyde Imp.*

Anni voluto tempore
Festiva lux Adelheydis
Nobis beatae claruit,
Quae saeculum iam respuit etc.

Mgd.

CCCXIII. *De S. Ioanne Ev.*

De patre verbum prodiens,
De matre corpus induens,
Ioannis testimonio
Hoc erat in principio.

Ioannes virgo ceteris
Dilectior apostolis,
Rogatus apud Ephesum
Conscripsit evangelium.

Eructans almo pectore
Fluenta evangelica,
Quae hausit in convivio
Passuro mundi domino etc.

Hv. Beb Clicht. Cass.

CCCXIV. *De eodem.*

Sollemnis dies advenit,
Qua virgo coelum petiit,
Evangelista maximus
Ioannes apostolus. —

v. 17. Qui carne solo positus,
Mente polo contiguus,
Verbum inedicibile
Cordis conspexit lumine etc.

Bd. Beb. Wimpf.

CCCXV. *De Translatione Trium Regum.*

Hymnis laudum praeconiis
Deum cole Colonia,
Trium regum reliquiis
Ditata Dei gratia.

Magi et reges inclyti
Noctem pellunt perfidiae,
Virtute Deo placiti,
Luce lustrati gloriae.

Stellam secuti praeviam
Lumen requirunt lumine,
Maiestatis potentiam
Parvo colunt in homine.

Salutem terrae praedicant,
Tollunt errores gentium,
Signis virtutum emicant
Regni cives coelestium.

Festum Translationis Trium regum, quae Coloniam facta esse dicitur, in plurimis Germaniae dioecesibus die XXIII. Iulii celebrabatur. Nam cum ipsa Epiphaniae sollemnitas ad Christum redemptorem spectare recte videretur, ne sanctissimi reges a populo Christiano negligerentur, in ipsorum quoque honorem proprium festum institutum est. Ita collecta Brev. Merseb. (ex quo hymnus noster desumptus est): „*Deus, qui es regum omnium corona et confessorum gloria, annue nobis beatorum magorum tuorum, Caspar Balthasar et Melchior, pia apud te experiri patrocinia, ut per tuam magnificentiam, quam in eorum glorificamus memoria, coronam vitae diligentibus te percipiamus repromissam.*" Ceterum hoc adnotandum, magos, qui longo et inclyto itinere dominum quaesiverint, peregrinantibus esse patronos. Unde factum est ut in vetustis Missalibus quibusdam legatur missa propria „de tribus magis pro iter agentibus." Coll.: *Deus qui tres magos orientales C. M. et B. ad filii tui, domini nostri Iesu Christi cunabula, ut cum mysticis adorarent muneribus, stella duce et vero lumine praevio sine impedimento duxisti et reduxisti: concede famulis tuis, ut in hoc itinere, quod peracturi sint, per ipsorum trium regum pias intercessiones et merita, pacem et prosperitatem ac sanitatem, quatenus ipso vero sole, vera stella et vera luce ducente ad loca optata sine offensione et impedimento pervenire mereantur.*" Epistola, Sequentia, Evangelium etc. omnia sunt propria.

CCCXVI. *De S. Vincentio M.*

Conscendat usque sidera etc.

5. Adest namque festivitas
Et diei iucunditas,

In qua coelum egregius
Ingressus est Vincentius etc.

Msn.

CCCXVII. *De S. Dorothea.*

Gratulare Caesarea,
Patronae colens merita etc.

11. — rosarioque martyrum
Flos roseus inseritur.

Clicht.

CCCXVIII. *De S. Guilelmo Eremita.*

Erimitarum cunei
Ad laudes Christi currite
Et oculis iam fidei
Guilelmum laetum cernite etc.

Aug. 2.

CCCXIX. *De S. Guilelmo.*

Iesu, cordis iucunditas,
Qui peccatores visitas,
Sancti Guilelmi precibus
Adesto nostris vocibus etc.

Aug. 2.

CCCXX. *De S. Thoma Aquinate.*

Superna mater inclyta
Novis exulta gaudiis etc.

Cod. D. 2.

CCCXXI. *De eodem.*

Aurora pulchre rutilans
Splendorem defert roseum etc.

Cod. D. 2.

CCCXXII. *De eodem.*

Thomas insignis genere,
Claram ducens originem etc.

Cod. D. 2.

CCCXXIII. *De eodem.*

Exultet mentis iubilo
Laudans turba fidelium,
Errorum pulso nubilo
Per novi solis radium.

Thomas in mundi vespere
Fudit thesauros gratiae
Donis plenus ex aethere,
Morum et sapientiae.

De cuius fonte luminis
Verbi coruscant faculae,
Scripturae sacrae numinis
Et veritatis regula.

Fulgens doctrinae radiis,
Clarus vitae munditia,
Splendens miris prodigiis
Dat toti mundo gaudia.

Laus patri sit ac genito
Simulque sancto flamini,
Qui sancti Thomae merito
Nos coeli iungant agmini.

In vetustis Brev. Praedicatorum.

CCCXXIV. *De eodem.*

Lauda mater ecclesia
Thomae felicem exitum,
Qui pervenit ad gaudia
Per verbi vitae meritum etc.

In vetustis Brev. Praedicatorum.

CCCXXV. *De S. Iosepho.*

Iesu nostra redemptio,
Ioseph stirpis Davidicae,
Adesto nostris precibus
Quas tibi pie fundimus etc.

Fr. 2.

CCCXXVI. *De eodem.*

Plaude coelestis curia,
Sollemnizet ecclesia,
Dum recoluntur merita
Almi Ioseph insignia etc.

Fr. 2.

CCCXXVII. *De eodem.*

Carnis servans munditiam
Fragrasti quasi lilium,
Stolam amplexus regiam
Cursu cepisti bravium etc.

Fr. 2.

CCCXXVIII. *De Annunciatione B. V.*

Egredietur Emanuel
Quem nunciavit Gabriel etc.

Beb.

CCCXXIX. *De S. Nicolao de Rupe.*

Clara die domini
Suo dent laudes nomini
Canoro gentes carmine
A solis ortus cardine.

Hac die Nicolaus
Iungitur coelestibus,
Caterva cum angelica
Exultet aula coelica.

Hic coelebs cum existeret
Et vitam sanctam duceret,
Erat in te sua quies
Christe, qui lux es et dies.

Mandatis tuis paruit,
Quam ob rem signis claruit
Ad salutem fidelium,
Rex Christe factor omnium.

Hinc Trinitati gloriam
Honorem et victoriam
Pangamus hymno pistico
Ex more docti mystico.

Hoc carmen, quod Bollandistae anno **1489** opera Henrici de Gundelfingen compositum esse referunt, (Mart. Tom. III. p. **439**) primum ex illorum numero nobis occurrit, quibus vetustiorum hymnorum exordia quasi flores atque lumina interserta sunt. Neque infra huius consuetudinis desunt exempla (CCCL. e. a.). Sed quid hoc ad illius aevi petulantiam, qua profanis carminibus iisdemque lascivis hymnorum sacrorum initia satis frivole interposita sunt? cuius habes exemplum in ioculari carmine apud Hoffmannum D. K. p. **168**:

Wol uf ir gesellen in die tabern
A u r e a (lege A u r o r a) l u c e r u t i l a t
Ach lieben gesellen, ich trünck so gern
S i c u t c e r v u s d e s i d e r a t.

Ich weiss kein bessern uf mein wan
A s o l i s o r t u s c a r d i n e,
Uns ist ein vol fass ufgetan
I a m l u c i s o r t o s i d e r e.

Ach wirt, langet uns des brotes ein krust,
E x a u d i p r e c e s s u p p l i c u m,
Wir liden sicher grossen durst
A g n o s c a t o m n e s a e c u l u m

— — — — — — — — —

Da es abent war, sie wurden vol
L i n g u i s l o q u u n t u r o m n i u m,
Die messer wurden ussgetan,
P a v e n t t u r b a e g e n t i l i u m etc.

Neque tacendum est — quoniam in hunc campum delati sumus — hymnos et sequentias integras paucisque mutatis a profanis hominibus in usum suum esse conversa. Unum sufficiat exemplum sequentiae, proprie ad beatissimam virginem pertinentis, nunc autem in potantium clamorem permutatae: nam Germanos semper semperque potatores fuisse et futuros esse ex his quoque carminibus perspicuum est. Legitur autem Sequentia de vino apud Aufsessium Anzeiger etc. II. p. **190**:

Vinum bonum et suave
Bonis bonum, pravis pravé
Cunctis dulcis sapor, ave
  Mundana laetitia.

Ave color vini clari
Ave sapor sine pari,
Tua nos inebriari
  Digneris potentia.

Ave, felix creatura
Quam produxit vitis pura,
Omnis mensa fit secura
  In tua praesentia.

Ave placens in colore,
Ave fragrans in odore,
Ave sapidum in ore
  Dulcis linguae vinculum.

Ave sospes in molestis,
In gulosis mala pestis,
Post amissionem vestis
Sequitur patibulum.

Monachorum grex devotus,
Omnis ordo, mundus totus,
Bibunt ad aequales potus
Et nunc et in saeculum.

Felix venter quam intrabis,
Felix lingua quam rigabis,
Felix os quod tu lavabis
Et beata labia.

Supplicamus, hic abunda
Per te mensa sit facunda
Et nos cum voce iucunda
Deducamus gaudia.

Ecclesia, tum temporis secura et tranquilla, eiusmodi nugas eadem passa est lenitate, qua in ecclesiasticis aedificiis, quae gothica dicuntur, monstrosas figuras et alia inepta ornamenta.

CCCXXX. *De S. Petro M.*

Magnae dies laetitiae
Nobis illuxit coelitus,
Petrus ad thronum gloriae
Martyr pervenit inclytus etc.

In Brev. Praedicatorum.

CCCXXXI. *De eodem.*

Exultet claro sidere
Fulgens mater ecclesia,
Petrus martyr in aethere
Nova profudit gaudia etc.

In Brev. Praedicatorum.

CCCXXXII. *De S. Ioanne ante portam Latinam.*

Sollemnis dies rutilat
Qua Christo conregnans iubilat etc.

Beb.

CCCXXXIII. *De eodem.*

Sidus coruscat aureum,
Resplendens ut carbunculus etc.

Beb.

CCCXXXIV. *De S. Erasmo.*

Lingua et cantus omnium
Collaudat Christum dominum,
Qui Erasmum martyrem pium
Ad coeli duxit palatium.

Hic pro fide catholica
Multa ferens supplicia,
Ut per fidem atque per opera
Profana deleret idola.

Caesar iratus nimium
Affligi iussit Erasmum,
Sed diversis poenis afflictum
Martyrem dolet invictum.

Ad fidem vocans plurimos,
Deo commendat credulos.
Hic vocatur a domino,
Ut secum regnat perpetuo.

O benedicte pontifex,
Tuo precatu vitii faex
Dissolvatur peccati lex,
Hoc praestet omnium artifex.

Summo parenti gloria,
Filio laus, victoria,
Spiritui imperium,
Sit nunc et in perpetuum.

Msn.

CCCXXXV. *De S. Antonio Patavino.*

En gratulemur hodie
Christo regi iucundius,
In cuius aula gloriae
Iam iubilat Antonius.

Francisci patris aemulus
Sic illi se contemperat
Ut fonte manans rivulus
Aquas vitae circumferat etc.

Fr. 2.

CCCXXXVI. *De eodem.*

Laus regi plena gaudio
Qui merces militantium,
Se ipsum dat Antonio
Militiae stipendium etc.

Fr. 2.

CCCXXXVII. *In Festo Decem Millium Martyrum.*

Fidelis universitas
Collaudet Dei filium
Adest sacra festivitas
Sanctorum decem millium etc.

Pt.

CCCXXXVIII. *De iisdem.*

O rex, aeterne conditor,
Fideliumque redemptor,
Fac nos devote colere
Martyrum festa hodie.

Qui propter te, domine,
Sunt crucifixi hodie
In diversis doloribus,
Nos exaudi quaesumus.

Flagellis hi afflicti sunt,
Et felle hi potati sunt
Et spinis coronati sunt
Et clavis perforati sunt.

Ipsorum ergo meritis
Nos coeli iunge gaudiis,
Ubi regnas et imperas,
O lux, beata trinitas.

Msn. Msb.

CCCXXXIX. *De Visitatione B. V.*

O Christi mater coelica,
Fons vivus, fluens gratia,
Lux pellens cuncta schismata,
Maria sacratissima etc.

Ef. Hl. Beb.

CCCXL. *De eadem.*

O Christi mater fulgida,
Scatens fons omni gratia,
Lux pellens quaeque nubila,
Maria venustissima etc.

Mgd. Msb. Hv. Clicht.

CCCXLI. *De eadem.*

Adsunt festa iubilaea,
In Mariae nunc gaudia
Tota psallat ecclesia
Devotae laudis dragmata etc.

Sl. Mgd. Msb. Hl. Hv. Clicht.

CCCXLII. *De eadem.*

En miranda prodigia:
Concepit haec virguncula,
Fit Iesu Christi gerula
Maria venustissima.

Anus aetate marcida
Prolis gestat solatia;
Tument ad partum gelida
Grandaevae matris ubera.

Hic perit omnis regula
Naturaeque molimina,
Hic cessat omnis ratio
Cedens Dei miraculo etc.

Sl. Msb. Hv. Hl. Cass. Clicht.

CCCXLIII. *De eadem.*

De sacro tabernaculo
Virtutum flos egreditur,
In montis diverticulo
Odor Mariae spargitur.

Ex caritatis germine
Elisabeth appropiat
Et pietatis culmine
Ipsam devote visitat.

Salutat servam domina,
Haec matrem Christi nominat:
Confertur ingens gratia,
Matrem et prolem satiat.

En, Christi incarnatio
Per nondum natum panditur:
Adorat hunc cum gaudio
Qui ventre matris clauditur.

Clamat senex in iubilo,
Videns Mariae gloriam:
Beata, credens angelo
Fuisse rem veridicam.

Hic stupet rerum regula
Mutans naturae ordinem,
Ubi fiunt miracula
Per solum coeli principem.

Praesta virgo purissima,
Sufficiens auxilium:
Cum sis mater largissima
Visites nos per saecula.

Sl. Beb.

CCCXLIV. *De S. Benaventura.*

Sol clare fulget radio
Latebras fugans gentium,
Quas catholicarum gladio
Connexit mitti mentium etc.

Fr. 2.

CCCXLV. *De S. Ansuero et Sociis.*

Rex gloriose martyrum,
Remunerator omnium,
Qui sanctos per martyrium
Perducis in empyreum.

Rubescit in Slavonia
Flos, quem divina gratia
Extraxit ex Holsatia,
Quem trivit gens incredula.

Hic in pueritia
Subiecit cuncta vitia,
Sub Benedicti regula
Vixit in castimonia

Quod experiens aemulus
Castitatis diabolus
Hunc contra sanctum stimulis
Tumultuavit plurimis.

In abbatem eligitur,
Quod vir iustus renititur;
Sed victus prece populi
Suscepit iugum domini.

Trinitati sit gloria,
Per cuius beneficia
Ansuerus his cum sociis
Tantis claret miraculis.

Acta Sanct. Iul. Tom. IV. p. 103. ex Brev. Slesvicensi.

CCCXLVI. *De B. Maria Magdalena.*

Sidus solare revehit
Optata festa diei,
Qua Maria Magdalena
Arcem polorum subiit etc.

Hv. Mgd.

CCCXLVII. *De eadem.*

Votiva cunctis orbita (Hl. gaudia)
Lucis triumphat gratia,
Qua scandit coelos vernula
Maria Christi fulgido etc.

Sl. Hv. Hl. Gron. Beb. Wimpf. Torr. Cass.

CCCXLVIII. *De eadem.*

Aeterni patris unice
Nos pio vultu respice,
Qui Magdalenam hodie
Vocas ad thronum gloriae.

In thesauro recondita
Regis est drachma perdita,
Gemmaque lucet inclyta
Ex luto luci reddita.

Iesu dulce refugium,
Spes una poenitentium,
Per peccatricis meritum
Peccati solve debitum.

Nos vitiorum stimuli
Iugi vexant instantia,
Et blandimentis saeculi
Corrumpunt lenocinia.

Libet, nec licet libere
Tibi pro voto psallere,
Dum mens aegra sub miserae
Carnis gemiscit onere.

Pia mater et humilis,
Naturae memor fragilis,
Nos rege tuis precibus
In huius vitae fluctibus.

Eb.

CCCXLIX. *In Festo S. Iacobi maioris.*

Huius diei gloria
Det christo mundo gaudia,
Quo iunctus est coelestibus
Frater Ioannis Iacobus.

Qui te vocante littore
Prompto secutus pectore,
In navi patrem liquerat
Et cuncta quae possederat.

Vivens adhuc in corpore
Formam conspexit gloriae,
Qua te post finem saeculi
Lucis videbunt filii.

Fundens pro te sanguinem
Idem bibebat calicem,
Quem tu gustabas hostia
Nostrae salutis gratia.

Hinc iudicandis omnibus
Te iudex agnoscentibus
Iuncto sibi Christophoro
Sis pius in iudicio.

Ambobus exorantibus
Absolve nos erroribus;
Stantes ne cadant robora,
Lapsos ut surgant adiuva.

Sanctorum qui pro nomine
Haec festa colunt hodie,
Solennitati caelibum
Intersint in perpetuum.

Ut supplices exaudias,
Pacemque veram conferas,
Omnes fideles protegas,
Te deprecamur, Trinitas.

Deo patri sit gloria etc.

Brev. Msn. Fabr. v. 1—16. — Sane memoratu dignum est, in hoc hymno additum esse S. Christophori Martyris praeconium, de quo in plurimis ecclesiis in ipsa S. Iacobi festivitate fieri solebat commemoratio.

CCCL. *De S. Anna.*

De stella sol oriturus
Stellae matrem praefert purus
Ut radium lucis novae
Summae Deus clementiae.

Annam filiam Abrae
Quae fulsit ex Aaron stirpe,
Quasi stella matutina,
O gloriosa domina.

Ex qua coelorum regina
Mundique clemens domina,
Ut haereses interimat
Aurora lucis rutilat.

In Annae prolis utero
Pro nobis factus est caro
Aeterni patris filius:
Exultet coelum laudibus.

Conemur nos excutere
De tenebrarum pulvere
Deique regnum quaerere
Iam lucis orto sidere.

O mater clementissima,
Cum prole beatissima,
Posce semper prece pia
Beata nobis gaudia.

Praesta laudanda Trinitas,
Da adoranda unitas,
Ut transferamur candidi
Ad coenam agni providi.

Hl. Confer quae adnotavimus ad H. CCCXXIX.

CCCLI. *De eadem.*

Adsunt Annae sollemnia,
Huius nobis dent solatia,
Nam nobis eius filia
Inclyta tulit gaudia.

Alvus Annae concluditur,
Divinitus sed solvitur,
Maria hinc egreditur,
Salus mundo porrigitur.

Annae nata eligitur,
Hanc angelus alloquitur,
Divina vis infunditur,
Iesus Christus hinc nascitur.

Annae laudes persolvere,
Dulce melos depromere
Pro tanto decet pignore,
Quod meruit haec gignere.

Annae omnes applaudite
Et vos fratres concinite,
Voces in altum tollite,
Grates Deo rependite.

Anna sancta, fac filiam
Tuam nobis propitiam,
Ut ipsius per gratiam
Reducamur ad patriam,

Almo patri sit gloria,
Eius nato memoria,
Spiritui sit gratia
Per saeculorum saecula.

Sl.

CCCLII. *De eadem.*

Clara diei gaudia
Modulizat ecclesia,
In Anna Dei famula
Pangens coeli mysteria etc.

H. Hl. [Huius diei gaudia] Hv. Lps.

CCCLIII. *De S. Martha.*

Hymnizet nunc plebs credula
Cum Martha Christi sedula
Receptrix, hinc eripitur.
Et coelitus excipitur.
In ista fluxum sanguinis
Stringens Christus, flos virginis,
Huius castellum introiit
Quem frequens ista colligit etc.

Pt. Sl.

CCCLIV. *In Festo S. Petri ad Vincula.*

Petre, pontifex inclyte,
Christi athleta splendide,
Adesto nostris precibus
Quas pie tibi fundimus etc.

Sl.

CCCLV. *De Inventione S. Stephani.*

Deus deorum domine,
Rex sempiternae gloriae,
Rex invictorum militum,
Carmen exaudi supplicum.

Terra tegens absconditum
Dulcis thesauri pretium,
Invento protomartyre
Mundo reddit spem gratiae.

Omnes devoti martyres
Laudate protomartyrem,
Vestris dignus est laudibus,
Vestri dux belli praevius.

Donatur primus laurea
In acie dominica,
Quem prostratum lapidibus
Dei assumpsit filius.

Iam protomartyr Stephane
Preces devotas accipe,
Quibus per te nos quaesumus
Deo placari coelitus.

Quem pro persecutoribus
Exaudiebat dominus,
Et pro tuis supplicibus
Exaudiet propitius.

Vosque iuncto Nicodemo
Gamaliel et Abibon
Pro populi excessibus
Finem non date precibus.

Summo parenti gloria,
Natoque laus quam maxima
Cum sancto sit spiramine
Nunc et per omne saeculum.

Msn. Beb.

CCCLVI. *De S. Dominico.*

Gaude mater ecclesia,
Laete agens memoriam,
Quae novae prolis gaudia
Mittis ad coeli curiam etc.

Brev. Praedicatorum.

CCCLVII. *De eodem.*

Hymnum novae laetitiae,
Dulci productum cantico,
Noster depromat hodie
Chorus sancto Dominico,
9. Doctrinam evangelicam
Spargens per orbis cardinem,
Pestem fugat haereticam,
Novum producens ordinem etc.

Brev. Praedicatorum.

CCCLVIII. *De Transfiguratione Domini.*

Anni reduxit circulus
Diem festum, qui tristibus
Tollens laboris taedium
Vitae ministrat gaudium etc.

Pt. Msn.

CCCLIX. *De eadem festivitate.*

Novum sidus exoritur
Christi pia clementia,
Quo tenebrosa premitur
Inimici saevitia etc.

Fr. Clicht.

CCCLX. *De eadem festivitate.*

Coelestis formam gloriae,
Quam spes quaerit ecclesiae
In monte Christus indicat
Quo supra solem emicat etc.

Sb.

CCCLXI. *De S. Sixto.*

Virtus perennis omnium
Te Christe confitentium,
Per quem triumphant martyres
Mundique vincunt principes etc.

Hl.

CCCLXII. *De S. Donato.*

Iste martyr egregius
Coelum scandit sublimius,
Christi volat in amplexus
Quos amoris iungit nexus etc.

Msn.

CCCLXIII. *De S. Laurentio.*

Conscendat usque sidera
Coelique pulset intima
Vox atque cantus omnium
Te Deum collaudantium.

Adest namque festivitas
Et dies venerabilis,
In qua coelum pro meritis
Laurentius ingressus est.

Qui superatis ignibus
Et impiis tortoribus
Saevis devictis hostibus
Nunc gaudet in coelestibus.

Deo patri sit gloria etc.

Sl. Hv. Mgd. Torr. Beb. Clicht. Cass.

CCCLXIV. *De S. Clara.*

Concinat plebs fidelium
Virginale praeconium,
Matris Christi vestigium
Et novitatis gaudium.

17. Sub paupertatis regula,
Patris Francisci ferula,
Clara Christi discipula
Luce respersit saecula etc.

Fr. 2.

CCCLXV. *De eadem.*

O Clara luce clarior,
Lucis aeterna filia:
Dies ista sollemnior
Tua colit sollemnia.

13. Francisco duce militans
Evincis trina proelia,
Carnem namque suppeditans,
Mundum atque daemonia etc.

Fr. 2.

CCCLXVI. *De S. Hippolyto.*

Chorus novae Hirusalem
Promat Christum laudabilem etc.

Pt.

CCCLXVII. *De S. Ludovico Episcopo.*

Vergente mundi vespere
Sol mundo misit hesperum,

Qui micans ut in aethere
Lucem monstravit operum etc.

Fr. 2. Acta Sanct. Aug. Tom. III. p. 804.

CCCLXVIII. *De eodem.*

Dum medium silentium
Noctis nunc tenent omnia
Coetus cantet fidelium
Ludovici praeconia etc.

Fr. 2.

CCCLXIX. *De eodem.*

Ut lux aurora rutilat
Lucisque solis plenius,
Se Ludovicus simulat
Ut verae lucis filius etc.

Fr. 2.

CCCLXX. *De S. Bernardo.*

Bernardus, doctor inclytus,
Coelos conscendit hodie,
Quem attraxit divinitus
Splendor paternae gloriae.

Exultet coelum laudibus
De Bernardi consortio,
Quem coniungis coelestibus
Iesu, nostra redemptio.

Rufum dorso per catulum
Praefigurasti puerum,
Fore doctorem sedulum.
Conditor alme siderum.

Nascentis ei claruit
Clara Christi nativitas,
Hoc a te donum habuit.
O lux beata Trinitas.

Arcana sacrae paginae
Declarat et mysterium,
Quod effecit in virgine,
Deus creator omnium.

Rore perfusum gratiae
Monstrat dulcor eloquii,
Per te fons sapientiae
Summi largitor praemii.

Detentos a daemonibus
Sanat morbos languentium,
Curam confert dolentibus,
Magnum salutis gaudium.

Vita vivit feliciter
Cum Maria Christifera
Cum qua degustat dulciter
Aeterna Christi munera.

Summae Deus potentiae
Tibi sit laus et gloria,
Da post cursum miseriae
Beata nobis gaudia.

Msb. Cs.

CCCLXXI. *De eodem.*

Iam regina discubuit
Sedens post unigenitum,
Nardus odorem tribuit,
Bernardus, tradens spiritum etc.

Msb. Cs.

CCCLXXII. *De S. Bartholomaeo.*

Apostoli sollemnia
Suscipiat ecclesia,
Concinnat vox angelica,
Plebs laudet cum laetitia etc.

Msn.

CCCLXXIII. *De S. Ludovico Rege.*

Hymnum novae laetitiae
Regi canamus omnium,
Qui sancto regi Franciae
Novi dat regni solium.

Ludovicus ex nomine
Lucis dator exprimitur,
Et custos in certamine
Praesentis vitae ponitur.

Crucis hostes concutiens
Concussus aegritudine
Vitam invenit moriens,
Tali felix certamine.

Nam sic in vita viguit,
Ut patiendo vinceret;
Et hoc in morte meruit,
Ut moriendo viveret.

Vivit ergo feliciter,
Rex Francorum in gloria,
Quem Christus singulariter
Sua replevit gratia.

Acta Sanct. Aug. Tom. V. p. 533 hunc hymnum cum duobus aliis de beatissimo rege compositis, continent.

CCCLXXIV. *De S. Augustino.*

Coeli cives applaudite
Et vos fratres concinite,
Patris nostri sollemnia
Solis reduxit orbita etc.

Sl. Aug. 2. Pd.

CCCLXXV. *De eodem.*

Alma parente genitus,
Doctorum doctor maximus,
Est deditus puer primis
Augustinus in studiis etc.

Aug. 2.

CCCLXXVI. *De S. Pelagio M.*

Felix mater Constantia etc.

Beb.

CCCLXXVII. *De Nativitate Mariae.*

Maria mater domini,
Aeterni patris filii,
Fer opem nobis omnibus
Ad te confugientibus etc.

Torr. Gron. Wimpf.

CCCLXXVIII. *De eadem festivitate.*

Nunc tibi virgo virginum
Laudes ferimus carminum etc.

Beb.

CCCLXXIX. *De S. Nicolao de Tolentino.*

Mundi creator maxime,
Miro gubernans ordine,
Qui condidisti saecula,
Tuos precantes suscipe etc.

Aug. 2.

CCCLXXX. *De S. Lamberto.*

Hymnum canamus gratiae
Christo, qui est rex gloriae
Et martyris victoriam
Ducamus ad memoriam etc.

Torr. Gron.

CCCLXXXI. *De S. Eustachio.*

O mira dispensatio,
Dei praedestinatio,
Quem vis trahis subtiliter
Et salvas mirabiliter etc.

Pt.

CCCLXXXII. *De S. Wenceslao.*

Dies venit victoriae,
Quo exemplar militiae
Wenceslaus occiditur,
Occisus coelo redditur etc.

Msn.

CCCLXXXIII. *De B. Hieronymo.*

Coelesti doctus lumine
Hieronymus eximius

Divini verbi semine.
Mundum replet uberius etc.

Msb.

CCCLXXXIV. *De S. Francisco.*

Proles de coelo prodiit,
Novis utens prodigiis,

Coelum caecis aperuit
Siccis mare vestigiis etc.

Fr. 2. Msb. Msn.

CCCLXXXV. *De eodem.*

In coelesti collegio
Novus collega colitur,
In sanctorum rosario
Novellus flos producitur etc.

21. In paupertatis praedio
Minorum plantans vineam,
Ostendit magisteria,
Vitae vivendi lineam etc.

Fr. 2.

CCCLXXXVI. *De eodem.*

Plaude turba paupercula
Patre ditata paupere,

Laudis propina pocula
Sacro depressa ubere etc.

Fr. 2.

CCCLXXXVII. *In Festo Stigmatum S. Francisci.*

Crucis arma fulgentia
Vidit Franciscus dormiens,

Christum dicentem audiens
Tua erunt haec omnia etc.

Fr. 2.

CCCLXXXVIII. *De B. Hedwige.*

Gemma fulget ecclesiae,
Hedwigis ductrix Slesiae,
In lucem data gratiae
Gaudiumque Poloniae.

Fulget vita miraculis
Plena, bonis operibus,
Multiformis in populis
Meritorum virtutibus.

Sub annis pueritiae
Dei timori subdita,
Cor gerit innocentiae
Devotioni dedita.

Sacris imbuta litteris,
Aetate licet tenera,
Thesauro sui pectoris
Nova condit et vetera.

Instat orationibus,
Psalmos non cessat promere,
Pro malis imminentibus
Die noctuque gemere.

Huius praeclara merita
Nobis implorent veniam,
Ut dimittantur debita
Per Iesu Christi gratiam.

Deo patri sit gloria etc.

Msn.

CCCLXXXIX. *De S. Florentio M.*

Christe, Dei victoria etc.
5. Praesul sacer Florentius,
Vita fuisti floridus,

Vivam revicturis fidem
Et spem preceris post necem etc.

Mgd.

CCCXC. *De S. Feliciano.*

Hymnizemus canoribus
Ad patris dulcioribus

Feliciani gloriam
Promentes et victoriam etc.

Md.

CCCXCI. *De S. Ursula et Sociabus.*

Illustret clare saeculum etc.

Pt.

CCCXCII. *De iisdem.*

Coelum digne tripudiat etc.

Cod. D. 2.

CCCXCIII. *De iisdem.*

Fit porta Christi pervia,
Referta plena gratia,

Qua haec undena millia
Introducit ad gaudia etc.

Hl.

CCCXCIV. *De iisdem.*

Gaude coelestis curia
Quae virginum tot millia etc.

Gron.

CCCXCV. *De S. Theodorico* *).

Beatus auctor saeculi
Hunc rubra veste induit
Et claritatem saeculi
Coelestis ei tribuit etc.

Ef. Msn.

CCCXCVI. *De Omnibus Sanctis.*

Libr. vet.	Brev. Rom.
Iesu, salvator saeculi, Redemptis ope subveni, Et pia Dei genitrix Salutem posce miseris.	Salutis aeternae dator Iesu, redemptis subveni, Virgo parens clementiae Dona salutem servulis.
Coetus omnes angelici, Patriarcharum cunei Et prophetarum merita Nobis precentur veniam.	Vos angelorum millia Patrumque coetus, agmina Canora vatum, vos reis Precamini indulgentiam.
Baptista Christi praevius Et claviger aethereus Cum ceteris apostolis Nos solvant nexu criminis.	Baptista Christi praevius Summique coeli claviger Cum ceteris apostolis Nexus resolvant criminum.
Chorus sacratus martyrum, Confessio sacerdotum Et virginalis castitas Nos a peccatis abluant.	Cohors triumphans martyrum, Almus sacerdotum chorus, Et virginalis castitas Nos a peccatis abluant.
Monachorum suffragia, Omnesque cives coelici, Annuant votis supplicum Et vitae poscat praemium.	Quicunque in alta siderum Regnatis aula principes, Favete votis supplicum Qui dona coeli flagitant.
Laus, honor, virtus, gloria etc.	Virtus, honor, laus, gloria etc.

Omnes hymni, quos in Omnium Sanctorum laudem conditos novi, inter se sunt admodum similes. Quid enim? incipientes a Christo redemptore (nam ipse est corona sanctorum omnium) transeunt ad Mariam, sese convertunt ad angelos, per omnes omnium sanctorum ordines supplicantes descendunt. Conferas igitur cum carmine nostro H. 243. — 6. Sb. et patr. 14. Lps. confessorum. Hil. Wimpf. Torr. confessio

---

*) Kleinius (Handbuch der historischen Wissenschaften u. s. w. I. p. 219) hunc martyrem, qui sub Iuliano apostata passus est, minus recte „Theodoretum" appellat.

sacerdotum. 16. Hv. Gron. Lps. abluat. 17. Hil. Wimpf. electorum cf. H. 243, 18. Sb. clericorum.

CCCXCVII. *De Omnibus Sanctis.*

Omnes superni ordines
Quibus dicatur hic dies,
Mille milleni millies
Vestros audite supplices etc.

Msn. Sl. Pt. Beb. Wimpf.

CCCXCVIII. *De S. Leopoldo.*

Lux visa per caliginem
In terram mittit radium,
Quando sanctorum aliquem
Nobis donat egregium etc.

Pt.

CCCXCIX. *De S. Elisabeth.*

Gaude felix Hungaria,
Gaude de Christi munere etc.

Clicht.

CCCC. *De eadem.*

Novum sidus emicuit,
Error vetus conticuit,
Novo splendore rutilans
Plebs novas laudes iubilat etc.

Cod. E. Sl. Ef. Hl. Pt. Lps. Beb. Clicht.

CCCCI. *De eadem.*

Insigne sidus claruit
Elisabeth, quae respuit
Mundi pompas pro domino,
Sacro fulta evangelio etc.

Hv.

CCCCII. *De Praesentatione*) Mariae.*

Iam dies redit annua,
In qua beata femina
Virgunculam praenobilem
Praesentat in Hirusalem etc.

Hv.

---

*) Ven. Augusti, (Denkwürdigkeiten Th. 3. p. 108) cum festum Praesentationis B. V. in ecclesia minori cum sollemnitate pangi narret, quasi causam affert hanc „Es stand mit dem Festum Desponsationis in einem Widerspruch, der nur auf künstliche

CCCCIII. *De eadem festivitate.*

Aeterni patris ordine
In templo virgo conditur
Ubi mira dulcedine
Contemplanda perfruitur etc.

Ef.

CCCCIV. *De eadem festivitate.*

O Dei sapientia
Attingens cuncta fortiter,
Humani lapsus vitia
Sublevasti feliciter etc.

Ef. Hl. Pt. Lps. Beb.

CCCCV. *De eadem festivitate.*

Sacrae parentes virginis,
Steriles naturaliter,
Hanc dono summi numinis
Susceperunt feliciter etc.

Beb. Msn.

CCCCVI. *De B. Catharina.*

Christe, salvator omnium,
Victorum spes et praemium,
Exaudi preces supplicum
Hoc festo te colentium etc.

Hv. Mgd.

CCCCVII. *De Inventione pueri.*

Festiva nobis gaudia
Iesu inventi pueri
Devota dat materia
Fructus ventris virginei.

Mater virgo moestissima
Iesum quaerit per triduum,
Amissum sed laetissima
In templo cernit filium.

Quando matris laetitia
Dum cernit replet intima,
Natum suum dulcissimum
Inter doctos doctissimum.

Felix nobis Christifera
Confer ut culpis perditum
Quaeramus cum frequentia
Et non perdamus habitum.

Weise zu heben war." Sed primum sciendum est, festum Desponsationis demum saeculo decimo octavo in ecclesia celebrari de praecepto; porro non intelligo quod de festivitatum illarum prolatum est dissidio. Nam refert eadem legenda, quae Mariam parvulam in templo praesentatam adultamque sempiternam castitatem vovisse refert, eam, iubente pontifice, Iosepho esse desponsatam. Hoc factum est, teste Hieronymo, ut per generationem Ioseph origo Mariae monstraretur, secundo ne lapidaretur ut adultera, tertio ut in Aegyptum fugiens, haberet solatium. Ceterum Festum Praesentationis in quibusdam provinciis celebratur cum Octava, ut nunc fit in dominio Veneto.

Virgo vera puerpera
Colentibus da gaudia,
Haec tua festa petimus
Aufer poenas quas traximus.

Laus patri sit et genito
Simulque sancto flamini
Qui genitricis merito
Nos coeli iungat agmini.

In quibusdam Germaniae septentrionalis dioecesibus (e. g. in Misnensi et Brandenburgensi) feria quinta post Dominicam Sexagesimae peragebatur Festum Inventionis Pueri. Est haec sollemnitas ex illarum numero, quae adhuc latent in vetustis breviariis et calendariis et quasi iacent sepultae: quis enim novit ut exemplo utar festa Inductionis Domini in Aegyptum (XI. Febr.) et Eductionis Domini ex Aegypto (XIX. Febr.) in calendario Brandenburgensi adnotata: quamquam Abessynios similia celebrare accepimus. Illa quae nominavimus sollemnia, utrum magis ad Mariam spectent, an Iesum puerum celebrent, si officia et missas inspicias, difficillimum est ad diiudicandum. Denique a re non alienum est adiicere, Festum Gaudiorum Mariae in Brev. Misnensi die XXIV. Septembris proponi: errant igitur, qui hanc festivitatem saeculo decimo octavo a Benedicto XIV. primum institutam esse autumant.

CCCCVIII. *In Festo Faciei Salvatoris* (*cf. p.* 191).

Magnum gaudium gignitur,
Moeror ingens propellitur,
Quando coluntur inclyta
Vultus Christi sollemnia etc.

Msn.

CCCCIX. *De eadem festivitate.*

Omnis fidelis gaudeat
Et grates deo referat,
Quantum quit tantum audeat
Laudesque dignas offerat.

Iesum in mundum veniens
Se manifestum praebuit,
Fines orbis pertransiens
Consolari nos voluit.

Vultum suum praelucidum
Universis exhibuit,
Bonis ac malis placidum
Nulli unquam prohibuit.

O mira Christi bonitas
Et stupenda clementia
Nec aestimanda caritas
Ob multa beneficia.

O beata effigies,
Te veneramur in via
Ut hinc recedentes saties
Cum gaudio in patria.

Summo parenti gloria
Honor quam ingens filio
Laus paraclito varia
Dicatur sine termino.

Msn.

CCCCX. *De Spinea Corona* (*cf.* p. 161).

Hymnum dicamus hodie etc.

5. Coronat regem omnium
Corona contumeliae,
Cuius nobis opprobrium
Coronam confert gloriae etc.

Msn. — In Brev. Hl. et Pd. atque Bebelii libro idem exhibetur hymnus, sed discrepat stropha prima: Aeterno regi gloriae Devota laudum cantica Fideles solvant hodie Pro Corona dominica.

CCCCXI. *De eadem.*

Sacrae Christi celebremus
Coronae sollemnia etc.

Beb.

CCCCXII. *De eadem.*

In passione domini
Qua salus datur homini etc.

Beb.

CCCCXIII. *De eadem.*

Lauda fidelis concio
Spinae tropaeum inclytum etc.

Beb.

CCCCXIV. *In Festo Lanceae et Clavorum.*

Aeterna Christi munera
Nos satient perenniter,
Eius clavorum vulnera
Inebrient nos iugiter.

Iesu nostra redemptio
Pro tuis armis bellicis
Te nostra laudat concio
Psalmis, hymnis et canticis.

Tu Christe nostrum gaudium
De lanceato latere
Da roris mellicidium
Ardenti corde sugere.

Sit Christo iubilatio
Laus, gratiarum actio
Armorum veneratio.
Sit nostra defensio.

Msn.

CCCCXV. *De Compassione Mariae**).

O gloriosa domina,
Quae tua cruciamina,
Cum Barrabas dimittitur
Et Christus poenas patitur.

Tuus tractatur filius
Longe quam latro vilius,
Irrisus fert ludibria,
Gente vallatur impia.

Pastorem, heu, percutiunt,
Oves dispersae fugiunt,
Te sola cum discipulo
Manente sub patibulo.

Beata matris viscera,
Transfixa crucis gladio,
Procurent nobis gaudia
Post haec in coeli solio.

Nec mirum si sis anxia
Visa crudeli furia,
Te sciens puram virginem,
Christum Deum et hominem.

Iesu nate de virgine,
De mystico spiramine,
Qui mortem crucis pateris
Confessus plagis asperis.

Amore matris anxiae
Nostrae parcas miseriae,
Suique fletus copia
Nos ducat ad coelestia.

Imperatrix clementiae,
Rorem infunde gratiae,
In corda nostra arida
Ut tibi fiant placita.

Brev. Msb. — Hl. habet v. 1—4. 9—12. 17—20. Ef.: 29—32. 1—8. 17—20. Addit versiculum hunc: Te stantem sub patibulo Commendavit discipulo: Commenda nos altissimo O pia mater et virgo. — 17. Hl. si sit. Ef. fuisti nimis anxia. 29. In hymnis sacris, qui in Germania compositi sunt, saepius Maria „imperatrix" nuncupatur. Namque cum summos apud Germanos teneret honores imperator, non sufficiebat nostris hominibus Mariam reginam appellare eamque ad summum coelestium honorum evexerunt fastigium, imperatoris dignitate quasi praefiguratum. In teutonicis carminibus exempla sunt frequentissima, cf. Wack. p. 102. 103. 104. 122. 123. 126. 632 et s. Simili ratione Christus imperator dicitur ib. p. 67: *alsus lob ich dich, minneclich keiser* — vel omnium imperatorum rex, ib. p. 58: *künic aller keiser, vater aller weisen.* 31. 32. Ef. in cor nostrum peraridum ut fiat tibi placidum.

---

*) Festum Compassionis Mariae (nunc Septem Dolorum B. V.) apud veteres diversus diebus agebatur. In episcopatu Lubecensi fer. VI. ante Pentecosten, aliis locis Sabbato secundo post Pascha, fer. VI. post Iubilate, in arch. Magdeb. Dominica Exaudi, apud Halberstadenses, Misnenses, Merseburgenses, Numburgenses aliosque die XIX. m. Iulii. In quibusdam ecclesiis (veluti in Hamburgensi) fer. VI. post Iudica. In Brev. S. Severi Erfordiensi fer. VI. post Quasimodogeniti praescribitur Festum Commendationis gloriosae virginis, idem atque F. Compassionis; verum ita appellatum est, quia Maria implorabatur ut animas morientium Deo commendare vellet. Coll.: „Beatae et gloriosae semper virginis Mariae nos tibi domine commendet oratio: quam in cruce moriens matrem virginem virgini commendasti."

CCCCXVI. *De B. Virgine.*

Lux lucis beatissima,
Maria splendidissima etc.

Clicht.

CCCCXVII. *De uno Confessore.*

Hic est verus christicola
Apostolorum assecla,
Cuius mater ecclesia
Sacra promit sollemnia etc.

Sl. Hv. (de S. Augustino) Beb.

CCCCXVIII. *De pluribus confessoribus.*

Deus plasmator cunctorum,
Thronos gubernans polorum etc.

Clicht.

CCCCXIX. *De Virginibus.*

O rex aeterne domine,
Virginum palma fulgida etc.

Beb.

CCCCXX. *De Viduis.*

Gratuletur ecclesia,
Nam summi regis famula,
Post huius vitae tristia
Scandit ad coeli gaudia etc.

Clicht.

CCCCXXI. *De B. Catharina.*

Ave Catharina,
Martyr et regina,
Virgo Deo digna,
Mitis et benigna.

Costi regis nata,
Christo regi grata,
Vera sponsa Christi
Christum induisti

Quae te spopondisti
Sponsam fore Christi,
Sponso sponsa gratos
Fac nos et acceptos.

Victrix sapientum,
Dum tu subis tormentum,
Caesa lacte fluis
Sina sepeliris.

Monstra vitae viam,
Ut philosophiam
Mundi transeamus,
Veram inquiramus.

Ora et inclina
Verum nobis Sina,
Ut intremus chorum
Tecum angelorum.

Cod. W. 2. Sl. Wimpf. Lps. Clicht. — 6. W. 2. virgo Deo data. 14. W. 2. tu solvis. 17. Wimpf monstra te. 22. Gal. IV, 26.

CCCCXXII. *De S. Anna.*

Ave vitae vitis,
Ava Christi mitis
Anna, tu dignare
Nos te collaudare etc.

Sl.

CCCCXXIII. *De S. Anna.*

Lucis huius festa
Colat plebs honesta,
Deum coeli dignis
Confrequentans hymnis etc.

Fr. 2. Ef. Hv. Beb. Clicht.

CCCCXXIV. *De Compassione Mariae.*

Ave stans sub cruce,
Privata mundi luce,
Fide semper clara,
Iesu mater cara etc.

Msb. Hl.

CCCCXXV. *De S. Carolo Magno.*

O rex orbis triumphator,
Terrae regum imperator,
Tui gregis nostri coetus
Pios audi pie fletus.

Cuius prece mors fugatur,
Languor cedit, vita datur,
Qui de petra ducis undas
Et baptismo gentes mundas.

Arte duros et natura
Frangis muros prece dura,
Devotosque Christo dicas
Et rebelles ense necas.

O quam dignus verna coelis,
Servus prudens et fidelis,
Urbe turri se munivit
Et ad pacis locum ivit.

Ergo rupem ferro fode,
Fontem vivum nobis prode,
Ora prece pia Deum
Et fac pium nobis eum.

De Carolo Magno inter Sanctos relato adeas Baronium ad an. 814: *Egregiarum ipsius virtutum merito ecclesia Gallicana eiusdem natalem celebrat, habentque inter Sanctos recensitum Aquisgranensis ecclesiae tabulae. Sub Friderico imp. post annum centum sexaginta sex, Paschalis, papa dictus, in numerum Sanctorum adscripsit. Cuius regestae asservari diploma in Aquisgranensi ecclesia*

tradunt. Verum quod ille P. haud legitimus pontifex fuit sed schismaticus, eiusmodi canonizatio haud recepta est ab ecclesia Romana, ob quam causam nec nomen eius illatum est in ecclesiae Romanae martyrologium. Verum quod non reperiantur legitimi pontifices illud diploma abolevisse aut impugnasse aut prohibuisse, res sic tacita permissione sive tolerantia perseverat: ut scilicet in propria ecclesia, ubi sepultus fuit, in Galliis (!) coleretur. Ita quidem canonum praecipui interpretes declararunt. Ceterum propagatus postea noscitur eius cultus in alias ecclesias Belgii atque Germaniae, in quibus idem Carolus sanctitatis titulo celebratur: quibus favent scripta plurima Francorum historicorum. Sane S. Caroli nomen in permultis Galliae ac Germaniae calendariis, imprimis earum ecclesiarum quas ille vel fundavit vel muneribus honoribusque auxit et ornavit. Aquisgrani, Hildesiae, Osnabrugae, Mindae, Halberstadii, Thuregi (Canis. Lect. Antiq. Tom. VI. p. 437 sqq.) e. a. festum eius (XXVIII. Ian. cf. Act. Sanct. ad. h. d.) in festis maioribus habebatur, nec defuit Festum Translationis S. Caroli (XXVII. Iulii) I. B. Rousseau in libro qui inscriptus est: Purpurviolen der Heiligen" Th. 5. p. 239 narrat, academiam Lutetiensem anno 1661 S. Carolum creasse patronum ut quem Germanos iam ab anno 1480 eum coluisse affirmat. A qua sententia fortasse non abhorret Aeneas Sylvius Germ. c. 10, cum caput Caroli M. inter reliquias Aquisgrani asservari refert. Hymnus supra scriptus desumptus est ex Brev. Halberstadensi: in quo significari plurima miracula ab sancto imperatore patrata, mirum non est; nam his ecclesiae libris Carolus Magnus prorsus in fabularum regionem abiisse videtur. Neque alienum est addere quod Breviarium supra laudatum narrat de vita S. Caroli (de singulis cf. Pertz Monum. Germ. Tom. V. p. 708): Lect. 1. *B. Carolus rex a proavis regibus oriundus, erat capillis prunis, facie rubens, corpore decens, sed visu efferus. Statura eius octo pedibus, humeris amplissimus, renibus aptus, ventre congruus, bracchiis et cruribus grossus: omnibus artubus fortissimus. Certamine velox, miles acerrimus, oculis scintillantibus ut carbunculus. Omnis homo statim perterritus erat, quem b. Carolus, ira commotus, apertis oculis respiciebat. Donis largissimus, iudiciis rectus, locutionibus luculentus, multas terras ac diversas acquisivit et Christi nomine subiuiavit. Quam plurimas ecclesias cathedrales et abbatias per mundum instituit et sollemniter ditavit.* Lect. II.: *Beato etiam Carolo una noctium in exstasi posito apparuit S. Iacobus apostolus Christi, frater Ioannis evangelistae, dicens: Ultra modum miror, cur terram meam a Sarracenis minime liberasti, qui tot terras tantasque urbes acquisivisti. Unde tibi notifico: sicut dominus potentiorem omnium regum terrenorum te fecit, sic ad praeparandum iter meum et liberandam tellurem meam a manibus Moabitarum inter omnes te elegit.* Lect. III.: *Sic b. Ca-*

rolus, apostolica promissione fretus, coadunatis sibi exercitibus multis, ad expugnandas gentes perfidas Hispaniam ingressus est et obsedit Pamphiloniam. Quam capere non poterat, quia muris inexpugnabilibus munita erat. Tunc b. Carolus votum vovit domino, dicens: Domine Iesu Christe, pro cuius fide in his horis (oris?) ad expugnandam gentem perfidam veni. Da mihi hanc urbem capere ad decus nominis tui. O Iacobe, si verum est, quod mihi apparuisti, da mihi capere urbem. Lect. IV.: *Tunc Deo dante et b. Carolo orante muri confracti funditus ceciderunt. Urbes per eum acquisitae, quibus maledixit, absque habitatore permanent usque in hodiernum diem. Sarracenos vero in urbe existentes, qui baptizari noluerunt, gladio trucidavit, ceteros ad vitam reservavit. His auditis mirabilibus Sarraceni omnes b. Carolo ubique pergenti inclinabant, et mittebant obviam ei tributum et reddebant ei se et urbes suas. Et facta est ei tota terra illa sub tributo.* Lect. V.: *Tunc etiam cum b. Carolus bellum contra Aygolandum, regem Africanum, pro fide Christi acceptasset, ibi quidam ex Christianis ante diem belli arma sua bellica studiose praeparantes. hastas suas erectas infixerunt in terram: quas summo mane corticibus et frondibus decoratas invenerunt, hastasque absciderunt, miraculum divinae gratiae adscribentes. Et radices quae remanserant in tellure, magnum ex se postea germinaverunt nemus quod adhuc in illo loco apparet. Eadem vero die pugna agebatur, in qua palmam martyrii acceperunt quadraginta Christianorum millia.* Lect. VI.: *Deinde b. Carolus cum fere centum triginta quatuor millibus virorum bellatorum contra Aygolandum regem tali pacto assumpsit, ut eius lex Deo esset magis placida, qui victoriam obtineret, et sic esset victis opprobrium, invictis autem lex et exultatio usque in sempiternum. Victo igitur Aygolando et treugis acceptis cum b. Carolo, legem Christianorum affirmavit meliorem esse quam Sarracenorum. Et pollicitus est b. Carolo quod die crastina ipse et gens sua baptismum acciperet, quod tamen occasione frivola minime adimplevit. Unde b. Carolus cum exercitu triginta quatuor millium certamen cum Aygolando ivit pro fide Christi et tot Sarracenos cum Aygolando interfecit, quod victores usque ad bases in sanguine natabant.* Haec hactenus Brev. Halberstadense.

CCCCXXVI. *De S. Iutta.*

Salve Iutta Deo grata
Ex ducali stirpe nata,
Quae amore sponsi Christi
Bona tua dispersisti etc.

Act. Sanct. Mai. Tom. II. p. 864.

CCCCXXVII. *De S. Afra.*

Gaude civitas Augusta,
Redde Deo vota iusta
A quo vivus ad te missus
Est apostolus Narcissus.
Narcissus primo plantavit,
Dionysius rigavit,
Deus dedit incrementum
Christus manet fundamentum etc.

Ef. Lps. Beb. Wimpf.

CCCCXXVIII. *De B. Adalberone.*

O felix confessor Christi,
Adalbero, qui fuisti
Hic in terris Deo gratus,
Nunc in coelum sublimatus etc.

Act. Sanct. Oct. Tom. III. p. 451. ex antiquo codice Ms. Bibl. Lambacensis.

CCCCXXIX. *De S. Colomanno.*

Salve felix miles Christi,
Colomanne, qui vicisti etc.

Pt.

CCCCXXX. *De S. Trinitate.*

Festi laudes hodierni, ritu ductas annuo
Cives gaudio superni celebrant perpetuo
Regem trinum dum ter trini chori laudent mutuo etc.

Fr.

CCCCXXXI. *De S. Nicolao.*

Pange lingua gloriosi praesulis praeconium,
Ut nos summus Adonai, rex et pater omnium,
Ad salutis portum trahi faciat per filium.

Dum penderet ad mamillam matris ab infantia,
Quarta semel bibit illam atque sexta feria,
Ne per lactis puer stillam solveret ieiunia.

Sublimatus ad honorem Nicolaus praesulis
Pietatis tantae rorem cunctis pluit populis
Ut vix parem aut maiorem haberes in saeculis.

Auro dato violari virgines prohibuit
Fur in fame, vas in mari servat et distribuit,
Timentibus naufragari nantis opem tribuit.

A defunctis suscitatur qui furtum commiserat,
Et Iudaeus baptizatur aurumque recuperat,
Illi vita restauratur, hic ad fidem properat.

Nicolae sacerdotum honor, virtus, gloria,
Plebem omnem, clerum totum, mentes, manus, labia
Ad reddendum Deo votum tua iuvet gratia.

Sit laus summae Trinitati, decus ac victoria
Quae det nobis ut beati Nicolai gaudia
Assequamur laureati post vitam in patria.

Lg.

CCCCXXXII. *De Conceptione B. V.*

Gaude Sion, quod cypressus super te extollitur etc.

16. Ave tu Iericho rosa, lilium convallium,
Tu oliva speciosa, cedrus alta omnium
Fructum perfers generosa mundo Dei filium etc.

Hv.

CCCCXXXIII. *De S. Antonio.*

Urbs beata Viennensis et beatus populus etc.

10. O quot ad eius infirmi confluunt ecclesiam,
Implorantes per eundem divinam clementiam
Et recipiunt ibidem sanitatis gratiam etc.

Msn.

CCCCXXXIV. *De S. Agnete.*

Pange lingua gloriosae virginis martyrium:
Agnes virgo martyr rosae maritavit lilium,
Dum decertans animose non expavit gladium.

Vidit scholis revertentem hanc praefecti filius,
Vulneravit amor mentem, dono fuit largius,
Dum contemnit largientem ille furit acrius.

Puer languet: de languore consuluntur medici.
Pulsum tangunt et amore ipsum dicunt affici;
Haec tentatur a praetore sed non potest allici.

Mandat eam denudari, trahunt ad prostibulum,
Lux divina lupanari influit carbunculum,
Locum vetat subintrari lux praestringens oculum.

Crines eius ampliati fiunt eius tunica,
Subvenitur nuditati missa veste coelica,
Novi cultus praesentati de manu angelica.

Puer intrans suffocatur prae fulgore luminis,
Turba fremit, accusatur tanquam rea criminis,
Plangit pater, suscitatur puer prece virginis.

Pater nato suscitato reliquit Aspasium:
Alimento ministrato paratur incendium
Quod de coelo rore dato fit poena nocentium.

O res mira: de tam mira non credit Aspasius,
Temperatur ignis pyra nec sedatur impius,
Quod concepit mens delira hoc consummat gladius.

Gloria et honor Deo, agno sine macula:
Hic Agnetis in tropaeo culpae solvat vincula,
Triumphemus ut cum ea per aeterna saecula.

Gron.

CCCCXXXV. *De S. Iosepho.*

Collaudemus toto corde Dei sapientiam,
Virgini qui iunxit sorte Ioseph diligentiam
Qui nascentis sine sorde aleret infantiam.

Quem inviolatae matris peperit integritas,
Ipsum putativi patris aluit virginitas;
Hostibus celatur atris hac arte divinitas.

Ioseph portat, Ioseph tractat, Ioseph mulcet osculis:
Dum Herodes parvos mactat artubus minusculis,
Ioseph hunc, quem virgo lactat, subtrahit periculis.

Puer in Aegyptum ductus Ioseph ministerio,
Ab eodem post reductus patris est imperio:
Maturescit: coeli fructus fit crucis mysterio.

Gloria summo parenti, laus aequalis genito.
Ab utroque procedenti par decus paraclito
Qui nos salvet praepotenti sancti Ioseph merito.

Acta Sanct. Mart. Tom. III. p. 6.

CCCCXXXVI. *De Visitatione Mariae.*

Festum matris gloriosae plebs sancta concelebret,
Pietatis viscerosae gratiam expostulet,
Qua cognata copiose sensit hic Elisabeth,

Foecundata senectutis sterilem aggreditur
Quae divinae iam virtutis mater clam efficitur,
Gratulatur cum salutis consortem alloquitur.

Mox non loquens exultavit ad verbi praesentiam,
Sed Elisabeth expavit matris excellentiam
Benedictaque clamavit fructus affluentiam.

Unde mihi quisquam putet hoc, ait, praesagium,
Ut devote me salutet mater regis omnium:
Ventris mei fructum mutet in novum tripudium:

Virgo dum sic commendatur, canticum laetitiae
Psallens pure gloriatur in amore gratiae,
Quo beata praedicatur in omni progenie.

Trine Deus, summe, pie regnans aeternaliter,
Prece virginis Mariae nos conserva iugiter
Ut post finem huius vitae vivamus perenniter.

Sb

CCCCXXXVII. *De eadem festivitate.*

Mundi salus affutura virgo mater inclyta etc.

Sb.

CCCCXXXVIII. *De S. Udalrico.*

Ave pater Udalrice, nostri status gloria,
Nos de massa peccatrice tua patrocinia
Suspirantes imploramus, duc nos ab angustia.

Et quacumque laboramus temporis molestia,
Prece reddas consolatos, iugique clementia,
Per te pie relevatos Christi salvet gratia.

Pastor bone nos intende de coelorum culmine,
Gregi tuo condescende cum Maria virgine,
Et auctori nos ostende, iam exutos crimine.

Trinae sit laus unitati virtus ac victoria
Sit et simplex Trinitati regnum, compar gloria,
Sempiternae maiestati stabilis concordia.

Act. Sanct. Iul. Tom. II. p. 94 ex Ms. Augustano.

CCCCXXXIX. *De B. Maria Magdalena.*

Collaudemus Magdalenae lacrimas et gaudium,
Sonent voces laude plenae de concentu cordium
Ut concordet philomenae turturis suspirium.

Iesum quaerens convivarum turbas non erubuit,
Pedes unxit, lacrimarum fluvio quos abluit,
Crine tersit et culparum veniam promeruit.

Suum lavit mundatorem, rivo fons immaduit,
Pium fudit flos liquorem, in ipsum refloruit;
Coelum terrae dedit rorem, terra coelum compluit.

In praedulci mixtione nardum ferens pisticum,
In unguenti fusione typum gessit mysticum
Ut sanetur unctione unxit aegra medicum.

Pie Christus hanc respexit speciali gratia,
Quia multum hunc dilexit dimittuntur vitia,
Christi quando resurrexit facta est praenuntia.

Aestimavit hortulanum et hoc sane credidit,
Seminavit enim granum quod in mentem cecidit,
Linguam novit et non manum, linguam Christus indidit.

Non agnovit figurali latentem imagine,
Mentis agrum spiritali excolentem semine,
Sed cum eam speciali designavit nomine.

Haec a Iesu Iesum quaerit, sublatum conqueritur,
Iesus intus mentem gerit, Iesus praesens quaeritur,
Mentem colit, mentem serit Iesus, nec percipitur.

Iesu bone, Iesu pie, quid te monstrans latitas;
Quid occultas te Mariae, mentem cuius habitas;
Intus plena vero die nescit nisi veritas.

O quam mire Iesu ludis his quibus diligeris,
Sed cum ludis non illudis, nec fallis nec falleris,
Sed excludis quos includis, notus non agnosceris.

O Maria, noli flere, iam non quaeras alium;
Hortulanus hic est vere et colonus mentium,
Intra mentis ortum quaere mentis operarium.

Unde planctus et lamentum, quid mentem non erigis;
Quid revolvis monumentum, tecum est quem diligis,
Iesum quaeris, et inventum habes nec intelligis.

Unde gemis, unde ploras, verum habes gaudium;
In te latet quod ignoras doloris solatium,
Intus habes, quaeris foras languoris remedium.

Iam non miror si nescisti magistrum dum seminat,
Semen quod est verbum Christi te magis illuminat,
Et Rabboni respondisti cum Mariam nominat.

Pedes Christi quos lavisti fonte lota gratiae,
Quem ab ipso recepisti funde rorem veniae,
Resurgentis quem vidisti fac consortes gloriae.

Gloria et honor Deo cuius profert gratia
Invitanti Pharisaeo Mariae suspiria,
Coenam vitae qui dat reo gratiae post prandia.

Exstat suavissimus hymnus in Brev. Sarisburiensi, in tres partes dispertitus, quae Vesperis, Matutinis ac Laudibus inserviunt. Pars prima v. 1—15 legitur apud Bebelium, sed incipit Pange lingua Magdalenae.

CCCCXL. *De Transfiguratione Domini.*

Gaude mater pietatis in valle gementium,
Pro ducatu dignitatis Christi regis omnium
Quo dilecta praedotaris in culmine montium etc.

Fr. Cass.

CCCCXLI. *De S. Afra.*

Iesu Christe, auctor vitae, qui in tuo sanguine
Peccatum lavisti Adae, Afrae martyri tuae
Tribuisti salutarem fructum poenitentiae etc.

Sl.

CCCCXLII. *De S. Augustino.*

Magne pater Augustine, preces nostras suscipe
Et per eas conditorem nobis fac placabilem,
Atque rege tuum gregem, summum decus praesulum.

Amatorem paupertatis, te collaudant pauperes:
Assertorem veritatis amant veri iudices,
Frangis nobis favum mellis de scripturis disserens.

Quae obscura prius erant nobis planafaciens,
Tu de verbo conditoris dulcem panem conficis
Et propinas potum vitae de psalmorum nectare.

Tu de vita clericorum sanctam scribis regulam,
Quam qui amant et sequuntur viam tenet regiam
Atque tuo sancto ductu redeunt ad patriam.

Sl. Ef. Msb. Aug. 2. Pd. Clicht. — 2. Aug. nos placare satage. 5. Aug. favos mellis. 8. Aug. salvatoris.

CCCCXLIII. *De eodem.*

Gratulentur eremitae uniti coenobio,
Laetentur anachoritae cum cleri collegio,
Augustinus lumen vitae cepit ab Antonio etc.

Aug. 2.

CCCCXLIV. *De B. Elisabeth.*

Elisabeth collaudemus virtutum insignia etc.

Beb.

CCCCXLV. *De eadem.*

Hymnum Deo vox iucunda decantent ecclesiae
Nam congaudet laetabunda Sion mater filiae
Ascendenti de profunda convalli miseriae.

Quam regale stirpe natam in annis infantiae
Vir accepit desponsatam indolis eximiae,
Semper tamen inspiratam voto continentiae.

Fide, prole, sacramento ratum hoc coniugium,
Vero docet argumento quod patrum coelestium
Vitae sanctae sacramento attingit consortium.

Lege carnis sic ligata non exstinxit spiritum
Sed implevit fide rata nec reliquit irritum
Adeo mens praeparata gerebat praepositum.

Haec insignis, haec beata, pauperum nutricia
Fastu mundi non elata, nec parentum gloria
In se carne trucidata crucifixit vitia.

Tandem viro destituta munda mundum exuit,
Mente Christum iam induta saccum carnis consuit
Et in tempus hoc statuta sic lampas emicuit.

Veras censu paupertatis redimens divitiae
De thesauro pietatis fudit auri copias
Et multorum egestates supplevit inopias.

Fecit opus sibi fuso quaerens alimoniam
Et vilescens ipsa sibi sprevit ignominiam
Sciens soli Christe tibi recte dari gloriam.

Cod. W. 2. Sl. Mgd. Beb.

CCCCXLVI. *De S. Catharina.*

Praesens dies expendatur in eius obsequium etc.

Clicht. Pd.

CCCCXLVII. *De eadem.*

Pange lingua gloriosae virginis praeconium etc.

Cod. D. 2. Clicht.

CCCCXLVIII. *De eadem.*

Catharinae collaudemus virtutum insignia,
Cordis ei praesentemus et oris obsequia
Ut spe certa respiremus per eius subsidia etc.

Lg. Hv. Pd. Wimpf. Torr. Clicht. Cass.

CCCCXLIX. *In festo S. Nominis Iesu.*

Gloriosi salvatoris nominis praeconia
Quae in corde genitoris latent ante saecula,
Mater coeli plena roris pandit nunc ecclesia.

Nomen dulce, nomen gratum, nomen ineffabile,
Dulcis Iesus appellatum, nomen delectabile
Laxat poenas et reatum, nomen est amabile.

Hoc est nomen adorandum, nomen summae gloriae,
Nomen semper meditandum in valle miseriae:
Nomen digne venerandum supernorum curiae.

Nomen istud praedicatum melos est auditui
Nomen istud invocatum dulce mel est gustui
Iubilus est cogitatum spiritali visui.

Hoc est nomen exaltatum iure super omnia,
Nomen mire formidatum, effugans daemonia:
Ad salutem nobis datum divina clementia.

Nomen ergo tam beatum veneremur cernui,
Sit in corde sic firmatum quod non possit erui,
Ut in coelis potestatum copulemur coetui.

Msn.

CCCCL. *De Spinea Corona.*

Pange lingua gloriosi coronam certaminis,
Pange poenas speciosi summi nati inclyti,
Qui nos purgat pretiosi unda sui sanguinis etc.

Msn.

CCCCLI. *In Festo S. Lanceae.*

Pange lingua gloriosae lanceae praeconium,
Per quam nobis copiose sacrum fluxit lavacrum,
Passo Christo dolorose pro salute gentium.

Hasta nitet margaritis nimis coruscantibus,
Mucro gemmis insignitis sanguine vernantibus:
Muniamur armis istis coelis exclamantibus.

Dulcis hasta, latus Dei te replevit sanguine,
Dulcis mucro per cor Dei volvitur in flumine,
Sic salvantur omnes rei tanto Dei munere.

Armat hasta viatores, ne frangantur taedio,
Mucro lavat peccatores in ferventi fluvio;
Roborantur bellatores ne ruant in proelio.

Imperator, splendor patris, cum clavis et lancea,
Mundum purgat a peccatis pro sua clementia:
Salve, tantae pietatis infinita gratia.

Lps.

CCCCLII. *In Festo Stigmatum S. Francisci.*

Crucis Christi mons Alverne recenset mysteria etc.

10. Ad quem venit rex de coelo amictu seraphico,
Sex alarum tectus velo, adspectu pacifico,
Affixusque crucis telo portento mirifico.

16. Vertex montis inflammatur vicinis cernentibus,
Cor Francisci transformatur amoris ardoribus,
Corpus vero mox ornatur mirandis stigmatibus etc.

Fr. 2.

CCCCLIII. *De S. Ladislao.*

Regis regum civis ave,
Regum gemma Ladislae,
Regni consors gloriae,
Regem regum es aggressus,
Sis defensor indefessus
Et athleta patriae.

Salve salus Hungarorum,
Rex cohaeres angelorum,
Vos coelestis gratiae,
Ab aeterno vas electum,
Vas insigne, vas effectum,
Vendicans iustitiae.

Hungarorum gens congaude,
Nova novi regis laude,
Pulsans tintinnabula,
Felix ave Varadinum
Cuius augens famam virum
Resonet per saecula.

Tibi Christe consors hymnum
Canit orbis, qui per lignum
Ad te trahis omnia,
Scala factus ascensorum
Et corona confessorum
Tibi laus et gloria.

Clicht.

CCCCLIV. *De Nomine Iesu.*

Nomen iure sublimatum,
In excelsis adoratum,
Nomen summae gloriae.
Gabrieli revelatum
Et in terris nunciatum
Genitrici gratiae.

Haec octavo die natum
Circumcisum more patrum
Salvatorem nominat.
Universo publicatum
Mundo nomen hoc beatum
Credentes salvificat.

In hoc lucet Trinitatis
Splendor atque unitatis
Hoc coelum laetificat.
In hoc fulget honor patris,
In hoc patet decor matris,
Hoc fratres glorificat.

Hoc est nomen salutare
Et solamen singulare
Quod succurrit tristibus.
Hoc nos decet honorare,
Benedicere, laudare
Semper laetis mentibus.

Hoc est melos praedicatum
Dulce mel est invocatum,
Servat ab insultibus.
Iubilus est cogitatum,
Nomen mire formidatum
Malignis spiritibus.

Ecce nomen gratiosum,
Fructuosum, virtuosum
Prae cunctis nominibus.
Vultum dei gratiosum,
Speciosum, amorosum
Ostendit hominibus.

Nomen pulchrum in decore,
Summe bonum in valore,
Intus sapit dulciter;
Summe potens in vigore,
Summe celsum in honore,
Delectat feliciter.

Ergo pastor animarum,
Bone Iesu et earum
Lumen indeficiens,
Propter nomen tuum carum
Tetrum chaos tenebrarum
Obstrue nos muniens.

O reformator cunctarum
Nationum humanarum
Vita mortem auferens,
Restaurator ruinarum,
Virtutum angelicarum,
Te ipsum sis largiens.

Msn.

CCCCLV. *De S. Nicolao.*

Salve pater et patrone,
Nicolae pastor bone,
Quem in benedictione
Mira Deus extulit

Es exemplum castitatis,
Speculum humilitatis,
Multis opem attulit etc.

Wimpf.

CCCCLVI. *De S. Sebaldo.*

Hymnum cantat plebs iucunda,
Psallat clerus mente munda,
Plaudant simul laetabunda
Angelorum agmina.

Summo regi qui direxit
Atque Nurenberg invexit
Confessorem, quem dilexit
Clara per miracula.

Coruscantem infinite
Mortem post et moram vitae
Quem scriptura dictat rite
Legenda cum historia.

Stirpe de regali natus,
Sanctitate comprobatus
Est a Christo collocatus
Ad coeli sedilia.

Serto paradisi florum
Coronatus, beatorum
Inter turmas confessorum
Rutilat in gloria.

O Sebalde, Christi care,
Velis nobis impetrare
Deus ut dignetur dare
Tecum coeli gaudia.

Praestet pater hoc et natus,
Praestetque amborum flatus
Trinus unus conformatus
Saeculorum per saecula.

Msn.

CCCCLVII. *De S. Liberio.*

Felix praesul, o Libori,
Stirpe natus meliori,
Luxus mundi refutasti,
Genus tuum adornasti
Ubertate, ad virtutum
Claruisti Christi nutum.

Visus inopum amator,
Et sanctorum imitator,
Castus, largus, et benignus,
Omni laude mundi dignus,
Ob hoc Deus dedit tibi
Dona sacra hic et ibi.

Multa mira per te fecit,
Ab obsessis sordes iecit,
Mutos, surdos tu curasti,
Caecis visum reformasti,
Colicae tu sanas curas,
Aufers calculi torturas.

Qui et prece fortunatus
Promoves piorum status,
Hos ad sancta convocando
Vales consequi precando
Hinc in bonum meum statum
Aptes ipsum Deum gratum.

Me virtutum claritate
Frui fac, et sospitate;
Ut procedat hinc laus Deo,
Ac profectus mihi reo.
Quod sum, tuum in exemplum,
Da me fore Dei templum.

Sua servem ut mandata,
Vitem mortis et peccata.
Precor supplex te, Libori,
Me dispone sancte mori:
Ut post istum finem ita
Queam in coelesti vita.

Deum verum collaudare,
Gaudiis et abundare.

Acta Sanct. Iul. Tom. V. p. 437.

CCCCLVIII. *De S. Francisco.*

Decus morum,
Dux minorum
Franciscus tenens bravium:
In te vitae
Datur vitae,
Christe redemptor omnium.

Plaudat frater,
Regnat pater
Concivis coeli civibus;
Cedat fletus,
Psallat coetus,
Exultet coelum laudibus.

Demptum solo,
Datum polo
Signorum probant opera,
Ergo vivit
Nam adivit
Aeterna Christi munera.

Pro terrenis
Votis plenis
Reportat dona gloriae:
Quem decoras,
Quem honoras
Summe Deus clementiae.

Hunc sequantur,
Huic iugantur
Qui ex Aegypto exeunt,
In quo duce
Clara luce
Vexilla regis prodeunt.

Regis signum
Duce dignum
Insignit manu, latere;
Lux accedit,
Nos recedit
Iam lucis ordo sidere.

Es dux fidus,
Clarum sidus
Ducit, reducit devia,
Devitando
Demonstrando
Beata nobis gaudia.

Mina gregem
Dux ad regem,
Collisor hostis callidi,
Nos conducas
Et inducas
Ad coenam agni providi.

Fr. 2. Pt.

CCCCLIX. *De Visitatione Mariae.*

In Mariam
Vitae viam,
Matrem veram viventium
Pie venit
Qui redemit
Peccata delinquentium etc.

Ef. Lps. Gron. Torr.

CCCCLX. *De B. Ludovico Tolosano.*

Ludovicus
Ut amicus
Mox iugum Christi subiit,
Dum praeclara
Nobis cara
Proles de coelo prodiit etc.

Fr. 2.

CCCCLXI. *De B. Liborio.*

Devota praesens concio
Pio plaudat Liborio,
Sacro cum tripudio.

Sacer clerus cum populo,
Una sexu femineo
Exultet devotio.

Flos surgit nobilissimus,
Sacris plenus virtutibus
Primas Cenomanicus.

Unctus oleo Spiritus
Suis praeparticipibus,
Pontifex Liborius.

In caput eius cidaris,
Corpusque ornat poderis,
Dum coelica dat iura.

Pedes sacri sandaliis
Astricti, femora lineis,
Sub mystica figura.

Ingressus tabernaculum,
Conciliavit populum
Summo coelorum regi.

In sermone verbi sacri
Factus pastor populi,
Lumen quod dedit legi.

Hinc conviva factus Christi,
Azyma vetus proiecisti
Paschalibus epulis.

Iucundare Sancte Dei:
Miserere tuo gregi
Tuis in deliciis.

Nutantes mente erige,
Adversantes tuos preme,
Et da tempus placidum.

Reatus nostros dilue,
Iram divinam remove,
Da felicem transitum.

Iuva vota humilium,
Terge fletus fidelium,
Da cunctis solatium.

Iesus rex regum omnium,
Fac nos post hoc exilium
Habere Liborium.

Act. Sanct. Iul. Tom. V. p. 437. „In membrana descriptus, affixa tabellae, appensae in choro cathedralis ecclesiae Paderbornensis, iuxta summum altare, in sedibus ad cornu epistolae.“

CCCCLXII. *De S. Amato.*

Festum insigne praesulis Amati
Colimus digne, sanctae Trinitati
Solvere vota surgimus in tota
Devotione.

Hic Deo gratus claruit honeste,
Corde beatus, actione teste:
Pauperum vera mansit mente pura
Dilectione.

Festo praesenti sancti confessoris
Sumus intenti, gaudia canoro
Carmine damus, tibi iubilamus
Petitione.

Sanctum Amatum cuncti veneremur,
Coelo ditatum laude praeconemur
Miraculorum, probitate morum:
Fama feratur.

Quidam omnino pergere nequibat
Claudus, et miser ibat et redibat:
Reddidit gressum vinculis annexum
Praesul amatus etc.

Act. Sanct. Aug. Tom. VI. p. 702.

CCCCLXIII. *De S. Severo.*

Iste confessor nobis intercessor,
Coelitus datus, columba monstratus
Sic est sacratus praesul hic beatus
Sanctus Severus.

Hic quondam vere more muliebri
Novit carpere lanam et texere,
Hic monocordum plus quam decacordum
Tangere suevit.

De remo Petrum, de lana Severum,
Ambos de toro quos praefecit choro
Deus vocavit et eis donavit
Esse pastores.

Cum quivis suis, o Severe, tuis
Esto placatus, nostrorum reatus
Precibus dele, fer opem medelae
Nobis sanandis.

Virtute sana, doce nos et vana
Mundi spernere, Deo adhaerere,
Nunc et in aevum ut vitemus naevum
Ipso praestante.

Ef.

CCCCLXIV. *De B. Martha.*

Magnae laetitiae fulget lux hodie,
Vox laudis debitae mens, manus opere
Domini hospitae concordi foedere
Agunt festum nunc celebre etc.

Sl.

CCCCLXV. *De Transfiguratione Domini.*

Exultet laudibus sacrata concio,
Coeli agminibus iuncta tripudio,
Pro verbi gloria quod splendent omnia,
Terra, pontus et aethera etc.

Fr.

CCCCLXVI. *De S. Magno.*

Hymnis perdulcibus Magni praeconia
Cordisque vocibus pangamus inclyta:
Eius mirifica promentes opera,
Iugi digna memoria.

Hic ex prosapia magna progenitus,
In pueritia vixit divinitus:
Post hoc est factus homo sceleribus,
In gente nequam alitus.

Ut Paulus domino Magnus convertitur,
Christum ex animo toto consequitur;
Ardere creditur, sed non exuritur,
Rubus dum florens cernitur.

Sic in cubiculo sponsus cum virgine,
Insigni titulo pro continentiae,
Vixit a venere divino munere
Annis decem continue.

De templo trahitur Magnus dominico,
Repletus patitur ex sacrificio,
Migrat de proelio rubens martyrio,
Castoque candens lilio.

Huius ut passio nostrorum criminum
Fiat ablutio, poscamus dominum:
Ut nobis gaudium post hoc exilium
Largiatur perpetuum.

Honor, laudatio per mundí climata
Uni sit domino, trinoque gloria
In trina machina, qui regit omnia
Per cuncta semper saecula.

Act. Sanct. April. Tom. II. p. 440 ex Brev. Aberdon.

CCCCLXVII. *De eodem.*

Per nova mundus resultet gaudia,
Sancti Magni plaudens victoria,
Quam coelestis exultat curia.

Gaude tellus felix, Orcadia
Novae lucis resplendens gratia.

Mali bonos solent pervertere,
Quibus victus primaevo tempore
Praedis Magnus coepit insistere:
Sed electum Deus eripere
Non moratur de mortis foedere.

Magnus praedo mutatur penitus,
De raptore fit pater inclytus,
Agnus redit ad caulam perditus,
Sacri plenus afflatu spiritus,
Gregem regit hic vervex redditus.

Praeter carnem in carne vivere
Studet Magnus divino munere:
Miro plane se domans genere,
Annis decem in toro virginis
Labe carens mansit libidinis.

Hako, Magni terras et praedia
Sibi subdens, invasit omnia:
Contra mitem furit insania.

Nulla Magnus fractus iniuria,
Cuncta suffert mira constantia.

Cessit Magnus furentis odio,
Rex angelorum quem sumptu regio,
Suo digne fovet palatio:
Anni redit transacti spatio,
Nutu Dei tutus martyrio.

Nova inde regnat perfidia,
Alter Abel fratris invidia
Ruit, victor regnat in gloria:
Plangens ista plaudit Orcadia,
Hako Magno sub pacis basio
Mortem parat fraudis consilio.

Hostes monet Magni collegium
Propulsare et scelus nefarium
Sanctus retorquens ferre taedium
Mavult gratis pati martyrium,
Suis pacem laetus obtinuit:
Dum grex abit, pastor occubuit.

Iesu pie, nos Magni precibus
Noxae reos absolve nexibus,
Condemnatis carnis operibus;
Ne privemur aeternis sedibus.
Mentes nostras illustra moribus
Pacem dona nostris temporibus.

Ut supra.

CCCCLXVIII. *De eodem.*

Magnus ex prosapia magna procreatus
Actu, vita, moribus maior est probatus:
Praedis vacans iuvenis pravorum instinctu,
Ut Paulus convertitur in viae procinctu.

Saulus ecce Paulus fit, praedo fit patronus,
Persecutor factus est plebis pastor bonus.
Vir sanctus in comitem digne sublimatus,
Carnem per continuos domat cruciatus.

Iustus, pius, humilis; mitis et modestus,
Iste suis praefuit exemplis honestus:
Magnus, inter ceteros gratia divina
Plenus, fulget veluti stella matutina.

Vir sanctus ad propria reversus, componit
Cum Hakone perfido, qui fraudem disponit:
Expetit ecclesiam, qua fraude comperta,
Ut pararet hostiam se Christo spe certa.

Hostes turbat comitis mora salutaris:
Hostia dum refici expectat altaris,
Sanctum trahunt, templum irrumpentes,
Sacro plenum pabulo extrahunt amentes.

Hakonis praesentiae Magnus praesentatur:
Sitit agni sanguinem lupus fere satur,
Protulit sententiam, ut morti tradatur;
Et lictori traditur, ut hunc exequatur.

Favus stillans frangitur mellis dans dulcorem,
Mala quaeque fugiunt cuius per odorem.
Surdi, muti, precibus Magni reparantur;
Claudis datur sanitas, leprosi mundantur.

Ferro vincti martyris ope relaxantur.
Naufragantes nexibus mortis liberantur,
Fit moestis laetitia, aegris medicina,
Spes firma periculis, salus in ruina.

Ut supra.

CCCCLXIX. *De B. Conrado.*

O praeclara Constantia,
Cole sollemnia,
Qui es coeli coetibus
Iunctus florens virtutibus,
Conradus praesul inclytus etc.

Beb.

CCCCLXX. *De S. Dorothea.*

Festum nunc celebre
Pangat gens credula,
Melodum gloriae
Servet mens sedula;
Lyrica, sonora,
Neumata decora
Vox promat aetherea.

Conscendat modulans
Hymnus ad aethera
Tuorum suffocans
Crimina vetera.
Veniam implores
Corrigendo mores
O dulcis Dorothea.

Idola destruis
Cellula virtutis,
Paganis construis
Orbitam salutis
Per te virgo bona,
Sororibus corona
Stipatur gemmis aurea.

Mamillae faculis
Flammeis cremantur
Uncis et baculis
Membra lacerantur.
Pars faciei prora
Quatitur decora
Agente Iebusea.

Dona angelica
Scribae destinasti
Regnaque coelica
Militis impetrasti,
Sic oleo suffrixa,
Eculeo confixa,
Tu Christi Nazarea.

Suffoca crimina
Noxia mundana,
Morbos elimina
Cicatrices sana
Delicta da flere
Et tibi congaudere
Angelica chorea.

Praesta hoc Trinitas
Veraque unitas
Pater et filius
Almusque spiritus,
Simplex essentia,
Movens viventia,
Cui patent regna aetherea.

Msn.

EE.

CARMINA SACRA, QUAE IN BREVIARIORUM ORDINEM NON REDACTA, PRIVATO CONSILIO AD SACRA OBEUNDA ADHIBITA SUNT*).

CCCCLXXI. *De Nativitate Domini.*

Resonet in laudibus
Cum iucundis plausibus
Sion cum fidelibus:
Apparuit quem genuit Maria.
Sunt impleta
Quae praedixit Gabriel;
Eia, Eia
Virgo Deum genuit
Quem divina voluit
Clementia.
Hodie apparuit,
Apparuit in Israel,
Ex Maria virgine
Est natus rex,
Magnum nomen domini
Emanuel
Quod annunciatum est
Per Gabriel.

*) Ex eorum numero ea tantum recepimus quae iam ante saeculum decimum sextum cantata esse constaret. Omittenda erant hymni plurimi et pulcherrimi, quos collegerunt Wallraffius, Follenius e. a. nam, quod vehementer dolendum est, uterque adnotare obliti sunt, unde carmina desumpserint, quid de aetate eorum ipsi statuerint.

Christus natus hodie
Ex Maria virgine
Sine virili semine;
Apparuit quem genuit Maria
Sunt impleta etc.

Natus est Emanuel
Quem praedixit Gabriel,
Testis est Ezechiel;
Apparuit quem genuit Maria
Sunt impleta etc.

Pueri, concinite,
Nato regi psallite,
Voce pia dicite:
Apparuit quem genuit Maria
Sunt impleta etc.

Sion lauda dominum,
Salvatorem hominum,
Purgatorem criminum
Apparuit quem genuit Maria
Sunt impleta etc.

Hoc canticum iam saeculo quarto decimo usitatum fuisse locupletissimus testis docet Mon. Salisb. cf. quae adnotata sunt p. **144**. Exhibuimus tale, quale exstat apud Wackernagelium p. **27** („Aus dem Val. Bapstschen Gesangbuche Blatt O. 7. vergl. mit dem von Ioh. Leisentritt I. fol. 45.“) In eiusdem libri thesauro p. **341** legitur translatio Germanica I. Spangenbergii „Wir loben all' das Kindelein.“

CCCCLXXII. *De Nativitate Domini.*

Nunc angelorum gloria
Hominibus
Resplenduit in mundo,
Quam celebris victoria
Recolitur
In corde laetabunda:
Novi partus gaudium
Virgo mater produxit
Et sol verus in tenebris
illuxit:
Huic sit memoria.

Pastores palam dicite
In Bethlehem,
Quem genuit Maria
Deum verum et hominem,
Errantium
Qui est salus et vita.
Lux de coelo claruit,
Pace iam reformata
Et genitrix permansit
illibata:
Huic sit memoria.

Magnum nomen domini
Emanuel,
Quod est: nobiscum Deus.
Culpae datur hodie
Remissio,
Laetetur homo reus:
Redemptori domino
Redempti iubilemus,
Hic est dies et annus
iubilaeus,
Huic sit memoria.

Rex regum natus hodie
De virgine,
Conserva nos constanter.
Natus est nobis hodie
De Maria
Apparuit clementer
Laus, honor et gloria
Sit Deo in excelsis
Hominibus pax bonae
voluntatis
Huic sit memoria.

Exhibet Wackernag. p. 28 ex libro „Leisentritt geistl. Lieder 1567 I. fol. 50“ atque saeculo quarto decimo tribuit. Forma cantici breviore ex Bapstii atque Lossii hymnariis ibidem legitur excerpta: versio Germanica Nic. Hermani: „Heut sein die lieben Engelein“ Wack. p. 397.

CCCCLXXIII. *De Nativitate Domini.*

Omnis mundus iucundetur
  Nato salvatore,
Casta mater quem concepit
  Gabrielis ore.

Sonoris vocibus,
Sinceris mentibus
Exultemus et laetemur
Hodie, hodie, hodie.

Christus natus ex Maria,
Virgine, virgine, virgine
Gaudeamus et laetemur
Itaque, itaque, itaque.

Hoc quoque carmen ex sententia Wackernagelii (p. 28 ex hymnario Moguntino a. 1631 p. 79) saeculo decimo quarto est compositum. Satis libere Germanicum fecit cantum Nic. Hermanus (Wack. p. 397) e. g. „Sause, sause, sause, sause Kindelein, du bist mein, ich bin dein u. s. w.“

CCCCLXXIV. *De Nativitate Domini.*

In natali domini
Gaudent omnes angeli
Et cantant cum iubilo:
Gloria uni Deo,
  Virgo Deum genuit,
  Virgo Christum peperit
  Virgo semper intacta.

Natus est Emanuel
Quem praedixit Gabriel,
Testis est Ezechiel:
A patre processit,
  Virgo Deum genuit etc.

Nunciavit angelus
Gaudium pastoribus
Christi nativitatem
Magnam iucunditatem
  Virgo Deum genuit etc.

Christus natus hodie
Ex Maria virgine,
Non conceptus semine
Apparuit hodie:
  Virgo Deum genuit etc.

Magi Deum adorant,
Aurum, thus et myrrham dant
Regi regum domino:
Gloria uni Deo:
  Virgo Deum genuit,
  Virgo Christum peperit,
  Virgo semper intacta.

Wack. p. 29. („Ioh. Leisentritts geistl. Lieder I. fol. 47“) saeculo quarto decimo tribuit. Conferas Wack. p. 313 imitationem I. Hornii „Da Christus geboren war.“

CCCCLXXV. *De Nativitate Domini.*

Quem pastores laudavere,
Quibus angeli dixere
Absit vobis iam timere,
Natus est rex gloriae:
  Ad quem reges ambulabant,
  Aurum, thus, myrrham portabant,
  Immolabant haec sincere
  Leoni victoriae.

Exultemus cum Maria
In coelesti hierarchia,
Natum promat voce pia
Laus, honor et gloria
  Christo regi, Deo nato
  Per Mariam nobis dato
  Merito resonat vere
  Dulci cum melodia.

Wack. p. 29 Ramb. Anth. I. p. 353: *Aller Wahrscheinlichkeit nach gehören in diesen Zeitraum (14tes Jahrh.) auch folgende anonyme Gesänge, die schon zu den Zeiten der Reformation als alt und längst eingeführt bekannt waren. Der erste (Quem pastores) wird von Georg Witzel in dessen Psaltes eccl. oder Chorbuch Cöln 1550, auch in seinen deutschen Schriften Ebend. 1559 — 62 fol. Thl. II. 81. 19 nebst mehreren andern z. B. Dies est laetitiae, Omnis mundus iucundetur, Puer nobis nascitur, In natali domini gaudent omnes angeli (nach einer neuen Bearbeitung casti g. a.) Nunc angelorum, Resonet in laudibus unter der Aufschrift angeführt „Jubelgesänge der heil. Weihnachten, wie sie von unsern christlichen Vorfahren fröhlich gesungen.“ An diesem Feste nemlich fand in den Frühmetten und in den Vespern der noch lange nachher und zum Theil selbst in protestantischen Kirchen beibehaltne (cf. p. 145) Gebrauch statt, dass die Geburt Christi in Bethlehem, die Krippe, die Ankunft der Weisen aus dem Morgenlande u. s. w. in Bildern dargestellt und in besonders darauf eingerichteten Liedern von den Kindern gesungen wurden, die, wie Witzel a. a. O. erwähnt, im Gesange „Resonet“ auf und nieder sprangen und mit den Händen zusammenschlugen. — — Von dem Gesange „Quem pastores“ findet man in alten Gesangbüchern die bekannte Uebersetzung „Den die Hirten lobten sehre“ die, doch nur dem kleineren Theile nach mit dem gewöhnlichen Texte übereinstimmend, bei Witzel a. a. O. vorkommt.* Cf. Wackern. p. 93 et quae adnotavit Hoffmannus D. K. p. 148.

CCCCLXXVI. *De Nativitate Domini.*

Dies est laetitiae
In ortu regali,
Nam processit hodie
De ventre virginali
Puer admirabilis,
Totus delectabilis
In humanitate,
Qui inaestimabilis
Est et ineffabilis
In divinitate.

Orto Dei filio
Virgine de pura
Ut rosa de lilio
Stupescit natura.
Quem parit iuvencula
Natum ante saecula
Creatarum rerum
Quod uber munditiae
Dat lac pudicitiae
Antiquo dierum.

Ut vitrum non laeditur
Sole penetrante,
Sic illaesa creditur
Post partum et ante
Felix haec puerpera
Cuius casta viscera
Deum genuerunt,
Et beata ubera
In aetate tenera
Christum lactaverunt.

Angelus pastoribus
Iuxta suum gregem
Nocte vigilantibus
Natum coeli regem
Nunciat cum gaudio
Iacentem in praesepio
Infantem pannosum,
Angelorum dominum
Et prae natis hominum
Forma speciosum.

Ramb. Anth. I. p. 333. Wackern. p. 30 ex L. Lossii Psalmodia p. 26. Notissima est vetusta translatio „D e r T a g d e r i s t s o f r e u d e n r e i c h a l l e n C r e a t u r e n (Wack. p. 93) quae tamen in secunda stropha „E i n K i n d e l e i n s o l ö b e l i c h“ valde a latino carmine discrepat. Haec sancti infantuli laudatio Luthero tam accepta erat ut quin ab ipso spiritu sancto processisset, minime dubitaret. Hoffmannus D. K. p. 149 versionem carminis batavam indicat: T i s e e n d a c h v a n v r o l i c h e i t u. s. w.

CCCCLXXVII. *De Nativitate Domini.*

In hoc anni circulo
Vita datur saeculo,
Nato nobis parvulo
Per virginem Mariam.
Verbum caro factum est
Per virginem Mariam.

Quod vetustas suffocat
Hoc ad vitam revocat,
Nam se Deus collocat
Per virginem Mariam.
Verbum etc.

Adam pomo vescitur,
Et sudor repellitur
Sui vultus hodie
Per virginem Mariam.
Verbum etc.

Noe pro diluvio
Clauso foris ostio
Arcam intrat hodie
Per virginem Mariam.
Verbum etc.

Serpens ille callidus
Cunctis animalibus
Suffocatur hodie
Per virginem Mariam.
Verbum etc.

Stella solem protulit,
Sol salutem contulit,
Nihil tamen abstulit
Per virginem Mariam.
Verbum etc.

Sine viri copula
Florem dedit virgula,
Qui manet in saecula
Per virginem Mariam.
Verbum etc.

Puer circumciditur,
Sanguis eius funditur,
Vita restituitur
Per virginem Mariam.
Verbum etc.

O beata femina,
Cuius casta viscera
Abluerunt crimina
Per virginem Mariam.
Verbum etc.

Ex virgine regia,
Mundi regis filia,
Plena datur gratia
Per virginem Mariam.
Verbum etc.

In praesepe ponitur
Et a brutis colitur,
Matris velo tegitur
Per virginem Mariam.
Verbum etc.

Ab angelis concinitur,
Gloria et pax dicitur,
A pastoribus quaeritur
Cum virgine Maria.
Verbum etc.

Ioseph nato fruitur,
Natus lacte pascitur,
Vagit, plorat, tegitur
Per virginem Mariam
Verbum etc.

Ergo nostra concio
Omni plena gaudio
Psallat cum tripudio
Cum virgine Maria.
Verbum etc.

[1] Hoffmann D. K. p. **146**: *Das latein. Original steht in Leisentritt Geistl. Lieder I. Theil Bl. 49. 50 (Wackern. p. 31)* — — *Deutsch steht der Gesang in Docens Miscellaneen I. Bd. S. 286 — 88 (Wackern. p. 87.) 15 strophen. Der Anfang lautet: In des iares zirclikeit u. s. w.* — — *Die ängstliche Nachbildung und unverkennbare Quälerei in Form und Wendung lässt gleich ein lateinisches Original verrathen.* Sed vir doctus in his non proxime ad verum accessit. Nam teutonicum carmen quatuor strophas prorsus omittit (Adam pomo vescitur — Noe pro diluvio — Serpens ille callidus — Ex virgine regia). Neque in aliis est accuratius. Praeterea vero quinque strophas addidit poeta germanicus, secundam, decimam,

duodecimam, tertiam decimam. Secunda translatio reperitur in hymnario Coloniensi a. 1608 p. 126. — Str. 3. Quaeri potest, cur in ecclesia latina iam ab antiquissimis temporibus (e. g. in hymnis Fortunati 140, 5.) fructus quem Deus edi vetuit, pomum nominetur. Equidem ex Vulgata fluxisse duxerim Gen. I, 11: *germinet terra herbam virentem et lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum:* nam cum capite tertio illa arbor saepius vocaretur „lignum“ facile illud „pomiferum“ memoriae obrepsit.

CCCCLXXVIII. *De Nativitate Domini.*

En Trinitatis speculum
Illustravit saeculum,
Eia cordialiter
Iubilando pariter
Taliter hilariter
Infantulo concinite
Christo incarnato,
Deo humanato.

En virgo Dei filium
Parit primogenitum
Nasciturum aetheris,
Canticis et modulis
Canite et psallite,
Voces puras attollite
Christo incarnato,
Deo humanato.

Hic iacet in cunabulis
Puer admirabilis,
De coelo laudabilis
Et nobis amabilis
Voce pii nunc hilari
Modulantes atque pari
Canite prudenter
Psallite constanter.

Leisentritt geistl. Lieder I. fol. 50. Wackern. p. 35. Intelligitur ex versione germanica (Wack. p. 710) pro versu intercalari: Christo incarnato etc. apud alios lectas esse voces, quibus sopiri solent infantuli in cunis iacentes; apud germanum interpretem: Sussa liebe Nenna, Sussa liebe Nenna vel Verba zuze ninne, Verba zuze ninno. Hinc ortum est Gerhardianum illud „Susaninne“ quod vetustatis osores mirifice vexavit.

CCCCLXXIX. *De Nativitate Domini.*

Parvulus (puer) nobis nascitur,
De virgine progreditur
Ob quem laetantur angeli,
Gratulemur nos servuli:
Trinitati gloriae in sempiterna saecula.

Regem habemus gloriae
  Leonemque victoriae,
Unicum Dei filium
  Lustrantem omne saeculum,
    Trinitati gloria in sempiterna saecula.

Ut reddent nos Deo caros
  Et a morte liberos,
Sanaret saeva vulnera
  Draconis, facta astutia
    Trinitati gloria in sempiterna saecula.

Hinc omnes infantulo
  Concinite mellifluo
Iacenti in praesepio
  Vili prostrato lectulo
    Trinitati gloria per sempiterna saecula.

Wackern. p. 35 ex hymnario Moguntino a. 1631. p. 94 De versione batava „Ons is gheboren een kindekijn“ cf. Hoffmann p. 149.

CCCCLXXX. *De Nativitate Domini.*

Puer natus in Bethlehem
Unde gaudet Ierusalem.

Hic iacet in praesepio
Qui regnat sine termino.

Cognovit bos et asinus
Quod puer erat dominus.

Reges de Saba veniunt,
Aurum, thus, myrrham offerunt.

De matre natus virgine
Sine virili semine.

Sine serpentis vulnere
De nostro venit sanguine.

In carne nobis similis
Peccato sed dissimilis.

Ut redderet nos homines
Deo et sibi similes.

In hoc natali gaudio
Benedicamus domino.

Laudetur sancta Trinitas
Deo dicamus gratias.

Quale supra carmen exhibuimus legitur in Lossii psalmodia fol. 28. 29. in hymnario Leisentrittii I. fol. 44; Val. Bapstii R. 2. Wackern. p. 36. Paullo aliter hymnum exhibet hymnarium Moguntinum a. 1631. p. 61. Nam post quartam stropham interserit: I n t r a n t e s d o m u m i n v i c e m N o v u m s a l u t a n t p r i n c i p e m et ante Trinitatis doxologiam: G l o r i a t i b i d o m i n e Q u i n a t u s e s d e v i r g i n e. In Lutheranorum ecclesiis canticum „P u e r n a t u s“ paene ad hodiernum usque diem permansit, ita tamen ut versus latine et ger-

manice canerentur. Str. 3. Notum est fere in omnibus imaginibus, quae Nativitatem domini repraesentant, bovis asinique figuras exhiberi nec quidquam poetis pictoribusque certius est, quam haec animalia in illo diversorio adfuisse cf. H. 477: a brutis colitur et ex teutonicis Wack. p. 622: *In einem crippffli lit ein kind do stot ein esel und ein rind*, p. 622 *do stund ein esel und ein rind und dientend im getrate.* Orta est haec narratio ex loco Habacuci, c. III, 2. בְּקֶרֶב שָׁנִים תּוֹדִיעַ LXX. ἐν μέσῳ δύο ζώων γνωσθήσῃ, vetusta versione latina: *in medio duorum animalium innotesceris.* Bovem vero et asinum finxerunt sibi ex loco Ies. I, 3. *cognovit bos possessorem suum et asinus praesepe domini sui.* Hanc prophetiam nocte Nativitatis domini impletam esse credebant. Pelb. Pomoer. Serm. Hym. XVI.: *bruta animalia testata sunt miraculo deitatem Christi, quia cum mater sancta puerum natum Christum in praesepio locasset et asinus ad praesepium illud ligati miraculose Deum cognoscentes flexis genibus ipsum adoraverunt et a foeno illo abstinuerunt.* Sed nihil hi vetusti ad Zach. Wernerum haec de animalibus narrantem: (Der christkatholische Glaube u. s. w. in 52 Predigten. Grimma 1841. Bd. 3. S. 4) *seine göttliche Mutter wickelte ihn in Windeln und legte ihn in eine Krippe, zwischen zwei unschuldigen Thieren, einem Ochsen und einem Esel, welche so glücklich waren den Herrn zu sehen. — — Endlich von des Oechseleins und Eseleins Hauch erwärmt schlug das Kindlein die Augen auf und weinte* "

CCCCLXXXI. *De Nativitate Domini.*

Heu quid iaces stabulo
Omnium creator,
Vagiens cunabulo
Mundi reparator;
Si rex, ubi purpura
Vel clientum murmura,
Ubi aula regis;
Hic omnis penuria,
Paupertatis curia,
Forma novae legis.

Istuc amor generis
Me traxit humani,
Quod se noxa sceleris
Occidit profani
His meis inopiis
Gratiarum copiis
Te perge ditare,
Hocce natalitio
Vero sacrificio
Te volens beare.

O te laudum millibus
Laudo, laudo, laudo
Tantis mirabilibus
Plaudo, plaudo, plaudo:
Gloria sit, gloria
Amanti memoria
Domino in altis,

Cui testimonia
Dantur et praeconia
Coelicis a psaltis.

Rambach. Anth. I. p. **371**: *In dem von Joh. Mauburnus († nach 1491) herausgegebenen und nach seinem Tode mehrmals z. B. im Jahr 1602 zu Mailand wieder aufgelegtem „Rosetum exercitiorum spiritualium et sacrarum meditationum" kommen mehrere geistliche Lieder auf die Geburt und das Leiden Christi u. s. f. vor. Aus einem derselben, das mit den Worten anfängt „Eia mea anima, Bethlem transeamus" sind die 3 Strophen entlehnt, die als Weihnachtslied in manche ältere protestantische Gesangbücher z. B. in die vollständige Kirchen- und Hausmusik Bresl. 1644, auch in J. M. Schamelius evangelischen Lieder-Commentar nebst der deutschen Uebersetzung „Warum liegt im Krippelein" aufgenommen sind.*

CCCCLXXXII. *De quinque vulneribus Christi.*

Ave dextra manus Christi
Perforata plaga tristi
Nos ad dextram iube sisti
Quos per crucem redemisti.

Ave palma Christi laeva
Quam confixit manus saeva,
Nos ab eo malo leva
Quod produxit mater Eva.

Ave vulnus dextri pedis,
Pedem mentis pie laedis
Dum ad eam saepe redis
Esto nobis spes mercedis.

Ave plaga laevae plantae,
Qua virtutum crescunt plantae,
Nos ab hoste supplantante
Contuere post et ante.

Ave latus lanceatum
Unde fluxit flumen gratum,
Praebe nobis conducatum
Ad aeternum vitae statum.

Inveni hoc carmen in „Hortulo animae a. **1519** Nurenbergae typis descripto et in libro „Heures à l'usage de Lengres." In altero adnotatum est: *Oratio b. Gregorii papae de V. vulneribus Christi et quicunque hanc orationem cum devotione dixerit habebit quingentos annos indulgentiarum:* in altero: *Pape Boniface a donne à tous vrays confes et repentans qui diront ces cinq vers qui sensuyuent devant la vision de sainct Gregoire, pleniere remission.* — Str. I. Hort. manus dextra. Lg. ad eam — quos per dextram. Str. 2. Hl. manus — sic confixa manus. Lg. quo perduxit. Str. 3. Lg. spe reddis. Str. 4. Hl. vulnus l. p. Str. 5. Ht. perforatum.

CCCCLXXXIII. *De passione Domini.*

Patris sapientia, veritas divina,
Deus homo captus est hora matutina,
A suis discipulis cito derelictus
Iudaeis est traditus venditus, afflictus.

Hora prima ductus est Iesus ad Pilatum,
Falsis testimoniis multum accusatum
In collum percutiunt manibus ligatum
Vultum Dei conspuunt, lumen coeli gratum.

Crucifige, clamitant hora Tertiarum;
Illusus induitur veste purpurarum,
Caput eius pungitur corona spinarum·
Crucem portat humeris ad locum poenarum.

Hora sexta Iesus est cruci conclavatus
Et est cum latronibus pendens deputatus,
Prae tormentis sitiens felle saturatus,
Agnus crimen diluit sic ludificatus.

Hora nona dominus Iesus exspiravit,
Heli clamans animam patri commendavit,
Latus eius lancea miles perforavit,
Terra tunc contremuit et sol obscuravit.

De cruce deponitur hora vespertina,
Fortitudo latuit in mente divina,
Talem mortem subiit vitae medicina,
Heu corona gloriae iacuit supina.

Hora completorii datur sepulturae
Corpus Christi nobile, spes vitae futurae,
Conditur aromate, complentur scripturae;
Iugis sic memoria mors est mihi curae.

Has horas canonicas cum devotione
Tibi Christe recolo pia ratione
Ut qui pro me passus es amoris ardore
Sis mihi solatium in mortis agone.

Inter officia votiva quae devotionis caussa ab hominibus medii aevi recitabantur, una cum horis B. Mariae frequentatissimum erat opinor officium de passione Domini. Hymnos diversis horis praebuit carmen supra scriptum, commendatum etiam a Luthero, cum Fridericus elector in ecclesia omnium sanctorum Vitebergensi officium de Christo crucifixo hebdomadarium instituisset. Contulimus cum Rambachii antholo-

gia (I. p. 357 quocum consentit Wackernagel p. 30) Brev. Magdeburgense, Hortulum animae (p.) Heures à l'usage etc. praeterea quam nobiscum benevole communicavit, Adolphus Fischerus (p. 173) lectionem Codicis Pragensis membranacei pervetusti. Neque sprevimus versiones Germanicas: O weishait gottes vaters zart (Wackern. p. 105 ex Cod. Monac. germ. 808 anni 1505) aliamque: Zur mettenzeit gefangen wart ex lib. Bibl. Wratislaviensis cura a. 1500 typis descripto (Hoffmann D. K. p. 192. Wackern. p. 106) quae tamen liberior est*). Notissimum est M. Weissium in cantico suo Christus der uns selig macht proxime ad poëtam vetustum accedere. — Str. 1. ad Matutinum Mgd. disc. et notis der. — Iudaeis venditus traditus et afflictus Lg. Rbch. a Iudaeis venditus tr. et affl. Str. 2. ad Primam. Cod. Prag. duxerunt. Mgd. ducunt — ante Lg. in collo. Rbch. colaphis percutiunt. Mgd. conspuentes faciem ut est prophetatum. Str. 3. ad Tertiam Mgd. caput suum — fert trabem in humeris. Str. 4. ad Sextam: Rb. in cruce clavatus. Mgd. dominus Iesus — pendens cum latronibus cum eis reprobatur. Cod. Prag. sic deificatus. Str. 5. ad Nonam. Mgd. Iesus in cruce. — Heli, Heli clamans. Cod. Prag. Mariam patri commendavit. Mgd. sol se obsc. Str. 6. ad Vesperas. Str. 7. ad Completorium. Rbch. conditum. Str. 8. vocatur in Hortulo animae „Recommendatio." Mgd. refero — ut sicut tu passus es poenas in agone sic labore condolens ut concors sim tuae coronae.

CCCCLXXXIV. *De Compassione Mariae.*

Consolatrix pauperum coelica regina
Audit captum filium hora matutina,
Gregem apostolicum intelligit dispersum,
Sicque sentit gladium in cor sibi mersum.

Hora prima conspicit qualiter Pilato
Iesum turba tradidit, viro reprobato,
Cernens prolis faciem sputo maculatam
Ensis sentit aciem in corde vibratam.

---

*) Tertii interpretis mentionem iniecit Wackern. p. 808 — „in dem Gesangbuche schöne alte Catholische Gesang etc. Tegernsee 1577 — Gottes des vatters waisheit schon und danach in dem Kölner Gesangbuch von 1605 n. LIV."

Cum advenit Tertia videt coronatum
Spinis et sententia prave condemnatum,
Virgis caesum intuens crucem baiulantem
Et mucronem sentiens sese perforantem.

Hora sexta filium videt conclavari,
Inter duos medium audit blasphemari;
Ex amaritudine myrrhatae potionis
Est in matre virgine mucro Simeonis.

Audit in meridie vocem morientis,
Lanceam in latere viderat pendentis.
Terrae motus, tenebrae quae tum evenerunt
Mariam in pectore dire transfixerunt.

Cum de ligni nexibus vesperi movetur
Maternis amplexibus stringens intuetur,
Ungit, tergit vulnera, flet et osculatur
Mater et in anima sic transverberatur.

Sepulturae debitum occidenti die
Magnum est supplicium virgini Mariae
Vivo carens mortuo mater benedicta
Est prophetae gladio graviter afflicta.

Stenzel Scriptores rerum Siles. Tom. I. p. **237.** Freyberg Alte christliche Lieder p. 56.

CCCCLXXXV. *De Compassione Mariae.*

Hora matutina Mariae nunciatur,
Quod Iesus a Iudaeis falsis captivatur,
Domum Annae petiit, illuc ducebatur
Toto corde tremuit male dum tractatur.

Hora prima Maria Iesum suum natum
Crebris suspiriis sequitur ad Pilatum
Falsos testes audiens, sputo maculatum
Cernens ingemiscit acriter alapatum.

Audit hora tertia crucifigi natum,
Vidit tectum purpura, spinis coronatum,
Ad mortis sententiam eundem damnatum,
Trabe magna crucis graviter oneratum.

Hora sexta Maria vidit conclavari
Corpus Christi tenerum in altum levari,
Iesum sitientem cum felle saturari
Et vestem propriam sanguine rubricari.

Hora nona Maria Iesum exspirantem
Videns, audivit voce magnaque clamantem,
Ioanni matrem, flamen commendantem,
Ensem Simeonis cor eius perforantem.

Hora vespertina Maria dolorosa
De cruce depositum voce querulosa
Continens in gremio dixit: O meorum
Vitae sustentatio, lumen oculorum.

Hora Completorii venit ad sepulcrum
Unxit aromate Maria corpus pulchrum
Iesu, deformatum pallore mortis durae,
Redemptionis nostrae praemium futurae.

Has horas canonicas Maria mater pia
Tuae laudi refero cordis symphonia,
Sicut tu compassa es nato in agone
Sic huic conregnans socium me fac coronae.

Hortulus animae.

CCCCLXXXVI. *De passione Domini.*

Christum ducem
Qui per crucem
Redemit nos ab hostibus
Laudet coetus
Noster laetus,
Exultet coelum laudibus etc.

Hortulus animae in Officio de Passione domini quod exhibetur sub nomine S. Bonaventurae.

CCCCLXXXVII. *De passione Domini.*

In mea sunt memoria
Iesu pie signacula,
Quae passionis tempore
Pertulisti durissime etc.

Hortulus animae.

CCCCLXXXVIII. *De passione Domini.*

Culter qui circumcidisti
Sacrosanctam carnem Christi
Reseca nocentia etc.

Hortulus animae.

CCCCLXXXIX. *De Facie Domini.*

Salve sancta facies nostri redemptoris
In qua nitet species divini splendoris,
Impressa panniculo nivei candoris
Dataque Veronicae signum ob amoris.

Salve decus saeculi, speculum sanctorum,
Quod videre cupiunt spiritus coelorum,
Nos ab omni macula purga vitiorum
Atque nos consortio iunge beatorum.

Salve nostra gloria in hac vita dura
Labili et fragili cito transitura,
Nos perduc ad patriam, o felix figura
Ad videndum faciem quae est Christi pura.

Esto nobis quaesumus tutum adiuvamen,
Dulce refrigerium atque consolamen
Ut nobis non noceat hostile gravamen
Sed fruamur requie: omnes dicant: Amen.

Hort. an. Lg. Translatio Germanica Grüest seyest du angesicht Wack. p. 117. — Str. 3. Lg. ac fragili — nos provehat superis felix h. f. Str. 4. Lg. verum ad.

CCCCXC. *De Resurrectione Domini.*

Surrexit Christus hodie
Humano pro solamine. Alleluia.

Mortem qui passus pridie
Miserrimo pro homine. All.

Mulieres ad tumulum
Dona ferunt aromatum. All.

Quaerentes Iesum dominum
Qui est salvator hominum. All.

Album cernentes angelum
Annunciatum gaudium. All.

Mulieres o tremulae,
In Galilaeam pergite. All.

Discipulis hoc dicite
Quod surrexit rex gloriae. All.

Petro dehinc et ceteris
Apparuit apostolis. All.

In hoc paschali gaudio
Benedicamus domino. All.

Gloria tibi domine
Qui surrexisti a morte. All.

Laudetur sancta Trinitas,
Deo dicamus gratias. All.

Secuti sumus Wackern. p. 33. qui praeterea duas alias carminis formas easque breviores exhibet. Neque refrager doctissimo Hoffmanno D. K. p. 150: *Man würde sich sehr irren, wenn man jedes deutsche Lied dieser Art, wozu sich ein lateinisches Seitenstück findet, für eine Uebersetzung, also für jünger als das lateinische Lied ausgeben wollte „Christus ist erstanden" wiesen wir bereits im XII. Jahrhundert nach, Surrexit Christus hodie geht aber nicht über das XV. Jahrh. hinaus (?)* — sed miror argumentum, quod additur: *„es steht auch nicht einmal in der Expositio hymnorum und in dem Brev. Romanum von 1629."* Nam quomodo fieri poterat quod fieri omnino nequit: eiusmodi carmina, ut Surrexit Christus hodie ecclesia nunquam auctoritate publica sancivit, quare neque in breviariis neque in hymnariis, quae breviariorum carmina tantum continent, investigari possunt.

CCCCXCI. *De Resurrectione Domini.*

Cedit hyems eminus,
Surrexit Christus dominus
Tulitque gaudia,
Vallis nostra floruit,
Reviviscunt arida,
Postquam ver intepuit
Recalescunt frigida.

Adam, qui dum vixerat
In lignoque peccaverat,
Pari ratione
Eva mortem intulit
Pomi fractione,
Adae vitam retulit
Christus passione.

Drachmam quam perdiderat
Manuque reformaverat,
Ipsum Trinitatis innuebat
Opus deitatis
In annosis ceteris
Summae caritatis.

Vere die tertia
Surrexit cum victoria
Athleta coelestis
Ante cuius ingressum
Turma angelorum
Tolli mox praeciperet (praeceperat?)
Portas inferorum.

Haec dies gaudiosa
Per vasta orbis climata
Fibelibus cunctis
Qua post Christus turbida
Vetustorum tempora
Ovem quam perdiderat
Eruit ex tartaris.

Wackern. p. 34 ex libro I. Leisentrittii I. fol. 145.

CCCCXCII. *De Ascensione Domini.*

Coelos ascendit hodie, Alleluia.
Iesus Christus rex gloriae, Alleluia.

Sedet ad patris dexteram, A.
Gubernat coelum et terram, A.

Iam finem habent omnia, A.
Patris Davidis carmina, A.

Iam dominus cum domino, A.
Sedet in Dei solio, A.

In hoc triumpho maximo, A.
Benedicamus domino, A.

Laudetur sancta Trinitas, A.
Deo dicamus gratias, A.

Sumpsimus caren ex Hymnario Wratislaviensi a. 1754. Inserta est textui latino versio germanica Mich. Franckii „Gen Himmel aufgefahren ist."

CCCCXCIII. *De Spiritu sancto.*

Spiritus sancti gratia
Apostolorum pectora
Replevit sua gratia
Donans linguarum genera.

Misit per mundi climata
Fari verbi potentiam
Ut praedicarent variis
Linguis omni creaturae.

Dicens eis: accipite
Spiritum sanctum hodie,
Qui vos docebit omnia
Futura et praeterita.

Dicens eis: cum steteritis
Coram regibus et principibus
Nolite cogitare
Quomodo aut quid loquamini.

Dabitur enim in illa hora
Virtus et gratia,
Replebit vestra desideria
Sua virtute divina.

Laudemus consolatorem
Omniumque creatorem,
Ipse amovet errorem
Verum inducet fervorem.

Ergo nunc cum tripudio
Benedicamus domino
Laudetur sancta Trinitas,
Deo dicamus gratias.

Leisentritt Ges. I. fol. 186. M. Praetorius Mus. Sion. V. Nr. 152. Schamelius Lieder-Comment. 2te Aufl. I. p. 222, Wackernagel p. 26. — Str. 2. Leis. potentiam. Str. 4. Leis. dum Scham. regum coram conciliis. Str. 5. Scham. Nam spiritus facundiam Tunc addet et constantiam Ut fraus et vis cum carcere Vos neque antevertere.

CCCCXCIV. *De Spiritu Sancto.*

Nobis sancti spiritus gratia sit data
De qua virgo virginum fuit obumbrata etc.

Exstat, ad modum hymni „Patris sapientia“ compositum in Hortulo animae et Lg.

CCCCXCV. *De S. Trinitate.*

Quicunque vult animam firmiter salvare,
Tres personas credere ipsas honorare
Tenetur et precibus iugiter orare,
Unum Deum dicere, solum adorare etc.

Lg.

CCCCXCVI. *De Corpore Christi.*

Salve sancta caro Dei
Per quam salvi fiunt rei,
Servos tuos redemisti
Dum in cruce pependisti
Quando mortem occidisti etc.

Lg.

CCCCXCVII. *De Corpore Christi.*

Ave caro Christi cara
Immolata crucis ara,
Redemptionis hostia:
Morte tua nos amara
Fac redemptos luce clara
Tecum frui gloria.

Ave verbum incarnatum,
In altari consecratum,
Panis vivus angelorum
Salus et spes infirmorum,
Medicina peccatorum.

Salve corpus Iesu Christi
Quod de coelo descendisti
Et populum redemisti,
Cum in cruce pependisti.

Iesu bone, fons pietatis, laus angelorum, gloria sanctorum, spes peccatorum, miserere nobis.

Hortulus animae.

CCCCXCVIII. *Ad Communionem.*

Anima Christi sanctifica me,
Corpus Christi salva me,
Sanguis Christi inebria me,
Aqua lateris Christi lava me.
Passio Christi conforta me:
O bonne Iesu exaudi me,

Intra vulnera tua absconde me
Et ne permittas me separari a te,
Ab hoste maligno defende me,
In hora mortis meae voca me,
Et iube me venire ad te
Ut cum sanctis tuis laudem te
In saecula saeculorum.

Ramb. Anth. I. p. 354: *Dies Lied ist eigentlich ein Gebet und kommt als solches schon in Andachtsbüchern des 14ten Jahrh. vor (Neue Beytr. von a. und n. theol. Sachen 1755 S. 703 ff.), ist aber in neuern Zeiten unter die Kirchengesänge* (quod ego quidem ignoro) *am Frohnleichnamsfeste und bei uns in der einst sehr beliebten Uebersetzung „Die Seele Christi heil'ge mich" unter die Passionslieder aufgenommen.* Contuli cum Rambachio Hortulum animae et Heures à l'usage etc. Hic quem modo nominavi liber post conforta me interserit: sudor vultus Christi virtuosissimi sana me. Sub finem ita legit: pone me iuxta te ut cum angelis et sanctis tuis laudem te dominum salvatorem meum per saecula saeculorum.

CCCCXCIX. *De B. Virgine.*

Ave hierarchia
Coelestis et pia,
Dei monarchia
Respice nos dia
Ut erigamur errantes in via.

Maria beata,
Doce nos mandata
Novae legis grata
Nos servare rata
Virgo nobilis et intemerata.

Gratia divina
De superno Sina,
Virginum regina
Veniam propina
Tu celerius aurem huc inclina.

Plena dulcorosa
Dona fer annosa,
Nostrae legis glosa
Ne sis odiosa
Te petentibus, mater gratiosa.

Dominus plasmavit,
Adam qui peccavit
Malum dum piavit
Quando te vocavit
Et in utero beatificavit.

Tecum nos redemit
Mundum quem exemit
Zabulonque fregit
Mundi luxus sprevit
Novit quaerere ovem quam invenit.

Benedicta sola
De superna schola
Deitatis stola
Nos a fere cola,
Nostra criminis purgatrix et mola.

Tu pia vocaris
Vera lux solaris
Sola Deum paris
Et in fluctu maris
Mater omnium, tu nos tuearis.

Inter mulieres
Tu sola adhaeres
Deo velut haeres
Nostrae vitae ceres,
Mundi domina nomen ut haberes.

Benedictus digne
Pneumatis in igne
Verbum per insigne
Quod tibi benigne
Missus Gabriel nuntiavit dignae.

Ventris tuae fructus
Coelitus inductus
A patre instructus
Et in mundum ductus
Carnem sumere postea reductus.

Tui per iuvamen
Sacri nati flamen
Det nobis solamen
Iudicis examen
Ne nos terreat, sed salvet nos Amen.

Leisentritt Ges. II. fol. 25. Wackern. p. 33.

D. *De Septem Gaudiis coelestibus Mariae.*

Gaude flore virginali
Quae honore speciali
Transcendis splendiferum,
Angelorum principatum
Et sanctorum decoratum
Dignitate numerum.

Gaude sponsa cara Dei
Nam ut lux clara diei
Solis datur lumine
Sic tu facis orbem vere
Tuae pacis resplendere
Lucis plenitudine.

Gaude splendens vas virtutum
Cuius pendens est ad nutum
Tota coeli curia,
Te benignam et felicem
Iesu dignam genitricem
Venerans in gloria.

Gaude nexu voluntatis
Et amplexu caritatis
Iuncta sis altissimo,
Ut ad votum consequaris
Quicquid virgo postularis
A Iesu dulcissimo.

Gaude virgo mater Christi
Quia sola meruisti
O virgo piissima
Esse tantae dignitatis
Quod sis sanctae Trinitatis
Sessione proxima.

Gaude mater miserorum
Quia pater saeculorum
Dabit te colentibus
Congruentem hic mercedem
Et felicis poli sedem
Regnis in coelestibus.

Gaude virgo mater pura
Certa manens et secura
Quia tua gaudia
Non cessabunt nec decrescent
Sed durabunt et florescent
Per aeterna saecula.

Hortulus an. Lg.

DI. *De Septem doloribus Mariae.*

Ave dulcis mater Christi
Quae dolebas corde tristi,
Te docente Simeone
De dirae mortis mucrone,
Sis memor huius doloris
Nunc et in omnibus horis,
Fac me pie memorari
Poenam mortis tui cari.

Ave dulcis mater Christi
Quae in Aegyptum fugisti,
Flens ibi notis carebas
Et labore tabescebas
Nunc quaeso sis exilii
Tui memor ac filii
Da te mihi et filium
Tuum post hoc exilium.

Ave dulcis mater Christi
Quae dolebas corde tristi
Natum requirens inclytum
Tribus diebus perditum
Pro hac tua moestitia
Fac me in eius gratia
Inventum per te pleniter
Perseverare iugiter.

Ave dulcis mater Christi
Quae dolens et flens vidisti
Captum, vinctum, dire caesum
Plenum probris dulcem Iesum:
Huius memor tristitiae
Mater misericordiae
A daemonis insidiis
Serva me et opprobriis.

Ave dulcis mater Christi
Quae dolens et flens vidisti
Cruci nexum speciosum
Iesum factum ceu leprosum:
Per dolorem hunc tam fortem
Et per nati tui mortem,
In hora mortis ultima
Adsis mihi carissima.

Ave dulcis mater Christi
Quae de cruce suscepisti
Ulnis Iesum iam mortuum,
Piorum plena fletuum,
Me ulnis tuae clementiae
Foveto mater gratiae,
Cum omnibus fidelibus
Solamina poscentibus.

Ave quae post mortem Christi
Dolendo saepe vidisti
Cuncta loca martyrii,
Eius plena suspirii
Ob poenas quas susceperas
Ista loca dum videras:
Da sic post transitoria
Mihi locum in gloria.

In honore nunc tantorum
Ceterorumque dolorum
Quos pro nato corde tristi
Virgo unquam pertulisti:
Meam tibi miseriam
Committens serva animam
Semperque sis doloribus
Dulcis adiutrix omnibus.

Hortul. an. Lg.

DII. *De Festivitatibus B. Mariae.*

Ave cuius conceptio
Sollemni plena gaudio
Coelestia, terrestria
Nova replet laetitia etc.

Hort. an. Lg. — Reliqui versus Nativitatem, Annuntiationem, Visitationem, Purificationem et Assumptionem Mariae celebrant.

DIII. *De B. Virgine.*

Ave virgo gratiosa
Stella sole clarior,
Mater Dei speciosa
Favo mellis dulcior,
Rubicunda plus quam rosa
Lilio candidior:
Omnis virtus te decorat,
Omnis sanctus te honorat,
Iesus Christus te coronat
In coelis sublimior.

Lg.: *Loroison qui sensuyt a este donnee de Pape Innocent VIII a une Royne despaigne et a dire ladicte oraison devotement on impetre remission de ses peches*).*

---

*) In libro saepius laudato: „Heures à l'usage de Lengres" nonnulla leguntur carmina sacra, gallice scripta, nec dubito quin ii, quos gallicae linguae monumenta vetustiora inquirere iuvat, et his carminibus delectentur. Addimus igitur duo

I. Iesus mon Dieu en qui ie croy
Faictz moi obeir a ta loy
Pour vivre ainsi qu'il appartient
Car ie proteste devant toy
Que mourir veux en ceste foy
Que saincte Eglise croit et tient.
Iesus ta croix, tes cloux, ta lance
Tes courgees, ta penitence
Ta couronne poignante et dure
Ta mort, ton sang en abondance
Me soiet a la mort delivrance
De la peine qui tousjours dure.

II. Marie Dame toute belle
En qui toute grace abonde,
Fille de Dieu mere et ancelle
Royne du Ciel, Dame du monde
Tu es le ruisseau dou partit londe
Qui le peche de Adam lava
Ie te salue pure et monde
En disant: Ave Maria.
Dame donne moy grace davoir
De Dieu tresiuste congnoissance
Et me garde de mal avoir
Car il est bien en ta puissance
Iamais tu ne feis deffaillance
A celuy qui mercy te crya,
Ie te salue mon esperance
En disant: Ave Maria.
Folie, Ieunesse et Enfance
Mont faict pecher tresgrandement
Ie te supplye mon ignorance
Ueuilles excuser maintenant
Quand viendra mon definement
Secours moy, o virgo pia
Ie te salue devotement
En disant: Ave Maria.

DIV. *De B. Virgine.*

Gaude virgo gratiosa,
Verbum verbo concepisti etc.

Lg.

DV. *De B. Virgine.*

Mater digna Dei
Veniae viae luxque diei,
Sis tutela rei
Duxque comesque mei
Sponsa Dei
Miserere mei
Lux alma diei:
Digna coli
Regina poli
Me linquere noli:
Nixa Deum,
Defende Deum,
Mihi dando tropaeum.
Me tibi virgo pia
Genitrix commendo Maria,

Iesu Christe fili Dei vivi miserere mei. Christus rex venit in pace, Deus homo factus est. Deus propitius esto mihi peccatori et custos animae meae nunc et semper et ubique. Amen.

Hortulus Animae fol. LXXXIV. Subiunguntur precatiunculae haec, satis impie prolatae: *Quicunque hos versus sequentes qualibet die devote dixerit, meritis b. virginis sine vera poenitentia morietur. Probatum fuit in partibus Arragoniae anno MCCXC in quodam saeculari qui dictos versus ad honorem virginis devotione qua poterat, quotidie decantabat. Accidit ut capite truncato tota anima in ipso capite perseveraret quo ad usque plene confessus sit omnia peccata sua et absolutionem accepit.*

DVI. *Canticum de morte.*

Audi tellus, audi magni maris limbus,
Audi omne, quod vivit sub sole,
Huius mundi decus et gloria
Quam sint falsa et transtoria,
Ut testantur haec temporalia,
Non tu uno statu manentia.
Nulli valet regalis dignitas.
Nulli valet corporis quantitas.
Nulli artium valet profunditas,
Nulli magnae valent divitiae,
Nullum salvat genus aut species
Nulli prodest auri congeries.
Transierunt rerum materies,
Ut a sole liquescit glacies.
Ubi Plato, ubi Porphyrius;
Ubi Tullius aut Virgilius;
Ubi Thales, ubi Empedocles
Aut egregius Aristoteles;
Alexander ubi rex maximus;
Ubi Hector Troiae fortissimus;
Ubi Davit rex doctissimus;

Ubi Salomon prudentissimus;
Ubi Helena Parisque roseus;
Ceciderunt in profundum ut lapides:

Quis scit, an detur eis requies.
Sed tu Deus, rector fidelium,
Fac te nobis semper propitium,
Quum de malis fiet iudicium.

Ramb. Anth. I. p. 354: *Dieser Gesang kommt in Sammlungen aus dem 16ten Jahrh. z. B. von Selnecker, Ludecus als ein altes und gewöhnliches Lied vor und wurde wie Witzel bemerkt an manchen Orten auch in den Kirchen bei den Vigilien für die Verstorbenen gesungen.*

I.

Index Hymnorum.

II.

Index Rerum.

Numerus denotat hymnos, p. litera paginam.

Typis C. W. Vollrathi Lipsiae.